

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Szkoła Doktorska Nauk Społecznych

Dyscyplina: Nauki o polityce i administracji

Natalia Adrianna Potera

**ZNACZENIE „ŚREDNIOŚCI” W GLOBALNYM SYSTEMIE
MIĘDZYNARODOWYM. PAŃSTWA CZŁONKOWSKIE MIKTA JAKO
STUDIUM PRZYPADKU**

The Significance of Middleness in the Global International System. MIKTA Member
States as a Case Study

Praca doktorska
napisana pod kierunkiem
prof. UAM dr hab. Przemysława Osiewicza

Poznań 2025

*Moim Rodzicom –
za miłość, cierpliwość i nieustającą wiarę we mnie.
Dzięki Wam ta droga była możliwa.*

Spis treści

Wstęp	4
I. Teoria potęgowości państw w nauce o stosunkach międzynarodowych	12
1. Międzynarodowy układ sił a natura stosunków międzynarodowych.....	12
2. Potęgometria, skala oraz kryterium mocarstwowości państw.....	24
3. Istota „średniości” w globalnym systemie międzynarodowym	39
4. „Średniość” MIKTA - charakterystyka organizacji	50
II. Atrybuty materialne.....	59
1. Meksyk	60
2. Indonezja	70
3. Republika Korei	79
4. Turcja	89
5. Australia	100
III. Atrybuty behawioralne	111
1. Meksyk	112
2. Indonezja	122
3. Republika Korei	133
4. Turcja	144
5. Australia	159
IV. Atrybuty ideowe	172
1. Meksyk.....	172
2. Indonezja	182
3. Republika Korei	193
4. Turcja	203
5. Australia	215
Zakończenie	227
Wykaz ważniejszych skrótów oraz zwrotów	235
Spis tabel	238
Spis rycin.....	239
Spis wykresów.....	239
Bibliografia	240

Wstęp

Zagadnienie potęgowości oraz wpływu, jaki jest z nią bezpośrednio powiązany, stanowi jedno z podstawowych punktów zainteresowania badaczy nauk społecznych, zwłaszcza tych zajmujących się dziedziną nauk politycznych. Teoretycy stosunków międzynarodowych nieustannie poszukują odpowiedzi na to, co w rzeczywistości przesądza o sile podmiotów międzynarodowych oraz jaką kategorią powinniśmy się kierować w procesie ustalania kryterium mocarstwowości państw. Pomimo tego, że zagadnienie potęgi było eksplorowane na przestrzeni lat przez wielu badaczy, co zostało przedstawione w pierwszym rozdziale niniejszej pracy, należy wspomnieć, iż tempo zmian zachodzących w coraz bardziej zglobalizowanym świecie wymaga od społeczności akademickiej ciągłej aktualizacji tego tematu.

Rodzaj podejmowanego przez autorkę problemu badawczego z założenia przybrał charakter poznawczy, przy jednoczesnym uwzględnieniu elementów aksjologicznych, odwołujących się do wartości, które mogą skutecznie oddziaływać na tożsamość podmiotów. Jak zauważa Tadeusz Buksiński, to właśnie w oparciu o nie państwa kształtują swoje dalsze postawy, opinie i działania spontanicznie, intuicyjnie lub refleksyjnie. Tak więc, idee takie jak bezpieczeństwo, dobrobyt, suwerenność, demokracja, rządy prawa i inne, uznawane za pożądane i godne realizacji, leżą u podstaw decyzji oraz działań politycznych, co jest widoczne również w przypadku członków MIKTA¹.

Współczesna literatura przedmiotu zawiera wiele publikacji na temat mocarstwowości *sensu stricto*, jak również potencjału, jakim dysponują państwa. Ograniczają się one jednak w większości do czysto teoretycznego ujęcia potęgi. Istnieje również tendencja wśród badaczy do charakteryzowania jedynie globalnych potęg, pomijając przy tym aktorów posiadających możliwość uzyskania większego wpływu na swoje otoczenie w przyszłości. Współczesny system międzynarodowy, jak zauważa autorka, nie jest jedynie polem gry supermocarstw, ale przestrzenią, w której rosnącą rolę odgrywają aktorzy średniego szczebla, którzy, mimo że nie mają statusu mocarstw globalnych, aktywnie uczestniczą w procesach regionalnych oraz ponadregionalnych, podejmując jednocześnie sukcesywnie działania mediacyjne, instytucjonalne i normatywne. Ponadto, biorąc pod uwagę ograniczoną dostępność informacji i publikacji naukowych na temat wybranej przez autorkę organizacji w literaturze polskiej,

¹ T. Buksiński (2014), *Podstawy aksjologiczne sfery publicznej*, „Filo-Sofija”, 24(1), s. 24.

rozprawa ta może wnieść istotny wkład w rozwój krajowych, lokalnych badań w dziedzinie stosunków międzynarodowych, zwłaszcza w kontekście państw średniego szczebla, sposobu prowadzenia przez nie dyplomacji, a także współpracy ponadregionalnej.

Autorka w swojej pracy podjęła staranie, aby tym samym scharakteryzować potęgowość państw wchodzących w skład nieformalnego partnerstwa MIKTA, zrzeszającego podmioty średniej mocy. Państwa członkowskie należące do wyżej wspomnianego ugrupowania tj. Meksyk, Indonezja, Republika Korei, Turcja i Australia są bowiem postrzegane na arenie międzynarodowej jako gracze, którzy w przyszłości będą mogli mieć dominujący głos nie tylko w wymiarze polityki regionalnej, ale również globalnej. Zestawienie ze sobą ich potencjałów ma na celu pomóc w wykazaniu, które atrybuty siły stanowią współcześnie główny determinant pozycji państwa w globalnym systemie międzynarodowym.

W pracy poświęcono szczególną uwagę ostatniemu ćwierćwieczu, co jest umotywowane zmianami polityczno-społecznymi w większości analizowanych państw, w tym Meksyku (koniec hegemonii Partii Rewolucyjno-Instytucjonalnej oraz związany z tym początek demokratyzacji), Indonezji (upadek reżimu Suharto w 1998 oraz początek tzw. *Reformasi*, czyli okresu demokratyzacji), Republiki Korei (wybór pierwszego cywila na pełną kadencję prezydencką w 1993 roku) oraz Turcji (zwycięstwo Partii Sprawiedliwości i Rozwoju w 2002 roku). Jedynym wyjątkiem jest Australia, która pomimo rosnącej polaryzacji politycznej i pojawienia się nowych ruchów społecznych, dotyczących m.in. praw Aborygenów, ochrony środowiska, feminizmu i LGBTQ+, nie wykazała większych zmian na przełomie XX i XXI wieku. Niemniej jednak, aby lepiej przedstawić problemy i motywy zachodzących zmian, konieczne było niejednokrotne odwoływanie się do przemian społeczno-kulturowych wykraczających poza wybrane ramy czasowe.

Autorka podjęła się przy tym próby odpowiedzenia na trzy główne pytania badawcze: Które z wybranych aspektów potęgowości są głównymi determinantami dalszego rozwoju członków MIKTA? Jakie jest prawdopodobieństwo uzyskania przez nie pozycji supermocarstwa lub mocarstwa ponadregionalnego w przyszłości? Jakie problemy napotykają te państwa na drodze do zwiększenia swojej mocarstwowości?

Państwa MIKTA zawdzięczają status średnich mocarstw wielu czynnikom – począwszy od jakościowych, takich jak np. rozwój najnowszej technologii oraz wykorzystywany soft

power, aż po ilościowe, czego przykładem może być wielkość ich terytorium, czy też ogólna liczba populacji. Sformułowano przy tym hipotezę zakładającą, że w przyszłości głównymi determinantami świadczącymi o mocarstwowości będą czynniki jakościowe, takie jak na przykład rozwój rodzimej nauki. W XXI wieku państwa wydają się skupiać większą uwagę także na postępie technologicznym oraz wprowadzaniu coraz to lepszych innowacji, które to mają zagwarantować im szybszy wzrost gospodarczy, a co za tym idzie także i większe bezpieczeństwo pod względem militarnym. Jednocześnie w pracy zaznaczono, że czynniki, które można zmierzyć i przedstawić w liczbach, powoli tracą na znaczeniu, co nie oznacza jednak, iż zostały one całkowicie wykluczone z teorii potęgowości.

Przeprowadzone badania i analizy miały na celu wskazanie nie tylko postępu, jaki w tym obszarze osiągnęli członkowie MIKTA, ale również zagrożeń, które mogą wynikać z niedostatecznego skupienia na kwestii odpowiedzialnego, a przy tym efektywnego zarządzania dostępną wiedzą oraz możliwościami. Tym samym, biorąc pod uwagę zmieniający się trend na arenie międzynarodowej oraz wzrost znaczenia czynników jakościowych nad ilościowymi, większe szanse rozwoju mają państwa, które oparły swoją strategię narodową na tym właśnie sektorze, co jest zauważalne m.in. w Republice Korei, Australii, a obecnie również w Turcji, która dąży do osiągnięcia jak najwyższego poziomu samowystarczalności, zwłaszcza w sferze militarnej.

W niniejszej pracy zastosowano mieszaną metodę badawczą, łączącą podejścia ilościowe i jakościowe. Kluczową metodą była analiza źródeł, która obejmowała przegląd, konsolidację oraz statystyczną ocenę istniejących danych, pochodzących z dokumentów strategicznych i dyskursu politycznego, rozpowszechnianych głównie za pośrednictwem oficjalnych publikacji rządowych. W świetle powtarzających się w tych źródłach niespójności wdrożono dwuetapowy proces weryfikacji. Polegał on na porównaniu danych rządowych z informacjami z niezależnych źródeł, w tym organizacji pozarządowych, w celu zwiększenia wartości naukowej oraz wiarygodności ustaleń. Dzięki uzyskanym w ten sposób informacjom autorka mogła płynnie przejść do analizy i syntezy, polegających na rozbiciu zjawisk (w tym przypadku dotyczących koncepcji potęgi) na ich części składowe, a następnie przedstawieniu korelacji między nimi. Powyższą technikę badań można dzięki temu powiązać z potęgometrią, czyli dziedziną łączącą aspekty ekonomiczne, polityczne, społeczne i militarne w celu przedstawienia kompleksowego obrazu potęgi danego państwa. Inna, analogiczna metoda, została natomiast wykorzystana do znalezienia powiązań między podobnymi

wydarzeniami i podmiotami. W kontekście tej pracy był to potencjał pięciu członków MIKTA. Kolejne rozdziały poświęcone czynnikom wskazującym na siłę państwa, jak również zakończenie pracy, oparto na metodzie scenariuszowej m.in. wykorzystując ją do opisu potencjalnych zdarzeń poprzez wskazanie ich logicznej i spójnej sekwencji.

W pierwszym rozdziale pracy przedstawiono konceptualizację pojęcia potęgi, rozumianej inaczej jako mocarstwowość czy władza państwa. Siła podmiotów państwowych jest bezpośrednio związana z ich uwarunkowaniami wewnętrznymi, jak i zewnętrznymi, co w rezultacie wpływa na ich dalszy rozwój, nie tylko militarny, ekonomiczny, ale także społeczny. Samo zdefiniowanie terminu „potęga” jest jednak trudne, a jego interpretacja będzie się różnić w zależności od języka bazowego osoby podejmującej to zagadnienie. Równie problematyczne jest udokumentowanie motywacji związanej z dążeniami na rzecz umocnienia swojej pozycji w systemie. Autorka poszukując odpowiedzi na pytania związane z powyższymi zagadnieniami odwołała się do różnych, niekiedy skrajnie odmiennych teorii stosunków międzynarodowych, w tym realizmu – kontrastując go kolejno z realizmem ofensywnym – neoliberalizmu, konstruktywizmu oraz marksizmu. W pracy pominięto odniesienia do klasycznego liberalizmu ze względu na jego idealistyczne postulaty zakładające możliwość całkowitego wyeliminowania potęgi ze stosunków i życia międzynarodowego. W ujęciu tej teorii świat, w swej najdoskonalszej formie może bowiem całkowicie opierać się na wartościach i normach, podyktowanych przez prawo oraz odpowiednio ukształtowane instytucje. Autorka w kolejnych rozdziałach starała się jednak udowodnić, że choć idee te zyskują na znaczeniu, państwa nadal poszukują sposobu, aby dodatkowo, niesymetrycznie i często egoistycznie zabezpieczyć swoje podstawowe interesy narodowe.

Ze wszystkich analizowanych w tym rozdziale teorii podejście realistyczne wydaje się kluczowe i to właśnie ono wpłynęło na wynik oraz strukturę dalszych badań. Analiza twardej siły, rozumianej jako zdolność do oddziaływania na system lub innych aktorów, stanowi podstawę rozdziału poświęconego atrybutom materialnym. Państwo, które ich nie posiada, nie może bowiem odgrywać żadnej większej roli w systemie. Bez odpowiedniej bazy ekonomicznej, militarnej lub geograficznej nie będzie także w stanie wywierać bezpośredniej presji na podmioty trzecie ani prezentować się jako potencjalnie odpowiedni i użyteczny członek międzynarodowych sojuszy. Autorka poświęciła dodatkową uwagę również teorii konstruktywizmu, która, choć nie jest dominującą koncepcją w jej pracy, wydaje się wyróżniać

zwłaszcza w rozdziale poświęconym atrybutom ideowym, gdyż założenia tej koncepcji wpisują się w analizę i interpretację roli oraz tożsamości poszczególnych państw MIKTA.

W pierwszej części pracy omówiono także znaczenie potęgometrii oraz potęgonomii, jak również teorię kolejności urodzeń Adlera, która może w pewnym stopniu wyjaśniać powody zachowania supermocarstw, mocarstw średnich, małych, jak i pozostałych państw, niemających większego wpływu na system. Tym samym autorka, bazując na już dostępnej wiedzy oraz zbiorach naukowych, starała się nie tylko usystematyzować klasyfikację potęgi, ale także rozbudować je o nowe, często pomijane w poprzednich teoriach czynniki. Na tym etapie niezwykle przydatne okazały się badania Immanuela Wallersteina, Zbigniewa Brzezińskiego, Mirosława Sułka i Abramo Fimo Organskiego, stanowiące punkt wyjścia w procesie tworzenia Modelu Wyznaczania Potęgi Państwa. Zgodnie z tą koncepcją czynniki mające realny wpływ na wzmocnienie pozycji państwa w globalnym rankingu potęg zostały przypisane do trzech kategorii: czynników materialnych, które są stosunkowo łatwe do zmierzenia ze względu na swoją strukturę liczbową, czynników behawioralnych, dotyczących zachowań poszczególnych podmiotów i sposobu, w jaki wykorzystują one dostępne materiały, oraz czynników ideologicznych, dotyczących tego, czy istnieje zainteresowanie zwiększeniem swojej siły względem innych oraz jakie problemy wewnętrzne mogą to skutecznie utrudniać.

Szczególną uwagę poświęcono w pracy półperyferiom, które stanowią niejako łącznik między hegemonami a ostatnimi w hierarchii bytami. Autorka utożsamia je z mocarstwami regionalnymi, wskazując na dwie, warte jej zdaniem podkreślenia, podkategorie: nowe i stare potęgi średnie. O ile większość cech materialnych jest podobna w przypadku państw MIKTA, o tyle ich zachowania i motywy bywają różne. Szczególnie godny uwagi jest przypadek Australii, która prezentuje dość konformistyczne podejście do obecnego systemu, będąc jednocześnie tradycyjnym rdzeniem światowej gospodarki. Wyróżnia ją to spośród innych wschodzących mocarstw, które zazwyczaj są zainteresowane kwestionowaniem obecnego porządku, mając nadzieję, że wyniesie je to na wyższą pozycję. Z drugiej strony, tym co łączy wszystkich członków MIKTA, jest ich zainteresowanie aktywnym uczestnictwem w organizacjach i sojuszach międzynarodowych, a także podatność na zmiany zachodzące w strukturze władzy ich głównych sojuszników, co zostało szerzej przedstawione w kolejnych rozdziałach.

Drugi rozdział pracy poświęcony został atrybutom materialnym, jakimi dysponują członkowie MIKTA. Przeanalizowano kluczowe czynniki wskazujące na zajmowaną pozycję w systemie międzynarodowym m.in. położenie geograficzne, wielkość terytorium, zasoby naturalne, populacja oraz struktura płci i wieku danego społeczeństwa. Należy jednak pamiętać, że w większości przypadków samo państwo – o ile decyduje się na stosowanie pokojowych środków – nie ma większego wpływu na dostęp do tych determinantów potęgi. Prawdą jest, iż może ono prowadzić wojny, aby zdobywać nowe ziemie i znajdujące się tam zasoby, może również wprowadzać politykę zachęcającą do większej dzietności, niemniej jednak, aby to osiągnąć potrzebuje pewnej bazy, od której może rozpocząć dalszą ekspansję. Konieczne jest, aby wykraczało to poza wartości, idee czy ambicje poszczególnych decydentów. Należy to rozumieć jako posiadanie odpowiedniego potencjału militarnego państwa lub przynajmniej budżetu, który mógłby udźwignąć ciężar nowych strategii działania. Jednym z najważniejszych punktów tego rozdziału była analiza wspomnianej siły militarnej poszczególnych podmiotów, ze szczególnym uwzględnieniem produkcji krajowej i obecnego stopnia uzależnienia od dostaw sprzętu z zagranicy. Zgodnie z koncepcją realizmu, ten, kto nie jest przygotowany do wojny, nie może jej wygrać w związku z czym nieustanny wyścig zbrojeń wydaje się konieczny.

Dodatkowymi czynnikami analizowanymi w pracy jest krajowa struktura zatrudnienia. Jest ona niezwykle istotna, ponieważ daje wgląd w to, które sektory gospodarki są najbardziej podatne na manipulacje i niekontrolowane kryzysy globalne, takie jak pandemie, sankcje oraz wojny na terytorium państw trzecich. Ważna jest również struktura populacji, ze szczególnym uwzględnieniem tego, czy występuje problem starzejącego się społeczeństwa. Pomimo postępującego spadku znaczenia czynnika ludzkiego w określaniu potęgi państwa, należy pamiętać, że nigdy nie będziemy w stanie całkowicie go wykluczyć, szczególnie w społeczeństwach opartych na pomocy społecznej i silnych strukturach biurokratycznych. Decydenci polityczni muszą tym samym dążyć do zwiększenia przyrostu naturalnego, który jest kluczowy dla utrzymania systemów emerytalnych, wspierania rodzin czy osób w trudnej sytuacji życiowej, a także rozwijania najnowszych technologii. Zależność od siły roboczej lub osiągnięć pozyskanych z zagranicy jest ryzykowna i może prowadzić do uzależnienia państwa od strony trzeciej, gotowej do wykorzystania elementów manipulacji oraz zastraszania. Mocarstwo – niezależnie od tego, czy jest globalne czy regionalne – powinno osiągnąć możliwie najwyższy poziom samowystarczalności lub co najmniej względną dywersyfikację partnerów zagranicznych.

W rozdziale trzecim przeanalizowano atrybuty behawioralne, które autorka łączy ze sposobem wykorzystywania zaplecza materialnego, omawianego w poprzedniej części. Przy koncepcji budowania siły nie można ograniczać się tylko do posiadanej materii, ale także do sposobu, w jaki jest ona dalej wykorzystywana. Istnieją bowiem przypadki, w których państwo o dużej populacji, zasobach naturalnych, ciekawej i godnej uwagi kulturze, nie jest w stanie wznieść się na wyższy szczebel hierarchii władzy, ani nawet skutecznie oddziaływać na najbliższe, teoretycznie słabsze pod względem siły posiadania, otoczenie. Tym samym autorka stara się zidentyfikować, jaki rodzaj oddziaływania dominuje w przypadku każdego z analizowanych państw, czy jest to *soft power*, *hard power* czy *sharp power*, a następnie wskazuje na mocne i słabe strony polityki danych rządów. Jest to szczególnie godne uwagi, ponieważ to właśnie strategia wykorzystania dostępnych „zasobów” decyduje o tym, czy polityka dążenia do uzyskania pozycji supermocarstwa przybiera bardziej ofensywny, defensywny czy może pasywny charakter działań.

Ostatni, czwarty rozdział pracy zawiera spostrzeżenia i wnioski dotyczące czynników ideologicznych, odnoszące się przede wszystkim do samopozycjonowania się państw MIKTA w systemie globalnym. W tej części autorka starała się wskazać, które z podejść – rewizjonistyczne czy konformistyczne – jest dominujące w przypadku wszystkich analizowanych przez nią podmiotów. Jednocześnie założyła, że na siłę i aspiracje w polityce zagranicznej wpływa przede wszystkim sytuacja wewnątrz krajowa. W ten sposób zwróciła szczególną uwagę na stabilność lokalnych demokracji, zainteresowanie obywateli polityką wewnętrzną i zagraniczną prowadzoną przez decydentów – co można powiązać pośrednio z liczbą oraz skalą dotychczasowych protestów, czy też zamachów stanu – a także poziom korupcji, jak również ogólny stopień poczucia bezpieczeństwa. Choć wspomniane czynniki mogą wykraczać poza ramy „idei” lub „ideologii”, według autorki to one w rzeczywistości kształtują sposób, w jaki państwo – w rozumieniu jego obywatele – widzi swoje miejsce w hierarchii potęg. Tak więc, część członków MIKTA, ze względu na swoje wcześniejsze doświadczenia oraz istniejące sojusze, nie będzie zainteresowana kwestionowaniem obecnego porządku, obawiając się destabilizacji sytuacji wewnątrz kraju oraz poza jego granicami. Inni natomiast będą albo starali się budować poczucie wyjątkowości swojego narodu, albo przeciwnie, będą ostrzegać przed regresem w hierarchii, tym samym promując potrzebę maksymalnego wzmocnienia własnej siły. Podsumowując, rozdział ten jest odpowiedzią na pytanie, czy państwa są zainteresowane kwestionowaniem obecnego systemu, a jeśli tak, to jakie czynniki wewnętrzne są podstawą tych aspiracji. Posiadanie odpowiedniej materii

oraz wiedzy na temat tego jak z niej korzystać, jest bowiem bezużyteczne, jeżeli państwo samo w sobie nie jest zainteresowane jej wykorzystaniem, preferując przy tym niższą, jakkolwiek bardziej stabilną pozycję w systemie międzynarodowym.

W podsumowaniu autorka starała się zaprezentować kluczowe wnioski, które sformułowała w trakcie pisania niniejszej pracy. Wskazany został równocześnie potencjał dalszego rozwoju wszystkich omawianych przez nią państw. Jest to jednocześnie część, w której w największym stopniu zestawiono ze sobą analizowane podmioty, wskazując przy tym na możliwości uzupełnienia ich braków poprzez poszerzenie współpracy bilateralnej oraz multilateralnej pomiędzy członkami MIKTA.

I. Teoria potęgowości państw w nauce o stosunkach międzynarodowych

1. Międzynarodowy układ sił a natura stosunków międzynarodowych

Międzynarodowy układ sił jest wypadkową złożonych procesów, teorii oraz uwarunkowań, badanych zarówno na płaszczyźnie analizy poszczególnych uczestników tego systemu, jak i całego związku korelacji i zależności zachodzących pomiędzy tymi podmiotami. Rozważania autorki w niniejszym rozdziale zostały poświęcone kwestii potęgowości aktorów państwowych, przy czym szczególną uwagę skierowano na podejście oraz założenia prezentowane przez głównych teoretyków stosunków międzynarodowych.

Z uwagi na coraz silniejsze powiązania pomiędzy uczestnikami systemu międzynarodowego, a także rosnące znaczenie globalizacji w procesie ich dalszego rozwoju istotne jest, aby teorie z zakresu badań nad naturą stosunków międzypaństwowych, czy też polityki *sensu stricto*, odwoływały się do kwestii siły oraz pozycji danego podmiotu wśród pozostałych uczestników globalnej areny politycznej. Z tego też powodu, istota zdefiniowania terminologii „siła” jest na tym etapie kluczowa dla przeprowadzenia dalszych badań na temat potęgowości państw. Refleksje na temat niniejszego zagadnienia, należy rozpocząć od wytłumaczenia, czym tak naprawdę jest „potęga”, uznawana za polski odpowiednik angielskiego słowa „power” lub francuskiego „puissance”.

Potęga *sensu largo*, definiowana jest także przy pomocy słowa „siła”, „władza” lub „mocarstwo”², przy czym lista ta nie jest i zapewne nie będzie nigdy zamknięta. Z założenia odnosi się ona do realnej możliwości wywierania wpływu na pozostałe podmioty, zarówno jednostki, jak i całe społeczności narodowe. Niemniej jednak, wśród teoretyków nauki zajmujących się stosunkami międzynarodowymi można znaleźć osoby definitywnie odwracające się od twierdzenia, które przypisuje terminom tym takie samo miejsce w badaniach nad systemami oraz globalną polityką. Władza, jak to podkreśla m.in. Raymond Aron, odnosi się do działań skierowanych do wewnątrz, natomiast „potęga” *sensu stricto* jest ukierunkowana na wywieranie wpływu wobec podmiotów zewnętrznych, tj. pozostałych aktorów międzynarodowych³. Inne podejście prezentują jednak teoretycy ponowocześni, którzy identyfikują ze sobą te dwa pojęcia, tym samym zakładając brak występowania

² D. Kondrakiewicz, *Metody pomiaru siły państwa w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Poziomy analizy stosunków międzynarodowych*, (red.) E. Haliżak, M. Pietraś, Warszawa 2013, s. 255.

³ R. Aron (1995), *Pokój i wojna między narodami*, Warszawa: Centrum im. Adama Smitha, s. 73.

znaczących różnic ideologicznych pomiędzy tymi słowami. Wychodząc z tego założenia warto wspomnieć o trzech głównych obliczach władzy prezentowanych przez Andrew Heywood'a⁴.

Pierwsza wskazywana przez niego kategoria – władza jako decydowanie – odnosi się do świadomie podejmowanych działań, które następnie wpływają na kształt ostatecznej decyzji, podejmowanej przez stronę trzecią. Może do tego dojść poprzez wykorzystywanie różnych czynników oraz strategii oddziaływania. Wśród nich wymienia się m.in. *hard power*, tj. twardą siłę, charakteryzującą się użyciem przymusu, zastraszenia – także pod postacią sankcji – jak również siły fizycznej, militarnej. Takie działania są z kolei ukierunkowane na osiągnięcie oczekiwanych rezultatów, a nie na humanitarność postępowania, co skutkuje często niezgodnością z międzynarodowym prawem oraz powszechnie przyjmowanymi standardami działań. Drugą strategią jest z kolei *soft power*, czyli siła miękka, polegająca na przekonywaniu pozostałych uczestników stosunków międzynarodowych do atrakcyjności swojego systemu. Jej główną podstawą jest więc oparcie strategii zagranicznej na dyplomacji, promocji swojej kultury, idei i akceptowanych przez nią wartości.

Druga kategoria odwołuje się do pojęcia władzy jako układu. Jest to z kolei rozumiane jako możliwość wpływania na obiekt zainteresowania poprzez podejmowanie określonych decyzji, a także zdolność do powstrzymania się od bezpośredniego działania, ograniczając się jedynie do czynności uniemożliwiających podmiotowi trzeciemu podjęcie dalszych kroków.

Ostatnie oblicze władzy, prezentowane przez Heywooda, opiera się na tzw. kontroli myśli powiązanej z kształtowaniem postaw i wyborów pozostałych uczestników systemu za pośrednictwem indoktrynacji ideologicznej oraz szeroko rozumianej propagandzie. Zapewnia ona posłuszeństwo nie poprzez siłę czy przymus, lecz poprzez kształtowanie tego, co ludzie postrzegają jako naturalne, akceptowalne, a nawet pożądane w danym porządku społecznym lub politycznym.

Zagadnienie siły i trudności związane z jej definiowaniem nie są jednak problemem, który pojawił się dopiero w czasach nowożytnych. Już od czasów Tukidydesa podejmowano próby ostatecznego wyjaśnienia tego, czym tak naprawdę jest potęga. Niemniej jednak, wraz z upływem lat, w nauce o teorii stosunków międzynarodowych zaczęło pojawiać się coraz więcej, niekiedy rozbieżnych ze sobą, ujęć. Badacze często znajdowali się w opozycji nie tylko

⁴ A. Heywood (2006), *Politologia*, Warszawa, PWN, s. 14.

w kwestii natury siły, ale i samego jej znaczenia. Wstępny konsensus można osiągnąć poprzez wyjściowe założenie zakładające, że potęga, czy też władza, jak zostało to wcześniej zaznaczone, odwołuje się raczej do relacji zachodzących pomiędzy nie mniej niż dwoma pomiotami. Jest to zatem rodzaj stosunku społecznego, lub też zależności, pojawiający się pomiędzy uczestnikami badanego systemu. Nie powinno się go przyrównywać do bytu samoczynnego, którego posiadanie czy jego brak będzie bezwarunkowe i definitywne. Władza może być także rozumiana w kategoriach relacji – odwołujących się do stosunku nadrzędności oraz podrzędności pomiędzy badanymi podmiotami – jak i zasobów, stanowiących podstawę kształtowania owych relacji⁵. Krzysztof Pałeczki wskazuje ponadto na charakter zależności zachodzący w procesie sprawowania władzy, to znaczy demonstrowania swojej siły. Relacje te mogą przybrać formę przyczynowo-skutkową, skupiającą się na wywoływaniu oczekiwanych skutków, do których można dojść na drodze perswazji bądź użycia siły⁶.

Teoretycy stosunków międzynarodowych nie wypracowali wspólnego podejścia co do wykorzystywanych narzędzi lub strategii działania, które definitywnie wpłynęłyby na poziom siły danego podmiotu. Jednym z badaczy całkowicie odrzucających znaczenie przemocy w procesie wywierania wpływu jest Stefan Czarnowski. Jak podkreśla, zastosowanie jakiegokolwiek formy przymusu pod postacią siły fizycznej czy psychicznej definitywnie wskazuje na to, że władza jest nieuznawana przez podmioty teoretycznie mu podległe, a zatem nie można mówić o jej realnym i niepodważalnym istnieniu⁷. Robert Bierstedt natomiast uznawał ją za źródło potencjalnego przymusu i wpływu powiązanego – jakkolwiek nie utożsamianego całkowicie – z dominacją oraz autorytetem. Przyczyn rosnącej siły upatrywał jednakowoż w komponentach ilościowych, a zwłaszcza większościowych, organizacji społecznej oraz posiadanych zasobach. Dodatkowo podkreślał on społeczny charakter tegoż zjawiska nie przypisując mu jedynie politycznego oraz ekonomicznego wydzźwięku⁸.

Podsumowując, pojęcie władzy, siły oraz potęgi sprowadza się do istotnego punktu wspólnego, jakim jest zdolność podmiotu A do przekonywania B, do podejmowania konkretnych decyzji, które nie miałyby miejsca w przypadku braku zaangażowania ze strony

⁵ A. Wojciuk (2010), *Dylemat potęgi. Praktyczna teoria stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, s. 10.

⁶ Pałeczki K. (2006), *Wprowadzenie do normatywnej teorii władzy politycznej*, [w:] Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie, (red.) B. Szmulik, M. Żmigrodzki, Lublin, s. 183.

⁷ S. Ossowski (1968), *Z zagadnień struktury społecznej*, [w:] Dzieła, PWN, Warszawa, s. 22

⁸ R. Bierstedt (1950), *An Analysis of Social Power*, „American Sociological Review”, 15(6), s. 738.

pierwszej⁹. Wpływ ten, jak zostało to już przedstawione w początkowych etapach niniejszych rozważań, może przybrać formę zarówno perswazji, jak i przymusu, przy czym wybór odpowiedniej strategii zależeć będzie m.in. od tego, która teoria stosunków międzynarodowych jest bliższa decydentowi.

Realizm, będący jedną z głównych teorii w naukach o stosunkach międzynarodowych przykładą dużą wagę do koncepcji siły, która, zgodnie z prezentowanym stanowiskiem stanowi punkt wyjścia dla kształtowania się relacji między podmiotami. Przedstawiciele tego poglądu podejmują stanowisko, według którego to właśnie dążenie do osiągnięcia przewagi nad innymi napędza dalszy rozwój polityki globalnej. Państwa, świadome nietrwałości wszelkich sojuszy oraz układów, dążą do poszerzenia swojej siły, co z kolei wpływa na wywołanie takiej samej podstawy wśród innych aktorów.

Badania nad teorią potęgowości w ujęciu realistycznym należy tym samym rozpocząć od przedstawienia, w jaki sposób tłumaczony był porządek międzynarodowy przez przedstawicieli tego nurtu. Z uwagi na dominującą pozycję zagadnienia potęgowości w już istniejących tezach, jak i obszerność literatury z zakresu wyżej podejmowanego tematu, istotnym był dobór odpowiednich materiałów źródłowych, stanowiących esencję dla dalszych rozważań autorki. Pomimo wielowymiarowości koncepcji siły, niejednokrotnie kwestionowanej wewnątrz samego nurtu, możliwym jest uogólnienie założeń prezentowanych przez jego głównych teoretyków. Z założenia odrzucają oni tzw. ogólnosystemowy ład oparty na innych czynnikach niż władza, rozumiana także jako potęga aktorów współtworzących razem społeczność globalną. Kenneth N. Waltz, jeden z głównych przedstawicieli tego nurtu, podkreślał, że potęga, choć jest zagadnieniem niezwykle kontrowersyjnym i trudnym do zdefiniowania, mimo wszystko stanowi punkt wyjścia dla realistycznej koncepcji polityki, będącej jedną z najstarszych teorii stosunków międzynarodowych¹⁰. Według niego siła jest środkiem do osiągnięcia zewnętrznych celów państwa. Obecnie nie istnieje bowiem inny czynnik, który mógłby w sposób spójny i ostateczny zakończyć konflikt interesów pomiędzy podobnymi względem siebie podmiotami¹¹. Problem poruszony powyżej odzwierciedla tym samym teoretyczne napięcia w realizmie,

⁹ R. Dahl (1957), *The Concept of Power*, „Behavioral Science”, s. 204.

¹⁰ K. N. Waltz (1986), *Reflections on Theory of International Politics: A Response to My Critics*, [w:] *Neorealism and its Critics*, (red.) R. Keohane, Nowy Jork, Columbia University Press, s. 333.

¹¹ K. N. Waltz (1959), *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*, Columbia University Press, Nowy Jork, s. 238.

które systematycznie występują między jasnością empiryczną, a koniecznością konceptualną. Charakterystyczna dla tego stanu jest również anarchia oraz narastające napięcie wewnątrz samego systemu. Sytuację taką można rozumieć jako poczucie niepewności, braku zaufania do obecnych bądź potencjalnych sojuszników. Wpływa to z kolei na pojawienie się ogólnego „dylematu bezpieczeństwa”, napędzającego w dalszej kolejności zbrojenia oraz ryzyko zaistnienia otwartego konfliktu militarnego¹². Potwierdza to zatem realistyczne spostrzeżenia, że państwa zapewniające bezpieczeństwo swoim obywatelom dążyły do bezwzględного przetrwania oraz że względna władza bezsprzecznie powiązana z – bardziej lub mniej – zmanifestowaną zdolnością militarną jest ich jedynym niezawodnym sposobem na osiągnięcie swojego nadrzędnego celu. Oznacza to, iż państwa nigdy nie mogą być pewne intencji pozostałych podmiotów. Jest to istotne zważywszy na możliwość zaistnienia otwarcie wrogiej postawy ze strony innych państw funkcjonujących w ramach anarchistycznego systemu, w którym brakuje rzetelnego egzekwowania zasad. Jest to równocześnie zasada porządkująca, która mówi, że system obejmuje niezależne państwa nie posiadające nad sobą władzy centralnej. Chociaż koncepcja ta pozostaje wpływowa, na przestrzeni lat była ona wielokrotnie kwestionowana przez liberalne i konstruktywistyczne szkoły myślenia skupiające się głównie na współpracy, instytucjach oraz normach.

Nieco inne ujęcie prezentują przedstawiciele realizmu ofensywnego, którego twórcą jest amerykański politolog, John J. Mearsheimer. Jak podkreślił badacz suwerenność tkwi w państwach, ponieważ w systemie międzynarodowym nie ma wyższego organu rządzącego. W związku z powyższym najważniejszym celem wielkich mocarstw jest samo przetrwanie, gdyż bez zachowania suwerenności oraz autonomii wewnętrznego porządku politycznego, państwa nie będą w stanie wypełniać swoich pozostałych zadań, zarówno tych politycznych, ekonomicznych, jak i społecznych. Podsumowując, państwami mogą kierować trzy ogólne wzorce zachowania – strach, samopomoc i maksymalizacja władzy¹³.

Wszelkie interakcje, zachodzące pomiędzy uczestnikami globalnego systemu są zakorzenione zarówno w czynnikach psychologicznych, jak i fizycznych, materialnych potrzebach ludzkości. Wpływa to także na umacnianie się dążeń do pogłębienia oraz poszerzenia swojej strefy wpływów. Można to z kolei tłumaczyć poprzez wzrastającą aktywność podmiotów zorientowaną na zdobycie siły, jak również samych jej atrybutów.

¹² M. Doyle (1997), *Ways of War and Peace*, New York: Norton & Co., s. 45.

¹³ J. J. Mearsheimer (2001), *The Tragedy of Great Power Politics*, WW Norton & Co, Nowy Jork, s. 31-32.

Potęga najczęściej jest wyrażana za pomocą wymiennych zasobów będących determinantami oraz wyznacznikami badanej formy mocarstwowości.

Należy podkreślić, że dla realistów układ międzynarodowy oraz jego uczestnicy mają formę uniwersalną. Z tego też powodu może być ona wykorzystywana w procesie analizowania wszystkich podmiotów czy zmian zachodzących wewnątrz systemu. Teoria ta wsparta została na twierdzeniu, że celem wszystkich państw, bez względu na ich wielkość, pozycję w strukturach ponadpaństwowych oraz inne cechy własne, jest umacnianie swojej siły. Ma to wpływ na stopniowe zwiększanie poziomu bezpieczeństwa oraz ogólnej stabilności na arenie politycznej. W ujęciu realistycznym są to prawa stałe, nieulegające zmianom na przestrzeni lat.

O ile klasyczni realiści upatrują działań państwa w potrzebie zapewnienia sobie jedynie wystracającego poziomu bezpieczeństwa lub władzy gwarantującej im w dalszej kolejności przetrwanie, realiści ofensywni zakładają, że nadrzędnym celem podmiotu jest poszukiwanie wszelkiej możliwej władzy, której kulminacyjnym momentem ma być z założenia uzyskanie statusu hegemonu¹⁴. Podobnie jak i przedstawiciele innych nurtów realistycznych Mearsheimer podkreśla rolę siły militarnej, w tym przede wszystkim wojsk lądowych, traktując ją jako *ultima ratio* polityki międzynarodowej. Sama władza reprezentuje natomiast jedynie określone zdolności bądź zasoby materialne, którymi dysponuje państwo. Realizm w swojej klasycznej formie zakłada stałość praw rządzących stosunkami międzynarodowymi, co pozostaje w opozycji do stanowiska przedstawicieli neoliberalizmu postrzegających te zależności jako dynamiczne i podlegające nieustannym przeobrażeniom.

Robert O. Keohane, jeden z głównych pionierów tego nurtu, wskazał na trzy fundamentalne założenia będące podstawą dalszych rozważań na temat potęgi oraz złożoności stosunków międzynarodowych. Pierwszą z nich jest koncentracja na podmiotach uczestniczących w globalnych dążeniach. Tym samym należałoby założyć, że aby zrozumieć proces zachodzących przemian, trzeba najpierw przyjrzeć się uczestniczącym w nich podmiotom – do których zaliczani są zarówno decydenci państwowi, jak i społeczności, które reprezentują.

¹⁴ D. A. Baldwin (2016), *Power and International Relations: A Conceptual Approach*, Princeton University Press, s. 135.

Drugie założenie podkreśla istotę racjonalności. Państwa oraz ich przywódcy podejmują świadome decyzje na podstawie kalkulacji potencjalnych zysków i strat, jakie mogą osiągnąć w wyniku podjęcia konkretnych działań. Naturalnym stanem rzeczy jest to, że wszyscy uczestnicy sporu o globalne wpływy dążą do maksymalizacji swojego potencjału oraz uzyskiwanych dóbr bez ponoszenia większych kosztów. Jakkolwiek, należy podkreślić, że często dochodzi do tego na drodze spekulacji oraz niewiedzy na temat możliwych alternatyw.

Trzecim założeniem jest naturalny proces poszukiwania władzy oraz środków, które pomogą państwom uzyskać większy wpływ na pozostałe podmioty. Władza jest traktowana jako cel sam w sobie, świadczący o autorytecie oraz pozycji na arenie politycznej oraz narzędzie służące do osiągnięcia innych przedsięwzięć. To dążenie do dominacji nieuchronnie kształtuje wzorce interakcji między państwami, często tworząc nierówności definiujące ich relacje.

Zarówno Keohane, jak i Nye podkreślali rolę asymetrycznej współzależności w procesie budowania wzajemnych relacji pomiędzy państwami. Przekłada się to z kolei na ich wrażliwość oraz podatność na zmiany zachodzące w obrębie systemu. Asymetria w tym przypadku stanowi o skali wpływu oraz potędze względem bardziej zależnego podmiotu, który wykazuje się stosunkowo niską odpornością na wszelkie odstępstwa w dotychczasowej relacji. Wrażliwość ta może przejawiać się zarówno w ogólnie ujmowanej strategii narodowej państwa, jak również jej poszczególnych obszarach, w tym, w wymiarze ekonomicznym, politycznym czy nawet społecznym. Szybkość wdrażania alternatywnej polityki jest zatem kluczowa w procesie ustalania hierarchii pomiędzy danymi podmiotami.

Neoliberalowie, w przeciwieństwie do przedstawicieli innych nurtów, nie skupiali się tylko na jednym konkretnym dążeniu, lecz uwzględnili znaczenie innych celów strategicznych państw. W swoich założeniach wskazywali na wielowymiarowość polityki zagranicznej państw, która obejmuje również sferę gospodarki i środowiska. Podkreślali oni jednak przy tym rolę hierarchii priorytetów, która przybiera inną formę w zależności od kontekstu sytuacyjnego. Kwestionowali także stwierdzenie, że państwa zawsze będą dążyć do maksymalizacji swojej potęgi¹⁵.

¹⁵ *Ibidem*, s. 161-162.

W tym miejscu należy powrócić do wspomnianej koncepcji *soft power* i *hard power*, do której niejednokrotnie odwoływał się w swoich badaniach m.in. Joseph S. Nye. Oba rodzaje oddziaływania opierają się na relacji pomiędzy bytem dążącym do określonego celu, a podległym mu podmiotem, który dostosowuje się do oczekiwań silniejszego gracza na podstawie jego argumentów przedstawionych siłowo bądź na drodze perswazji. Obecnie podkreśla się rosnące znaczenie miękkiej siły, zwłaszcza wśród państw postindustrialnych oraz demokratycznych. Twarda siła jest najczęściej stosowana przez państwa dopiero się rozwijające, charakteryzujące się niskim poziomem uprzemysłowienia oraz wewnętrzną niestabilnością polityczną. Pomimo tego, że w coraz bardziej zglobalizowanym świecie granice oraz skala potęgi są coraz trudniejsze do wskazania, a przy tym coraz mniej zależne od siłowych rozwiązań, nie ulega wątpliwości, że w dalszym ciągu obie koncepcje oddziaływań pozostają ze sobą sprzężone. Oczywiście możemy znaleźć od tego odstępstwa, czego przykładem może być m.in. Watykan, posługujący się głównie *soft power* w swojej polityce zagranicznej oraz Federacja Rosyjska, która uznała politykę przymusu i zastraszenia za dominującą siłę napędową swojej obecnej strategii narodowej¹⁶.

David A. Baldwin, jeden ze współczesnych teoretyków z zakresu nauk o stosunkach międzynarodowych, także podkreślał znaczenie narzędzi oraz zasobów stosowanych do wywierania wpływu na inne podmioty międzynarodowe. Niemniej jednak, w swoich wnioskach dochodzi on do trafnego stwierdzenia, że nie ma uniwersalnego kryterium owych czynników. Ich znaczenie oraz moc oddziaływania należy rozpatrywać w oparciu o analizę kontekstualną zawierającą odwołania zarówno do aspektów podmiotowych, przedmiotowych, jak i uwarunkowań czasu czy miejsca, w którym zachodzi badane zjawisko. Jednym z wniosków, do jakich doszedł w trakcie pisania swojej pracy „Power and international relations. A conceptual approach” jest to, że źródeł potęgi jest wiele, przy czym siła ich oddziaływania jest odmienna. Trzeba przy tym wskazać, że powstająca forma będzie różna, zarówno w procesie analizy różnych podmiotów, jak i w trakcie prowadzenia badań w obrębie jednej kultury bądź społeczności¹⁷. Nie ma zatem jednej uniwersalnej teorii warunkującej dalszy rozwój mocarstwowy państwa, a każdy podejmowany przez badaczy przypadek, powinien być analizowany indywidualnie. Autorka wysuwa hipotezę, że na postrzeganie siły oraz potęgi będzie miał wpływ również czynnik wewnętrzny. Należy przez to rozumieć, iż wewnątrz samego państwa oraz społeczności, będącej jego integralną częścią, może dojść

¹⁶A. Wojciuk (2010), *Op. Cit.*, s. 106.

¹⁷D. A. Baldwin (2016), *Op. Cit.*, s. 52.

do zakłamania faktów, do których dochodzi na drodze manipulacji danymi oraz odpowiednim przedstawieniem kontekstu sytuacyjnego. Obywatele niektórych państw, mogą żyć w przeświadczeniu o mylnym znaczeniu czynników warunkujących mocarstwowość zarówno na terytorium ich ojczyzny, jak i podmiotów trzecich.

Kolejnym wnioskiem Baldwina jest brak stałej hierarchii źródeł siły. Istnieją co prawda czynniki, które na przestrzeni lat nie ulegały zmianom i są one konieczne w trakcie prowadzenia badań nad znaczeniem potęgowości, niemniej jednak, z uwagi na zmiany zachodzące w obrębie dynamiki postępu cywilizacyjnego – zwłaszcza technologicznego oraz gospodarczego – koniecznym jest uaktualnianie listy determinantów mocarstwowości. Z tego też powodu, rozważania autorki wykraczają poza założenia oraz czynniki uwzględniane w teorii A.F.K. Organskiego, jakkolwiek stanowiącej bazę dla dalszych badań w niniejszej pracy. Przy czym podkreśla się, że ich dobór będzie się opierał na zdolnościach oraz potencjalne charakterystycznym dla państw rozwiniętych bądź rozwijających się, które w swych strategiach wykraczają poza klasyczny model potęgi.

W dalszej części swoich rozważań Baldwin wskazał na fakt, iż nie każdy zasób siły będzie istotny w danym momencie. To, czy będzie on znaczący, zależy od szerszego kontekstu, jego ilości i tego, czy podmiot będzie w stanie go wykorzystać. W niektórych sytuacjach samo „posiadanie” nie przełoży się bowiem na pożądany efekt końcowy – w tym kontekście na wzmocnienie władzy państwa względem innych podmiotów na arenie politycznej. Takim sposobem czynnik demograficzny, stanowiący podstawę mocarstwowości państw przez wiele wieków, ustąpił miejsca wciąż postępującemu rozwojowi nauki. Tym samym praca, która dotychczas była wykonywana całkowicie przez człowieka, mogła być częściowo odciążona, dzięki coraz to nowszym osiągnięciom technologicznym¹⁸. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę to, że nie wszystkie regiony świata prezentują taki sam poziom rozwoju oraz zaawansowania technologicznego, nie należy całkowicie rezygnować z czynników naturalnych, tj. takich których zakres kontroli jest zdecydowanie bardziej zawężony. Za przykład mogą posłużyć państwa Afryki Środkowej, które będą ze sobą rywalizowały głównie przy pomocy czynników demograficznych oraz geograficznych, a nie jak to ma miejsce m.in. w Europie czy Azji Południowej – możliwości technologicznych.

¹⁸ *Ibidem*, s. 54.

Odmienne podejście wobec pozycji oraz roli państwa w globalnym systemie zaprezentowali konstruktywiści, którzy odwracają się od uwarunkowań oraz czynników materialnych, jako determinantów stosunków międzynarodowych. Zwolennicy tego nurtu skupili się na roli ludzkiej świadomości, przy czym rzeczywistość potraktowali jako konstrukcję odgórnie zaplanowaną, tworzoną przez społeczne interakcje za pomocą idei oraz wartości. Tym samym, mimo że pojęcie potęgi przez długi czas było ignorowane przez przedstawicieli tego nurtu i nigdy nie znajdowało się w centrum ich rozważań, obecnie można zaobserwować wyraźny wzrost zainteresowania tą tematyką, głównie przez wzgląd na jej stopniowe sytuowanie w koncepcji umowy społecznej. Andrzej Gałganek w jednej ze swoich publikacji poświęconych teorii stosunków międzynarodowych podkreśla intersubiektywny charakter świata społecznego, który w oczach konstruktywistów jest tworem rozmaitych systemów reguł oraz przekonań, które swoim zakresem mogłyby objąć także pojęcie władzy¹⁹.

W tym kontekście istotny wkład w rozwój refleksji nad potęgą w stosunkach międzynarodowych wnieśli Barnett oraz Duvall. Wskazali oni na znaczenie posiadanej siły, zwłaszcza instytucjonalnej, w procesie globalnego zarządzania. Tym samym jest to koncepcyjny punkt wyjścia do dalszych badań nad nowym porządkiem politycznym oraz gospodarczym. Agendy organizacji międzynarodowych umożliwiają bowiem poszczególnym podmiotom realizację ich interesów i ideałów, sprawowanie kontroli nad innymi, jednocześnie ograniczając zdolność innych podmiotów do angażowania się w efektywne działania zbiorowe²⁰. Co więcej, wielkie mocarstwa, wykorzystując istniejący już nierówny podział bogactwa i wpływów, mogą tworzyć instytucje międzynarodowe oraz porozumienia w celu promowania lub ochrony swoich interesów, jak również przyszłej przewagi nad pozostałymi państwami. Ostatecznie właśnie te struktury są odpowiedzialne za zmechanizowane oraz sztuczne tworzenie „zwycięzców” i „przegranych”, do tego stopnia, że zdolność do korzystania z ich funkcjonowania, jak i zbiorowe nagrody są w dalszej mierze nierównomiernie rozdzielone. Jacek Czaputowicz wskazał z kolei na inne znaczenie takowych instytucji, traktowanych w tym kontekście jako zbiór nieformalnych zasad oraz reguł wpływających na dalsze zachowania podmiotów poprzez zmienianie ich kalkulacji strategicznych, a także ogólnie pojmowanej tożsamości i interesów²¹. Można tym samym

¹⁹ A. Gałganek (2013), *Teoria stosunków międzynarodowych a filozofia nauki*, „Przegląd Strategiczny”, 2, s. 31.

²⁰ M. Barnett, R. Duvall (2005), *Power in International Politics*, „International Organization”, 59(1), s. 58.

²¹ J. Czaputowicz (2016), *Potencjał konstruktywizmu w wyjaśnieniu integracji europejskiej*, [w:] Zastosowanie konstruktywizmu w studiach europejskich, (red.) J. Czaputowicz, Warszawa, s. 10.

wywnioskować, że państwa wykorzystują swoje decydujące przewagi nie tylko do określenia, jakie obszary mają być zarządzane, ale i do bezpośredniego kierowania działaniami słabszych podmiotów tak, aby były one zgodne z ich interesami. Rozważania Barnetta i Duvalla wskazują zatem, że zrozumienie mechanizmów władzy jest skomplikowane przede wszystkim ze względu na wieloaspektowe podejście do globalnego zarządzania, które wykracza poza kategorie współpracy, koordynacji, konsensusu i postępu normatywnego, a dodatkowo podlega wpływom szeroko rozumianego przymusu, uprzedzeń instytucjonalnych, przywilejów i nierównych ograniczeń działań²². Tego rodzaju perspektywa otwiera przestrzeń do uwzględnienia innych, często pomijanych podejść – takich jak marksizm – który proponuje własne, krytyczne spojrzenie na zagadnienie potęgi oraz hierarchiczności w stosunkach międzynarodowych.

Marksieści, podobnie jak realiści, skupili swoją główną uwagę na potencjale siły, która z założenia ma określać miejsce podmiotu w systemie. Jednak różnica między tymi dwoma podejściami polega na tym, iż w ujęciu marksistowskim polityka międzynarodowa jest prowadzona transnarodowo i transgranicznie, a państwa nie są jedynymi zaangażowanymi w nią uczestnikami. Natomiast potęga oparta jest na kalkulacji posiadanych zasobów oraz tzw. zależności przejawiającej się w relacji pomiędzy państwami nieposiadającymi dostatecznych zasobów, tj. komponentów siły, a hegemonami będącymi w posiadaniu atrybutów władzy nie tylko militarnej, ale przede wszystkim ekonomicznej. Dominacja jednego podmiotu nad drugim jest wypadkową nierównej wymiany dóbr, która prowadzi do utrzymania bieżącej pozycji, a czasami nawet do pogłębienia już istniejących nierówności. Wspomniana już zależność charakteryzuje się zatem zdolnością A do przekonania B, aby zaakceptowało niekorzystne dla niego warunki transakcji, a tym samym uzależniło się w jeszcze większym stopniu od środków dostarczanych mu przez silniejszego partnera. Czasami zjawisko to przyjmuje formę nieświadomego uzależnienia, w którym jeden z podmiotów siłą perswazji przekonuje innego gracza, że bez jego wsparcia nie będzie sam w stanie funkcjonować. System władzy przyjmuje w tym przypadku bardziej horyzontalny charakter, tj. tworzony przez klasę międzynarodową²³.

David Harvey, który korzystał w swoich badaniach z dorobku marksistów, łączył z kolei zagadnienie potęgi, z imperializmem. W swojej książce zatytułowanej „The New Imperialism”

²² M. Barnett, R. Duvall, *Op. Cit.*, s. 62.

²³ A. Heywood (2006), *Op. Cit.*, s. 164.

wspomina o tzw. „imperializmie kapitalistycznym” (ang. *capitalist imperialism*) określającym dość nieoczywiste ujęcie na temat swoistego rodzaju fuzji zachodzącej pomiędzy państwem a imperium. Tą specyficzną relację opisuje jako szerszy projekt, którego celem jest dowodzenie terytorium i wykorzystanie dostępnych zasobów oraz możliwości w celu osiągnięcia dalszych korzyści politycznych, ekonomicznych, militarnych. Harvey twierdził, że ostatnie wydarzenia we współczesnym świecie kapitalistycznym, takie jak tworzenie korporacji międzynarodowych, sieci technologicznych lub zmiany w globalnym podziale pracy, wpłynęły na to w jaki sposób rozumiemy imperializm w obecnie. Według badacza jest on rozproszonym w przestrzeni i czasie procesem polityczno-gospodarczym, w którym panowanie oraz wykorzystanie kapitału ma pierwszeństwo. Wskazał także na zjawisko przepływu władzy gospodarczej pomiędzy poszczególnymi podmiotami terytorialnymi, do których można zaliczyć zarówno państwa, jak i regionalne bloki władzy. Szczególną uwagę należy zwrócić zwłaszcza na czynniki napędzające ten proces. Możemy do nich zaliczyć praktyki związane z działaniami produkcji, przepływów kapitałowych, transferów pieniężnych, migracji siły roboczej, transferu technologii, spekulacji walutowych, przepływów informacji oraz impulsów kulturowych²⁴. Kapitalista w tym przypadku dąży do uzyskania indywidualnej korzyści i z zasady – poza aspektami wchodzącymi w ramy prawne – nie jest odpowiedzialny przed nikim innym poza swoim najbliższym otoczeniem społecznym, którego interesy są skorelowane z jego działaniami. Celem nadrzędnym jest zatem gromadzenie większego kapitału, do którego dochodzi przy pomocy lokowania bieżących nakładów pieniężnych w obszarach oraz sektorach, w których może osiągnąć on zyski.

W przypadku państw zmagających się z realizacją swoich interesów narodowych podkreślone zostają natomiast strategie polityczne, dyplomatyczne i wojskowe. Decydenci dążą więc do osiągnięcia wyników, które podtrzymują lub zwiększają siłę własnego państwa w stosunku do innych podmiotów, dążąc przy tym do kolektywnej korzyści. Niemniej jednak, ich działania oraz obierane strategie są ograniczane przez polityczną i militarną sytuację państwa, jak również poczucie odpowiedzialności – przybierającej mniej lub bardziej sformalizowaną formę – wobec ogółu obywateli lub wyodrębnionej spośród nich grupy²⁵.

Harvey zakłada, że wbrew założeniom Wallersteina nie istnieje idealna zgodność pomiędzy potęgą kapitalistyczną a polityczną. Co więcej, te dwie logiki często mogą się

²⁴ D. Harvey (2003), *The New Imperialism*, Oxford: Oxford University Press, s. 26.

²⁵ *Ibidem*, s. 26.

uzupełniać, ale i stać w opozycji do siebie, wzajemnie siebie zwalczając. Biorąc pod uwagę dynamikę stosunków międzynarodowych, nie sposób jest wskazać, która z nich jest dominująca, a tym samym kształtująca bieżące relacje wewnątrz i poza granicami państw. Z tego też powodu konieczna jest analiza tych dwóch podejść w odniesieniu do wydzielonych przykładów. Z tą sytuacją mieliśmy do czynienia chociażby podczas wojny w Iraku, czy też w Wietnamie. W obu tych przypadkach nie sposób rozdzielić polityki od kapitalizmu. Obie logiki wzajemnie się napędzały przy równoczesnym utrudnianiu podejmowania dalszych strategii.

Podsumowując, niezależnie od przyjmowanej teorii, siła państwa będzie określana poprzez jego poziom skutecznego oraz zamierzonego wywierania wpływu na podmiot trzeci. Należy jednak podkreślić, że nie jest on stały i będzie on wzrastał bądź zmniejszał się w zależności od przemian wewnętrznych – całkowicie podporządkowanych danemu państwu – jak i ogólnej sytuacji globalnej, w tym także wewnątrz pozostałych aktorów międzynarodowych, na których dany aktor nie zawsze będzie miał wpływ. Ponadto istota poszczególnych kryteriów branych pod uwagę w procesie oceny potęgi państw będzie się różnić w zależności od zakresu czasowego i przestrzennego, a także innych dodatkowych uwarunkowań. Oznacza to, że państwo A będzie przypisywać większą wagę pewnym czynnikom niż państwo B, w zależności od bieżącej sytuacji wewnątrz kraju, jak i poza jego granicami.

2. Potęgometria, skala oraz kryterium mocarstwowości państw

Biorąc pod uwagę dynamikę oraz wielowymiarowość relacji, zachodzących pomiędzy poszczególnymi państwami, narodami, czy też innymi słowy – odmiennymi względem siebie blokami – należałoby wspomnieć o coraz bardziej uwidaczniającym się podziale pomiędzy hegemonami, a podporządkowanymi im grupami. System światowy to wielokulturowy, terytorialny podział pracy, w którym produkcja i wymiana podstawowych dóbr oraz surowców są niezbędne do codziennego życia jego mieszkańców. Z definicji jest on więc złożony, z kulturowo odmiennych społeczeństw żywotnie ze sobą powiązanych poprzez wielowymiarową wymianę – zarówno kapitału, jak i produktów będących wynikiem pracy. Jak utrzymywał Wallerstein, nierówna dystrybucja zasobów – o których autorka pracy wspominała w części poświęconych marksizmowi – z czasem ukształtowała widoczny podział

na decyzyjne centrum (ang. *core*), uzależnione od niego peryferia (ang. *periphery*) oraz półperyferia, zwanymi także semiperyferiami (ang. *semi-periphery*) stanowiące strefę buforową pomiędzy dwoma pierwszymi kategoriami. Wspomniane powyżej grupy można natomiast przypisać do grup eksploatujących, eksploatowanych oraz takiej, która może zarówno wykorzystywać zasoby pozostałych państw, jak i przyjmować postawę w dalszym ciągu podległą wobec silniejszych w hierarchii mocarstw²⁶.

Wallenstein argumentował, że wcześniejsze systemy w znacznie większym stopniu opierały się na wykorzystaniu siły przymusu, przy czym można było je wówczas określać mianem „imperium świata”, w którym to ekonomiczny oraz polityczny podział między rdzeniem a peryferiami był w dużej mierze objęty jednym bytem politycznym – imperium. Obecnie hegemoniczne struktury są dużo mniej scentralizowane politycznie. Tak więc, stanowią one „system międzypaństwowy nierównie potężnych i konkurujących ze sobą państw”²⁷, gdyż żadnemu z nich nie udało się objąć kontroli nad całym, wcześniej funkcjonującym obszarem rdzenia. Trudno sobie bowiem wyobrazić, żeby Stany Zjednoczone były zdolne, a przy tym zainteresowane przejęciem dla przykładu terenów europejskich, które w dalszym ciągu są uznawane za państwa o wysokim stopniu znaczenia politycznego oraz ekonomicznego. Obecnie jest bowiem preferowane wywieranie presji na pozostałe podmioty w sposób – o ile jest to możliwe – mniej bezpośredni. Odróżnia to więc potęgę amerykańską od na przykład Cesarstwa Rzymskiego czy Imperium Osmańskiego, które zwykły się uciekać do *hard power*, aniżeli zabiegów dyplomatycznych mających na celu przekonanie drugiej strony do swojej racji oraz wyznawanej ideologii.

Jeżeli przyjrzymy się bliżej czynnikom warunkującym ten ogólny podział, można zauważyć, że obecnie to rozwój najnowszej technologii jest głównym determinantem pozycjonowania danego obszaru w hierarchii potęg. Kraje dysponujące *high-tech*, tj. dziedzinami i wyrobami pozyskiwanymi w toku intensyfikacji prac badawczo-rozwojowych (B+R), stanowią rdzeń. Natomiast podmioty słabiej rozwinięte, zwłaszcza te uzależnione od dostaw zaawansowanej technologii od silniejszych graczy, są zaliczane do geopolitycznych peryferii bądź też półperyferii. Tutaj należy się odwołać do teorii nierównej wymiany Wallensteina, który podkreślał, że świat nieuniknienie zmierza do akumulacji kapitału na skalę

²⁶ I. Wallerstein (1974), *The modern world-system, Vol. I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*, „Academic Press”, s. 197.

²⁷ Ch. Chase-Dunn, P. Grimes (1995), *World-Systems Analysis*, „Annual Review of Sociology”, 21, s. 390.

globalną, która wiąże się z przywłaszczeniem i przekształceniem nadwyżek peryferyjnych przez kilka dominujących państw. To zjawisko często jest tłumaczone jako siła stabilizująca funkcjonowanie całego systemu, kiedy to zwiększanie nierówności pomiędzy poszczególnymi stronami, zapewnia uniknięcie powstania otwartego konfliktu, a tym samym prowadzi do przetrwania obecnego ładu. Współcześnie, dzięki funkcjonującym mechanizmom rynkowym, siły używa się tylko wtedy, gdy już przypisane państwom „role rynkowe” są w jakikolwiek sposób kwestionowane. Hipoteza „nierównej wymiany” zakłada, że centralnym mechanizmem, za pomocą którego globalny rynek kieruje nadwyżki do rdzenia, jest nierówność cen oraz płac. Ostatecznie skutkuje to mniejszym kosztem zakupu peryferyjnych produktów od tych wytwarzanych przez gospodarki tzw. rdzenia. Obecnie, zwłaszcza wśród państw wysoko rozwiniętych kierujących się zasadami humanitaryzmu oraz solidarności, pojawia się dążenie do wyrównania powstałych wcześniej dysproporcji, niemniej jednak taka strategia jest uzależniona od przyjmowanych modeli rozwoju gospodarki²⁸. Najbardziej temu pogładowi hołdują państwa zachodniej oraz północnej Europy, gdzie mamy do czynienia z tzw. kapitalizmem opiekuńczym, opartym na negocjacjach oraz konsensusie. Wpływ na takie podejście ma nie tylko siła tamtejszej gospodarki, ale i kolonialna przeszłość wielu państw, które chcąc załagodzić poczucie winy, a także uciszyć oskarżenia płynące z wcześniej okupowanych terenów, starają się pełnić rolę opiekuna wobec słabszych podmiotów. Jest to podejście stosunkowo różne od modelu anglosaskiego, nazywanego także amerykańskim, w którym głównym celem gospodarki jest przynoszenie zysków i wyprzedzenie konkurentów na światowym rynku. Powodów takiego stanu rzeczy należy szukać m.in. w przesłankach historycznych. Europa, doświadczona licznymi wojnami, stara się ostrożnie podchodzić do wszelkich przejawów konkurencyjności oraz zarządzania najnowszymi technologiami, czego dowodem jest podkreślanie zasady zrównoważonego rozwoju (ang. *sustainable development*). To podejście, oparte na postmodernistycznym doświadczeniu, wpływa na nieufność wobec nowych, niekoniecznie jeszcze sprawdzonych osiągnięć cywilizacyjnych, m.in. genetycznie modyfikowanych organizmów, klonowania, militaryzacji kosmosu oraz najbardziej kontrowersyjnej kwestii – rozwoju broni i energii atomowej. Stany Zjednoczone, w przeciwieństwie do europejskich partnerów, hołdują oświeceniowemu bezkrytycyzmowi polegającemu na podejmowaniu ryzyka rozwojowego,

²⁸ David Coates wskazuje na trzy podstawowe modele rozwoju gospodarki: 1. kapitalizm anglosaski (ang. market-led capitalism), oparty na samoistnym funkcjonowaniu rynku; 2. kapitalizm europejski (ang. negotiated or consensual capitalism), oparty na negocjacjach lub na konsensusie; 3. kapitalizm azjatycki (ang. state-led capitalism), kierowany przez państwo. [S. Swadźba (2021), *Modele gospodarki rynkowej a wzrost gospodarczy i jego wahania*, „Opium. Economic studies”, 1(103), s. 70].

tj. takiego, które może być obwarowanie ryzykiem niepowodzenia, a nawet możliwością wywołania negatywnych skutków na przykład, na środowisko, czy też ogólnie ujmując – na współczesny porządek światowy. Dygresja ta jest w tym miejscu istotna, gdyż ku takiemu podejściu skłaniają się także państwa rozwijające się, które uzyskawszy wpływ na najbliższy im region starają się zaistnieć w wymiarze globalnym. Możemy do nich zatem zaliczyć również członków MIKTA, będących głównym przedmiotem badań w niniejszej pracy.

Wśród teoretyków stosunków międzynarodowych wciąż nierozstrzygnięty pozostaje spór, co do konceptualizacji relacji centrum-peryferia, który odnosi się zazwyczaj do stopnia mobilności w systemie, jakim dysponują poszczególne państwa, a także mechanizmów i wymiernych przejawów tej mobilności. Dla przykładu, Terlouw uwzględnia w swoim indeksie sześć zmiennych: PKB per capita jako procent światowego PKB per capita, procent światowego handlu 1978-1983, stabilność stosunków handlowych w latach 1961-1983, liczbę ambasad wysłanych i otrzymanych w 1985 roku, liczbę dyplomatów zagranicznych wysłanych i otrzymanych w 1985 r. oraz ostatnie, liczebność i wydatki wojskowe w 1985 roku²⁹. Pomimo ograniczonego zakresu czasowego, do którego odwoływał się Terlouw w swoich badaniach, nie należy bagatelizować znaczenia tych czynników także obecnie, gdyż na chwilę obecną zarówno aspekty ekonomiczne, polityczne, jak i militarne wciąż stanowią istotny komponent pozycjonujący państwa wśród pozostałych aktorów globalnych stosunków międzynarodowych. Należy przy tym także wskazać na fizyczne, inaczej geograficzne granice peryferyzacji, które z założenia wydają się być wyznaczane zarówno przez możliwości logistyczne, jak i rachunek kosztów oraz korzyści. Oznacza to, że obszary są poddawane okupacji i wyzyskowi (mniej lub bardziej bezpośrednim), przede wszystkim wtedy, gdy zabiegi te są w stanie wytworzyć realny zysk, pokrywający koszt prowadzonej operacji lub ewentualnie są uważane za strategicznie konieczne do ochrony innego dochodowego obszaru lub interesów³⁰. Także i tutaj dostrzegalna jest zmiana w procesie końcowego rozrachunku korzyści i strat. Państwa, w tym obecny hegemon, coraz częściej decydują się na zaangażowanie pozostałych sojusznicznych podmiotów w działania służące ich bezpośrednim korzyściom. Ma to służyć rozłożeniu kosztów oraz ryzyka pomiędzy wszystkie zaangażowane strony. Przykładem są tutaj chociażby działania prowadzone przez siły NATO, które, co nie ulega wątpliwości, kierowane są głównie w oparciu o interesy

²⁹ C. P. Terlouw (1992), *The Regional Geography of the World-System: External Arena, Periphery, Semiperiphery, Core*, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Reijksuniversiteit Utrecht, s. 164.

³⁰ B. K. Gills, A. G. Frank (1993), *The cumulation of accumulation*, [w:] *The World System. Five Hundred Years or Five Thousand?*, (red.) B. K. Gills, A. G. Frank, Routledge, s. 96.

Stanów Zjednoczonych. Ponownie nasuwa się więc pytanie, co do hegemonicznej pozycji USA, które choć wciąż dominują pod względem militarnym oraz ekonomicznym nad innymi podmiotami, to jednak oczekują poparcia, także fizycznego, ze strony swoich sojuszników.

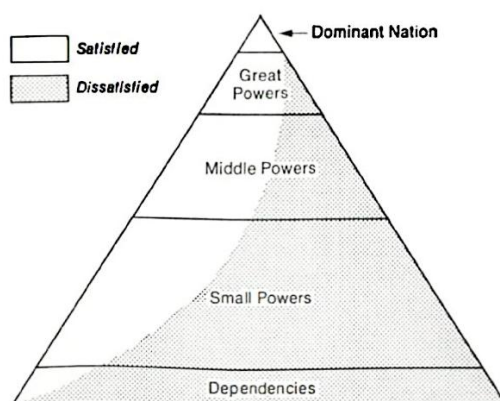
W procesie analizy systemów świata należy zatem wskazać na różnicę w rozwoju i upadku wspomnianego centrum, które nie jest stałe i również ulega zmianom. W klasycznym rozumieniu rdzeniem były imperia, które budowały swoją potęgę bazując na podbijaniu oraz eksploatowaniu sąsiednich, słabszych terenów za pomocą grabieży, podatków lub danin. Współczesny, kapitalistyczny system zmienił jednak dynamikę i formę sekwencji politycznej centralizacji/decentralizacji. Obecni hegemonii są świadomi tego, że kontrolując handel międzynarodowy – zwłaszcza ten oceaniczny, łączący rdzenie z peryferiami – będą w stanie osiągnąć większe korzyści³¹. Wykorzystywane są przy tym nie tylko międzynarodowe porozumienia i umowy o charakterze gospodarczym, ale i sankcje, które bezsprzecznie kształtują współczesną arenę polityczną.

Choć tradycyjny podział między centrum a peryferiami coraz bardziej się zaciera w kategoriach narodowych, to należy pamiętać, że nadal istnieje, a nawet pogłębia się w kategoriach globalnych. Oznacza to swoistego rodzaju odcięcie się od narodowego charakteru tegoż zjawiska. Warto przy tym także wspomnieć o zagrożeniach związanych z dalszym rozwojem kapitalizmu. Jego rosnąca autonomia względem terytorialnego zakotwiczenia nieuchronnie prowadzi do erozji programów społecznych. Dzieje się tak poprzez stopniowe oddzielanie ścieżki dalszego rozwoju od poziomu narodowego i kontroli państwa. Rozwój produkcji ponadnarodowej, czy też transnarodowej, obejmuje zatem rekonfigurację światowej mapy produkcyjnej, obejmującą zmiany w globalnej dystrybucji zarówno procesu produkcyjnego, jak i generowanych wartości³². Globalizacja kapitalistyczna oraz jej transnacionalizacja pokazała potrzebę przededefiniowania semiperyferii jako nowej kategorii, która wykracza poza tradycyjny podział na centrum–peryferie. Jest to bezpośrednio powiązane transformacją systemu z fazy państwa narodowego do nowej transnarodowej fazy liberalnego (z założenia wolnego) rynku. Oznacza to zatem, że półperyferia odzwierciedlają przemiany, jakich doświadcza światowa gospodarka w warunkach globalizacji.

³¹ Ch. Chase-Dunn, P. Grimes (1995), *Op. Cit.*, s. 411.

³² G. Cairó-i-Céspedes, J. C. Palacios Cívico (2022), *Beyond core and periphery: the role of the semi-periphery in global capitalism*, „Third World Quarterly”, 43(8), s. 1951.

Rycina 1. Hierarchia władzy według teorii tranzycji potęgi.

Źródło: Organski A. F. K. (1968), *World Politics*, Nowy Jork, s. 332.

Abramo Fimo Organski przedstawił jeszcze inne ujęcie powyższego zagadnienia. W swojej pracy zatytułowanej „World Politics”, przedstawia najbardziej klasyczny podział potęg³³. Na jego podstawie zakłada się, że systemem kieruje jeden, niekwestionowany lider, zwany także hegemonem. Ma on zarówno chęci, jak i możliwości do sprawowania kontroli we wszystkich regionach świata, a jego decyzje (bądź ich zaniechanie) wpływają na całokształt systemu. To na nim spoczywa największa odpowiedzialność za zmiany zachodzące w obrębie globalnej areny politycznej. Poziom zysków, osiąganych dzięki swojej hegemonicznej pozycji, wyrównują oraz rekompensują mu ryzyko ponoszone w trakcie kierowania łańcem międzynarodowym. Niemniej jednak, nie ulega wątpliwości, że poza benefitami, spoczywa na nim także odpowiedzialność oraz presja ze strony słabszych państw. Wraz z upadkiem komunizmu, a tym samym zakończeniem zimnej wojny, do głosu zaczęły dochodzić nowe państwa, początkowo zaliczano do nich głównie te stowarzyszone w ramach bloku antykomunistycznego. Naturalną kolejną rzeczą, koncepcja tych umacniających się podmiotów była bezpośrednio powiązana z narodami reprezentującymi zachodnie wartości i idee. Z biegiem lat liczba państw starających się umocnić swoją pozycję wśród pozostałych uczestników systemu zaczęła wzrastać, a wśród nich coraz częściej wymieniano państwa spoza europejskiego kręgu kulturowego, w tym m.in Brazylię, Indie, Japonię i Rosję. Pozycja tej ostatniej jest dość niepewna, zwłaszcza po próbach zmarginalizowania jej międzynarodowej pozycji (*civitas non grata?*), po tym jak Moskwa dokonała zbrojnej inwazji na teren suwerennej

³³ A. F. Organski (1968), *World politics*, Alfred A. Knopf, Nowy Jork, s. 364.

Ukrainy w lutym 2022 roku. Grupę tych wpływowych państw Organski nazwał „wielkimi mocarstwami”.

O ile w czasach powstawania powyżej hierarchii władzy podział ten był stosunkowo prosty, o tyle współcześnie – ze względu na postępującą globalizację, a co za tym idzie, także i wzajemny wzrost zależności pomiędzy podmiotami (przejawiający się zarówno w sferze międzypaństwowej oraz ponadpaństwowej) – wśród teoretyków stosunków międzynarodowych zaczyna pojawiać się coraz więcej pytań i niejasności. Dodatkowym utrudnieniem jest również wciąż zwiększająca się liczba czynników potęgometrycznych. Rozwój potęgi w minionych stuleciach był oparty na czynnikach mierzalnych, możliwych do racjonalnego oraz namacalnego porównania. Współcześnie rola aspektów niematerialnych, jak i ideowych zyskuje na znaczeniu. Coraz częściej wspomina się w tym kontekście o znaczeniu tzw. *know-how*, *soft power*, a także humanitarności działań państwowych, które wykraczają poza klasyczne ujęcie rozwoju siły państwowej. Z tego powodu pojawiają się problemy z klasyfikowaniem niektórych państw, które prezentują odmienną skalę potencjału na różnych etapach pomiaru. Za przykład mogą posłużyć Stany Zjednoczone Ameryki. Po zakończeniu zimnej wojny USA było niezaprzeczalnym hegemonem, zarówno pod względem militarnym, ekonomicznym, jak i społecznym, o czym mogą świadczyć m.in. amerykańizacja oraz „makdonaldyzacja” (ang. *McDonaldization*)³⁴ społeczeństwa globalnego. Pomimo tego, że analizy makro i mikroekonomiczne wciąż potwierdzają dominację tego państwa wśród pozostałych uczestników systemu, równica pomiędzy nim a drugą w kolei potęgą (Chińska Republika Ludowa) jest już na tyle mała – zwłaszcza jeżeli brane są pod uwagę czynniki ekonomiczne – że w dyskursie na temat współczesnego systemu międzynarodowego zaczęło pojawiać się pytanie, czy aby na pewno wciąż mamy do czynienia z systemem, w którym rządzi jeden, niekwestionowany hegemon.

W opinii autorki wielkie mocarstwa, nazywane także dużymi potęgami, także są zaliczane do państw rdzenia, gdyż przesądza o tym ich pozycja polityczno-ekonomiczna, tj. względna niezależność w procesie podejmowania działań. Wśród nich wymienia się przede

³⁴ Dotyczy przenoszenia zasad działania amerykańskich barów szybkiej obsługi na pozostałe sektory życia. Głównymi wyznacznikami makdonaldyzacji w ujęciu Georga Ritzera, tj. twórcy tego pojęcia, są: efektywność, przewidywalność, obliczalność/ukierunkowanie na ilość, a nie jakość, kontrola, zastąpienie człowieka technologiami nie-ludzkimi [G. Ritzer (2004), *The McDonaldization of Society*, „The Journal of American Culture”, 6(1), s. 372].

wszystkim Chińską Republikę Ludową oraz Federację Rosyjską, której pozycja uległa drastycznej marginalizacji w drugiej dekadzie XXI wieku. Należy jednak podkreślić, że wnioski prezentowane przez Organskiego mają swoje początki w jeszcze w latach 50. ubiegłego stulecia. Obecnie coraz pojawia się stwierdzenie, że świat definitywnie przestał być jednobiegunowy, czy też nawet dwubiegunowy. Co prawda autorka pracy popoiera stanowisko, według którego system monocentryczny nigdy nie przybrał czystej postaci, gdyż zawsze towarzyszyło mu współdziałanie, w mniejszym lub większym stopniu, z mniejszymi mocarstwami. Współcześnie można spotkać się z opinią o tym, że przez wzgląd na dynamiczny wzrost gospodarczy Chin mamy już do czynienia z systemem dwubiegunowym, w którym świat dzieli się na strefy wpływu Waszyngtonu lub Pekinu. Racjonalnym wydaje się jednak uznać znaczenie wzrostu pozostałych, regionalnych potęg, które wywierają znaczący wpływ na swoje najbliższe otoczenie, a przez to kształtują także i globalną politykę. W tym miejscu należy wymienić nie tylko Unię Europejską (będącą specyficznym uczestnikiem stosunków międzynarodowych), ale także państwa MIKTA, Indie oraz Brazylię. Przez wzgląd na dynamikę zmian, do jakich dochodzi w ściśle zglobalizowanym świecie trudno jest stworzyć ostateczną listę państw będących ośrodkami lokalnej władzy. Wydarzenia po 2011 roku, tj. po arabskiej wiosnie ludów, pokazały, że współczesne systemy państwowe oraz ogólny ład międzynarodowy są kruche i podatne na wszelkie zmiany.

Kolejną kategorią w piramidzie potęg są średnie potęgi, którym została poświęcona niniejsza praca. W kolejnym podrozdziale opisano szerzej niniejsze zagadnienie poświęcone koncepcji szeroko pojmowanej „średniości”. Wprowadzono przy tym specjalne rozgraniczenie pomiędzy postrzeganiem tej podgrupy w ujęciu statycznym (odnoszącym się do starych średnich potęg) oraz dynamicznym (obejmujących nowe średnie potęgi).

Ostatnią znaczącą kategorią są małe potęgi, które pomimo swojej podległości wobec lokalnych hegemonów, wciąż dysponują wystarczającą siłą, aby utrzymać swoją suwerenność. Jeżeli odwoływalibyśmy się w tym miejscu do modelu potęgometrii prezentowanego przez autorkę w dalszej części pracy, należałoby wnioskować, że podmioty wchodzące w tę podgrupę dysponują jednym, często niepełnym atrybutem potęgonometrycznym (spośród atrybutów materialnych, behawioralnych i ideowych). Preferencje i działania tych, mniejszych mocarstw mogą jakkolwiek pomóc w zrozumieniu natury wyłaniającego się regionalnego porządku bezpieczeństwa. Ich działania oraz możliwości otwierania lub zamykania przestrzeni politycznego manewru dla silniejszych podmiotów służą bowiem

skutecznej realizacji własnych interesów narodowych. Można więc z tego wywnioskować, że przez wzgląd na liczne powiązania oraz zależności międzypaństwowe, mocarstwa globalne muszą się liczyć także i ze słabszymi graczami, którzy mogą stać się przedłużeniem ich politycznego wpływu. Dla Mouritzena ważnym jest to, jak zewnętrzna konfiguracja władzy (w stosunku do wielkich i średnich mocarstw) wpływa na politykę zagraniczną małych państw, których bezpośrednie otoczenie może stanowić³⁵:

- konstelację adaptacyjną przyzwolenia (ang. *adaptive acquiescent constellation*), w której akceptują one pewne z góry narzucone reguły, a przy tym unikają agitacji wielkich mocarstw;
- konstelację sojuszniczą (ang. *alliance constellation*), w której małe państwa są ściśle związane z mocarstwem oraz jego interesami, a przez to mają ograniczoną swobodę działania;
- konstelację symetryczną (ang. *symmetrical constellation*), w której małe państwa mają większą swobodę, gdy wykorzystują dla własnej korzyści konflikt lub rywalizację pomiędzy wielkimi mocarstwami.

Istotnym aspektem, jaki został uwzględniony przez Organskiego, w powyższej hierarchii potęg jest także rozdział na państwa usatysfakcjonowane oraz nieusatysfakcjonowane ze swojej obecnej pozycji. Wpływa to z kolei na dalszą politykę oraz strategię narodową poszczególnych podmiotów, które będą dążyły do utrzymania obecnego statusu *Quo*, albo będą starały się zmienić dotychczasowy układ sił. Kwestia ta została szerzej opisana przez autorkę w części poświęconej analizie członków MIKTA.

W tym miejscu należy wspomnieć również o podziale na potęgę ofensywną oraz defensywną, która ma odwołanie w stosunku do wszelkich podmiotów będących w relacji podporządkowania względem silniejszego gracza. Pierwsza kategoria – ofensywna – odnosi się do zdolności oddziaływania na środowisko, co należy rozumieć jako realną możliwość wpływania na otoczenie. Natomiast defensywna, która często przyjmuje charakter niemalże pasywnej, odnosi się do zdolności podmiotu do unikania wpływu ze strony silniejszego środowiska. Rozumieć można to jako przeciwstawianie się, w bardziej lub mniej sukcesywny

³⁵ H. Mouritzen (1991), *Tension between the Strong, and the Strategies of the Weak*, „Journal of Peace Research”, 28(2), s. 219.

sposób, ofensywnym zabiegom innych aktorów. Organski utożsamia te dwa oddziaływania w kategoriach pozytywnej i negatywnej siły, wskazując na to, że w procesie analizy wzajemnych relacji nie należy brać pod uwagę jedynie pozytywnej zdolności A do wpływania na B, ale także tą negatywną, polegającą na opieraniu się wpływowi przez stronę B. W tym ujęciu siła narodowa może zatem być analizowana dwuwymiarowo, zarówno w formie defensywnej, jak i ofensywnej. Niemniej jednak współczesne badania zazwyczaj pomijają to rozróżnienie, skupiając się na ogólnym wydzwiku wzajemnych relacji³⁶.

Zbigniew Brzeziński w swojej książce „Wielka szachownica” odwołuje się do tego, jak państwa dochodziły do poziomu poszczególnych potęg. Podkreśla przy tym jednak, że świat ulega ciągłym zmianom, a podmioty, zarówno państwowe, jak i pozapaństwowe, coraz częściej opowiadają się za systemem multipolarnym. Nie wynika to tyle z samej chęci czy pobudek ideowych, co raczej z pragmatyzmu oraz realiów współczesnego systemu. Brzeziński zakłada, że Stany Zjednoczone będą najprawdopodobniej ostatnim hegemonem, a ich kres jest nieunikniony, zwłaszcza biorąc pod uwagę malejący procentowy wkład tego państwa w PKB globalne. Przyczyn tego stanu rzeczy można upatrywać w kilku zmiennych. Po pierwsze naturalnym stanem rzeczy jest to, że po boomie gospodarczym z czasem następuje stagnacja gospodarki, podczas gdy pozostałe, słabsze państwa wciąż pozostają w stanie rozwoju, przez co różnica pomiędzy tymi podmiotami jest coraz mniej widoczna. Po drugie, zaczyna panować powszechna niechęć wobec idei dominacji jednego narodu, choć na korzyść USA wciąż wpływa jego struktura społeczna, w której tak naprawdę ciężko wskazać na dominującą nację. Niemniej jednak, elity tego państwa – zarówno te polityczne, jak i ekonomiczne – wciąż są kojarzone z kulturą wywodzącą się z „białej, chrześcijańskiej Europy”, co w dalszym ciągu doprowadzana do mniej lub bardziej znaczących konfliktów wewnętrznych. Po trzecie, obecnie mamy do czynienia z coraz płynniejszym przepływem czynników materialnych i pozamaterialnych, co uniemożliwia w pewnym stopniu utrzymanie różnicy w rozwoju pomiędzy poszczególnymi państwami. Ma to swoje korzenie nie tylko w łatwiejszym dostępie do wiedzy i czynników dynamizujących gospodarki narodowe, ale także w coraz częściej promowanej oraz akceptowanej idei dobra wspólnego, którym należy się dzielić pod warunkiem zachowania podstawowych zasad moralnych³⁷. Oczywiście i w tej kwestii dochodzi do pewnych odstępstw. Naturalną kolejną rzeczą wydaje się, że państwa działają protekcyjnie wobec produktów, które dają im przewagę w razie potencjalnego

³⁶ A. F. Organski, *Op. Cit.*, s. 111-112.

³⁷ Z. Brzeziński (1998), *Wielka szachownica*, Warszawa, s. 213.

konfliktu, co jest często podkreślane przez zwolenników racjonalizmu. Ponadto należy wspomnieć o tym, że współcześnie coraz więcej aspektów, wchodzących niegdyś w zakres administracyjno-państwowy, stało się elementem prywatnych działań. Jest to bezpośrednio powiązane z postępującą prywatyzacją oraz wspomnianym już kapitalizmem.

Pomimo dalszych dążeń Stanów Zjednoczonych do utrzymania statusu mocarstwa hegemonicznego, system ten jest na tyle dynamiczny, że staje się to coraz trudniejsze. Aktualny rozkład sił nieuchronnie ulega zmianom, a obecne potęgi mogą jedynie je opóźnić. Niemniej jednak, aby skutecznie wpłynąć na to spowolnienie, koniecznym jest uwzględnienie w swojej strategii nie tylko czynników potęgometrii³⁸ wskazywanych przez klasycznych teoretyków stosunków międzynarodowych, ale także aspektów, które w minionych stuleciach były pomijane z uwagi na problemy w ich identyfikacji bądź nawet ich ciągłym niezaistnieniu.

Dla przykładu, Abramo Fimo Organski wspomina o sześciu typach czynników, które wpływają na rozwój potęgi państwowej, przy czym lista ta obejmuje zarówno ludzi danego narodu, fizyczne środowisko, w którym żyją, ich formy organizacji społecznej oraz ich „stan ducha”, rozumiany jako morale narodowe. Czynniki te można zakwalifikować w następujących kategoriach³⁹:

- naturalnych determinantów, do których zaliczymy geografię, zasoby i demografię;
- uwarunkowań społecznych, w obrębie których wymienia się rozwój gospodarczy, strukturę polityczną i morale narodowe, rozumiane także jako identyfikację oraz lojalność obywateli wobec swojego państwa.

Nicholas Spykeman skupił się natomiast na czysto fizycznych determinantach, które są stosunkowo łatwe do pomiaru oraz analizy. Wymienił on zarówno czynniki geograficzne, jak i demograficzne, w tym – wielkość terytorium oraz charakter jego granic, liczbę zamieszkującej go ludności, zasoby naturalne kraju, znajdujące się w obrębie tej przestrzeni, rozwój gospodarczy, technologiczny oraz siłę finansową rozumianą m.in. poprzez wysokość PKB oraz poziom zurbanizowania, jednorodność narodowościową połączona ze stopniem

³⁸ Potęgometria zajmuje się pomiarem potęgi poszczególnych podmiotów przy pomocy stworzonego do tego celu modelu. Mirosław Sułek słusznie wskazuje, że jest subdyscypliną potęgonomii (tj. nauki zajmującej się istotą oraz klasyfikacją potęg), niemniej jednak nie powinna być z nią utożsamiana. [M. Sułek (2011), *Metodyka analizy geopolitycznej (na przykładzie potęgometrii)*, „Przegląd Geopolityczny”, 3, s. 12].

³⁹ A. F. Organski, *Op. Cit.*, s. 116.

integracji wewnętrznej oraz morale narodu, wpływające w pewien sposób na ogólny poziom stabilności politycznej⁴⁰.

Głównym problemem w procesie analizowania oraz czerpania z założeń wyżej przytaczanych podejść jest jednak pewien brak aktualizacji zmiennych, tj. konieczności odniesienia się do współczesnych wyzwań politycznych, ekonomicznych, społecznych. Teoria Organskiego powstała w piątej dekadzie ubiegłego wieku, kiedy swoje lata świetności przeżywała tzw. „Realpolitik”, którą do niemieckiej myśli politycznej wprowadził August Ludwig von Rochau. Koncepcja ta zakładała zmarginalizowanie w jak największym stopniu czynników ideowych w procesie tworzenia strategii narodowych. Ta dość kontrowersyjna teoria polityczna zakładała, iż w sprawy polityczne nie powinno się wplatać problemu moralności oraz to, że silni muszą z konieczności polować na słabych, aby zwiększyć swoją siłę, przy czym wcześniejsze obietnice lub pewne zasady etyczne – jakkolwiek wiążące dla indywidualnego działania – nie muszą być bezwzględnie respektowane⁴¹.

Obecnie, pomimo wciąż niekwestionowanego wpływu czynników wymienianych powyżej, teoria ta wymaga uaktualnienia o aspekty, które zaczęły zyskiwać na znaczeniu wraz z rewolucją przemysłową, a co za tym idzie z większym uzależnieniem od najnowszych technologii oraz coraz silniejszych powiązań ponadnarodowych. Poza wspomnianym *high-tech*, trzeba wymienić także atrybuty behawioralne, czyli wpływ oddziaływania kulturowego, zaplecze i zdolności dyplomatyczno-negocjacyjne będące w posiadaniu państwa oraz atrybuty ideowe, które wpływają końcowo na to, czy państwa w ogóle są zainteresowane wykorzystaniem pozostałych komponentów stanowiących o ich sile.

Jak podkreśla Mirosław Sułek, potęga jest składową zarówno mocy – przybierającej charakter mierzalny, widzialny oraz łatwy do rozpoznania – jak i potencjału, rozumianego jako energia potencjalna, to znaczy taka, która jest domniemana, ukryta, a do jej aktywacji potrzebny jest dodatkowy nakład czasowy oraz wysiłkowy. Odróżnia to ją zatem od mocy *sensu largo*, która istnieje niezależnie i jest już gotowym „produktem”, przez co często

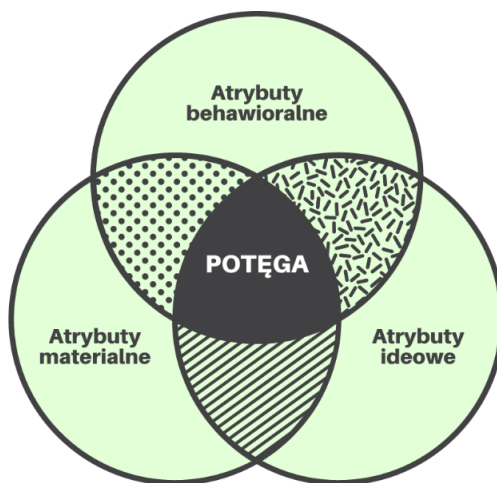
⁴⁰ N. Spykman (1942), *America's Strategy in World Politics*, Nowy Jork, s. 19.

⁴¹ H. C. Emery (1915), *What is Realpolitik?*, „International Journal of Ethics”, 25(4), The University of Chicago Press, s. 449.

w procesie analizy współczesnych stosunków międzynarodowych, to właśnie jej przypisuje się ważniejszą rolę⁴².

O państwie, jako potędze funkcjonującej w swej najczystszej postaci, można mówić wtedy, gdy dysponuje ono wszystkimi trzema komponentami umieszczonymi w diagramie poniżej (ryc. 2). W zależności od proporcji posiadanych atrybutów, będzie ono umiejscowione bliżej lub dalej środka, będącym punktem stanowiącym o niekwestionowanej oraz nieograniczonej władzy. Niemniej jednak, nigdy nie było i zapewne nie będzie podmiotu, który stanowiłby ściśle centrum, gdyż państwa, pomimo statusu imperium bądź mocarstwa, wciąż są ograniczone pod pewnymi względami, co też wpływa na ich dalszy wzrost lub regresję oraz dalszy spadek w ogólnej hierarchii państw. Trwałość nie jest bowiem zjawiskiem naturalnym w stosunkach międzynarodowych przez wzgląd na liczbę zaangażowanych podmiotów, jak i czynników niezależnych od nich.

Rycina 2. Potęgometria - model wyznaczania potęgi państwa

Źródło: opracowanie własne.

Zważywszy na powyższe, można wskazać na trzy komponenty, które stanowią podstawę pozycjonowania państw w globalnym rankingu potęg.

Atrybuty materialne, są określane poprzez zasoby ilościowe oraz jakościowe, jakimi dysponuje państwo. Należy uznać więc, że większość czynników naturalnych,

⁴² M. Sułek (2017), *O potęgonomii i potęgometrii*, „Geopolityka.net”, s. 8, <https://geopolityka.net/o-potegonomii-i-potegometrii/>, [dostęp dnia: 02.10.2022].

wskazywanych przez Organskiego w jego teorii potęg, będzie zaliczane do tej podkategorii. Położenie geograficzne, zasoby naturalne oraz demografia stanowią elementy, które w mniejszym lub większym stopniu, są kontrolowane przez państwo i do niego przynależą, przy czym ich granice i skalę można łatwo zmierzyć. Tutaj, zakres terytorialny oraz populacja, będące podstawą funkcjonowania państwa, stają się kluczowe dla dalszej analizy, gdyż stanowią one zarówno narzędzie wywierania wpływu na innych graczy, jak i element, którego sukcesywna ochrona przesądza o dalszym kształcie polityki narodowej. Nie sposób bowiem mówić o sprawnym funkcjonowaniu podmiotu państwowego bez obywateli oraz przestrzeni fizycznej jaką oni zajmują. Ta kategoria niejednokrotnie przeplata się z drugą grupą czynników, odnoszących się do sposobu wykorzystywania tychże zasobów. Jako przykład można podać zaplecze dyplomatyczne, kiedy to ilość placówek zagranicznych oraz ich personelu z racjonalnego punktu widzenia będziemy uznawać za czynniki ilościowe oraz jakościowe. Niemniej jednak, polityka prezentowana przez te ośrodki oraz ich dalsze zachowanie i aktywność będą stanowiły już element wpływu. Analogiczna sytuacja ma miejsce w odniesieniu do zasobów militarnych, kiedy to poza ilością oraz jakością dysponowanego uzbrojenia, będą one zależne także od tego w jaki sposób oraz w jakim celu państwa będą chciały ich użyć, tj. czy będą bazowały głównie na polityce pasywnej, polegającej na ewentualnej możliwości odstraszenia, czy też ofensywnej, zakładającej realną możliwość użycia posiadanego już sprzętu. Z tego też względu, nie sposób jest przeanalizować skalę potęgi państwa z wykorzystaniem jedynie wybiórczych danych, czy też niepełnego modelu, gdyż czynniki te są w większym stopniu ze sobą ściśle powiązane. Co więcej, należy podkreślić, że stosowanie tychże wskaźników ma kilka mocnych oraz słabych stron. Przede wszystkim należy wskazać na możliwość obiektywnego pomiaru potęgi państw oraz w miarę łatwe tworzenie porównań między nimi. Kluczowy problem jest jednak z doбором wskaźników i punktów załamania będących kluczowymi w hierarchii władzy. Z tego też powodu podział państw na mocarstwa małe, średnie i wielkie często wydaje się subiektywny, a nawet arbitralny.

Podsumowując, komponentami, które autorka uważa za szczególnie ważne w procesie analizy atrybutów materialnych są – geografia, demografia, zasoby naturalne oraz poziom ogólnego rozwoju państwa (ekonomicznego, technologicznego, militarnego, naukowego).

Drugim czynnikiem mającym realny wpływ na postrzeganie potęg są wspomniane atrybuty behawioralne, które można rozumieć jako wpływ oraz sposób wykorzystywania

zaplecza materialnego. Poza atrybutami społecznymi, tj. rozwojem gospodarczym, naukowym, strukturą polityczną i morale narodowym, należy odnieść się także do sposobu oddziaływania na otoczenie, co wydaje się stosunkowo trudniejsze do przeanalizowania z uwagi na problemy związane z ich pomiarem. Dodatkowo, badania na tym etapie wiążą się z ryzykiem przyjęcia subiektywnej postawy przez osobę podejmującą dane zagadnienie. W tym miejscu można odnieść się do wcześniej już analizowanej *soft power*, *hard power* oraz *sharp power*. Jest to istotne, gdyż właśnie ta strategia decyduje o tym, czy sposób czerpania korzyści ze swojego materialnego/mierzalnego dorobku będzie przybierał bardziej ofensywny, defensywny, czy też pasywny charakter. Z uwagi na dynamikę stosunków międzynarodowych, to raczej proaktywna postawa państw będzie czynnikiem mobilizującym do dalszego wzrostu, przy czym aktywność ta nie musi przybierać agresywnego wydźwięku. Jak już zostało to zaznaczone wcześniej, ofensywna postawa to również zdolność do przeciwstawienia się wpływowi pozostałych graczy oraz promowanie swoich wartości i interesów. Przykładem tego typu strategii może być *Korean wave* (kor. *한류*; RR: *hallyu*), która jest obecnie uznawana za jeden z najbardziej wyrazistych przykładów *soft power*, którego zakres przybrał już charakter globalny.

Trzecim czynnikiem stanowiącym o uznaniu państwa za potęgę są atrybuty, które autorka określiła mianem „ideowych”. Oznacza to, że ich podstawą są chęci i myśli przewodnie, które wyznaczają dalszy kierunek działania oraz cel finalny do którego państwo z założenia stara się dążyć. W ramach tej kategorii można więc zaliczyć wszelkie aspekty niematerialne – a co za tym idzie także i trudne w szczegółowym pomiarze – wpływające na obieranie takiej, a nie innej strategii dalszego rozwoju. Warto zatem wskazać nie tylko na cele, ale i na prezentowane wartości oraz poziom satysfakcji z obecnie zajmowanej pozycji na arenie międzynarodowej. Dotyczy to zarówno uwarunkowań politycznych, zadowolenia z prowadzonej polityki wewnętrznej, zagranicznej, jak i aktywnego uczestniczenia obywateli w życiu politycznym w państwie. W procesie analizy tego czynnika przydatne będzie zestawienie wyników wyborów ogólnopństwowych oraz ewentualnych konfliktów wewnętrznych, uwzględniając przy tym protesty, strajki oraz przewroty wojskowe do których dochodziło na terenie analizowanych państw. Także i w tym miejscu autorka pracy pragnie odwołać się do modelu hierarchii potęg Organskiego, który poza ogólną skalą, wskazywał także na podział pod względem wspomnianego już usatysfakcjonowania z obecnie zajmowanego miejsca w systemie. Wyróżnić możemy państwa, które prezentują postawę konformistyczną, tj. stałą, dążącą do utrzymania już funkcjonującego stanu rzeczy bez względu na obecnie zajmowaną rolę polityczno-ekonomiczno-społeczną oraz postawę rewizjonistyczną,

polegającą na dążeniu do wprowadzania zmian w funkcjonowaniu dotychczasowego ładu. Jest to cecha charakterystyczna dla państw, które dopiero niedawno uzyskały wyższą pozycję w hierarchii mocarstw, niemniej jednak wciąż są ograniczone decyzjami oraz stanowiskiem silniejszych od siebie podmiotów. Jednocześnie, wraz ze spadkiem znaczenia w wymiarze międzynarodowym, spada poziom zadowolenia, a tym samym wzrasta chęć wprowadzania zmian, które wpłynęłyby pozytywnie na poprawę ich sytuacji w wymiarze wewnętrznym oraz międzynarodowym. Postawa ta będzie szerzej opisana w kolejnym podrozdziale, poświęconym zagadnieniu państw średniej mocy.

Podsumowując, aby móc mówić o realnie funkcjonującej, niezależnej potędze, należałoby się najpierw przyjrzeć temu, czy analizowanemu podmiotowi można przypisać atrybuty z wszystkich trzech kategorii oraz, co wydaje się istotniejsze, tego czy posiadanie tych czynników jest ograniczone decyzjami pozostałych graczy, tj. czy inny podmiot zagraniczny jest w stanie sukcesywnie zredukować ich istotę oraz zakres stosowania. W procesie analizy podmiotów o średnim poziomie oddziaływania, analizie zostały poddane sytuacje, w których państwo trzecie podjęło się próby wprowadzania zmian oraz ograniczeń w ich polityce oraz funkcjonowaniu. Podjęto próbę przedstawienia i opisanie, czy takie zabiegi zostały zakończone powodzeniem oraz co stanowiło o ich efektywności bądź jego braku. W dyskursie podejmuje się ona badań nad rozwojem mocarstwowym państw o ograniczonym stopniu wpływu, w związku z czym naturalnym wydaje się, że podmioty wchodzące w zakres prowadzonych badań będą w sposób znaczący ograniczone decyzjami pozostałych podmiotów zagranicznych, co objawiać się będzie w minimum jednej z podanych wcześniej kategorii potęgometrycznych. Należy jednak zaznaczyć, że na tym etapie analizy istotne jest uwzględnienie czynników indywidualnych, w tym wątków z zakresu geopolityki, które tworzą szerszy obraz funkcjonowania państw. Oznacza to, że nie we wszystkich analizowanych przez autorkę caseach poszczególnym komponentom będzie przypisywana taka sama waga.

3. Istota „średniości” w globalnym systemie międzynarodowym

Niniejsza praca została poświęcona w głównej mierze kategorii półpreryferii nowej generacji, którą autorka nazywa także półperyferiami+, bowiem utożsamia je niejako z grupą

nowych średnich potęg⁴³. Nowe ujęcie powyższego zagadnienia wydaje się bowiem kluczowe w procesie prowadzenia dalszych badań, gdyż grupa analizowanych państw pomimo wzrostu swojego znaczenia na przestrzeni ostatniej dekady wciąż pozostaje uzależniona od działań militarnych, czy też ekonomicznych decyzyjnego centrum utożsamianego z państwami wywodzącymi się z kultury „Zachodu”. Warto przy tym podkreślić, że ich pozycja jest uzależniona od stosunku zależności z obszarem, z którym dochodzi do wzajemnych relacji. Tak, działają one jako strefa peryferyjna dla krajów rdzenia, a po części jako kraj centralny dla niektórych obszarów peryferyjnych. Ich rolę można przyrównać do klasy średniej w społeczeństwie lub mówiąc inaczej – w gospodarce narodowej. Do jej głównych zadań należy bowiem ograniczanie polaryzacji, łagodzenie napięć wewnątrz systemu przy pomocy pośredniej stabilizacji. Wśród pozostałych podmiotów na arenie międzynarodowej wyróżnia je zarówno ich polityka wewnętrzna, jak i struktura społeczna. Co więcej, okazuje się, że ich zdolność do korzystania z elastyczności, jaką daje spowolnienie działalności gospodarczej, jest z gruntu rzeczy większa, niż w przypadku krajów rdzenia lub krajów peryferyjnych⁴⁴.

Ciekawym wydaje się przeniesienie tego zagadnienia na grunt psychologii oraz nauk z zakresu rozwoju społecznego. Można przywołać tutaj tzw. „syndrom średniego/środkowego dziecka”. Częścią tej teorii są specyficzne cechy dzieci posiadające starsze oraz młodsze rodzeństwo jednocześnie. Ponieważ zasadniczo znajdują się pomiędzy dwoma innymi istotami ludzkimi, a także mają one często problemy z dopasowaniem, a nawet identyfikowaniem własnej tożsamości.

Zgodnie z teorią kolejności urodzeń Adlera, opracowaną w 1964 roku⁴⁵, najstarsze dziecko jest bardziej autorytarne od swojego rodzeństwa. Czuje się silne przede wszystkim ze względu na wysokie oczekiwania, jakie stawiają mu rodzice. Najstarszy wykonuje dużo więcej zadań i ma więcej obowiązków niż pozostali. Jednakże to jemu przypada zazwyczaj decydujący głos, dzięki czemu może wpływać na młodszych członków rodziny w sposób, który będzie dla niego najbardziej korzystny. Poza pozytywnymi aspektami związanymi z zajmowaną pozycją, należy jednak wspomnieć także o ryzyku związanym ze swoim statusem. Z uwagi na decyzyjną rolę, to także na nim

⁴³ Półperyferia + w prezentowanym ujęciu będą stanowiły tzw. nowe średnie potęgi. Stare średnie potęgi, do których zaliczana jest m.in. Australia, będą natomiast zaliczane do grupy państw centralnych.

⁴⁴ I. Wallerstein (1976), *Semi-peripheral countries and the contemporary world crisis*, „Theory and Society”, 3, s. 463.

⁴⁵ H. T. Stein, *Alderian overview of birth order characteristics*, „Alfred Adler Institute of Northwestern Washington”, adlerian.us/birthord.htm, [dostęp dnia: 02.10.2022].

będzie spoczywała największa odpowiedzialność, co oznacza, że zostanie on osądzony nie tylko za sukcesy, ale i błędne decyzje. Sytuacja wydaje się analogiczna, jeżeli tę teorię włączono by na grunt nauk o polityce. Hegemoni, czy też wielkie mocarstwa, podejmują bowiem decyzje najwyższej wagi, które wpływają nie tylko na ich sytuację, ale także na przyszły kształt całego ładu międzynarodowego. Bez względu na liczbę uczestników poszczególnych działań, to w ich stronę w większości kierowane są zarówno wyrazy wdzięczności, jak i zarzuty, związane z podejmowaniem błędnych decyzji.

Najmłodsze dziecko jest traktowane nierygorystycznie, często nawet pobłażliwie. Zazwyczaj jest rozpieszczone przez rodziców, którzy są wobec niego dużo bardziej liberalni, aniżeli w stosunku do jego rodzeństwa. Jako to najslabsze, w wielu przypadkach zyskuje sympatię oraz protekcję starszych osobników, którzy czują moralną potrzebę objęcia go swoją opieką oraz pomocą. Z tego samego względu wybaczone są jego błędy oraz przewinienia. Pomimo pozytywnych aspektów związanych z brakiem pociągania go do większej odpowiedzialności, cechuje go także niski wpływ na podejmowane wewnątrz rodziny decyzje. Wpływ na nie ma jedynie przy wykorzystywaniu pobudek moralnych oraz sympatii, jakkolwiek jego siła sprawcza na tym etapie się kończy. Nigdy bowiem nie może wznieść się ponad pozostałe rodzeństwo.

Starsze dzieci zazwyczaj mają więcej obowiązków, młodsze są pod dobrą opieką rodziców, natomiast średniemu dziecku nie poświęca się tyle uwagi, co pozostałym. Z tego też powodu odczuwa ono potrzebę konkurowania z rodzeństwem o uwagę rodziców. Znajdując się w centrum ogólnych relacji, może jednocześnie stać się rozjemcą oraz mediatorem w sporach, z uwagi na to, że nie kwalifikuje się do żadnej ze skrajnych stron konfliktu⁴⁶. Średnie dziecko jest zrównoważone, ale ma problemy z dopasowaniem się, ponieważ jest w cieniu młodszego i starszego rodzeństwa. Taka sytuacja sprawia, że czuje ono, że nie ma wyraźnej roli ani statusu w rodzinie, a wraz z tym rozwija cechy, które psychologowie nazywają cechami „syndromu średniego dziecka”. Na podstawie tego stwierdzenia wnioskuje się, że średnie dzieci są wykluczone, ignorowane, a nawet całkowicie zaniedbywane z powodu kolejności swojego urodzenia. Zwykle mają problem z poczuciem równości z rodzeństwem, co często prowadzi do tego, że muszą konkurować zarówno z młodszymi, jak i starszymi tylko po to, by zdobyć

⁴⁶ C. Werner (2021), *Birth Order and Personality: The Science Behind Middle Child Syndrome*, <https://www.healthline.com/health/mental-health/middle-child-syndrome>, [dostęp dnia: 02.10.2022].

uwagę rodziców oraz otoczenia⁴⁷. W rezultacie średnie dzieci są bardziej niezależne, ponieważ naturalną kolejną rzeczą są zmuszone do szybkiego dojrzewania i samodzielności. Muszą przy tym myśleć nieszablonowo, aby osiągnąć swoje osobiste cele. Przekłada się to w późniejszym życiu na zwiększony poziom umiejętności zarządzania, przekonywania, które w skrajnych przypadkach może przybrać formę manipulacji. Badania sugerują również, że rodzeństwo średnie jest bardziej impulsywne i bardziej innowacyjne niż to starsze, które jest bardziej skłonne do przestrzegania status *quo*⁴⁸.

W przypadku podmiotów państwowych sytuacja prezentuje się również podobnie. Na przestrzeni lat wielkie mocarstwa niejednokrotnie argumentowały swoje zaangażowanie, na terenach słabszych chęcią objęcia ich ochroną. Spory wewnętrzne oraz konflikty, do których dochodzi w obrębie granic państw małych, także nie wywołują większej reakcji międzynarodowej. Ma to miejsce do czasu zaangażowania jakiegokolwiek z większych, zagranicznych potęg, które naturalną kolejną rzeczą są osądzone pozytywnie, bądź negatywnie za swoje międzynarodowe zaangażowanie. Państwa o średnim poziomie wpływu przyjmują natomiast dwojaką postawę – są albo biernymi obserwatorami zachodzących zmian, licząc na to, że nie wpłynie to negatywnie na ich własną sytuację wewnątrz kraju, albo starają się czynnie zaangażować w prowadzone działania, mając nadzieję na to, że dzięki swojej aktywnej postawie zyskają większy wpływ i uznanie na arenie międzynarodowej.

Zagadnienie średnich, czy też inaczej mówiąc – regionalnych potęg, jest w debacie naukowej jakkolwiek często kontrowersyjnym i mylącym ogniwem w sporze. Samir Amin zasugerował nawet, że obszary tzw. „środką” funkcjonalnie stały się prawdziwymi peryferiami. Jest to tłumaczone tym, że są one obecnie wykorzystywane, bądź dopiero poddawane próbie eksploatacji przez decyzyjne centrum. Dzieje się tak ponieważ państwa zaliczane do tradycyjnych peryferii zostały już zmarginalizowane i odsunięte z systemu, gdyż nie mają już nic, ani nikogo, co rdzeń mógłby wykorzystać do własnej akumulacji⁴⁹. W odniesieniu do procesu oddziaływania oraz korzystania z zasobów podmiotów trzecich przypomina to zatem efekt domina, w którym to państwa, nie chcąc pogodzić się z utratą swoich wszystkich

⁴⁷ M. P. Cayatoc, J. A. Dela Cruz, J. B. Baluyut, K. D. Comia, J. Ch. Pe, K. E. Ruben, R. M. Capili, K. V. Ruiz, Y. G. Ulod (2021), *Diagramming Mythical Reality: A Qualitative Analysis of Middle Children's Identity Check, Phenomenology*, „International Journal of New Technology and Research (IJNTR)”, s. 34.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 38.

⁴⁹ B. K. Gills, A. G. Frank (1993), *Op. Cit.*, s. 95.

zasobów oraz wpływów, decydują się na zaangażowanie na terenach, które są od nich stosunkowo słabsze, a dzięki temu wciąż pozwalają im na zachowanie pewnego poziomu wpływu oraz znaczenia w globalnych stosunkach międzynarodowych. Eksploatowane przez silniejsze mocarstwo państwo, szuka obszaru, z którego mogłoby czerpać środki na wyrównanie strat poniesionych w relacji z podmiotami znajdującymi się wyżej od niego w hierarchii.

Innym czynnikiem, dla którego hegemoni kierują większą uwagę w stronę słabszych, ale nadal wpływowych graczy, może być chęć ich instrumentalnego wykorzystywania. Oznacza to, że będą one narzędziem przy eksploatowaniu głębokich peryferii, dzięki czemu główna potęga uniknie – przynajmniej w pewnym stopniu – zarzutu wyzysku, a przy tym ryzyko związane z niepowodzeniem podejmowanych działań także się zmniejszy. Przykładem tego typu zabiegów może być presja Stanów Zjednoczonych wywierana na swoich sojuszników z Paktu Północnoatlantyckiego, mająca na celu nakłonienie do zaangażowania się w działania zbrojne bądź ekonomiczne, prowadzone przez Waszyngton wobec swoich konkurentów. Dzięki temu zabiegowi obciążenie kosztami, a także odpowiedzialność związana z tak prowadzonymi operacjami, zostaną rozłożone na wszystkich uczestników. Sytuacja taka miała swoje miejsce chociażby w odniesieniu do polityki wobec chińskiego 5G, relacji z Islamską Republiką Iranu oraz zaangażowaniem w konflikty na Bliskim Wschodzie, w tym m.in. wojny w Zatoce Perskiej.

Rozwój średnich potęg będzie zależny nie tylko od szerszego aspektu politycznego, jaki obecnie dominuje na globalnej arenie politycznej, ale także na strategii dalszego rozwoju państwa, przyjętej przez krajowych decydentów. To od nich bowiem będzie zależało czy⁵⁰:

- państwo zdecyduje się na subsydiowanie, czy też protekcjonizm swoich słabszych, a co za tym idzie, bardziej podatnych na skutki nierównej konkurencji sektorów gospodarki;
- wykorzysta podatność gospodarczą silniejszych od siebie państw na wszelkie, negatywne zmiany, zachodzące podczas globalnych kryzysów ekonomicznych;
- skupi się na autokratycznej polityce społecznej i gospodarczej opartej na samowystarczalności oraz zaufaniu jedynie własnym możliwościom.

⁵⁰ A. Wojciuk (2010), *Op. Cit.*, s. 135.

Są to jedne z wielu możliwych dróg rozwoju oraz rozrostu potęgi państwowej, która w przypadku braku podjęcia jakichkolwiek działań może ulec stagnacji, a w najgorszym wypadku takiemu państwu będzie groziła degradacja w globalnej hierarchii potęg. Z tą drugą sytuacją można mieć do czynienia, gdy pozostałe podmioty podjęły sukcesywne kroki na rzecz nawet najmniejszej zmiany dotychczasowego układu sił. W dalszej części pracy wykazano staranie, by wskazać, które z państw MIKTA prezentują bierne, a które czynne podejście do zmian zachodzących w globalnym układzie sił oraz jaki ma to wpływ na ich dalszy, potencjalny rozwój.

Również pod względem różnic behawioralnych, czy też ideowych średnie potęgi wyróżniają się na tle pozostałych państw. Ich międzynarodowa polityka zagraniczna zazwyczaj łączy wartości i interesy narodowe lub stanowi środek między dwiema skrajnymi poglądami na globalne stosunki polityczne – podejście realistyczne i idealistyczne. Tym samym, chcąc utrzymać bądź nawet zwiększyć swoje znaczenie wśród pozostałych podmiotów, decydują się one w większości na wspieranie multilateralizmu, głównie poprzez tworzenie „mostów” łączących państwa oraz interesy różnych stron. Przyjmują przy tym postawę mediatora w sporach oraz orędownika międzynarodowego pokoju, tym samym prezentując się jako „dobry obywatel międzynarodowy”, co daje im również możliwość zdobycia legitymacji i autorytetu moralnego dla ich inicjatyw dyplomatycznych⁵¹.

Ważne jest również to, w jaki sposób samo państwo pozycjonuje się wśród pozostałych uczestników stosunków międzynarodowych. Jest to analizowane w ramach podejścia ideologicznego, czy też inaczej mówiąc tożsamościowego. Samoidentyfikacja staje się zatem zasadniczą cechą statusu średniej siły. Sposób, w jaki decydenci polityczni, czy też sami obywatele postrzegają własne państwo – w tym jego tożsamość i rolę w wymiarze globalnym – pozwala zrozumieć, jak te podmioty będą działać w szerszym systemie międzynarodowym. Podsumowując, podejście tożsamościowe polega na zbadaniu, czy dany kraj określił się jako mocarstwo średnie i czy inni uznali tę tożsamość. Moch Faisal Karim dodaje ponadto, że w przeciwieństwie do wielkich mocarstw, średniomocarstwowy status nie wiąże się z pewnymi specjalnymi prawami i obowiązkami, co oznacza tym samym, że nie cieszą się

⁵¹C. G. Thies, A. C. Sari (2018), *A Role Theory Approach to Middle Powers: Making Sense of Indonesia's Place in the International System*, „Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs”, 40(3), s. 401.

one formalnym statusem⁵². W związku z powyższym, mogą one czuć się niekomfortowo z etykietą średniej siły, gdyż cechuje je niepewność co do swojej przyszłości. Związane jest to z kolei, z tym, że „mają one wiele do stracenia”, jeśli ich status nie zostanie uznany przez innych uczestników systemu. Jest to jakkolwiek dość problematyczne z uwagi na umowny charakter tegoż czynnika. Choć lokalni decydenci mogą wykorzystywać koncepcję siły średniej do racjonalizacji działań z zakresu polityki zagranicznej swoich państw, to poszczególne elementy wchodzące w zakres tej koncepcji niekoniecznie stanowią obiektywną ocenę tychże strategii. Zarówno politycy, jak i obywatele sami wskazują na to, gdzie w hierarchii potęg znajduje się ich państwo. Oznacza to więc, że opinie te są subiektywne oraz często nie znajdują potwierdzenia w rzeczywistym układzie sił. Tabela nr 1 przedstawia w jaki sposób swoją pozycję postrzegają stare i nowe średnie mocarstwa oraz to, czy wyrażają one chęć podważenia obecnego układu sił, mającego na celu zwiększenie swojej własnej pozycji.

Wspomniany system międzynarodowy, na który składają się wszelkie wartości i interesy tworzących go podmiotów, jest z kolei powiązany z międzynarodowym układem sił. Aby odpowiednio zbadać niniejsze zagadnienie, należałoby najpierw przyjrzeć się dostępnym zasobom oraz ogólnym uwarunkowaniom politycznym, w tym przede wszystkim tym, których rozwój jest niezależny od decyzji pojedynczych podmiotów. W procesie badań istotnym czynnikiem są również kwestie związane z różnicami oraz sprzecznością interesów, a co za tym idzie – postępującej rywalizacji bądź kooperacji zachodzącej pomiędzy poszczególnymi państwami. Z uwagi na znaczenie strategii ofensywnej, opartej na dążeniu do uzyskania jak najsilniejszej pozycji w szerszym układzie sił, dominujące jest również przekonanie o konieczności przyjmowania bardziej konkurencyjnej postawy, aniżeli tej opartej na idei współpracy i kooperacji. Świadczy to z kolei o dynamice współczesnych stosunków międzynarodowych, a zarazem przekłada się na poziom usatysfakcjonowania z bieżących pozycji wśród jej uczestników⁵³. Oczywiście, podejście to nie stanowi reguły, od której nie ma odstępstw. Zagadnienie to zostało szerzej omówione w części poświęconej podziałowi państw na stare i nowe średnie potęgi.

⁵² M. F. Karim (2018), *Middle power, status-seeking and role conceptions: the cases of Indonesia and South Korea*, „Australian Journal Of International Affairs”, 72(4), s. 8.

⁵³ J. Stańczyk (2018), *Globalne stosunki sił*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, s. 27.

Ronald M. Behringer twierdził natomiast, że na średniopotęgowość (ang. *middlepowermanship*) składają się trzy podstawowe elementy, które są ze sobą nieodłącznie powiązane i które na siebie wzajemnie oddziałują⁵⁴.

- 1) Pierwszym z nich jest powszechny multilateralizm, który wpływa na uzależnienie się większości państw od wielostronnych procesów oraz decyzji, podejmowanych wspólnie przez licznych uczestników systemu. Państwa, zwłaszcza te niebędące wielkimi mocarstwami, nie są w stanie indywidualnie wpływać na większość globalnych negocjacji. W związku z tym opierają swoją strategię na budowaniu koalicji zrzeszającej „podobnie myślące” narody, dzięki czemu będą mogły zapewnić ochronę własnych interesów na forum międzynarodowym. W porównaniu z innymi państwami średnie mocarstwa są uważane za lepiej przystosowane do multilateralizmu. Tym samym, uważają platformy wielostronne nie tylko za narzędzie służące powstrzymywaniu silniejszych graczy przed całkowitym narzucaniem swoich preferencji krajom słabszym, ale także zakładają, że stanowią one element stabilizujący relacje międzypaństwowe, gdyż mają identyczne zastosowanie do wszystkich ich uczestników, niezależnie od potencjału jakim dysponują. Holloway zakłada również, że państwa średniego wpływu, starają się wiązać wielkie mocarstwa z instytucjami prawnymi, organizacjami międzynarodowymi, ugrupowaniami sojuszniczymi i innymi wielostronnymi instytucjami, celem uzależnienia ich od decyzji większości, co z kolei poprawiłoby także ich pozycję wśród pozostałych podmiotów państwowych⁵⁵.
- 2) Oparcie strategii na używaniu siły miękkiej w procesie wywierania wpływu na pozostałych uczestników systemu. Jak zostało to już przedstawione w poprzednich podrozdziałach, tzw. „*soft power*” opiera się na wykorzystywaniu czynników pozafizycznych, w tym m.in. umiejętności dyplomatycznych i perswazyjnych, oparciu swoich działań na wiarygodnej, stabilnej reputacji, jak również czerpaniu ze zdolności intelektualnych oraz atrakcyjności własnej kultury. Średnie mocarstwa dużo lepiej od pozostałych państw wykorzystują takie zasoby, stając się tym samym siłą napędową dla kolejnych inicjatyw oraz programów międzynarodowych⁵⁶.

⁵⁴ R. M. Behringer (2013), *The Dynamics of Middlepowermanship*, „Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations”, 14 (2), s. 16.

⁵⁵ S. Holloway (2000), *U.S. Unilateralism at the UN: Why Great Powers Do Not Make Great Multilateralists*, „Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organization”, 6 (3) s. 363.

⁵⁶ S. Teo (2021), *Toward a differentiation-based framework for middle power behavior*. *International Theory*, „International Theory”, s. 7.

- 3) Elementem charakteryzującym państwa średniej mocy jest także tzw. „dyplomacja niszowa”. Z uwagi na to, że państwa o średnim poziomie wpływu mają zdecydowanie mniej władzy niż mocarstwa wielkie, są one niejako zmuszona do skoncentrowania większości swoich zasobów w obszarach, ignorowanych przez pozostałe państwa, które nie chcą lub nie mogą sobie pozwolić na poświęcenie swojego czasu i dostępnych środków. Dzieje się tak zazwyczaj dlatego, że kwestie te są sprzeczne z interesem narodowym i/lub ich tożsamością. Można tym samym wywnioskować, że średnie mocarstwa mają tendencję do prowadzenia swojej polityki, ukierunkowanej na określone, odgórnie wybrane obszary działania, które oferują najlepszy zwrot z inwestycji. Mocarstwa średnie przejmują przywództwo w kwestiach niszowych głównie poprzez swoją rolę: jako inicjatorzy propozycji dyplomatycznych, jako pośrednicy programu działania oraz jako twórcy i kierownicy międzynarodowych instytucji regulujących obszary problemowe⁵⁷.

O potędze niepełnej, domniemanej, jest mowa w sytuacji, kiedy państwo nie będzie miało możliwości, bądź też chęci korzystania z zasobów, za pomocą których mogłoby wpłynąć na działanie (bądź zaniechanie działania) państwa trzeciego. Analizowane przez autorkę państwa średniej mocy zazwyczaj są w posiadaniu dwóch, często niepełnych atrybutów. Przeszkodami w dalszym rozwoju potęgi są zazwyczaj niedobory w zasobach materialnych jakimi dysponują albo brak wiedzy na temat tego jak z nich korzystać. Niemniej jednak, istnieje także trzecia kategoria państw, która przez wzgląd na swoje konformistyczne podejście do ładu międzynarodowego, nie jest zainteresowana zmianą swojej obecnej pozycji. Dzieje się tak bez względu na to, że ma ona zarówno odpowiednie trybuty materialne, jak i narzędzia do ich wykorzystywania.

⁵⁷ J. Youde, T. Hoffmann Slagter (2013), *Creating "Good International Citizens": Middle Powers and Domestic Political Institutions*, „Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations”, 14(2), s. 124.

Tabela 1. Cechy tradycyjnych i wzrastających średnich potęg

	Tradycyjne średnie potęgi	Wzrastające średnie potęgi
Różnice składowe		
Tradycje demokratyczne	Stabilne demokracje społeczne	Relatywnie niestabilne, niedawno zdemokratyzowane jednak wciąż z niektórymi niedemokratycznymi aspektami
Czas wzrostu do poziomu średniej potęgi	Podczas zimnej wojny	Po zimnej wojnie
Pozycja w światowej gospodarce	Rdzeń	Półperyferia
Krajowy podział bogactwa	Bardzo wyrównany	Bardzo nierówny
Wpływ regionalny	Niski	Wysoki
Źródło dostrzeganej neutralności	Regionalna ambiwalencja i względna nieważność	Regionalne samostowarzyszenie i znaczenie
Różnice behawioralne		
Regionalna orientacja	Dość niska	Umiarkowanie wysoka
Podejście do integracji i współpracy regionalnej	Ambiwalentne	Chętne, często przejmują rolę lidera
Charakter działań prowadzących do głębokich globalnych zmian	Apelowanie i legitymizacja	Reformowanie i legitymizacja
Cel budowy tożsamości międzynarodowej	Odległość wobec silnych w regionie	Odległość wobec słabych w regionie

Źródło: E. Jordaan (2003), *The concept of a middle power in international relations: distinguishing between emerging and traditional middle powers*, „Politikon”, 30(2), s. 168.

Powyższa tabela nr 1 przedstawiająca podział oraz charakterystykę państw średniej mocy, z uwzględnieniem rozróżnienia na stare/tradycyjne średnie mocarstwa i nowe średnie mocarstwa. Zaprezentowano także dwa rodzaje czynników opisujących postawy podmiotów

posiadających ograniczony, jakkolwiek wciąż znaczący wpływ na swoje najbliższe otoczenie oraz na globalny porządek międzynarodowy. Klasyfikacja tych cech została pogrupowana względem czynników względnie niezależnych od państwa (różnice składowe) oraz tych, które przyjmują dynamiczny charakter, a tym samym opierają się na indywidualnych decyzjach oraz postawach analizowanego podmiotu (różnice behawioralne).

Pomimo różnic, jakie są dostrzegalne chociażby w posiadanych zasobach oraz zakresie wpływu regionalnego, wspólną cechą nowych i starych mocarstw jest to, że aktualną pozycję uzyskały stosunkowo niedawno, a swoją politykę – zarówno wewnętrzną jak i zagraniczną – oparły w mniejszym lub większym stopniu na tradycjach oraz wartościach demokratycznych. Ułatwiło im to bowiem sprawniejszą kooperację z silniejszymi państwami „Zachodu”, które zdominowały pozimnowojenny świat w wymiarze ekonomicznym, militarnym oraz społeczno-kulturowym. Można zatem wywnioskować, że przejście w stronę systemu demokratycznego stanowiło niepisany wymóg w procesie umacniania swojej pozycji na globalnej arenie politycznej zarówno po II Wojnie Światowej, zakończeniu Zimnej Wojny, jak również po upadku komunizmu.

Różnice behawioralne są z kolei stosunkowo podatne na wszelkie zmiany zachodzące wewnątrz państwa, a zwłaszcza na procesy wyborcze, w wyniku których mogą one ulegać całkowitemu przewartościowaniu, w zależności od strategii politycznej przyjmowanej przez partię rządzącą. Zasadniczą różnicą pomiędzy potęgami „starymi” i „nowymi” jest to, że państwa należące do tej drugiej kategorii, głównie przez wzgląd na swoją jeszcze nieugruntowaną, a tym samym jeszcze niepewną pozycję w regionie, są dużo bardziej podatne na wszelkie zmiany zachodzące w obrębie ich stref wpływów. Nie chcąc stracić swojej obecnej pozycji, niekiedy podejmują się impulsywnych działań, celem udowodnienia swojego znaczenia wśród pozostałych uczestników systemu. Jest to związane ze wspomnianą już niepewnością oraz brakiem formalnego statusu, który byłby powszechnie akceptowany w wymiarze globalnym.

Powyższy podział można równocześnie przenieść na grunt badań Organskiego z zakresu hierarchii potęg, wśród których badacz wyodrębnił państwa usatysfakcjonowane oraz nieusatysfakcjonowane ze swojej obecnej pozycji. Autorka pracy utożsamia te grupy ze starymi i nowymi średnimi potęgami, gdzie w przypadku tej drugiej kategorii głównym dążeniem będzie zmiana obecnego porządku światowego. Oznacza to, że państwa te,

choć niekoniecznie będą same wpływały na zaistnienie zmian w systemie, to jednak wykorzystają nadarzącą się okazję, celem poprawienia swojego obecnego statusu. Zjawisko to zostało szerzej omówione w rozdziałach poświęconych badaniom nad poszczególnymi członkami MIKTA.

4. „Średniość” MIKTA - charakterystyka organizacji

MIKTA jest nieformalnym ugrupowaniem zrzeszającym pięć państw – Meksyk, Indonezję, Republikę Korei, Turcję i Australię. Pomimo tego, że państwa te są zlokalizowane w różnych regionach świata, a przy tym prezentują całkowicie odmienne wzorce kulturowe, 25 września 2013 roku zgodnie opowiedziały się one za zacieśnieniem swojej współpracy. Ta nieformalna platforma konsultacji i koordynacji została zainicjowana przez ministrów spraw zagranicznych państw członkowskich podczas 68. Zgromadzenia Ogólnego ONZ. Od momentu jej powstania głównym organem decyzyjnym pozostają odbywające się trzy razy w roku Spotkania Ministrów Spraw Zagranicznych. Bieżącą działalność koordynuje natomiast Przewodniczący MIKTA, powoływany corocznie na zasadzie rotacji.

Inicjatywa MIKTA wywodzi się z „MIST” (także „MIKT”), za którego twórcę uważa się Jima O'Neilla⁵⁸, będącego jednocześnie twórcą akronimu "BRIC"⁵⁹. MIST z założenia obejmowała jedynie Meksyk, Indonezję, Koreę Południową i Turcję, które znalazły się na sporządzonej przez Goldman Sachs liście „The Next Eleven (N-11)”⁶⁰. N-11 zostało po raz pierwszy opracowane w 2005 roku podczas empirycznych poszukiwań gospodarek budowanych na model BRIC. W 2011 roku O'Neill uznał Meksyk, Indonezję, Koreę Południową i Turcję za cztery największe gospodarki N-11, tym samym dając początek idei ugrupowania MIST. Canberra dołączając do grupy w 2013 roku miała nadzieję, że przystąpienie do MIKTA zwiększy jej znaczenie oraz reputację wśród pozostałych państw jako „kompetentnego, kreatywnego i aktywnego członka społeczności międzynarodowej”⁶¹.

⁵⁸ Były przewodniczącego Goldman Sachs – Amerykański międzynarodowy bank inwestycyjny.

⁵⁹ Brazylia, Rosja, Indie i Chiny, tj. czterech niegdyś szybko rozwijających się państw, o których sądzono, że mogą rzucić wyzwanie globalnej potęgze rozwiniętych gospodarek G7.

⁶⁰ Grupa obejmuje Bangladesz, Egipt, Indonezję, Iran, Koreę, Meksyk, Nigerię, Pakistan, Filipiny, Turcję i Wietnam.

⁶¹ B. Engin, G. Baba (2015), *MIKTA: A Functioning Product of „New” Middle Power-ism?*, „Review of International Law and Politics”, 11(42), s. 19.

Wraz z upadkiem komunizmu oraz postępującym procesem budowania nowego porządku międzynarodowego, coraz większy nacisk zaczęto kłaść się na tematykę związaną z mocarstwami średniego szczebla oraz rolę, jaką mogą odgrywać na arenie globalnej. W raportach międzynarodowych banków, korporacji oraz innych organizacji ponadnarodowych, wskazywano, że ugrupowania typu N-11, MIST czy MIKTA wykorzystując potencjał łączenia się poszczególnych krajów będą mogły odgrywać ważną rolę w przyszłym funkcjonowaniu globalnego systemu gospodarczego. Podkreślano przy tym kluczową rolę tych państw – jakkolwiek będących w większości dopiero wschodzącymi demokracjami – w zacieraniu granicy, jak również zmniejszaniu przepaści pomiędzy bogatym, wysoko uprzemysłowionym Zachodem a dopiero rozwijającym się Wschodem⁶².

Ponieważ mocarstwa średnie nie mają wystarczających możliwości do podjęcia się działania jednostronnego, potrzebują wielostronnych schematów, aby zrekompensować brak ich własnej siły i wpływów. Członkowie MIKTA aktywnie uczestniczą zatem w najważniejszych forach międzynarodowych, określając się przy tym jako pośrednik w inicjowaniu strategii, celów globalnych, jak i wdrażaniu reform globalnego zarządzania. Samo ugrupowanie odgrywa konstruktywną rolę w środowisku międzynarodowym, służąc jako „ponadregionalna platforma konsultacyjna, która zwiększa wzajemne zrozumienie, pogłębia więzi dwustronne i pomaga znaleźć wspólną płaszczyznę współpracy”⁶³.

Cechą łączącą wszystkie stowarzyszone państwa są ich demokratyczne ustroje państwowe oraz oparcie gospodarki narodowej na zasadzie otwartych, umiędzynarodowionych rynków, czemu mają dodatkowo służyć wysokie wskaźniki wzrostu oraz znaczna siła gospodarcza. Dodatkowo, decydenci polityczni, którzy biorą udział w konsultacjach, prezentują podobne poglądy na temat wyzwań oraz możliwości rozwiązania problemów regionalnych oraz ponadregionalnych.

Głównym celem MIKTA jest likwidowanie podziałów między krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się oraz budowanie konsensusu w kwestiach istotnych dla wszystkich

⁶² S. Colakoglu (2016), *The Role of MIKTA in Global Governance: Assessments & Shortcomings*, „Korea Observer”, 47(2) s. 269.

⁶³ Ministry of Foreign MIKTA, *What is MIKTA?*, <http://mikta.org/about/what-is-mikta/>, [dostęp dnia: 22.12.2022].

regionów, w tym państw nie będących częścią ugrupowania. Członkowie MIKTA dodatkowo przyjęli siedem trwałych priorytetów, które stanowią rdzeń ich mandatu⁶⁴:

- reformę międzynarodowego zarządzania energią i promowanie dostępu do energii;
- zwalczanie terroryzmu i bezpieczeństwo;
- misje pokojowe;
- handel i gospodarkę;
- równość płci;
- dobre rządy, prawa człowieka i demokrację;
- zrównoważony rozwój.

Członkowie MIKTA, podobnie jak inne mocarstwa reprezentujące średni poziom siły, cechuje przede wszystkim umiejscowienie pomiędzy wielkimi a małymi mocarstwami w hierarchicznym porządku świata oparte o pewne namacalne, jak i relatywnie umowne kryteria. Działając aktywnie w systemie międzynarodowym, wykorzystują przy tym swoje umiejętności oraz zasoby gospodarcze, polityczne oraz dyplomatyczne, w tym kompetencje do budowania koalicji, aktywnego uczestniczenia w działaniach dwustronnych, albo wielostronnych. Posiadają równocześnie zdolności mediacyjne, wiarygodną siłę moralną, wzmacnianą dodatkowo przez postawy reformistyczne oraz pozytywnie oceniane wybory, podejmowane w zakresie polityki wewnętrznej i zagranicznej. Państwa te są chętne do podjęcia szerszego zaangażowania w określonych kwestiach międzynarodowych w celu zwiększenia swojego wpływu i siły w agendzie światowej. Niemniej jednak pozostaje to w ramach ich wciąż ograniczonej roli oraz pozycji międzynarodowej.

Wszyscy członkowie MIKTA należą do G20, tj. dwudziestu największych gospodarek świata. Jednakże pomimo swojego wewnętrznego potencjału, zazwyczaj są postrzegani jako podmioty drugiego rzędu. Wydaje się, że nie są w stanie – przynajmniej na chwilę obecną – konkurować o przywództwo w skali globalnej z państwami wchodzącymi w skład silniejszych ugrupowań. MIKTA znalazło również wspólne stanowisko wobec propozycji kierowanych przez Francję, aby ograniczyć G20 do G12/13/14. Temu pomysłowi sprzeciwiały się nie tylko wschodzące gospodarki, ale i Stany Zjednoczone, gdyż uznano, że taka zmiana zagrażałaby

⁶⁴ Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs, *International Organisations MIKTA (Mexico, Indonesia, Korea, Türkiye and Australia)*, https://www.mfa.gov.tr/mikta-_meksika_-endonezya_-kore_-avustralya_.en.mfa, [dostęp dnia: 22.12.2022].

wewnętrznej stabilności oraz groziłaby wewnętrznymi podziałami pomiędzy G7 i BRIC. W tym kontekście uczestnictwo MIKTA, w grupie G20 jest kluczowe dla zachowania stabilności oraz równowagi pomiędzy wszystkimi jej członkami, gdyż wypełnia powstałą między nimi lukę dyplomatyczną⁶⁵.

Tabela 2. Państwa członkowskie MIKTA

Członkowie	PKB 2021 (USD)⁶⁶	HDI 2021⁶⁷	Populacja 2022 (mln)⁶⁸	G20	NATO	OECD	Klasyfikacja ekonomii (IMF)⁶⁹
Meksyk	1293.04	0.758	130,12	✓	✗	✓	rozwijająca się
Indonezja	1186.09	0.705	274,86	✓	✗	✗	rozwijająca się
Korea Południowa	1798.53	0.925	51,63	✓	✗	✓	Rozwinięta
Turcja	815.27	0.838	85,68	✓	✓	✓	rozwijająca się
Australia	1542.66	0.951	25,97	✓	✗	✓	Rozwinięta

Źródło: opracowanie własne.

W powyższej tabeli przedstawiono znaczenie państw członkowskich MIKTA pod względem siły gospodarczej wyrażanej w wysokości PKB, liczby ludności oraz członkostwa w organizacjach międzynarodowych. Przedstawiane wartości dowodzą, że mają one silny wpływ na globalne zarządzanie oraz wszelkie zmiany polityczno-gospodarcze. Zasoby będące już w ich posiadaniu, zapewniają natomiast przestrzeń do dialogu i innowacyjnej dyplomacji w celu rozwiązywania bieżących globalnych problemów oraz promowaniu własnych interesów.

Państwa te nie są jednak porównywalne pod względem niektórych wyznaczników, służących kategoryzacji średniej potęgi. Szczególną uwagę należy zwrócić na różnicę w wysokości PKB

⁶⁵ S. Colakoglu (2016), *Op. Cit.*, s. 271.

⁶⁶ Trading Economics, *GDP by country*, <https://tradingeconomics.com/country-list/gdp>, [dostęp dnia: 26.12.2022].

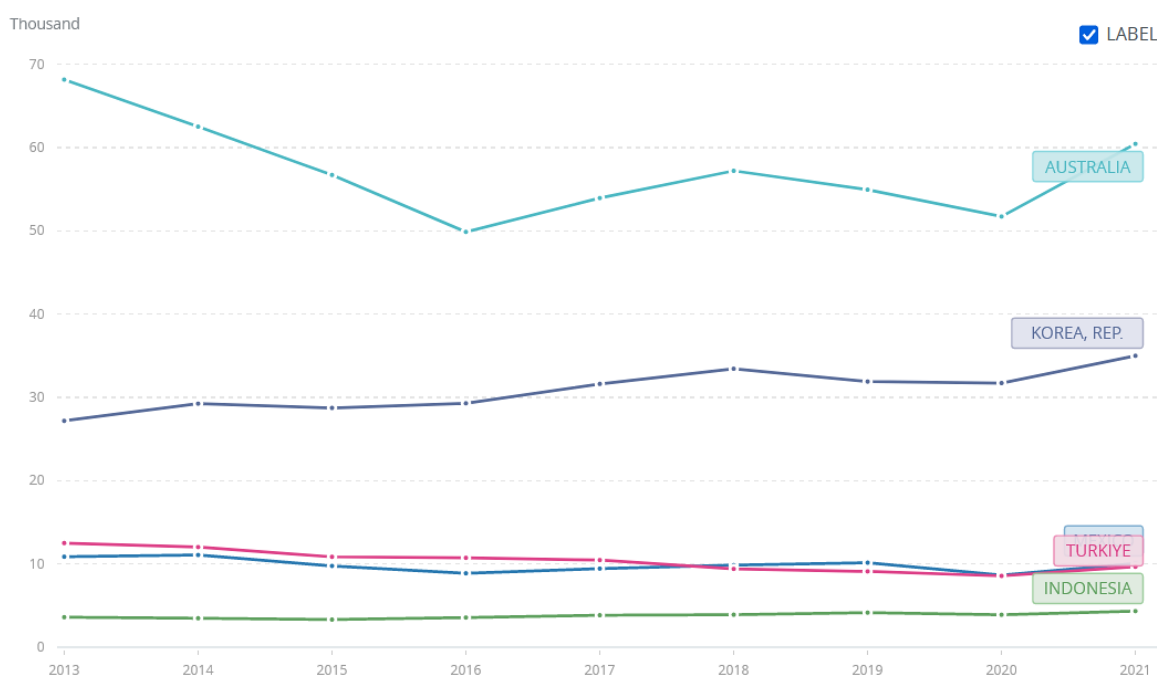
⁶⁷ United Nations Development Programme, *Human Development Report 2021-2022*, s. 272-273.

⁶⁸ International Monetary Fund (2022), *Population Millions of people*, <https://www.imf.org/external/datamapper/LP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD/>, [dostęp dnia: 26.12.2022].

⁶⁹ M. N. Islam (2019), *BRICS, MIKTA, SCO and IBSA: EMERGING GLOBAL ORGANIZATIONS AND GROUPS – A Paradigm Shift for New World Order*, „Adam Akademi”, 9/2, s. 483.

per capita w poszczególnych państwach. Jest to czynnik, który warunkuje wewnętrzny podział na dwie podgrupy działające w ramach organizacji. Zarówno Australia, jak i Korea Południowa wyróżniają się swoimi wysokimi wskaźnikami na tle pozostałych członków MIKTA. Tym samym, pozycjonuje to je wśród państw wysoko rozwiniętych⁷⁰. Pomimo stosunkowo dobrych indeksów makroekonomicznych w Meksyku, Indonezji oraz Turcji, nominalny produkt krajowy brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca (wyrażonego w walucie USD w cenach bieżących) wciąż pozostaje mało satysfakcjonujący, a tym samym mniej konkurencyjny na tle innych, wysoko rozwiniętych gospodarek świata. Pozytywnym aspektem jest natomiast to, że wskaźnik ten, choć powoli, to wciąż przejawia tendencję rosnącą oraz stabilną, co przy prowadzeniu odpowiedzialnej polityki ekonomicznej, daje tym państwom szansę na szybszy rozwój gospodarczy w przyszłości.

Wykres 1. PKB na mieszkańca (USD) - Meksyk, Indonezja, Republika Korei, Turcja, Australia

Źródło: The World Bank Group (2022), *GDP per capita (current US\$) - Mexico, Indonesia, Korea, Rep., Turkiye, Australia*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2021&locations=MX-ID-KR-TR-AU&start=2013&view=chart>, [dostęp dnia: 26.12.2022].

⁷⁰ G. R. Reyes Guzmán, M. A. Escobar Acevedo, P. E. Rostro Hernández, D. L. Pérez (2020), *Trade Opportunities within MIKTA: A Macroeconomic Comparative Analysis of Mexico, Indonesia, and Turkey (2000-2019)*, „Norteamérica”, 15(2), s. 87.

Poza względami ekonomicznymi, także postawa wobec obecnego porządku międzynarodowego jest postrzegana w odmienny sposób wśród państw MIKTA. Australia, będąca jedynym przykładem starej średniej potęgi, prezentuje postawę konformistyczną wobec systemu, w którym funkcjonuje⁷¹. Jest przy tym zadowolona ze swojej obecnej pozycji i poza chęcią rozwoju własnej ekonomii oraz siły politycznej, nie wydaje się chętna rzucić wyzwanie obecnemu hegemonowi, tj. Stanom Zjednoczonym, który jest ich strategicznym partnerem. Pozostałe państwa wchodzące w skład ugrupowania przyjmują jakkolwiek postawę rewizjonistyczną, którą w niektórych przypadkach można nawet określić jako nieprzewidywalną oraz zmierzającą do zmiany obecnego stanu rzeczy. Pomimo wchodzenia w skład sojuszy międzynarodowych, ich działania często są niejednoznaczne oraz ukierunkowane na zupełnie odmienne od siebie cele. Tym samym, państwa takie cechuje polityka balansowania oraz brak samookreślenia w wymiarze międzynarodowym.

Jak zostało wspomniane, członkowie MIKTA, podobnie jak większość państw uznawanych za mocarstwa średniej mocy, starają się przyjmować rolę mediatora w konfliktach międzynarodowych, tym samym tworząc pomost pomiędzy najbardziej i najsłabiej rozwiniętymi gospodarkami świata. Jako „dobry obywatel międzynarodowy” często angażują się we wspieranie państw słabszych, które przez wzgląd na brak odpowiedniego zaplecza dyplomatyczno-politycznego, nie są w stanie same zadbać o własne interesy narodowe. Co również jest warte podkreślenia, wszystkie państwa MIKTA były niestałymi członkami Rady Bezpieczeństwa ONZ, a przy tym aktywnie angażują się w dodatkową działalność międzynarodową. Przykładem tego może być nieformalne przywództwo Indonezji w Stowarzyszeniu Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN), aktywne zaangażowanie Australii w rozwój Forum Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku (APEC)⁷² oraz znaczący wkład Turcji w pomoc humanitarną⁷³.

⁷¹ A. Santikajaya (2016), *Walking the middle path: The characteristics of Indonesia's rise*, „International Journal”, 71, s. 570.

⁷² APEC to regionalne forum ekonomiczne założone w 1989 r. w celu wykorzystania rosnącej współzależności Azji i Pacyfiku. 21 członków APEC ma na celu podwyższenie standardu życia w regionie poprzez promowanie zrównoważonego, inkluzywnego, innowacyjnego oraz bezpiecznego wzrostu. Australia była członkiem założycielskim APEC w 1989 r., a jej głównym celem było zwiększenie liberalizacji handlu i integracji gospodarczej w regionie Azji i Pacyfiku. (The Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC (2024), *What is Asia-Pacific Economic Cooperation?*, <https://www.apec.org/about-us/about-apec>, [dostęp dnia: 11.04.2025]).

⁷³ M. S. Jeong (2019), *Critical realism: A better way to think about middle powers*, „International Journal”, 74(2), s. 250.

W zależności od analizowanego przypadku, państwa te będą mniej lub bardziej zorientowane na współpracę z ich najbliższym otoczeniem. W większości przypadków związek między rolą globalną a rolą regionalną nie będzie wystarczająco zbalansowany przez wzgląd na ich globalne powiązania sojusznicze bądź ich brak. Australia i Korea Południowa oparły swoje bezpieczeństwo na sojuszu ze Stanami Zjednoczonymi. Turcji brakuje alternatyw do współpracy regionalnej, dlatego skupiła ona większość swojego zainteresowania na Sojuszu Północnoatlantyckim, który jakkolwiek działa jedynie w sferze militarnej. Meksyk jest ograniczony regionalnie przez silne wpływy Brazylii w regionie Ameryki Łacińskiej. Obecnie jedynie Indonezja jest państwem, które znalazło balans w prowadzeniu swojej polityki regionalnej oraz ponadregionalnej. Chce ona ustanowić zinstytucjonalizowane połączenie między swoimi sąsiadami i różnymi globalnymi platformami, a przy tym szuka bezpieczeństwa poprzez „regionalizm skoncentrowany na ASEAN”⁷⁴. Jest to dla niej kluczowy obszar współpracy, gdyż cechuje go bardziej sformalizowany charakter aniżeli współpraca prowadzona w ramach MIKTA. Co więcej, wewnątrz azjatyckiego ugrupowania Dżakarta nie ma konkurenta, który mógłby stanowić alternatywę dla jej niekwestionowanej dominacji.

Pomimo licznych przesłanek wskazujących na średnio potęgowy charakter członków MIKTA, należy zwrócić uwagę także na aspekty pozostające poza poszczególnymi częściami strategii narodowych tychże państw. Niektóre z ich działań są bowiem niezgodne z tym, co wydaje się być modelowym zachowaniem, typowym dla średniej siły. Przykładem jest m.in. polityka zrównoważonego rozwoju, oparta na ekologicznym oraz świadomym prowadzeniu gospodarek narodowych. Globalne wysiłki na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatycznym mogą być częścią programów rządowych, jednak Australia, będąca ekonomicznym liderem ugrupowania MIKTA, stanęła w obliczu poważnych wyzwań związanych z ustanowieniem odpowiedniej polityki w zakresie zmian klimatu. Nie spełni tym samym celów redukcji emisji dwutlenku węgla do 2030 roku, które zostały jej wyznaczone w „Paryskim porozumieniu klimatycznym” z 2015 roku⁷⁵.

Innym czynnikiem, który poddaje w wątpliwość średniopotęgowy status państwa, może być jego potencjał militarny. Zamieszczona poniżej tabela nr 3 przedstawia zarówno procentowy udział PKB w wydatkach przeznaczonych na sektor wojskowy, jak i siłę zbrojną

⁷⁴ G. Oğuz Gök (2018), *Analyzing "T" in MIKTA: Turkey's Changing Middle Power Role at the UN*, „Middle Powers in Global Governance”, Palgrave Macmillan, London, s. 146.

⁷⁵ M. S. Jeong (2019), *Op. Cit.*, s. 251.

przedstawioną za pomocą wskaźnika PowerIndex⁷⁶. Prezentowane dane wskazują na to, że państwa będące w mniej lub bardziej formalnej koalicji z państwami Zachodu, w tym ze Stanami Zjednoczonymi, przeznaczają dużo więcej środków na rozwój swojego potencjału wojskowego.

Tabela 3. Potencjał militarny państw MIKTA (% PKB)

Państwo	Wydatki wojskowe w 2020 roku (% PKB)⁷⁷	PowerIndex⁷⁸ (‘PwrIndx’) w 2020 roku
Meksyk	0.57	0.6423
Indonezja	0.86	0.2251
Korea Południowa	2.84	0.1261
Turcja	2.77	0.1961
Australia	2.06	0.2377

Źródło: opracowanie własne.

Decydenci indonezyjscy zwykli podkreślać, że opowiadają się za większą integracją bez konieczności ingerowania w interesy pozostałych, suwerennych państw, co zresztą zostało niejednokrotnie podkreślone na forum ASEAN. Jednakże, pomimo stosunkowo mniejszych wydatków przekazywanych na system wojskowy, Indonezja wciąż jest pozycjonowana na 15. miejscu pod względem siły. Na tę stosunkowo wysoką pozycję w rankingu wpłynęła głównie liczna, młoda populacja, a co z tym idzie, także i liczba aktywnego personelu oraz ludzi kwalifikujących się do poboru⁷⁹.

Kwestia potęgowości Meksyku jakkolwiek prezentuje się pod tym względem dużo gorzej od pozostałych państw MIKTA. Braki w uzbrojeniu, w tym przede wszystkim pod względem najnowszych technologii wojskowych, nie są w stanie wyrównać nawet zasoby

⁷⁶ Globalny ranking siły wykorzystuje ponad 50 indywidualnych czynników do określenia wyniku PowerIndex („PwrIndx”) danego kraju z kategoriami od potęgi wojskowej i finansów po możliwości logistyczne i położenie geograficzne, przy czym wynik 0,0000 jest uważany za „idealny”.

⁷⁷ United Nations Statistics Division, *Military expenditure (% of GDP)*, http://data.un.org/Data.aspx?d=WDI&f=Indicator_Code%3AMS.MIL.XPND.GD.ZS, [dostęp dnia: 26.12.2022].

⁷⁸ GlobalFirepower (GFP) (2022), *2022 Military Strength Ranking*, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>, [dostęp dnia: 26.12.2022].

⁷⁹ GlobalFirepower (GFP) (2022), *2022 Indonesia Military Strength*, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=indonesia, [dostęp dnia: 26.12.2022].

ludzkie, które mimo wszystko stanowią podstawę meksykańskiej siły militarnej. Przyczyn należy szukać w braku strategicznych sojuszy, które byłyby w stanie uzupełnić niedobory powstałe w sektorze zbrojnym⁸⁰.

Państwa członkowskie MIKTA pomimo licznych braków, zarówno pod względem zasobów materialnych, czynników behawioralnych czy też chęci do zwiększenia swojego obecnego wpływu, są uznawane za potęgi o średnim, zazwyczaj regionalnym poziomie wpływu. Każde z nich dominuje wśród swojego otoczenia, używając przy tym innych zasobów oddziaływania. Współpracując w ramach jednego ugrupowania dysponują całkowitym zapleczem, pozwalającym na wpływanie nie tylko na decyzje słabszych, ale i silniejszych graczy walczących o wpływy na międzynarodowej arenie politycznej. Należy przy tym podkreślić, że to nie czynniki fizyczne, możliwe do realnego pomiaru, są kluczowe dla utrzymania statusu państwa średniej mocy. Decydującym aspektem jest bowiem międzynarodowe uznanie państwa za takowe oraz własne samookreślenie swojej pozycji wśród pozostałych podmiotów. Dotychczasowy zapał i determinacja członków MIKTA do osiągania wspólnych celów w aktualnych kwestiach polityki światowej oraz pewność co do swojej roli w globalnym systemie międzynarodowym sugeruje, że kwalifikują się one do statusu państw średniej mocy.

⁸⁰ GlobalFirepower (GFP) (2022), *2022 Mexico Military Strength*, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=mexico, [dostęp dnia: 26.12.2022].

II. Atrybuty materialne

Czynniki materialne będące determinantami siły, czy też inaczej mówiąc miernikami potęgi państwowej, są stosunkowo łatwe do pomiaru z uwagi na swój względnie stały charakter. Należy przez to rozumieć, że wszelkie zmiany zachodzące w procesie kumulowania tych zasobów – bądź też sposoby korzystania z nich – są powiązane z procesem, na które państwo samo w sobie nie ma względnie bezpośredniego wpływu. Biorąc niniejsze pod uwagę należy skupić się w pierwszej kolejności na aspekcie geograficznym, który kształtuje niejako decyzje oraz strategie poszczególnych aktorów politycznych, a w dalszej kolejności na charakterystyce społeczności zamieszkujących poszczególne tereny.

Wzrost zainteresowania geografią polityczną był dostrzegalny już na początku XIX wieku, kiedy niemiecki uczony, Friedrich Ratzel stworzył fundamentalne podstawy dla szkoły geopolityki zakładającej wzajemne oddziaływanie na siebie procesów politycznych oraz przestrzeni geograficznych, w których mają one miejsce. Fascynację tym nurtem odnaleźć można zarówno na Starym Kontynencie – chociażby w Anglii u Halforda MacKindera, we Francji, w tym m.in. w badaniach prowadzonych przez Jacquesa Ancela, jak również u przedstawicieli szkół amerykańskich, wśród których nie sposób pominąć Ellswortha Huntingtona oraz Thayera T. Mahana.

Już sam Bonaparte obrał stanowisko, na którym „polityka państw leży w ich geografii”⁸¹, z czym z pewnością zgodziłby się Friedrich Ratzel, autor koncepcji „Lebensraum”, tj. „przestrzeni do życia”. Fundamentalnym założeniem wspomnianej polityki była bowiem ekspansja terytorialna Rzeszy Niemieckiej celem poszukiwania bardziej strategicznego położenia na mapie świata. Zasadniczość tego planu była tłumaczona głównie brakiem naturalnych granic na wschodzie⁸². Po zakończeniu II wojny światowej nastąpiła znacząca zmiana mentalności społeczności globalnej, która chcąc uniknąć negatywnego w swych skutkach konfliktu, opowiedziała się za pełną delegacją wojny, która jak dotychczas była najskuteczniejszym sposobem wpływania na istniejący porządek świata. Choć czynnik ten traci powoli na znaczeniu, to jednak wielkość terytorium, ukształtowanie terenu, sieć wodna

⁸¹ R. Zięba (2005), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Toruń, s. 20.

⁸² P. Eberhardt (2015), *Poglądy antropogeograficzne i geopolityczne Friedricha Ratzla*, *Przegląd Geograficzny*, 87(2), s. 220.

oraz dostęp do morza w dalszym ciągu determinują – w mniejszym lub większym stopniu – politykę wewnętrzną oraz zagraniczną dominującej większości państw świata.

Równie ważnym czynnikiem determinującym siłę oraz pozycję państwa w systemie międzynarodowym jest jego potencjał ludnościowy, który co prawda także zaczął tracić na znaczeniu, niemniej jednak wciąż pozostaje ważnym punktem w procesie badania globalnych relacji międzypaństwowych. Transformacja przemysłu zbrojeniowego w kierunku bardziej zmechanizowanym oraz postęp nauki, zauważalny niemalże w każdej sferze życia, wpłynęły na stopniowe ograniczenia czynnika ludzkiego w procesie rozwoju państwa. Na skutek wspomnianej transformacji zmienił się także sposób prowadzenia wojen, wywierając tym samym presję dalszego rozwoju naukowo-technicznego niemalże na wszystkich uczestnikach globalnego systemu międzynarodowego, w tym głównie państw dążących do umocnienia bądź zabezpieczenia swojej już uzyskanej pozycji.

1. Meksyk

Zmiany polityczne na świecie oraz wciąż umacniana pozycja ekonomiczna Stanów Zjednoczonych doprowadziły do tego, że w sąsiadującym z nimi Meksyku zaczęło dochodzić do zintensyfikowanych przekształceń, które implikują liczne przejścia zarówno w sferze gospodarczej, społecznej, jak i politycznej kraju. Meksyk dzięki swojemu potencjałowi wewnętrznemu, w tym przede wszystkim zasobom materialnym, często jest wymieniany jako potencjalny światowy lider. Nie bez znaczenia pozostaje to, że już teraz wchodzi w skład G20, tj. dwudziestu największych gospodarek świata. Niemniej jednak biorąc pod uwagę zmiany, głównie polityczno-społeczne, jakie zachodzą w tym państwie, w dalszym ciągu można poddawać w wątpliwość, czy ma on rzeczywiste możliwości, aby stać się mocarstwem regionalnym/średnim czy jedynie stara się pokazać jako takowe.

O ile powierzchnię państwa, wynoszącą 1,964,375 km²⁸³, można uznać za pozytywny determinant siły, o tyle jego położenie geograficzne może budzić obawy. Na południu Meksyk graniczy z Belize (276 km) oraz z Gwatemalą (958 km). Północna granica o długości 3 155 km jest współdzielona ze Stanami Zjednoczonymi, z którymi obecne spory dotyczą m.in.

⁸³ Meksyk pod względem wielkości powierzchni znajduje się na 15. miejscu w rankingu światowym.

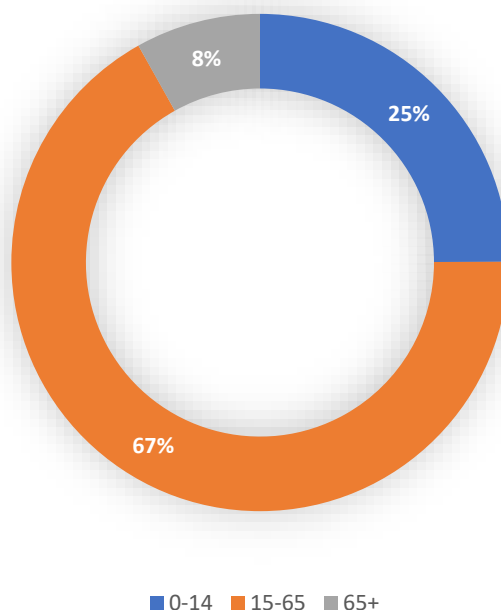
nielegalnej migracji. Presja demograficzna narastająca w wyniku wysokiego wskaźnika urodzeń utrudnia świadczenie usług położniczych w Meksyku, co z kolei motywuje jego mieszkańców do poszukiwania lepszych warunków życia, zarówno dla siebie, jak i dla członków swojej rodziny, w tym jeszcze nienarodzonych dzieci.

Poprawka XIV, sekcja 1, klauzula 1 Konstytucji Stanów Zjednoczonych stanowi, że wszystkie osoby urodzone na terytorium Stanów Zjednoczonych są obywatelami USA, przy czym dzieje się tak niezależnie od statusu podatkowego lub imigracyjnego rodziców danej osoby⁸⁴. Z kolei od 1982 r. rząd Meksyku systematycznie obcinał wydatki publiczne na opiekę zdrowotną pozostawiając wiele usług poza zasięgiem finansowym biedniejszej części społeczeństwa⁸⁵. Z uwagi na powyższe często dochodzi do nielegalnego przekraczania granicy przez ciężarne Meksykanki, które chcąc zapewnić sobie i dziecku lepsze życie decydują się często na ryzykowną migrację. Zaistniała sytuacja stanowi zarówno problem w relacjach dwustronnych pomiędzy państwami jak i zagrożenie potencjalnego zachwiania równowagi demograficznej.

⁸⁴ Internal Revenue Service (2024), *U.S. Citizens by Birth or Through a U.S. Citizen Parent*, <https://www.irs.gov/individuals/international-taxpayers/us-citizens-by-birth-or-through-a-us-citizen-parent>, [dostęp dnia: 20.04.2024].

⁸⁵ S. Guendelman, M. Jasis (1992), *Giving birth across the border: The San Diego-Tijuana connection*, „Social Science & Medicine”, 34(4), s. 419.

Wykres 2. Odsetek ludności w podeszłym wieku według grup wiekowych: 2021 rok

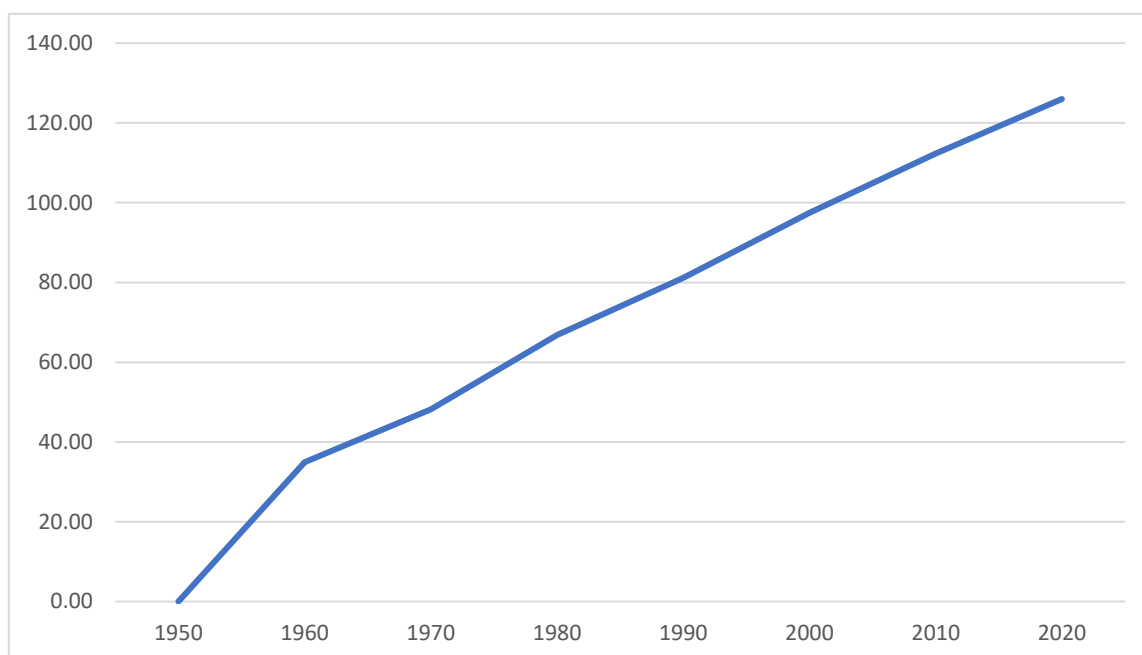
Źródło: opracowanie na podstawie *Datosmacro, México - Piramide de población*, <https://datosmacro.expansion.com/demografia/estructura-poblacion/mexico>, [dostęp dnia: 20.05.2024].

W ciągu ostatnich siedemdziesięciu lat populacja Meksyku wzrosła blisko czterokrotnie. W 1950 roku całkowitą liczbę jego mieszkańców szacowano na ok. 25,8 mln osób, natomiast w 2024 roku było to już 130 milionów⁸⁶. Według Spisu Powszechnego Ludności jedynie w okresie od 2010 do 2020 roku liczba populacji wzrosła tam o ok 14 milionów⁸⁷. Pomimo tak istotnych przemian demograficznych, Meksyk, podobnie jak i wiele innych państw Ameryki Łacińskiej, zмага się obecnie z problemem zastępowalności pokoleń. W 2024 roku na każdą kobietę przypadało jedynie 1.79 dziecka, co oznacza, że w przypadku braku zmian w tej tendencji spadkowej, państwo może borykać się w przyszłości z problemem wyludnienia, co jest dodatkowo napędzane wzmożoną emigracją zagraniczną.

⁸⁶ Central Intelligence Agency (2024), *The World Factbook – Mexico*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/mexico/>, [dostęp dnia: 20.05.2024].

⁸⁷ Cuéntame de México, *Población total (Número de habitantes)*, <https://cuentame.inegi.org.mx/poblacion/habitantes.aspx?tema=P>, [dostęp dnia: 20.05.2024].

Wykres 3. Całkowita liczba populacji Meksyku (1950-2020) w milionach

Źródło: opracowano na podstawie *Cuéntame de México, Población total (Número de habitantes)*, <https://cuentame.inegi.org.mx/poblacion/habitantes.aspx?tema=P>, [dostęp dnia: 20.05.2024].

Wszystkie przemiany demograficzne są konsekwencją przejścia od modelu polityki planowania rodziny, w którym występowały wysokie i niekontrolowane wskaźniki zarówno śmiertelności, jak również płodności, do nowego systemu, który charakteryzuje się kontrolowanymi, a przez to niskimi wskaźnikami. Wpływ na malejący przyrost naturalny miała zarówno rosnąca średnia długość życia, ale także poziom dostarczanych przez państwo usług, których niedobór skutkuje emigracją bądź też odkładaniem decyzji o posiadaniu potomstwa.

Kolejnym z czynników wpływających na zmiany demograficzne, a co za tym idzie całociowy rozwój państwa, jest tamtejszy system szkolnictwa. Meksykanie borykają się z wieloma przeszkodami w uzyskaniu wysokiej jakości edukacji, która zapewniłaby im lepsze warunki pracy w przyszłości. Przeciętny meksykański uczeń uzyskał najniższe wyniki w czytaniu, matematyce i naukach ścisłych spośród wszystkich krajów Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. *Organisation for Economic Co-operation and Development*; *OECD*). Co więcej, mieszkańcy Meksyku są świadomi powstałych braków i niewydolności tamtejszego systemu. Według sondażu Instytutu Gallupa tylko 56% spośród nich uważa, że wszyscy obywatele mają równy dostęp do satysfakcjonującego poziomu edukacji, niezależnie

od ich statusu ekonomicznego. Chociaż dostęp do szkolnictwa jest w Meksyku powszechny, odsetek osób podejmujących naukę w wieku 5–14 lat jest jednym z najmniejszych wśród całego OECD⁸⁸ i krajów partnerskich, gdyż wynosi zaledwie 53%. Sytuacja jest również niepokojąca na wyższych stopniach kształcenia. Tamtejsi studenci mają bowiem tendencję do wcześniejszego kończenia nauki z przyczyn ekonomicznych i rodzinnych, co jest zauważalne zwłaszcza wśród kobiet. Meksykańskie dziewczęta częściej niż chłopcy rezygnują ze szkoły w wieku 12 lat. Wskaźniki bezrobocia nie wskazują jednak na to, aby system krajowy zachęcał do podejmowania dalszej nauki. Nawet jeśli młodsi Meksykanie mają wyższy poziom wykształcenia, dane sugerują, że są oni bardziej narażeni na bezrobocie. Jeszcze w 2014 roku spośród bezrobotnych w wieku 25–34 lat około 6,7% posiadało wykształcenie wyższe, co jest wynikiem znacznie gorszym w porównaniu z 5,6% osób posiadających wykształcenie średnie drugiego stopnia lub policealne⁸⁹. Sytuacja w przeciągu ostatniej dekady uległa jednak pozytywnej zmianie. W 2023 roku pracownicy w wieku 25–34 lat z tytułem licencjata zarabiali o 61% więcej od swoich rówieśników nieposiadających wykształcenia średniego. Z kolei pracownicy z tytułem magistra lub doktora zarabiali o 143% więcej, co pokazuje pozytywną tendencję w sektorze krajowego zatrudnienia, a tym samym daje realną nadzieję na szybszy rozwój ekonomiczny państwa⁹⁰.

W 2022 r. Meksyk był 14. najsilniejszą gospodarką na świecie pod względem PKB. Niemniej jednak pod względem PKB per capita zajmował dopiero 74 pozycję. To wyjątkowo niskie miejsce nie odzwierciedla pełnych informacji o dochodach i wydatkach przeciętnego obywatela. Wykorzystywane wskaźniki nie uwzględniają bowiem produkcji i usług nielegalnych, w tym chociażby wytwarzania narkotyków, handlu tzw. żywym towarem oraz prostytucji. Ze zwalczaniem wymienionych nielegalnych aktywności wciąż boryka się rząd Meksyku. Organizacje poliprzestępcze, określane mianem karteli i organizacji zajmujących się handlem narkotykami (ang. *Drug Trafficking Organizations; DTO*) biorą także udział w wymuszeniach, przemyśle ludzi, handlu bronią i kradzieży ropy naftowej, co w dalszej

⁸⁸ Średnia wśród państw OECD wynosi 84%.

⁸⁹ OECD (2014), *Mexico – Country Note – Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, s. 4.

⁹⁰ OECD (2023), *Mexico. Overview of the education system (EAG 2023)*, <https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=MEX&threshold=10&topic=EO>, [dostęp dnia: 21.05.2024].

kolejności przekłada się na niską atrakcyjność meksykańskiego rynku, w tym głównie dla inwestorów zagranicznych⁹¹.

Wysoka inflacja – głównie w odniesieniu do cen żywności – a także systematyczne zaostrzanie polityki pieniężnej rządu mogą odbić się na sile nabywczej państwa, co zostało jeszcze bardziej uwidocznione w trakcie pandemii COVID-19. W kontekście Meksyku, inwestorzy w okresie pandemicznym podkreślali problem braku zdecydowanej reakcji fiskalnej rządu oraz inne niedopatrzenia w prowadzeniu polityki gospodarczej państwa. Dodatkowa nieprzewidywalność obowiązujących przepisów, a przy tym niepewna kondycja finansowa państwowego koncernu naftowego Pemex, zwiększyły obawy zarówno krajowych, jak i zagranicznych inwestorów⁹².

Pomimo globalnych problemów w koordynowaniu handlem międzynarodowym, Meksyk w 2022 r. zajmował 10. miejsce pod względem eksportu i 13. pod względem importu ogółem. Jednocześnie był największym na świecie eksporterem pojazdów dostawczych (29,1 mld USD) i piwa (5,95 mld USD). Do głównych odbiorców meksykańskich produktów należą: Stany Zjednoczone (421 mld USD), Kanada (22,2 mld USD), Chiny (12,7 mld USD), Tajwan (7,86 mld USD) i Korea Południowa (7,29 mld USD). Meksykański import opiera się z kolei na nabywaniu rafinowanej ropy naftowej (42,5 mld dolarów), pojazdów silnikowych i akcesoriów do nich (29,3 mld USD) oraz części do maszyn biurowych (22,1 mld USD). Głównymi dostawcami są przede wszystkim Stany Zjednoczone (294 mld USD), Chiny (90,9 mld USD), Niemcy (16,9 mld USD), Korea Południowa (13,8 mld USD) i Japonia (11,3 mld USD)⁹³.

Poza ogólnym wzrostem gospodarczym, dużym terytorium i licznej populacji, dodatkowe odkrycia ropy naftowej również przyniosły korzyść Meksykowi. Fakt, że miało to miejsce w okresie wzrostu jej wartości globalnej, mógł przyczynić się do ugruntowania pozycji państwa jako ważnego gracza na arenie międzynarodowej. Obecnie jest jednym z największych producentów ropy na świecie (1,6 mln baryłek dziennie w 2022 roku). W 2022 roku w światowym rankingu zajmował 13. miejsce pod względem wydobycia ropy

⁹¹ J. S. S. Beittel (2022), *Mexico: Organized Crime and Drug Trafficking Organizations*, „Congressional Research Service”, s. 2.

⁹² U.S. Department of State (2023), *Investment Climate Statements: Mexico*, <https://www.state.gov/reports/2023-investment-climate-statements/mexico/>, [dostęp dnia: 20.05.2024].

⁹³ The Observatory of Economic Complexity (OEC), *Mexico*, <https://oec.world/en/profile/country/mex>, [dostęp dnia: 20.05.2024].

naftowej, 21. pod względem całkowitych rezerw, 16. pod względem mocy rafineryjnych i 5. pod względem infrastruktury logistycznej. Według Sekretariatu Skarbu i Kredytu Publicznego dochody z branży energetycznej stanowiły prawie 20 proc. całkowitego budżetu Meksyku w 2022 roku. Wzrost znaczenia tego działu gospodarki związany był ze zmianą konstytucji państwa w grudniu 2013 roku, kiedy to po raz pierwszy od nacjonalizacji w 1938 r. do energetyki dopuszczeni zostali prywatni inwestorzy, przy czym mogły to być zarówno podmioty lokalne, jak i zagraniczne. Wprowadzone reformy nie tylko ożywiły lokalny rynek energii, ale także zwiększyły krajowe zapotrzebowanie na technologię i specjalistyczną wiedzę techniczną w zakresie zagospodarowania złóż ropy i gazu na obszarach produkcyjnych. Pomimo dużego potencjału nowego programu reform administracja prezydenta Andrésa Manuela Lópeza Obradora była sceptyczna wobec zwiększania udziału prywatnych inwestycji w energetyce, w związku z czym zdecydowała się na wprowadzenie szeregu zmian regulacyjnych, ostatecznie działających na korzyść państwowego koncernu naftowego Pemex⁹⁴. Obecnie, choć prywatne inwestycje w produkcję i poszukiwanie energii w Meksyku stanowią stosunkowo niewielką część całkowitych wydatków, nadal wykazują one tendencję wzrostową. W 2022 r. odpowiadały one za finansowanie ok. 5% całkowitego wydobycia ropy, co stanowi duży postęp w porównaniu do 2017 r., kiedy nie miały prawie żadnego znaczącego udziału w krajowym rynku energetycznym⁹⁵.

Tabela 4. Przegląd rynku ropy naftowej i gazu ziemnego w Meksyku w 2022 roku (Dane w MLD USD)

Całkowita produkcja lokalna	1.90
Całkowity eksport	1.86
Całkowity import	6.57
Import z USA	4.86
Całkowita wielkość rynku⁹⁶	6.61

⁹⁴ The International Trade Administration, U.S. Department of Commerce (2023), *Mexico - Country Commercial Guide*, <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/mexico-oil-and-gas>, [dostęp dnia: 25.05.2024].

⁹⁵ U.S. Energy Information Administration (2023), *Country Analysis Brief: Mexico*, <https://www.eia.gov/international/analysis/country/MEX>, [dostęp dnia: 25.05.2024].

⁹⁶ Całkowita wielkość rynku = (całkowita produkcja lokalna + import) – eksport

Źródło: The International Trade Administration, U.S. Department of Commerce (2023), *Mexico - Country Commercial Guide* <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/mexico-oil-and-gas>, [dostęp dnia: 25.05.2024].

Polityka administracji Lópeza Obradora wydaje się jednak nie współgrać z dotychczasowymi założeniami energetycznymi. Obejmując urząd w grudniu 2018 roku, prezydent poinstruował firmy aby te skupiły się na złożach płytkich i lądowych. Z programu inwestycji Pemexu usunięto natomiast złoża głębinowe i niekonwencjonalne, choć właśnie tam zlokalizowana jest większość zasobów perspektywicznych. Stwarza to kolejne wyzwania i zagrożenia w sektorze energetycznym, które w okresie poprzedzającym wybory prezydenckie 2024 zostały wysunięte na pierwszy plan. Wśród obecnych problemów wymienia się m.in. spadającą produkcję ropy i gazu, potrzebę prowadzenia wzmożonych poszukiwań energii, jak również presję społeczną, aby przejść na energię odnawialną⁹⁷.

Oprócz wydobywania ropy Meksyk posiada także duże złoża srebra, miedzi, złota, ołowiu, cynku, gazu ziemnego i drewna, które z sukcesem eksportuje na rynek międzynarodowy. Wśród głównych sektorów gospodarki narodowej dominują z kolei usługi, które w 2022 roku stanowiły 61,8% wartości dodanej. Na kolejnych miejscach uplasowały się przemysł i budownictwo (33,8%) oraz rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo (4,4%)⁹⁸. Pomimo tego, że dzięki rozwojowi najnowocześniejszych technologii w skali światowej, w ostatnich latach także i Meksyk zaczął wykorzystywać osiągnięcia nauki we wszystkich sektorach swojej gospodarki, to jednak w rolnictwie wiejskim działającym na mniejszą skalę nadal wykorzystuje się wiele tradycyjnych metod, co pokazuje skalę dysproporcji pomiędzy uczestnikami gospodarki narodowej⁹⁹.

Niespójność oraz nieproporcjonalność są dostrzegalne także w sektorze obronnym państwa, w ramach którego zamiast jednej, zunifikowanej struktury wojskowej funkcjonują dwie odrębne jednostki, tj. armia meksykańska (hiszp. *Ejército Mexicano*), która jest wyraźnie dominująca oraz meksykańska marynarka wojenna (hiszp. *Armada de México*) będąca podmiotem drugorzędnym. Warto wspomnieć, że podział ten ukształtował się dopiero po 1939

⁹⁷ OffShore (2024), *Mexico needs to act to stem oil and gas production declines, report claims*, <https://www.offshore-mag.com/regional-reports/us-gulf-of-mexico/article/55042435/mexico-needs-to-act-to-stem-oil-and-gas-production-declines-report-claims>, [dostęp dnia: 25.05.2024].

⁹⁸ OECD (2024), *Economic Surveys: Mexico 2024*, Basic statistics of Mexico, 2022, s. 8.

⁹⁹ Embassy of Mexico, United Kingdom, *The Economy*, <https://embamex.sre.gob.mx/reinounido/index.php/en/embassy/economy-and-business> s. 1-2, [dostęp dnia: 25.05.2024].

roku. Wcześniej, zarówno armia, jak i marynarka były integralną częścią Sekretariatu Stanu Wojny i Marynarki Wojennej (hiszp. *Secretaría de Estado de Guerra y Marina*). Meksykańskie Siły Powietrzne (hiszp. *Fuerza Aérea Mexicana*) nie stanowią z kolei niezależnego podmiotu, gdyż pozostają podporządkowane Sekretariatowi Obrony Narodowej (hiszp. *Secretaría de la Defensa Nacional*; *SEDENA*)¹⁰⁰.

Biorąc pod uwagę całłościowy potencjał obronny, Meksyk zajmuje 31. pozycję w rankingu *Global Fire Power*, przy czym ten stosunkowo dobry wynik był możliwy do uzyskania głównie dzięki licznej populacji, wśród której wysoko oceniany jest odsetek osób zdolnych do służby¹⁰¹. Pod względem dostępnego wyposażenia wojska, meksykańska armia nie wyróżnia się pozytywnie na tle innych państw regionu, choć od 2012 roku stara się kontynuować swój stosunkowo skromny wysiłek na rzecz modernizacji sił zbrojnych. Główna uwaga skierowana została przy tym na wzmocnienie lekkiej piechoty. Istotną rolę pełniło tu podpisanie dużego kontraktu na zakup ponad 3300 wielozadaniowych pojazdów kołowych o dużej mobilności (Humvee) ze Stanów Zjednoczonych. We wspomnianym okresie podjęto także decyzję o ustanowieniu linii produkcyjnej dla tysiąca lekko opancerzonych pojazdów DN-XI i zwiększeniu produkcji karabinu szturmowego FX-05. Dopiero po zaspokojeniu bieżących potrzeb wojsk lądowych, rząd podjął dalsze kroki na rzecz wzmocnienia innych sektorów obronności. Tym samym, Meksykańskie Siły Powietrzne, które na przestrzeni ostatniej dekady otrzymały znaczne wsparcie finansowe, także mogły zintensyfikować modernizację swojego sektora w zakresie mobilności powietrznej, nadzoru i egzekwowania przestrzeni powietrznej, jak również zasobów wywiadu, obserwacji oraz rozpoznania (ang. *Intelligence Surveillance and Reconnaissance*; *ISR*). Celem przyspieszenia tego procesu zmian, tamtejsi decydenci zdecydowali o zakupie dodatkowych 275 samolotów, których dostarczenie zaplanowano na lata 2015–2030. Wśród nabywanych sprzętów znaleźć się miało ponad 100 samolotów bojowych i blisko 150 helikopterów. Pozostałą część będą stanowiły z kolei zasoby transportowe i ISR, w tym powietrzne samoloty wczesnego ostrzegania i kontroli (AEW&C). Warto wspomnieć, że choć Meksyk swoje bezpieczeństwo oparł w głównej mierze na współpracy ze swoim północnym sąsiadem, to jednak planowany zakup miał obejmować również nabycie 48 rosyjskich helikopterów, 7 hiszpańskich samolotów transportowych i 3 brazylijsko-szwedzkich AEW&C. Dzięki podjętym krokom, w przeciągu zaledwie dziesięciu lat meksykański przemysł lotniczy i kosmonautyczny przeszedł znaczącą

¹⁰⁰ R. Benítez Manaut, C. A. Deare (2021), *Mexican Military Culture*, Florida International University, s. 4.

¹⁰¹ GlobalFirePower (2022), *Mexico...*, *Op. Cit.*

transformację, dzięki której stał się dziesiątym co do wielkości na świecie, odnotowując średni wzrost o 14% rocznie w latach 2010–2019 i tworząc przy tym ok. 110 000 miejsc pracy. Federacja Meksykańskiego Przemysłu Lotniczego oszacowała, że wspomniana branża rozrosła się z zaledwie 100 firm-producentów do 368 w 2020 r., co jest równoznaczne z prawie czterokrotnym wzrostem¹⁰².

Biorąc pod uwagę zachodzące zmiany w inwestycjach obronnych w Meksyku można zauważyć istotną zmianę w strategii bezpieczeństwa i rozwoju państwa. Ostatnie zakupy uzbrojenia, w którym dominują przede wszystkim samoloty i ich podzespoły¹⁰³, sugerują, że to właśnie na przemyśle lotniczym Meksyk oparł swój rozwój gospodarczy. Dotyczy to zarówno sektora komercyjnego, jak i obronnego. Wszystkie te czynniki sprawiają, że sektor ten ma realną szansę stać się wiodącą, perspektywiczną branżą dla tego państwa. Warto zauważyć, że Meksyk sam w sobie nie specjalizuje się w produkcji sprzętu zbrojeniowego, stąd też jego bezpieczeństwo zależy od zakupów zewnętrznych. Niemniej jednak, dzięki rosnącemu zainteresowaniu tą dziedziną oraz odpowiednim warunkom inwestycyjnym – w tym także taniej siły roboczej – państwo to może stać się potencjalnie pożądanym partnerem dla firm zagranicznych, które już teraz są zaawansowane w produkcji sprzętu wojskowego.

Biorąc pod uwagę powyższe, do niekwestionowanych atutów Meksyku aspirującego do miana regionalnej potęgi należy nie tylko 3000-kilometrowa granica ze Stanami Zjednoczonymi, będącymi strategicznym partnerem wielu silnych ekonomicznie i militarnie podmiotów na świecie, ale także duży rynek krajowy oraz dostęp zarówno do Oceanu Atlantyckiego, jak i Pacyfiku. Na jego korzyść działają także liczne umowy handlowe, obejmujące 50 państw odpowiadających za 55% światowego PKB¹⁰⁴. Jednakże, pomimo wspomnianych zalet, brak strategicznych decyzji przede wszystkim w sektorze energetycznym w ostatnim czasie uniemożliwił Meksykowi osiągnięcie realnych korzyści finansowych, które mogłyby jednocześnie zwiększyć jego wpływy na inne podmioty międzynarodowe. Wynikająca z tego stagnacja gospodarcza była zatem skutkiem – niepełnego lub nieracjonalnego – wykorzystania potencjału materialnego jakim państwo mogłoby dysponować. Kadencja nowej prezydent może stanowić punkt zwrotny w polityce

¹⁰² I. Guevara Moyano (2022), *From a modernizing fighting force to national development stewards: Mexico's armed forces under AMLO*, „Woodrow Wilson International Center for Scholars”, s. 4-5.

¹⁰³ Stockholm International Peace Research Institute, *Arms transfers database: Mexico*, <https://armstransfers.sipri.org/ArmsTransfer/TransferData/transferResults?logic=on>, [dostęp dnia: 30.05.2024].

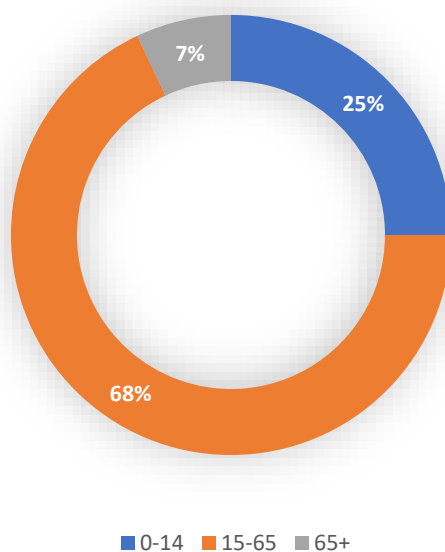
¹⁰⁴ Organisation for Economic Cooperation and Development (2024), *OECD Economic Surveys: Mexico 2024, Realising Mexico's large potential*, s. 17.

wewnętrznej i zagranicznej kraju, który dzięki zasobom zlokalizowanym na jego terytorium ma realną szansę stać się znaczącym graczem międzynarodowym.

2. Indonezja

Indonezja jest jednym z najbardziej zróżnicowanych przestrzennie państw na świecie. Dotyczy to zarówno pochodzenie etnicznego jej mieszkańców, jak również dostępnych tam zasobów i obszarów działalności gospodarczej. Biorąc pod uwagę tendencje wzrostowe tamtejszej gospodarki oraz prognozy dalszego rozwoju, w pierwszej kolejności należałoby się przyglądać zasobom materialnym państwa, w tym jego licznej, młodej populacji. Przyrost naturalny Indonezji jest porównywalny ze słabiej rozwiniętymi państwami regionu, a jednocześnie charakteryzuje się on dużo bardziej optymistyczną tendencją wzrostu w porównaniu do podmiotów stojących wyżej w hierarchii potęg. W tym miejscu można wspomnieć m.in. Koreę Południową czy Japonię. W 2023 roku całkowity przyrost naturalny Indonezji wyniósł 1.94 i choć w przeciągu najbliższych kilkudziesięciu lat nie zagraża jej problem wyludnienia, to jednak zaleca się, aby tamtejsi decydenci polityczni już teraz uważnie monitorowali zachodzące tendencje¹⁰⁵.

Wykres 4. Odsetek ludności w podeszłym wieku według grup wiekowych: 2024 rok

¹⁰⁵ United Nations Population Fund (2024), *UNFPA Indonesia*, <https://www.unfpa.org/data/world-population/ID>, [dostęp dnia: 17.04.2024].

Źródło: United Nations Population Fund (2024), UNFPA Indonesia <https://www.unfpa.org/data/world-population/ID>, [dostęp dnia: 17.04.2024].

Położenie geograficzne jest kolejnym determinantem wpływającym na poszczególne sfery rozwoju państwa. Od czasu uzyskania niepodległości od Holandii w latach czterdziestych XX wieku¹⁰⁶ granice międzynarodowe Indonezji zmieniały się trzykrotnie. Pierwsza taka sytuacja miała miejsce wraz z formalną inkorporacją Papui (wówczas znanej jako Irian Barat) w 1969 roku, po której nastąpiło wejście i późniejsze opuszczenie Timoru Wschodniego odpowiednio w latach 1976 i 1999¹⁰⁷. Pod względem zmian administracyjnych struktura państwa wydaje się jednak stosunkowo nowa. Dopiero w maju 1999 r. można mówić o formalnym wprowadzeniu reformy zarządzania regionalnego. Do najważniejszych priorytetów ówczesnych władz należała decentralizacja większości funkcji rządu na rzecz okręgów wiejskich i gmin. Taki zabieg miał na celu zwiększenie aktywności władz lokalnych w szeroko pojmowanej polityce i gospodarce państwa.

Indonezja pod względem administracyjnym podzielona jest na trzydzieści osiem jednostek pierwszego rzędu: 35 prowincji (ind. *provinsi*)¹⁰⁸, dwa regiony specjalne (ind. *daerah istimewa*) – Aceh i Yogyakarta, a także jeden okręg stołeczny (ind. *daerah khusus ibukota*) – Dżakarta. Wprowadzona w 1999 roku Ustawa o autonomii regionalnej przyznała dodatkowe uprawnienia legislacyjne zarówno prowincjom, jak również regencjom (ind. *kabupaten*) (liczba: 416) i gminom (ind. *kota*) (liczba: 98) funkcjonującym na szczeblu administracyjnym drugiego rzędu¹⁰⁹.

Indonezja, licząca 17 508 wysp, z których około 6 000 jest obecnie zasiedlonych, jest archipelagiem świata. Wyspy są rozproszone na północ i południe od równika na długości około 4200 km. Do największych z nich zalicza się: Jawę, Sumatrę, Kalimantan (indonezyjska część Borneo), Irian Jaya (indonezyjska część Nowej Gwinei) i Sulawesi. Ze względu na warunki geograficzne rzeki odgrywają niezwykle ważną rolę w życiu lokalnych

¹⁰⁶ Niepodległość Indonezji była proklamowana już w 1945 roku, niemniej jednak Holandia uznała ją dopiero w 1949 roku.

¹⁰⁷ H. Hill, B. P. Resosudarmo and Y. Vidyattama (2008), *Indonesia's Changing Economic Geography*, „Bulletin of Indonesian Economic Studies”, Vol. 44, No. 3, s. 407.

¹⁰⁸ Dziewięć prowincji ma specjalny status autonomiczny. Rdzenni mieszkańcy Indonezji mają natomiast przywileje we władzach lokalnych w sześciu papuaskich prowincjach: Papua, Papua Środkowa, Papua Wyżynna, Papua Południowa, Papua Południowo-Zachodnia i Papua Zachodnia.

¹⁰⁹ Permanent Committee on Geographical Names – PCGN (2023), *Toponymic factfiles*, UK Ministry of Defence, s. 2.

mieszkańców. Pod tym względem najistotniejsze wydają się Mahakamu i Barito, które odpowiadają za zapewnienie połączeń komunikacyjnych oraz transportowych pomiędzy nadrzecznymi osadami wyspy Kalimantan¹¹⁰.

Analizując rozwój narodowej gospodarki należy zauważyć, że choć największy wkład w PKB kraju ma sektor usług oraz przemysł, to jednak w najsłabszym z sekretów – rolnictwie – zatrudnionych jest najwięcej osób (44,3% z 95 milionów całkowitej siły roboczej). Dzieje się tak pomimo typowego dla regionu klimatu tropikalnego, charakteryzującego się dwoma odrębnymi monsunowymi porami. Z kolei wśród głównych branż, które absorbowały najwięcej pracowników znalazło się rolnictwo, leśnictwo i rybołówstwo (28,21 proc.); handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych i motocykli (18,99 proc.); oraz produkcja (13,83 proc.). Po okresie spowolnionego rozwoju gospodarczego, powodowanego skutkami pandemii COVID-19, nastąpił powolny wzrost zatrudnienia. Tym samym, wskaźnik aktywności zawodowej mężczyzn wyniósł 84,26%, z kolei wśród kobiet został on oszacowany na 54,52%. W porównaniu z rokiem poprzedzającym pomiar, współczynnik ten wzrósł odpowiednio o 0,39 pkt. proc. i 1,11 pkt. proc.¹¹¹.

Indonezja wykształciła gospodarkę opartą na produkcji dóbr w których się specjalizuje, dzięki czemu ma znaczący wkład w proces ogólnego kontrolowania globalnego rynku. Do jej głównych produktów rolnych zalicza się przede wszystkim olej palmowy, ryż, herbatę, kawę, przyprawy i gumę. Gałęzie przemysłu obejmują z kolei ropę naftową, gaz ziemny, tekstylia i górnictwo. Kraj posiada bogate zasoby minerałów, w tym cynę, boksyt, węgiel, miedź, złoto, nikiel i srebro, a także wspomniane już surowce energetyczne. Stały wzrost ekonomiczny datowany od końca lat 90. XX wieku spowodował, że Indonezja dość szybko wspięła się w hierarchii światowych rankingów gospodarczych. Niemniej jednak, choć w 2022 roku Indonezja zajęła 16. miejsce na świecie pod względem całkowitego PKB, pod względem PKB per capita uplasowała się dopiero na 114 pozycji w rankingu ogólnym. Zajęła przy tym 26 miejsce w eksporcie, 27 w imporcie¹¹². Warto odnotować, że Indonezja jest

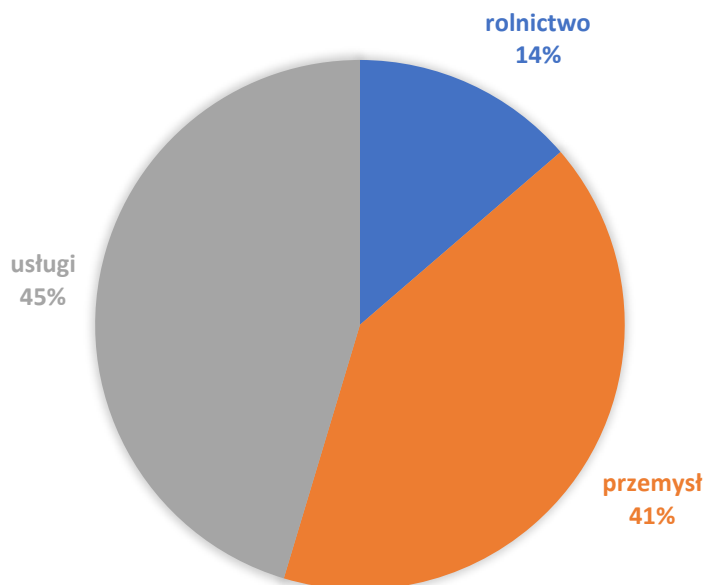
¹¹⁰ International Atomic Energy Agency – INFCIS, *INDONESIA Geography Geology*, <https://infcis.iaea.org/udepo/Resources/Countries/Indonesia.pdf>, [dostęp dnia: 10.03.2024].

¹¹¹ Badan Pusat Statistik – BPS (2023), *Labour Situation in Indonesia*, s. 3.

¹¹² The Observatory of Economic Complexity (OEC), *Indonesia*, <https://oec.world/en/profile/country/idn>, [dostęp dnia: 22.05.2023].

wiodącym producentem niklu, z produkcją na poziomie 1,6 mln ton w 2022 r., jak również największym na świecie producentem cyny¹¹³.

Wykres 5. PKB Indonezji – skład według sektora pochodzenia

Źródło: Central Intelligence Agency – CIA (2024), *The World Factbook – Indonesia*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/indonesia/#economy>, [dostęp dnia: 20.03.2024].

Analizując potencjał mocarstwowy tego państwa należałoby przyjrzeć się także charakterystyce jego mieszkańców. Pomimo powolnego spadku znaczenia wielkości społeczeństwa, populacja dalej odgrywa znaczącą rolę, zwłaszcza wśród państw rozwijających się. Liczące 275 milionów mieszkańców państwo jest przy tym uznawane za dom dla największej ilości wyznawców islamu na świecie. Muzułmanie stanowią tam aż 87,2%, chrześcijanie 7%, katolicy 2,9%, hinduiści 1,7%, inni 0,9% (w tym buddyści i konfucjaniści). Z kolei 0,4% tamtejszej populacji jest niedookreślona¹¹⁴.

Interesującym wydaje się, że Indonezyjski Trybunał Konstytucyjny, co prawda umieścił religię w hierarchii statusu, niemniej jednak wydał przy tym dodatkowe orzeczenie. Na jego podstawie ustalono, że wymaganie od ludzi identyfikowania się w krajowych dowodach identyfikacyjnych jako wyznawcy którejkolwiek religii jest niezgodne z konstytucją.

¹¹³ International Atomic Energy Agency – INFCIS, *Op.Cit.*

¹¹⁴ Central Intelligence Agency (2024), *The World Factbook – Indonesia*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/indonesia/#people-and-society>, [dostęp dnia: 20.03.2024].

Obecnie prawo indonezyjskie faworyzuje jednak wyznawców kilku konkretnych religii: islamu, katolicyzmu, protestantyzmu, hinduizmu, a od stycznia 2006 roku także buddyzmu. Tym samym Ministerstwo Spraw Wewnętrznych dało tym grupom prawo do zakładania domów modlitwy oraz rejestrowania małżeństw i urodzeń. Wybór ten został podjęty na podstawie tradycji, która zgodnie z założeniami za religię uznaje jedynie te wyznania, które mają jasnowidza/proroka/świętą postać, święte księgi, ustalone rytuały lub liturgię. Warto jednak zaznaczyć, że niektóre powszechnie uznawane na arenie międzynarodowej religie, spełniające powyższe kryteria, takie jak na przykład judaizm i sikhizm, nie zostały wymienione w spisie indonezyjskich prawodawców. Pomimo braku oficjalnego stanowiska rządu, nadal mogą one legalnie działać na terenie państwa a za ich kultywowanie nie grozi żadna kara¹¹⁵.

Podejście polegające na włączeniu obywateli reprezentujących różne grupy interesu sprzyja budowaniu poprawnych relacji z partnerami, zarówno w relacjach bilateralnych, jak i multilateralnych. Dodatkowym bodźcem do utrzymywania tych relacji są z kolei wspomniane już zasoby surowców naturalnych, jak i duży rynek zbytu, napędzany wciąż rosnącą populacją.

Obecnie rząd Indonezji próbuje przekierować krajowy eksport i import na towary o wyższej wartości dodanej, co pomogłoby w dalszej kolejności w tworzeniu nowych miejsc pracy oraz zabezpieczeniu gospodarki przed ewentualnymi niepokojami na światowych rynkach. Na tę chwilę do głównych produktów importowych zalicza się: maszyny i urządzenia (ok. 26%), chemikalia (ok. 12%), paliwa mineralne, smary i substancje pokrewne (ok. 11%)¹¹⁶. Wśród jej głównych partnerów należy wymienić w pierwszej kolejności państwa azjatyckie oraz Stany Zjednoczone, które pomimo istotnego wkładu w indonezyjską gospodarkę w dalszym ciągu ustępują chociażby Chinom, z którymi Indonezja prowadzi politykę koncyliacyjną na większości pól współpracy¹¹⁷. Warto tutaj nadmienić, że Indonezja, zaraz po Australii, jest największym eksporterem węgla i naturalnego gazu płynnego

¹¹⁵ P. Marshall (2018), *The Ambiguities of Religious Freedom in Indonesia*, „The Review of Faith & International Affairs”, 16(1), s. 86.

¹¹⁶ Export Import Data Solutions Pvt Ltd (2023), *What are the top 10 import products of Indonesia?*, <https://www.exportimportdata.in/blogs/top-import-products-of-indonesia.aspx>, [dostęp dnia: 24.03.2024].

¹¹⁷ CEIC Data (brak), *Indonesia Foreign Trade: Developments of Foreign Trade with Main Partners*, <https://info.ceicdata.com/indonesia-foreign-trade-developments-of-foreign-trade-with-main-partners>, [dostęp dnia: 24.03.2024].

dostarczanego na chińskie wybrzeże¹¹⁸. Nie oznacza to jednak, że państwo to nie odczuwa potrzeby zapewnienia sobie realnej ochrony militarnej przed swoim partnerem handlowym.

Indonezja zazwyczaj poprzez dialog, dyplomację i współpracę regionalną dąży do osiągnięcia pokojowego i zgodnego z prawem rozwiązania. Niemniej jednak, pomimo potrzeby zapewnienia stabilności i bezpieczeństwa w regionie, zdaje sobie sprawę, że aby utrzymać swoje wpływy w regionie, a także poza nim, musi rozwijać swój potencjał także w obszarze zdolności obronnych. Jednak Indonezja przyjęła wyważone stanowisko wobec większości obecnie toczących się konfliktów w regionie, w tym m.in. sporu o Archipelag Spratly¹¹⁹, podjęła również kroki w celu zwiększenia swojej obecności wojskowej i działań patrolowych w celu utrzymania suwerenności i bezpieczeństwa swojego terytorium¹²⁰. Tym samym należy rozumieć, że mocarstwowość Indonezji będzie proporcjonalnie zależna nie tylko od jej rosnącego znaczenia gospodarczego w wymiarze regionalnym oraz ponadregionalnym, ale także od tego, czy i w jakim stopniu rozwinie ona swój potencjał militarny, wykorzystywany zarówno do obrony własnego terytorium, jak i prowadzenia koalicyjnych działań wojskowych w innych częściach Azji¹²¹.

Według rankingu *Global Fire Power* z 2024 roku Indonezja zajmuje 13. miejsce spośród 145 analizowanych państw. Jednym z głównych czynników stanowiących o wysokiej randze w tym zestawieniu jest wcześniej wspomniana populacja. Dzięki niej wzmocniana jest siła kadrowa, a w przypadku skutecznego rozbicia zewnętrznej obrony przez wroga, większa liczba obywateli buduje dodatkowe możliwości prowadzenia ewentualnej wojny partyzanckiej. Pod względem osób zdolnych do służby oraz już dostępnego personelu, Indonezja zajmuje 4. miejsce. W strategii bezpieczeństwa Indonezji niezwykle ważne miejsce zajmuje ochrona wód. Jako kraj archipelagowy z największym obszarem morskim w Azji Południowo-Wschodniej, państwo to przykładą dużą wagę do obrony morza, o czym świadczą wyróżniające się na tle swoich sąsiadów zasoby sił morskich. Według rankingu potencjału Marynarki Wojennej, opartego na całkowitej liczbie okrętów wojennych i łodzi podwodnych będących

¹¹⁸ M. Bonikowska, T. Gerlach, M. Szczygielski, A. Śniadowska (2016), *Morze Południowochińskie: serce potencjalnego konfliktu w Azji*, Centrum Stosunków Międzynarodowych, s. 24-25.

¹¹⁹ Indonezja nie jest bezpośrednio zaangażowana w konflikt o Archipelag Spratly. Jest obserwatorem sporu jedynie przez wzgląd na roszczenia ChRL dotyczące obszaru wchodzącego w indonezyjską wyłączną strefę ekonomiczną, w tym w regionie Natuna.

¹²⁰ S. Nazhimah, S. A. Maharani, C. M. Chandra, A. Sudiro (2023), *Analysis of the Natuna Islands Conflict between Indonesia and China in the Perspective of International Law*, „Journal of Education Technology Information Social Sciences and Health”, 2(2), s. 1115.

¹²¹ G. Fealy, H. White (2016), *Indonesia's 'Great Power'*, „Asia and the Pacific Policy Studies”, 3(1), s. 96.

w posiadaniu danego państwa, Indonezja zajęła 6. miejsce w całkowitym zestawieniu. Warto nadmienić, że pomimo ciągłych braków w sektorze rodzimej technologii wojskowej, państwo to co roku zdecydowanie zwiększa swój budżet wojskowy i rozwija tamtejszy przemysł obronny. Indonezja prowadzi również szeroką współpracę międzynarodową w dziedzinie wojskowości, w tym przede wszystkim z krajami rozwiniętymi, przykładem czego może być współpraca z Koreą Południową w zakresie produkcji samolotów bojowych i łodzi podwodnych¹²².

W ciągu ostatnich 15 lat Indonezja znacznie zwiększyła swoje wydatki na obronę, które pomimo dalszych planów rozwoju tego sektora wciąż utrzymują się na poziomie poniżej 1% PKB. W tym miejscu należałoby wspomnieć o indonezyjskim planie Minimalnych Sił Podstawowych (ang. *Minimum Essential Force*; *MEF*), zakładającym długoterminową modernizację sił zbrojnych. MEF, które zostało zatwierdzone przez Ministerstwo Obrony Indonezji prawie piętnaście lat temu, planowano zakończyć do końca 2024 r., niemniej jednak już na początku tego roku było wiadomo, że będzie to niemożliwe, gdyż indonezyjskie siły powietrzne, armia oraz marynarka wojenna zrealizowały do 2023 roku odpowiednio 51%, 60% i 76% planu. Opierając się na MEF, opracowano długoterminowy plan ministra obrony Prabowo Subianto, nazwany „Archipelagową Tarczą Trójzębu”, który według doniesień może kosztować państwo nawet 125 miliardów dolarów w ciągu najbliższych 25 lat. Ministerstwo finansów, w celu sfinansowania najnowszego planu, zatwierdziło od 2020 roku pożyczki zagraniczne o wartości około 25 miliardów dolarów¹²³.

Pomimo prób rozbudowywania swojego potencjału produkcyjnego w branży wojskowej, Indonezja wciąż zajmuje pozycję jednego z głównych importerów uzbrojenia. W 2022 roku była 6. co do wielkości nabywcą produktów militarnych. W tym samym roku wartość zaimportowanej broni została oszacowana na ok. 61,6 milionów dolarów. Największe kontrakty zostały podpisane z Turcją (26 mln USD), Szwecją (12,4 mln USD), Austrią (6,2 mln USD), Wielką Brytanią (5,87 mln USD) i Stanami Zjednoczonymi (5,23 mln USD), co pokazuje tendencję do polegania na skuteczności uzbrojenia dostarczanego przez państwa członkowskie NATO. Dżakarta oparła przy tym swoją strategię bezpieczeństwa narodowego

¹²²M. Arsy Ash Shiddiqy, A. Sudirman (2019), *Comparison of Indonesian Military Strength with Southeast Asian Countries and Probability for an Open War*, „Central European Journal of International and Security Studies”, 13(4), s. 339-339.

¹²³E. A. Laksmana (2023), *What Indonesia's retail approach to defence modernisation means*, „International Institute for Strategic Studies”, <https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2023/09/what-indonesias-retail-approach-to-defence-modernisation-means/>, [dostęp dnia: 15.04.2024].

na dywersyfikacji źródeł dostaw. Warto przy tym nadmienić, że od zakończenia zimnej wojny Indonezja importowała broń i sprzęt od 33 państw, co czyni jej armię najbardziej zróżnicowaną pod względem zaopatrzenia w Azji Południowo-Wschodniej. Dzięki takiemu podejściu jest ona teoretycznie mniej zależna od manipulacji i nacisków ze strony któregośkolwiek z partnerów handlowych. Z drugiej strony takie zakupy „detaliczne” mogą wpłynąć na wzrost kosztów i długotrwałość przedsięwzięć. Konieczność dokonania nowych zakupów wynikała z konieczności modernizacji starzejącego się sprzętu wojskowego, przy czym strategia Ministerstwa Obrony została opracowana tak, aby pogodzić realizację codziennych zadań operacyjnych z unikaniem nadmiernych zobowiązań finansowych, które mogłyby zagrozić ożywieniu gospodarczemu.

Wartość eksportu indonezyjskiego sprzętu wojskowego jest jakkolwiek znacznie niższa. W 2022 roku Dżakarta wyeksportowała broń wojskową o wartości 1,4 milionów dolarów, co czyni ją 37. największym eksporterem broni wojskowej na świecie. Głównymi kierunkami eksportu był: Singapur (651 tys. dolarów), Australia (511 tys. dolarów), Zjednoczone Emiraty Arabskie (168 tys. dolarów), Stany Zjednoczone (66,5 tys. dolarów) i Malezja (6,21 tys. dolarów)¹²⁴.

Biorąc pod uwagę powyższe można wnioskować, że Indonezja przejawia duży potencjał w branży obronnej. Swoją siłę oparła jednak w głównej mierze na licznej populacji, której znaczenie będzie malało wraz z dalszym rozwojem jakiegokolwiek innego państwa. Dzieje się tak ponieważ czynnik ten w miarę upływu czasu będzie coraz bardziej wypierany przez najnowsze technologie. Nie ulega jednak wątpliwości, że strategia oparta na dywersyfikacji współpracy z różnymi, jakkolwiek nieskonfliktowanymi ze sobą stronami może działać na korzyść Indonezji. Warto zaznaczyć istotę współpracy chociażby z Turcją czy Koreą Południową, które obecnie są pionierami w dziedzinie rozwoju sektora zbrojeniowego. Współpraca w ramach organizacji MIKTA może więc być platformą do pogłębiania kooperacji także na tym poziomie, z czego państwa już teraz zdają sobie sprawę.

Sektor zbrojeniowy nie jest jednak jedynym działem, dla którego indonezyjski rząd stara się obecnie zwiększać swoje wsparcie, w tym także to finansowe. W ostatnich latach wprowadzono szereg reform w kierunku poprawy jakości i dostępności do edukacji.

¹²⁴ The Observatory of Economic Complexity (OEC), *Military Weapons in Indonesia*, <https://oec.world/en/profile/bilateral-product/military-weapons/reporter/idn>, [dostęp dnia: 22.05.2023].

Znaczący wzrost wydatków rządowych w tym sektorze przełożył się z kolei na realny wzrost liczby uczniów zapisanych do szkół średnich, natomiast ilość studentów szkół wyższych w ciągu ostatnich pięciu lat podwoiła się. Dzięki nowym reformom powoli wzrastają liczba oraz jakość przyszłych pracowników działających w różnych sektorach krajowej gospodarki, co z kolei zwiększa konkurencyjność państwa w wymiarze globalnym.

Szkoły w Indonezji są publiczne, tj. prowadzone przez rząd lub są szkołami prywatnymi, przy czym kształcenie obowiązkowe trwa 12 lat i składa się z 6 lat edukacji na poziomie podstawowym oraz trzech lat kolejno w gimnazjum a później liceum. Tamtejszy system edukacji zapewnia możliwość uczęszczania do placówek podległych Ministerstwu Oświaty i Kultury (80% placówek) lub Ministerstwu Wyznań (20%), które zarządza szkołami islamskimi, chrześcijańskimi i katolickimi. W Indonezji istnieje blisko 148 000 szkół podstawowych, 41 000 gimnazjów i 14 000 szkół średnich¹²⁵.

Istotną rolę w rozwój lokalnej edukacji ma indonezyjski fundusz „*Endowment Fund for Education*” (ind. *Lembaga Pengelola Dana Pendidikan; LPDP*), którego funkcjonowanie jest koordynowane przez Ministerstwo Finansów. LPDP zapewnia pełne stypendia na czas trwania studiów, finansowanie badań, jak również wsparcie krótkoterminowych programów wymiany dla obywateli Indonezji, które odbywa się we współpracy z Ministerstwem Edukacji i Kultury, Ministerstwem Spraw Religijnych i innymi jednostkami rządowymi. Z założenia rząd w Dżakarcie dąży do tego, aby wspomniany fundusz był najlepszą regionalną instytucją, która przygotowuje przyszłych liderów, a przy tym zachęca do podejmowania dalszych kroków prorozwojowych na rzecz bogatszej, demokratycznej i sprawiedliwej Indonezji. Od 2013 roku ze stypendiów LPDP skorzystało około 29 872 studentów. W 2022 roku rząd Indonezji przekazał LPDP około 99,1 biliona IDR. W planach dalszego rozwoju projektu wymienia się poszerzenie oferty dostępnego wsparcia dzięki programom podziału kosztów z międzynarodowymi uniwersytetami i programom stażowym. Planowane jest także rozszerzenie krótkoterminowych wymian zagranicznych dla studentów i innych młodych specjalistów¹²⁶.

¹²⁵ The International Trade Administration, *U.S. Department of Commerce (2024), Indonesia - Country Commercial Guide*, <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/indonesia-education-and-training>, [dostęp dnia: 15.04.2024].

¹²⁶ The International Trade Administration, *U.S. Department of Commerce (2024), Indonesia - Country Commercial Guide*, <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/indonesia-education-and-training>, [dostęp dnia: 15.04.2024].

Podsumowując, pomimo pewnych problemów gospodarczych z jakimi obecnie mierzy się Indonezja, w tym także i tych powstałych na skutek pandemii COVID-19, rząd w Dżakarcie dąży do umacniania swojej pozycji wśród swoich regionalnych partnerów. Stara się on przy tym wykorzystywać zarówno zasoby stałe – w tym m.in. surowce naturalne, służące budowaniu relacji handlowych z otoczeniem – jak i potencjał tamtejszego społeczeństwa, którego dynamiczny wzrost sprzyja przyspieszeniu gospodarki, a przez to zwiększa jego konkurencyjność w wymiarze globalnym.

3. Republika Korei

Półwysep Koreański, położony na skrzyżowaniu kontynentu i oceanu, jest nieustannie pogrążony w wirze geopolitycznym, w którym zderzają się siły lądowe i morskie. Tym samym można uznać, że jego los został zdeterminowany przez działania globalnych mocarstw, rywalizujących między sobą na przestrzeni lat o uzyskanie kontroli nad tym terytorium. Półwysep stoi obecnie w obliczu rosnącej rywalizacji między Chinami, Rosją a Stanami Zjednoczonymi, co wpływa na strategię polityki wewnętrznej i zagranicznej Seulu.

Korea Południowa, będąca przedłużeniem wschodniej części kontynentu eurazjatyckiego, jest stosunkowo małym, choć istotnym terenem. Starcia ideologiczne doprowadziły z czasem do zaostrzenia napięć wewnętrznych na Półwyspie Koreańskim. Kryzys koreański, datowany na lata 1950–1953, pomimo tego, że w pierwszych fazach rozwoju przybrał formę wojny domowej, w niedługim czasie rozwinął się w międzynarodowy spór toczony pomiędzy zwolennikami komunizmu a kapitalizmu. Konflikt nie został zakończony na drodze zawarcia porozumienia pokojowego, a ryzyko ponownej eskalacji napięć jest widoczne nawet po ponad pięćdziesięciu latach od podpisania długo wypracowywanego rozejmu. Podczas gdy Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna, potocznie nazywana Koreą Północną, opowiedziała się po stronie państw o niskim wskaźniku demokracji, Republika Korei (tu: Korea Południowa) podążyła śladem kapitalistycznego Zachodu, upatrując w tym zarówno większy gwarant bezpieczeństwa, jak i szanse szybszego wzrostu gospodarczego.

Obecna strefa zdemilitaryzowana (DMZ), ustanowiona po podpisaniu pokoju w roku 1953, dzieli półwysep na Koreę Północną i Koreę Południową. Strefa ma szerokość 3,4 mil i skupia się na linii demarkacyjnej rozciągającej się na długości 404 km (251 mi) między

Morzem Żółtym, a Morzem Wschodnim (nazywane także Morzem Japońskim). Dywizja DMZ przydzieliła większe terytorium dla północy (ponad 123 tys. km²; 47 tys. mi²) niż dla południa (ponad 98 tys. km²; 38 tys. mi²). Biorąc jednak pod uwagę wskaźnik zaludnienia państw należałoby wskazać, że już w 2000 r. liczba ludności na południu (ok. 46 000 000) znacznie przewyższała liczbę ludności na północy (ok. 24 300 000)¹²⁷. Dla porównania w 2023 roku populacja Korei Południowej wynosiła 51,966,948 osób, podczas gdy w Korei Północnej była ona szanowana na ok. 26,072,217¹²⁸, co pokazuje różnicę w średnim tempie przyrostu naturalnego oraz śmiertelności odnotowywanej w oby państwach na przestrzeni lat. Prognozy demograficzne wskazują jednak, że Republika Korei należy do najszybciej starzejących się gospodarek świata, z wysokim odsetkiem osób starszych, co odznacza się nawet na tle innych „azjatyckich tygrysów”. Według danych podawanych przez *Korean Statistical Information Service*, w 2022 roku populacja Korei Południowej wynosiła 51.7 milionów ludzi z czego 25,8 milionów stanowili mężczyźni a 25,9 kobiety.

Choć Republika Korei uznawana jest za państwo wysoko rozwinięte, obecne trendy migracyjne wskazują, że nie jest to kraj docelowy dla migracji na dużą skalę. Wpływ na to mogą mieć na przykład wysokie koszty życia, a także położenie geopolityczne. Jej jedyna granica lądowa jest jedną z najniebezpieczniejszych i zamkniętych na świecie. W 2022 roku Koreę Południową zamieszkiwało zaledwie 1,75 mln obcokrajowców, z czego ponad 360 tys. wybrało Seul na miejsce swojego pobytu¹²⁹. Biorąc to pod uwagę, chęć zrekompensowania stale malejącego współczynnika dzietności wśród rodzimych Koreańczyków nie będzie możliwa do zaspokojenia przez imigrację zewnętrzną. Według analityków *Geopolitical Intelligence Services* populacja Korei Południowej, licząca obecnie niecałe 52 miliony, w 2050 roku będzie wynosić 46 milionów, a w 2100 roku 24 miliony¹³⁰.

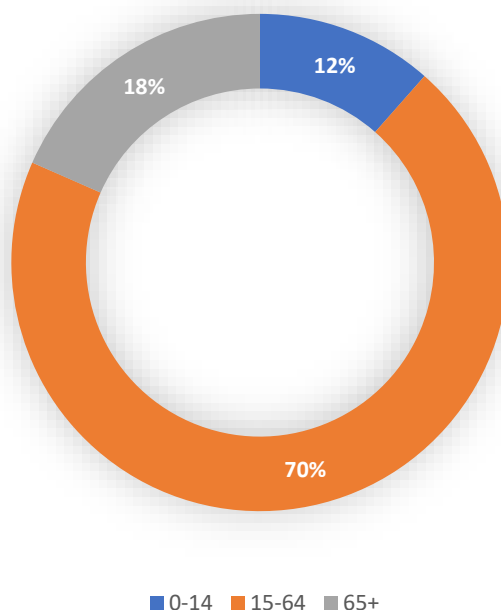
¹²⁷ D. J. Nemeth (2003), *The Geography of the Koreas*, Asia Society, <https://asiasociety.org/education/geography-koreas>, [dostęp dnia: 20.10.2023].

¹²⁸ Central Intelligence Agency (2023), *Korea, North*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/korea-north/>, [dostęp dnia: 20.10.2023].

¹²⁹ Korean Statistical Information Service (2022), Statistical Database, https://kosis.kr/eng/statisticsList/statisticsListIndex.do?parentId=A.1&menuId=M_01_01&vwcd=MT_ETITLE&parmTabId=M_01_01#content-group, [dostęp dnia: 20.11.2023].

¹³⁰ U. Schöttli (2023), *The implications of a shrinking Asia*, *Geopolitical Intelligence Services*, <https://www.gisreportsonline.com/r/asian-demographic-decline/>, [dostęp dnia: 20.11.2023].

Wykres 6. Grupy wiekowe w Republice Korei (2023 rok)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: U.S. Census Bureau (2023), *International Database: Korea, South* <https://www.census.gov/popclock/world/ks>, [dostęp dnia: 28.10.2023].

Pomimo wysiłków rządu i wydania przez ostatnie 16 lat około 200 miliardów dolarów na programy promujące wzrost liczby ludności, w 2022 roku współczynnik dzietności w kraju spadł do 0,78, co stanowi najniższy poziom od czasu, gdy *Korea Statistics* zaczęła gromadzić dane na ten temat w 1970 r. Dotychczas podejmowane działania pod postacią zachęt pieniężnych i presji społecznej¹³¹, mających odwrócić tę tendencję nie przyniosły bowiem większego rezultatu. Wielu młodych Koreańczyków dystansuje się od małżeństw i posiadania potomstwa ze względu na niskie zarobki, wysokie ceny domów i nieproporcjonalnie duże opłaty za prywatną edukację¹³². Choć czynnik demograficzny stracił na znaczeniu w porównaniu z poprzednimi dekadami, nadal stanowi ważny punkt odniesienia. Współczynnik dzietności w Korei Południowej w 2024 r. wyniósł ok. 0,84 dziecka na kobietę i jest tym samym najniższym na świecie. Dodatkowo, biorąc pod uwagę wydłużającą się

¹³¹ Działania obejmowały m.in. podwyższenie miesięcznego zasiłku dla rodziców z dziećmi do pierwszego roku życia – z 300 000 wonów (ok. 230 dolarów) do 700 000 wonów (ok. 529 dolarów) w 2023 r. Prezydent Yoon Suk Yeol obiecał także poprawę usług opieki nad dziećmi, zapewnienie mieszkań nowożeńcom, zapewnić mniejsze wydatki na opiekę zdrowotną małym dzieciom.

¹³² I. Tai-Hwan (2023), *South Korea's birth rate remains alarmingly low despite spending \$200B in 16 years*, „Anadolu Ajansı”, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/south-koreas-birth-rate-remains-alarmingly-low-despite-spending-200b-in-16-years/2879778>, [dostęp dnia: 15.12.2023].

długość życia, którą zapewnia m.in. rozwinięty system opieki zdrowotnej oraz poprawa jakości życia, należy spodziewać się, że szybko starzejące się społeczeństwo może wkrótce pozbawić kraj kapitału ludzkiego, ostatecznie zatrzymując jego potencjał rozwojowy. W miarę starzenia się społeczeństwa siła robocza będzie rosła wolniej, a w ciągu 20–30 lat może nawet wykazać tendencję spadkową. Niewystarczająca liczba osób aktywnych zawodowo będzie z kolei osłabiać zdolności produkcyjne i konkurencyjność gospodarki narodowej w stosunku do innych państw¹³³.

Korea nie jest jedyną, która boryka się z niskim poziomem dzietności. Problem utrzymania starzejącego się społeczeństwa dotyczy większości państw wysoko rozwiniętych, które nie mogąc zmienić negatywnego trendu przyrostu naturalnego, zmuszone są korzystać z siły roboczej pochodzącej z zewnątrz. Podobny los zdaje się czekać Koreę Południową, która już wypełnia luki w swoim sektorze pracy, głównie imigrantami z państw słabszych gospodarczo, takich jak Chiny, Wietnam i Nepal. Koreański rząd wprowadza kolejne zachęty i ulgi, których celem jest nie tylko zwiększenie czasowej imigracji, ale przede wszystkim zatrzymanie w kraju wysoko wykwalifikowanych pracowników. Tym samym Ministerstwo Sprawiedliwości (będące jednocześnie Ministerstwem Koreańskich Służb Imigracyjnych) ogłosiło złagodzenie zasad dla osób, które po ukończeniu studiów zdecydują się na osiedlenie i pracę w Korei Południowej na stałe. Wśród nowych postulatów znalazła się m.in. decyzja o zmniejszeniu liczby lat wymaganych do uzyskania długoterminowej wizy E-7-4 (z pięciu do czterech lat). Koreańskim pracodawcom złagodzone także dotychczasowe ograniczenia w zatrudnianiu pracowników z zagranicy, co ma przełożyć się na wzrost ogólnego poziomu rozwoju całego państwa¹³⁴.

Na potencjał mocarstwowy Korei Południowej wpływa jednak nie tylko poziom obecnej i przyszłej populacji, ale także sposób administracyjnego zarządzania jej terytorium. Od czasu uzyskania niepodległości od Japonii w 1945 r. i późniejszego podziału na protektorat Stanów Zjednoczonych Ameryki (Korea Południowa) i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich (Korea Północna), Republika Korei promuje efektywność administracyjną poprzez serię reorganizacji administracyjnych. W centrum tych zmian jest system

¹³³ Y. Jinjark, P. Quising (2023), *Economic trends and prospects in developing Asia: East Asia Republic of Korea*, „Asian Development Outlook”, s. 123.

¹³⁴ ICEF Monitor (2023), *Korea eases work and visa policies in a bid to further boost foreign enrolment*, <https://monitor.icef.com/2023/07/korea-eases-work-and-visa-policies-in-a-bid-to-further-boost-foreign-enrolment/>, [dostęp dnia: 10.03.2024].

nowoczesnego systemu administracyjnego metropolii, bazujący na okręgach administracyjnych obowiązujących za panowania dynastii Joseon. W 1945 r. system administracyjny obejmował jedno miasto specjalne, 15 województw (kor. *도*; RR: *do*), 23 miast (kor. *부*; RR: *bu*), 208 powiatów (kor. *군*; RR: *gun*). Największe zmiany zaszły jednak dopiero po 1960 roku. Wzrost liczby ludności i urbanizacja doprowadziły do dalszej ekspansji miast. Tym samym, miasteczka wraz ze wzrostem ich populacji uzyskiwały status miast, a duże miasta zostały awansowane do rangi gmin podporządkowanych wprost władzom centralnym, co umożliwiło rządowi ich bezpośrednie zarządzanie. Rok 1995 przyniósł kolejną reformę administracyjną prowincji, której celem było zrównoważenie rozwoju pomiędzy rozwijającymi się obszarami miejskimi i podupadającymi obszarami wiejskimi, zabezpieczenie gruntów pod rozwój miast, promowanie efektywności administracyjnej oraz wyeliminowanie niespójności pomiędzy przestrzeniami życia codziennego a okręgami administracyjnymi. Bezpośrednio kontrolowane gminy zostały również przeorganizowane w miasta metropolitalne poprzez połączenie sąsiadujących obszarów. Od 1 stycznia 2014 roku Republika Korei ma 1 miasto specjalne (kor. *특별시*; RR: *teukbyeol-si*), 6 miast metropolitalnych (kor. *광역시*; RR: *gwangyeok-si*), 1 specjalne miasto autonomiczne (kor. *특별자치시*; RR: *teukbyeol jachi-si*), 8 prowincji (kor. *도*; RR: *do*) i 1 specjalną samorządną prowincję autonomiczną (kor. *특별자치도*; RR: *teukbyeol jachi-do*)¹³⁵⁻¹³⁶.

Terytorium Korei Południowej stanowi ogółem 99 720 km² z czego 96 920 km² to obszar lądowy, a 2800 km² stanowi obszar wodny. Jedynym państwem z którym graniczy jest Korea Północna z którą dzieli granicę równą 237 km¹³⁷. Klimat jest tam umiarkowany, z większymi opadami deszczu latem niż zimą. W Korei występuje duża różnorodność form terenu rzeczno, od krętych rzek, klifów nadrzecznych, wodospadów i terenów podmokłych. Każdy z nich z kolei wnosi inną wartość ekonomiczną. Podczas gdy malownicze

¹³⁵ Specjalne miasto Seul; sześć miast metropolitalnych, w tym Busan, Daegu, Incheon, Gwangju, Daejeon i Ulsan; Specjalne Miasto Autonomiczne Sejong; osiem prowincji, w tym Gyeonggi-do, Gangwon-do, Chungcheongbuk-do, Chungcheongnam-do, Jeollabuk-do, Jeollanam-do, Gyeongsangbuk-do i Gyeongsangnam-do; oraz Specjalna Prowincja Autonomiczna Jeju.

¹³⁶ Ministry of Land Infrastructure and Transport 국토교통부 국토지리정보원 (2017), Administrative Regions, http://nationalatlas.ngii.go.kr/pages/page_1266.php, [dostęp dnia: 10.03.2024].

¹³⁷ Central Intelligence Agency (2023), *Korea, South*, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/korea-south/>, [dostęp dnia: 20.10.2023].

ukształtowanie terenu rzek przyciąga turystów, kręte formy terenu nizinnego zapewniają wodę dla rolnictwa. Jedną z najważniejszych cech geograficznych Półwyspu Koreańskiego są pasma górskie. W Korei Południowej znajdują się dwa z nich: Taebaeksanmaek (pasmo górskie Taebaek) i Sobaeksanmaek (pasmo górskie Sobaek), przy czym szerokie równiny przybrzeżne występują głównie na zachodzie i południu kraju. Taka topografia Korei z jednej strony mogła w przeszłości skutkować większymi zdolnościami obronnymi, z drugiej jednak znacząco ograniczała jej możliwości produkcyjne w rolnictwie, co w konsekwencji przełożyło się na wzrost cen produktów spożywczych, w tym głównie owoców i niektórych rodzajów warzyw. Jednocześnie warto wspomnieć, że Korea ma dostęp do rzadkich zasobów naturalnych, jak i licznej siły roboczej. Biorąc powyższe pod uwagę, nowo powołany rząd wojskowy pod przewodnictwem prezydenta Parka Junghee dążył do ukierunkowania gospodarki na prężną industrializację opartą na eksporcie. W tym celu wprowadzono zakaz tworzenia związków zawodowych oraz z powodzeniem zmobilizowano poparcie społeczne dla nowego programu gospodarczego. Zachęcanie do produkcji dóbr konsumpcyjnych, budowa infrastruktury takiej jak autostrady oraz skupienie na strategicznym rozwoju przemysłu ciężkiego i chemicznego pod koniec lat 60., były jednymi z głównych postulatów wspomnianej przemiany¹³⁸. Zarówno ten typ autorytarnego przywództwa, jak i tradycję konfucjańską można uznać za kluczowy czynnik napędzający rozwój gospodarczy państwa. Do dziś może się bowiem wydawać, że te elementy kulturowe kształtują koreańskie społeczeństwo i kierują zachowaniami miejscowej ludności, w tym przede wszystkim ich kulturą pracy.

Korea wyróżnia się na tle innych gospodarek regionu bardzo niskim poziomem bezrobocia. W maju 2023 roku wskaźnik ten wyniósł zaledwie 2,5%. Pozytywnie oceniany jest także wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lata, który w roku 2023 wyniósł 69,3% i był o 0,7 pkt. proc. wyższy niż w roku poprzednim¹³⁹. Wzrost zatrudnienia jest szczególnie widoczny w przypadku wzrostu liczby etatów, w tym przede wszystkim w branży usługowej. Warto zaznaczyć, że systematycznie wzrasta także udział kobiet i osób starszych w rynku pracy¹⁴⁰.

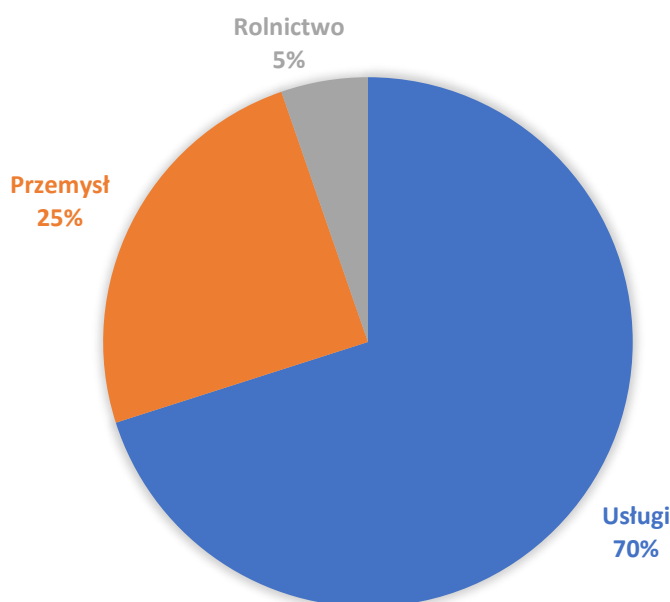
¹³⁸ K. Tai-Hwan, *Population Change and Development in Korea*, „Asia Society”, <https://asiasociety.org/education/population-change-and-development-korea>, [dostęp dnia: 27.10.2023].

¹³⁹ OECD (2023), *Employment outlook 2023. Artificial intelligence and labor market. Korea*, s. 1.

¹⁴⁰ K. Tai-Hwan, *Op.Cit.*.

Korea Południowa bez wątpienia doświadczyła jednej z największych transformacji gospodarczych ostatnich sześćdziesięciu lat. Scentralizowana, autorytarna biurokracja dążąca do osiągnięcia globalnego sukcesu, wysoka wartość przywiązywana do edukacji i uniwersalna zasada rekrutacji urzędników państwowych doprowadziły do tego azjatyckiego „cudu” gospodarczego. W 2022 r. Korea Południowa była 13. gospodarką świata pod względem PKB i 33. pod względem PKB na mieszkańca. Jednocześnie zajęła 5. miejsce w eksporcie ogółem, a także 10. w imporcie ogółem¹⁴¹.

Wykres 7. Zatrudnienie według sektora

Źródło: Lloyds Bank – International Trade Portal (2024), *The economic context of South Korea* <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/south-korea/economical-context>, [dostęp dnia: 14.03.2024].

W procesie ustalania dalszej strategii gospodarczej państwa koreańscy decydenci polityczni w pierwszej kolejności skupili swoją uwagę na rozwoju technologii i wprowadzaniu kolejnych innowacji, dzięki czemu państwo niegdyś o wiejskim, rolniczym charakterze przekształciło się w wysoce uprzemysłowiony podmiot. Duże znaczenie ma tu sektor przemysłowy generujący 31,7% PKB i zatrudniający 25% lokalnej siły roboczej.

¹⁴¹ The Observatory of Economic Complexity (OEC), *South Korea*, <https://oec.world/en/profile/country/kor>, [dostęp dnia: 22.05.2023].

Główne gałęzie przemysłu to: tekstylia, stal, produkcja samochodów, przemysł stoczniowy i elektronika¹⁴². Sektor rolniczy ma z kolei znikomy udział w PKB kraju (1,6%) i zatrudnia zaledwie 5% ludności czynnej zawodowo, co jest związane z topografią obszaru. Poza ryżem, który jest podstawą koreańskiego rolnictwa, powszechnie uprawia się także jęczmień, pszenicę, kukurydzę i sorgo. Niemniej jednak należy wspomnieć, że z przyczyn niezależnych od człowieka mniej niż jedna czwarta gruntów jest uprawiana. Zasoby mineralne Korei Południowej ograniczają się z kolei do złota i srebra. Najbardziej rozwiniętym sektorem gospodarki jest sektor usług, który odpowiada za 57% PKB i zatrudnienie na poziomie 70,2% ludności aktywnej zawodowo. W tym kontekście wymienić można przede wszystkim miejsca pracy, które stwarzają dynamicznie rozwijające się domy towarowe, sieci handlowe i supermarkety. Jednym z wiodących sektorów jest także turystyka, która została jakkolwiek osłabiona w wyniku pandemii COVID-19 i wprowadzonych z tego powodu ograniczeń w podróżowaniu. Niemniej jednak już od stycznia do listopada 2023 roku Koreę Południową odwiedziło łącznie 9 995 000 gości, co stanowi imponujący wzrost o 275,9% w porównaniu z tym samym okresem ubiegłego roku¹⁴³.

Ze względu na swoje położenie geopolityczne zarówno gospodarka państwa, jak i jego dalszy rozwój w innych sektorach działalności wydają się współistnieć z kwestiami bezpieczeństwa. Jest to istotne, zwłaszcza biorąc pod uwagę sytuację geopolityczną regionu, w którym się znajduje. W tym kontekście warto przypomnieć zagrożenia, jakie stwarza sąsiadująca z nią Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna, a także rywalizację, głównie naukową i technologiczną, z Chińską Republiką Ludową¹⁴⁴.

Od 2006 roku Republika Korei realizuje politykę opartą na zasadzie „reformy obrony narodowej”, która ma na celu unowocześnienie jej ogólnej siły militarnej, wzmocnienie wzajemnej solidarności w społeczeństwie oraz usprawnienie systemu zarządzania wojskowego. Kamieniem węgielnym tego programu jest przejście od ilościowej struktury wojskowej skoncentrowanej na żołnierzu do struktury wojskowej intensywnie

¹⁴² Korea Południowa jest drugim co do wielkości producentem półprzewodników na świecie, co stanowi jej główny eksport.

¹⁴³ Lloyds Bank – International Trade Portal (2024), *The economic context of South Korea*, <https://www.lloydsbanktrade.com/en/market-potential/south-korea/economical-context>, [dostęp dnia: 14.03.2024].

¹⁴⁴ SEMI (2023), *Global Fab Equipment Spending on Track for 2024 Recovery After 2023 Slowdown*, SEMI Reports, <https://www.semi.org/en/news-media-press-releases/semi-press-releases/global-fab-equipment-spending-on-track-for-2024-recovery-after-2023-slowdown-semi-reports>, [dostęp dnia: 02.02.2024].

wykorzystującej technologię, opartej na informacjach i wiedzy. Ze względu na wyzwania związane z bezpieczeństwem globalnym, w tym zwłaszcza zagrożenie ze strony Korei Północnej, część proponowanych reform musiała zostać dostosowana do bieżących potrzeb państwa. Na tę decyzję miały wpływ przede wszystkim coraz śmielsze próby nuklearne Pjongjangu, kolejne wystrzelenia rakiet, zatopienie okrętu Marynarki Wojennej Republiki Korei „Cheonan” oraz ostrzał wyspy Yeonpyeong. Ogólny plan jest poddawany systematycznemu przeglądowi z perspektywy średnio- i długoterminowej w celu przedłużenia skuteczności podstawowego planu reformy systemu obronnego z 2011 do 2030 roku¹⁴⁵.

Szybka militaryzacja Korei Północnej, w tym jej wciąż rozwijający się program nuklearny dotyczący rakiet balistycznych, jest jednym z kluczowych czynników napędzających rynek obronny Korei Południowej, co zostało wyraźnie potwierdzone załamaniem procesu pokojowego w czerwcu 2020 roku. Tym samym, w ostatnich latach Republika Korei skupiła się na rozwoju sektorów obronnych w kategoriach rakiet i systemów obrony przeciwrakietowej, wojskowych stałopłat, systemów łączności taktycznej, wojskowych pojazdów lądowych, symulacji i szkoleń wojskowych, EOIR, radarów wojskowych i INS GNSS, przy czym wielkość rynku obronnego w 2023 wynosiła 44,2 mld dolarów. Skumulowany roczny wskaźnik wzrostu (ang. *Compound Annual Growth Rate; CAGR*) na lata 2023-2028 szacowany jest przy tym na ok 2%¹⁴⁶. Co istotne, Ministerstwo Obrony Korei Południowej dąży do jeszcze szybszego zwiększenia wydatków na obronność. W sierpniu 2023 roku zażądało 4,5-procentowego wzrostu budżetu na 2024 rok, koncentrując się na potrzebie wzmocnienia zdolności do przeciwdziałania zagrożeniom nuklearnym i raketowym ze strony Korei Północnej. Tym samym wystosowało potrzebę zwiększenia wydatków do 59,59 bln wonów (45 mld USD)¹⁴⁷.

Podczas zimnej wojny Korea Południowa uzależniła się od Stanów Zjednoczonych w zakresie dostępnego sprzętu i systemów obronnych, na co wpływ miała przede wszystkim przedłużająca się wojna koreańska w latach 50. XX wieku, a także późniejsze napięcia

¹⁴⁵ J. S. Jung, M. Sohn (2011), *Korea's Military Service Policy Issues and Directions for Mid- and Long-term Development*, „The Korean Journal of Defense Analysis”, 23(4), s. 474.

¹⁴⁶ Global Data (2023), *Report: South Korea Defense Market Size, Trends, Budget Allocation, Regulations, Acquisitions, Competitive Landscape and Forecast to 2028*, <https://www.globaldata.com/store/report/south-korea-defense-market-analysis/>, [dostęp dnia: 16.03.2024].

¹⁴⁷ Ch. Y. Hwan (2023), *S. Korea seeks 4.5 pct rise in defense budget for 2024*, „Yonhap News Agency”, [https://en.yna.co.kr/view/AEN20230829001300325#:~:text=SEOUL%2C%20Aug.%2029%20\(Yonhap,Koreas%20nuclear%20and%20missile%20threats](https://en.yna.co.kr/view/AEN20230829001300325#:~:text=SEOUL%2C%20Aug.%2029%20(Yonhap,Koreas%20nuclear%20and%20missile%20threats), [dostęp dnia: 16.03.2024].

na półwyspie. Obecnie koreańscy decydenci skupiają się na dywersyfikacji źródeł dostaw i rozwoju krajowego przemysłu, w konsekwencji czego tamtejszy rząd zaczął przedkładać lokalne technologie oraz produkty nad ich zagraniczne odpowiedniki. Co więcej, Korea nie tylko uzależniła swoje bezpieczeństwo od własnych mocy produkcyjnych, ale i stała się państwem wyposażającym w broń inne armie. Tym samym już w latach 2018–2022 została ona dziewiątym co do wielkości eksporterem broni na świecie, co w danym okresie odpowiadało za 2,4% światowego eksportu obronności. Łączną wartość koreańskiego eksportu broni oszacowano wówczas na 3,2 miliarda dolarów. Głównymi produktami eksportowymi Korei Południowej są przede wszystkim systemy platformowe, w tym samoloty, artyleria i statki¹⁴⁸⁻¹⁴⁹.

Do utrzymania szybkiego wzrostu bezpieczeństwa państwa, a także dalszego rozwoju gospodarczego, szczególnie w obszarze przemysłu, potrzebna jest wykwalifikowana kadra pracownicza, co również systematycznie jest umieszczane w programie rządowym. W Korei Południowej obowiązuje jednotorowy system 6-3-3-4, który odpowiada sześciu klasom szkoły podstawowej, trzem klasom gimnazjum, trzem klasom szkoły średniej i czterem latom studiów lub uniwersytetu, które oferują również studia podyplomowe prowadzące do stopni magisterskich i doktoranckich¹⁵⁰.

Koreańczycy mają dobrze rozwinięty system edukacji, o czym świadczą wskaźniki skolaryzacji do szkół podstawowych i średnich, które wynoszą prawie 100%. Jednocześnie równie dobrze wypadają na tle innych państw wysoko rozwiniętych. W 2021 r. około 98% populacji Korei w wieku 25–34 lat miało wykształcenie ponadpodstawowe, z czego 69% posiadało wykształcenie wyższe. Jest to znacząca przewaga w porównaniu ze średnią OECD wynoszącą 47%. Z założenia edukacja podstawowa w Republice Korei jest bezpłatna i obowiązkowa, dzięki czemu wszyscy obywatele mają zapewniony dostęp do ogólnego, podstawowego wykształcenia niezbędnego do życia. Dane z 2020 roku wskazują, że w Korei

¹⁴⁸ We wrześniu 2022 roku Polska zakupiła od Korei Południowej 48 lekkich samolotów bojowych FA-50, które następnie były dostarczane od lipca do grudnia 2023 roku.

¹⁴⁹ The International Trade Administration, U.S. Department of Commerce (2023), *South Korea - Country Commercial Guide*, <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/south-korea-defense-industry-equipment>, [dostęp dnia: 15.03.2024].

¹⁵⁰ The Korean Education Centre in the UK, *Education in Korea*, <http://koreaneducentreinuk.org/en/education-in-korea/>, [dostęp dnia: 10.03.2024].

aż 94% lokalnych dzieci w wieku 3–5 lat uczestniczyło w programach wczesnej edukacji. W tym samym okresie w krajach OECD wskaźnik ten wyniósł 83%¹⁵¹.

Niemniej jednak, mimo że koreańscy decydenci podjęli odpowiednie wysiłki, aby zapewnić wysoki poziom edukacji w kraju, w związku ze wspomnianym już problemem zmniejszającej się dzietności wśród rodzimych Koreańczyków rząd zmuszony był podjąć odpowiednie kroki także w tym sektorze. Na początku 2023 roku Koreańska Rada ds. Edukacji Uniwersyteckiej (KCEU) przewidziała, że w ciągu najbliższych 20 lat liczba studentów uprawnionych do podjęcia studiów na uniwersytetach spadnie o prawie 40%, z około 460 000 w 2020 do 280 000 w 2040 roku. Może to mieć z kolei wpływ na „niewypłacalność finansową” uniwersytetów. Tym samym koreańskie Ministerstwo Edukacji zidentyfikowało aż 84 placówki, które w krótkim czasie będą musiały zostać zamknięte. Dobrym sygnałem jest jednak ciągły wzrost liczby studentów zagranicznych, którego poziom sięga czasów sprzed pandemii COVID-19. Zdecydowana większość osób studiujących w Korei Południowej pochodzi z Wietnamu (34%) i Chin (31%), a także z innych krajów Azji Środkowej, takich jak Uzbekistan i Mongolia, gdzie łącznie studiuje około 24 000 studentów (stan na 2023 rok)¹⁵². Choć Korei Południowej nie grozi jeszcze tzw. drenaż mózgów, władze lokalne powinny w dalszym ciągu skupiać się zarówno na śledzeniu wszelkich zmian demograficznych, jak i różnic w poziomie zainteresowania ich krajem wśród potencjalnych migrantów. Zmiana pozytywnego trendu w tym obszarze grozi bowiem osłabieniem równowagi popytowo-podażowej *sensu largo*.

4. Turcja

Rozpoczynając analizę potencjału mocarstwowego Turcji, należałoby w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na jej podział administracyjny oraz położenie geograficzne. Państwo to dzieli się na 81 prowincji (tur. *İl*), których nazwy zwyczajowo zostały zaczerpnięte od miast stanowiących ich stolice. Jedynymi wyjątkami są trzy prowincje: Hatay (stolica Antakya), Kocaeli (stolica Izmit) i Sakarya (stolica Adapazarı)¹⁵³.

¹⁵¹ A. Kundu (2023), *Assuring Quality Education for All: South Korea*, [w:] Academic Framework for 21st-Century Schooling: Promoting Global Peace and Harmony, (red.) M. Mukhopadhyay, A. Kundu, s. 92.

¹⁵² ICEF Monitor (2023), *Op.Cit.*, [dostęp dnia: 10.03.2024].

¹⁵³ Dawniej wyjątek stanowiła także prowincja İçel, niemniej jednak jest ona obecnie nazywana tak jak jej stolica, Mersin.

Największymi miastami są kolejno: Stambuł, Ankara (będąca stolicą państwa od 1923 roku), Izmir, Bursa, Adana oraz Gaziantep¹⁵⁴. Prowincje są z kolei podzielone na 922 dystrykty (tur. *İlçe*)¹⁵⁵, których liczba jest ruchoma i zmienia się na skutek wzrostu lub spadku zaludnienia w danym regionie. Liczbę tę ustala się na podstawie przeprowadzanych corocznie spisów jednostek terenowych¹⁵⁶. Podział geograficzny został natomiast zatwierdzony dopiero podczas pierwszego Kongresu Geograficznego, zorganizowanego w 1941 roku w Ankarze. Na podstawie nowych wytycznych Republika została podzielona na siedem regionów: Centralną Anatolię, Południowo-Wschodnią Anatolię, Wschodnią Anatolię, Wybrzeże Egejskie, Wybrzeże Morza Czarnego, Wybrzeże Morza Marmara, Wybrzeże Śródziemnomorskie¹⁵⁷.

Republika Turcji, mimo licznych strat terytorialnych poniesionych w wyniku zaangażowania Imperium Osmańskiego, w czasie I wojny światowej, nie utraciła swojego strategicznego rdzenia, jakim jest Półwysep Anatolijski. Wraz ze wschodnią Tracją obszar ten liczy 783 562 tys. km², czego znaczenie jest dodatkowo umacniane poprzez nadzwyczaj korzystne położenie geograficzne. W Turcji, która łączy Azję z Europą, często można spotkać informacje wskazujące kierunki poszczególnych kontynentów. Komunikaty te umieszczane są najczęściej na tablicach zlokalizowanych przy drogach krajowych i autostradach. Podział ten jest najbardziej widoczny w aglomeracji stambulskiej, składającej się z dwóch części – „Strony Europejskiej” (tur. *Avrupa yakası*) oraz „Strony Anatolijskiej” (tur. *Anadolu yakası*). Europejska część terytorium Turcji stanowi zaledwie 3% całkowitej powierzchni. Południowo-wschodni kraniec Półwyspu Bałkańskiego jest oddzielony od reszty azjatyckiej części kraju Morzem Marmara oraz cieśninami Bosfor i Dardanele. Warto zwrócić szczególną uwagę na znaczenie obu przesmyków, których status międzynarodowy został określony w Konwencji z Montreux z 1936 r., na mocy której Turcja uzyskała pełną kontrolę nad tym, kto i w jakim zakresie może z nich korzystać¹⁵⁸. Z perspektywy czasu wydaje się, że uzyskanie prawa

¹⁵⁴M. Georgijew, Portal Promocji Eksportu, <https://turkey.trade.gov.pl/pl/turcja/o-kraju/turecki-elementarz/10407,prowincje-podprowincje.html>, [dostęp dnia: 04.04.2023].

¹⁵⁵T.C. İçişleri Bakanlığı - Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü, *Mülki İdare Bölümleri*, <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx>, [dostęp dnia: 04.04.2023].

¹⁵⁶Sabah, *Türkiye’de Kaç İlçe Var? En Büyük Ve En Küçük İlçe Hangisi?*, <https://www.sabah.com.tr/egitim/turkiyede-kac-ilce-var-en-buyuk-ve-en-kucuk-ilce-hangisi-e1-5940824>, [dostęp dnia: 04.04.2023].

¹⁵⁷M. Bazin, S. De Tapia (2014). *Turcja. Geografia wchodzącej potęgi*, Warszawa., s.17.

¹⁵⁸*Ibidem*, s. 299.

do nadzorowania tych strategicznych obszarów było jednym z największych sukcesów dyplomacji tureckiej.

Wschodnią część kraju oddziela natomiast od Kaukazu naturalna bariera Gór Kurdystanu znajdujących się w granicach państwowych Turcji, Iraku i Iranu. Pasma górskie ze względu na swoje położenie skutecznie utrudnia walkę tureckich sił bezpieczeństwa z separatystami z Partii Pracujących Kurdystanu, których Ankara, a także rządy większości państw kolektywnego Zachodu uważa za terrorystów zagrażających bezpieczeństwo oraz integralność Republiki Turcji. Stosunkowo bardziej sprzyjające utrzymywaniu stosunków międzypaństwowych były natomiast obszary europejskiej części kraju. Nizinne obszary ułatwiały bowiem kontakty handlowe oraz dyplomatyczne pomiędzy sąsiadującymi ze sobą państwami, czy też plemionami. Jedynym wyjątkiem może być niewysokie pasmo Gór Strandża, położone w obrębie turecko-bułgarskiej granicy. Biorąc pod uwagę te fakty, wydaje się naturalne, że taka topografia przez długi czas stanowiła główny wyznacznik wyboru dalszego kierunku polityki zagranicznej – prowadzonej zarówno przez Republikę Turecką, jak i poprzedzającą ją Cesarstwo Bizantyjskie czy Imperium Osmańskie.

Obecna granica morska Turcji, która wynosi aż 7200 km, obejmuje wody graniczne Morza Czarnego, Morza Marmara, Morza Egejskiego i Morza Śródziemnego, zwanego przez Turków Morzem Białym. Długość granic lądowych wynosi obecnie 2627 km. Sama Turcja graniczy z ośmioma innymi państwami i choć nie sąsiaduje bezpośrednio z Federacją Rosyjską – jak podkreśla Jakub Wódka – przez wzgląd na niestabilną sytuację w regionie Kaukazu, jak również rosyjską okupację prawnie przynależącego do Ukrainy Krymu, można uznać te dwa państwa za pośrednich sąsiadów geopolitycznych¹⁵⁹. W tym miejscu należałoby podkreślić wkład Ankary w proces rozwiązywania tzw. kryzysu zbożowego. Turcja, bezpośrednio zaangażowana w handel ukraińskim i rosyjskim zbożem, a jednocześnie kontrolująca szlaki morskie prowadzące od strony Morza Czarnego, nieustannie starała się zapewnić płynność dostaw do państw trzecich. Wstrzymanie eksportu skutkowało bowiem wzrostem światowych cen żywności i groźbą głodu w państwach o niższych dochodach. Aby zaradzić tej kwestii, w kwietniu 2022 roku rozpoczęły się dyskusje na temat rozwiązania tego kryzysu. Gospodarzem spotkania była Turcja, gdzie utworzono wspólne centrum koordynacji i inspekcji, którego sekretariatem jest ONZ. Pierwsza umowa

¹⁵⁹ J. Wódka (2012), *Polityka zagraniczna Turcji. Uwarunkowania wewnętrzne oraz podmioty decyzyjne*, Warszawa, s. 43.

zbożowa została podpisana w Stambule 22 lipca 2022 roku i obowiązywała przez okres 120 dni. Porozumienie było systematycznie przedłużane do lipca 2023 roku, kiedy to Kreml sprzeciwił się ponownemu podpisaniu dokumentu¹⁶⁰. Pomimo braku ciągłości wcześniejszych ustaleń, uwaga społeczności międzynarodowej w dalszym ciągu skierowana była w stronę Turcji, zwłaszcza po tym, jak 28 maja R. T. Erdoğan zwyciężył w drugiej turze wyborów prezydenckich dzięki czemu zapewnił sobie urząd głowy państwa po raz kolejny. Z perspektywy międzynarodowej oraz trwającej na Ukrainie wojny było to niezwykle istotne, głównie przez wzgląd na podejście Erdoğan do konfliktu. Należy zaznaczyć, że dzięki polityce balansowania Turcja stała się niekwestionowanym mediatorem w toczącym się sporze, a przywódcy obu skonfliktowanych stron byli skłonni do prowadzenia rozmów z udziałem Ankary¹⁶¹.

Ahmet Davutoğlu – były turecki minister spraw zagranicznych oraz premier w latach 2014-2016 – wychodził z założenia, że obecna jak i przyszła pozycja mocarstwowa Republiki ma ideową, jak również geograficzną podstawę. W swoim komentarzu dla czasopisma „Insight Turkey” z 2008 roku stwierdził: „(Turcja) jako duże państwo, znajdujące się pośród rozległej ziemi Afro-Eurazji, może być zdefiniowana jako kraj centralny o wielu tożsamościach regionalnych, których nie można sprowadzić do jednej zunifikowanej postaci... Turcji nie można wyjaśnić geograficznie ani kulturowo poprzez powiązanie jej z jednym regionem. Zróżnicowany skład regionalny Turcji umożliwia jej jednoczesne manewrowanie w kilku regionach; w tym sensie kontroluje obszar wpływów w jego bezpośrednim otoczeniu”¹⁶². Davutoğlu jest również autorem koncepcji „strategicznej głębi”, zgodnie z którą aktywność dyplomatyczna oraz współpraca nawiązywana z wszystkimi sąsiednimi regionami miała zapewnić Turcji pozycję mocarstwa średniej wielkości, rdzenia w nowym systemie międzynarodowym, a tym samym lidera muzułmańskiego kręgu kulturowego. Należy zwrócić uwagę na to, że nowa wizja nie była kierowana jedynie do ludności zamieszkującej terytorium obecnej Republiki, ale także do diaspory, żyjącej poza granicami państwa¹⁶³.

¹⁶⁰ Esposito Murray L., Block M. (2023), *Policy Backgrounder: Russia Departs from the Black Sea Grain Initiative*, „The Committee for Economic Development”.

¹⁶¹ Z. Krzyżanowska, M. Matusiak (2023), *Turcja: niekwestionowane zwycięstwo Erdoğan w drugiej turze wyborów prezydenckich*, „Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia”, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-05-29/turcja-niekwestionowane-zwyciestwo-erdogana-w-drugiej-turze-wyborow>, [dostęp dnia: 19.10.2023].

¹⁶² A. Davutoğlu (2008), *Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007*, „Insight Turkey”, 10(1), Turcja, s. 78.

¹⁶³ J. Niemiec (2019), *Koncepcja „strategicznej głębi” w tureckiej polityce zagranicznej*, Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych, 14(2), s. 59.

Liczna, młoda populacja zawsze stanowiła czynnik determinujący pozycję Turcji wśród pozostałych graczy na arenie międzynarodowej. W 2023 roku tamtejsza ludność liczyła ponad 85 mln osób, z czego 77% zamieszkiwało miasta. Populacja miejska wzrosła z 40,3 % w 1973 do 77 % w 2022 roku, zwiększając się średnio w tempie 1,34% w ciągu roku. Obecnie przyrost naturalny wynosi 0,8%¹⁶⁴. Pomimo tego, że procentowy wzrost populacji znacznie spadł w porównaniu do ubiegłej dekady, to jednak wciąż pozostaje on czynnikiem napędzającym dalsze trendy migracyjne. Powszechnie występujące problemy z zatrudnieniem oraz postępująca inflacja skutkują masowym przenoszeniem się ludności z terenów peryferyjnych do większych miast. Możliwości uzyskania lepszych warunków życia w bardziej rozwiniętych rejonach kraju doprowadziły do tego, że tureccy obywatele, którzy jak dotychczas stanowili margines społeczeństwa tureckiego (tzw. „Czarni Turcy”), coraz częściej byli skłonni angażować się w kwestie polityczne, co z kolei skutkowało częściowym osłabieniem wielkomiejskiej elity (tzw. „Biali Turcy”)¹⁶⁵ oraz wzrostem popularności partii konserwatywnych, w tym przede wszystkim tych o poglądach skrajnie religijnych¹⁶⁶. Jest więc to jednym z głównych czynników, które doprowadziły do umocnienia pozycji narodowo-konserwatywnej Partii Sprawiedliwości i Rozwoju (tur. *Adalet ve Kalkınma Partisi; AK; AKP*) utrzymującej się u władzy od ponad 20 lat.

Wielkość populacji ma wpływ także na stosunki Turcji z podmiotami trzecimi, w tym na rozmowy akcesyjne prowadzone z Unią Europejską. Decyzje podejmowane w Radzie Unii Europejskiej są zazwyczaj przyjmowane kwalifikowaną większością głosów, co świadczy o tym, że 55% państw członkowskich musi opowiedzieć się „za”. W praktyce oznacza to 15 z 27 państw. Członkowie popierający wniosek z założenia muszą reprezentować przy tym co najmniej 65% ogółu ludności UE. Mniejszość blokującą stanowią natomiast przynajmniej

¹⁶⁴Knoema (b.d.), *Turkey. Urban population*, <https://knoema.com/atlas/Turkey/Urban-population>, [dostęp dnia: 04.04.2023].

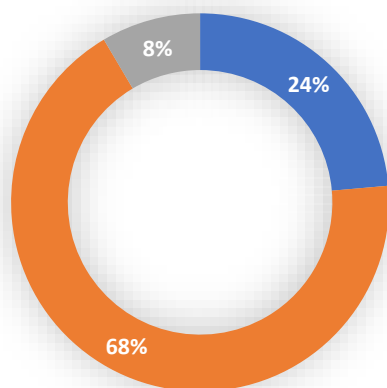
¹⁶⁵ Określenia *siyah Türk* („Czarni Turcy”) i *beyaz Türk* („biali Turcy”) pojawiło się w Turcji w latach 90. XX wieku. Nazewnictwo to miało podkreślać różnicę pomiędzy członkami świeckiego establishmentu miejskiego, najczęściej utożsamianego z kemalistyczną elitą biurokratyczno-wojskową, a resztą obywateli, mającymi wiejskie pochodzenie i skrajnie religijny światopogląd. „Czarni Turcy” w przeciwieństwie do „Białych Turków” byli utożsamiani ze „słabo rozwiniętą”, „prymitywną” częścią społeczeństwa, która najczęściej była wiązana z islamskim ruchem politycznym. Choć terminy te są obecnie odrzucane z uwagi na ich jawnie dyskryminujący wydźwięk, to jednak wciąż dochodzi do ich używania, nie tylko w mediach społecznościowych, ale także w wypowiedziach tureckich polityków czy też dziennikarzy [Ch. Ramm (2008), *Beyond 'Black Turks' and 'White Turks' – The Turkish Elites' Ongoing Mission to Civilize a Colourful Society*, „Asiatische Studien/Etudes asiatiques”, 70, s. 1356].

¹⁶⁶ J. Wódka, *Op. Cit.*, s. 54.

czterej członkowie Rady¹⁶⁷. W związku z powyższym istnieje obawa, że Turcja, której populacja byłaby największa w UE, będzie skutecznie manipulować procesem głosowania. Mogłaby to osiągnąć przede wszystkim poprzez nawiązanie mniej lub bardziej nieoficjalnych sojuszy z przyjaznymi sobie państwami. Dzięki uzyskaniu wymaganego poziomu mniejszości blokującej Ankara będzie w stanie blokować decyzje podejmowane na forum Rady Unii Europejskiej, które nie do końca są zgodne z jej interesem narodowym. Należy jednak zaznaczyć, że wskaźnik średniego wieku także ulega znacznym zmianom w Turcji. O ile odsetek osób starszych wynosił w 2017 8,5%, to już w 2022 roku wzrósł on do 9,9%. Według prognoz ludnościowych odsetek tej grupy ludzi w 2030 roku ma wynieść 12,9%, w 2040 – 16,3%, w 2060 – 22,6%, a w 2080 – 25,6%. Nie zmienia to jednak faktu, że pozostałe społeczeństwa europejskie starzeją się w jeszcze szybszym tempie. Dla porównania, w Polsce odsetek osób w wieku emerytalnym wzrósł z 16,9% w 2011 do 21,8% w 2021 roku¹⁶⁸. Oznacza to, że bez względu na przyszły spadek swojej populacji, Turcja wciąż utrzymałaby decydujący głos w procesie głosowania.

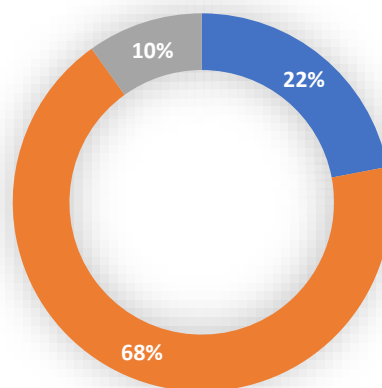
Wykres 8a, 8b. Odsetek ludności w podeszłym wieku według grup wiekowych w Turcji

Odsetek ludności w podeszłym wieku według grup wiekowych: 2017 rok

■ 0-14 ■ 15-65 ■ 65+

Odsetek ludności w podeszłym wieku według grup wiekowych: 2022 rok

■ 0-14 ■ 15-65 ■ 65+

Źródło: opracowanie własne na podstawie Turkish Statistical Institute (2023). *Elderly Statistics, 2022*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Elderly-Statistics-2022-49667>, [dostęp dnia: 21.04.2023].

¹⁶⁷ Strona internetowa Rady Europejskiej/Rady Unii Europejskiej, <https://www.consilium.europa.eu/pl/council-eu/voting-system/qualified-majority/>, [dostęp dnia: 21.04.2023].

¹⁶⁸ D. Tilles (2022), *Census data show Poland's society shrinking and ageing*. „Notes from Poland”, <https://notesfrompoland.com/2022/01/28/census-data-show-polands-society-shrinking-and-ageing/>, [dostęp dnia: 21.04.2023].

Stosunek wielkości populacji kraju do wielkość rynku także pozytywnie oddziałuje na umacnianie pozycji mocarstwowej Turcji. Dzięki korzystnym warunkom geograficznym, klimatowi oraz dużym gruntom ornym państwo to jest uważane za jednego z wiodących producentów artykułów rolnych i żywności, co w dalszej kolejności wpływa na zwiększenie dynamiki sektora prywatnego, jak również zwielokrotnienie dochodów z turystyki. W 2021 roku w sektorze rolno-spożywczym zatrudnionych było prawie 18% ludności czynnej zawodowo. Dział ten odpowiadał również za 5,5% PKB państwa, przy finansowym wkładzie w ogólny PKB w wysokości 45 miliardów dolarów. W 2022 roku Turcja zajmowała 19. miejsce na świecie pod względem PKB i 75. pod względem PKB na mieszkańca. Była przy tym 29. pod względem eksportu ogółem i 22. w odniesieniu do skali importu¹⁶⁹. Turcja jest 10. co do wielkości producentem rolnym na świecie i światowym liderem w produkcji fig, moreli, orzechów laskowych, pigw i wiśni. Ma ona także znaczne możliwości inwestycyjne w podsektorach agrobiznesu, takich jak produkcja szklarniowa, białka zwierzęce i roślinne, nasiona, orzechy włoskie i migdały, karma dla zwierząt domowych, żywność dla niemowląt oraz akwakultura. Przemysł mleczarski, odpowiadający za produkcję ok. 24 milionów ton mleka, zagwarantował temu państwu pozycję wiodącego producenta nabiału w swoim regionie. Warto podkreślić, że w Turcji występuje również ok. 11 000 gatunków roślin, podczas gdy całkowita liczba gatunków w Europie wynosi ok. 11 500. W 2021 roku Turcy wyeksportowali około 1800 rodzajów produktów rolnych do ponad 190 krajów, co w tamtym okresie odpowiadało wartości 23 mld USD¹⁷⁰. Pomimo pozycji jednego z największych eksporterów produktów rolnych w regionie Europy Wschodniej, Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej (EMENA), obywatele tego państwa na skutek pandemii COVID-19 oraz następującym po nim kryzysie gospodarczym, powodowanym nieadekwatną polityką finansową rządu, zmagali się z największym od 1996 roku deficytem handlu zagranicznego, którzy w 2022 roku przekroczył poziom 110 mld dolarów¹⁷¹.

Pomimo wyjątkowo sprzyjających warunków do zwiększania swojej produkcji rolnej, Turcja pod względem surowców energetycznych wciąż pozostaje uzależniona od ich importu

¹⁶⁹ The Observatory of Economic Complexity (OEC), *Turkey*, <https://oec.world/en/profile/country/tur>, [dostęp dnia: 22.05.2023].

¹⁷⁰ The Investment Office of the Presidency of the Republic of Türkiye, *Agrofood*, <https://www.invest.gov.tr/en/sectors/pages/agrofood.aspx>, [dostęp dnia: 22.04.2023].

¹⁷¹ Euronews, *İthalat-ihracat dengesi 2022: Dış ticarette son 27 yılın en yüksek açığı*, <https://tr.euronews.com/2023/01/02/ithalat-ihracat-dengesi-2022-dis-ticarette-son-27-yilin-en-yuksek-acigi>, [dostęp dnia: 22.04.2023].

z zagranicy w około 75%¹⁷² (w tym od importu ropy naftowej w 93% i gazu w 99%)¹⁷³. Jej głównym partnerem handlowym w tym sektorze pozostaje Rosja, z którą pomimo trwającego konfliktu zbrojnego w Ukrainie, wciąż utrzymuje współpracę energetyczną starając się przy tym zachować balans pomiędzy wschodem a zachodem. Przykładowo w 2020 roku 38% zakupionego przez Turcję gazu dostarczyła Rosja. Warto jednak zwrócić uwagę na to, że jej udział w tureckim imporcie z roku na rok maleje (odpowiednio w latach 2010-2018 rosyjski gaz stanowił ponad połowę zakupionego przez Turcję gazu)¹⁷⁴⁻¹⁷⁵.

Choć tureccy decydenci starają się wdrożyć nową strategię gospodarczą, opartą na dywersyfikacji źródeł dostaw, skutki pandemii COVID-19 wpłynęły na ponowną intensyfikację kontaktów gospodarczo-energetycznych z Kreml. Pomimo zwiększenia wymiany handlowej pomiędzy państwami, Ankara w dalszym ciągu kontynuuje poszukiwania alternatyw dla tego partnerstwa. Zgodnie z przyjętą w 2017 roku Polityką Energetyczną Państwa udział odnawialnych źródeł energii ma systematycznie wzrastać, co ma ostatecznie przełożyć się na uniezależnienie Turcji od dostaw zagranicznych¹⁷⁶. Nowa strategia wskazuje nie tylko dalsze cele gospodarcze, ale także aspiracje lokalnych decydentów politycznych do osiągnięcia szybszego rozwoju państwa, jak również wyższego poziomu zaawansowania technologicznego, co pozwoliłoby konkurować Turcji z innymi rynkami zagranicznymi¹⁷⁷.

Przedstawione powyżej podejście jest zauważalne także w sektorze przemysłu zbrojeniowego, gdzie Turcja zyskuje coraz większe znaczenie. Tym samym jest ona uznawana za cennego partnera do współpracy nie tylko w wymiarze regionalnym, ale także globalnym. Postęp technologiczny, który ma miejsce również w tym zakresie, jest pośrednio wymuszany przez sytuację geopolityczną, w tym wzmożoną aktywność bojowników kurdyjskich, grup terrorystycznych i innych zagrożeń związanych z konfliktami w sąsiednich krajach, w tym w Syrii i Armenii. Turcja, mimo formalnego członkostwa w Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO), w dalszym ciągu nie jest w stanie w pełni skoordynować

¹⁷² Ministry of Foreign Affairs – Republic of Türkiye (b.d.), *Turkey's International Energy Strategy*, <https://www.mfa.gov.tr/turkeys-energy-strategy.en.mfa>, [dostęp dnia: 22.04.2023].

¹⁷³ International Energy Agency (2021), *Turkey 2021. Energy Policy Review*, <https://www.iea.org/reports/turkey-2021>, [dostęp dnia: 22.04.2023].

¹⁷⁴ Porównując w 2013 roku całkowity poziom zakupionego przez Turcję rosyjskiego gazu był szacowany na 58%, w latach 2019 i 2020 import ten spadł do 33,6%.

¹⁷⁵ A. Türkoğlu, (2021), *Turkish Gas Market*, s. 169-170, <https://www.energy-community.org/dam/jcr:abacf02d-2a81-4d28-bb61-92d97856334d/EPIAS,%20Turkish%20Gas%20Market.pdf>, [dostęp dnia: 22.04.2023].

¹⁷⁶ The International Energy Agency – IEA (2021), *Turkey 2021 Energy Policy Review*.

¹⁷⁷ A. Olech, N. Potera (2023), *Bezpieczeństwo energetyczne Turcji*, „Nowa Polityka Wschodnia”, s. 137.

swojej strategii bezpieczeństwa z innymi partnerami sojuszu, czego przykładem jest konflikt wokół zakupu rosyjskiego systemu przeciwlotniczego dalekiego zasięgu S-400, będącego jednym z najnowocześniejszych tego typu sprzętów wojskowych na świecie. 12 lipca 2019 roku do tureckiej bazy lotniczej Mürted pod Ankarą dotarły pierwsze elementy systemu, co stanowiło pierwszy krok w realizacji podpisanej dwa lata wcześniej umowy na zakup łącznie czterech baterii (32 wyrzutnie). za 2,5 miliarda dolarów. Współpraca turecko-rosyjska spowodowała szereg problemów we wzajemnych stosunkach Turcji ze Stanami Zjednoczonymi, co z kolei miało daleko idące konsekwencje dla całego Sojuszu Północnoatlantyckiego¹⁷⁸. Podpisanie wyżej wspomnianej umowy handlowej doprowadziło natomiast do zablokowania zakupu amerykańskich myśliwców F-35, do przejęcia których Ankara przygotowywała się przez kilka lat. Nowy spór był długo komentowany na tureckiej i międzynarodowej arenie politycznej.

Pierwsze sugestie co do potrzeby rozwoju własnego systemu bezpieczeństwa pojawiły się jednak w Turcji jeszcze przed wyżej wspomnianym kryzysem. Stosowane dotychczas systemy obrony powietrznej, takie jak Stingery, Rapiery i Hawki, mają nie tylko ograniczony zasięg (systemy krótkiego i średniego zasięgu), ale także ograniczony okres użytkowania. W porównaniu ze sprzętem krajów zachodnich wydają się one przestarzałe i nieskuteczne. Z kolei tureckie rakiety Nike Hercules, które podczas zimnej wojny rozmieszczono w okolicach Stambułu, mają stosunkowo większy zasięg (około 140 km), ale nie można już na nich polegać. Co więcej, większość z nich – głównie ze względów bezpieczeństwa – została trwale wyłączona z użytku¹⁷⁹. Brak skutecznej obrony przeciwlotniczej w Turcji dał się wyraźnie odczuć, gdy w marcu 2011 roku Syria pogrążyła się w wojnie domowej, której efektem było m.in. zestrzelenie przez siły syryjskie tureckiego wojskowego samolotu rozpoznawczego w czerwcu 2012 roku. Do zdarzenia doszło w międzynarodowej przestrzeni powietrznej wschodniego Morza Śródziemnego, w związku z czym sprawa trafiła pod obrady Rady NATO¹⁸⁰. Zawieszenie kontraktu z Amerykanami, a także dalsze zagrożenia ze strony sąsiednich państw uświadomiły Turkom potrzebę uniezależnienia się od rynków zagranicznych. Wymóg osiągnięcia większego postępu w krajowym sektorze obronnym spowodował zatem

¹⁷⁸ F. Sánchez Tapia (2022), *S-400: Turkey between the hammer and the anvil*, „IEEE Analysis Paper”, 13, https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_analisis/2022/DIEEEA13_2022_FELSAN_Turquia_ENG.pdf, [dostęp dnia: 08.06.2023].

¹⁷⁹ M. Kibaroglu (2019), *On Turkey's Missile Defense Strategy: The Four Faces of the S-400 Deal Between Turkey and Russia*, „Center for Strategy”, 16, s. 4.

¹⁸⁰ BBC Türkçe (2012), NATO, *Türkiye-Suriye sınırına Patriot kararını onayladı*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/12/121204_nato_patriot_update2, [dostęp dnia: 18.06.2023].

dalszy wzrost inwestycji w tym obszarze. Turecki sprzęt zyskał większą uwagę międzynarodową wraz z rozpoczęciem rosyjskiej inwazji na Ukrainę w lutym 2022 roku. Przekazanie dronów Bayraktar TB2 stronie ukraińskiej potwierdziło skuteczność tureckich produktów, co przełożyło się na zwiększenie ich importu z zagranicy a tym samym zwiększenie lokalnych zdolności produkcyjnych. W 2023 roku rozpoczęto wzmożone prace w sektorze lotniczym (m.in. Narodowy Samolot Myśliwski – tur. *Milli Muharip Uçak*, bojowe systemy samolotów bezzałogowych – *Bayraktar Kızılelma* i *Bayraktar TB3*, odrzutowy samolot szkoleniowy i lekki samolot szturmowy – *Hürjet*, śmigłowiec szturmowy klasy ciężkiej – *Atak-2*, śmigłowiec wielozadaniowy – *Gökbe*), sektorze morskim (m.in. wielozadaniowy okręt amfibijny – *TCG Anadolu*, nowy typ łodzi podwodnej – *Pirireis*), a także sektorze lądowym (m.in. nowy amfibijny transporter opancerzony – *ZAHA*, pojazd operacji specjalnych – *Pars IV 6x6* oraz pierwszy opancerzony pojazd bojowy ze zmodernizowaną i zintegrowaną bezzałogową wieżą – *Altay*)¹⁸¹.

Nie ulega wątpliwości, że turecki przemysł zbrojeniowy rozwinął się w ostatnich latach na niespotykaną dotychczas skalę, co motywowane jest zarówno aspiracjami Ankary do stania się niekwestionowaną potęgą regionalną, jak i kwestiami bardziej pragmatycznymi, w tym przede wszystkim zagrożeniami dla państwa związanymi z dynamicznie zmieniającą się sytuacją geopolityczną na świecie. Dodatkowym czynnikiem wpływającym na intensyfikację tureckiej produkcji zbrojeniowej jest zwiększone zainteresowanie ze strony odbiorców zagranicznych. Obecnie może się wydawać, że rynek zachodni jest trwale zdominowany przez Amerykanów, co skutecznie uniemożliwia Turkom większą penetrację rynku w obrębie państw Sojuszu Północnoatlantyckiego. Z tego powodu uwaga zarówno tureckich przedsiębiorców, jak i władz lokalnych mimowolnie musiała zostać skierowana w stronę regionu Azji i Bliskiego Wschodu. Handel jest czynnikiem silnie oddziałującym na relacje pomiędzy państwami, co nie stanowiło wyjątku również w przypadku Turcji. Eksport sprzętu wojskowego skutecznie wpłynął na poprawę jej dwustronnych relacji z państwami tureckimi, ze szczególnym uwzględnieniem Azerbejdżanu, Kazachstanu, Kirgistanu i Turkmenistanu. Warto także podkreślić, że dzięki temu zabiegowi Turcy nawiązali także nowe więzi z podmiotami, z którymi współpraca jak dotąd była stosunkowo ograniczona, w tym m.in. z Polską czy też Arabią Saudyjską, która również dąży do umocnienia swojej pozycji

¹⁸¹ TRT AVAZ (2022), *Savunma sanayii, cumhuriyetin 100. yılında govde gösterisine hazırlanıyor*, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/savunma-sanayii-cumhuriyetin-100-yilinda-govde-gosterisine-hazirlaniyor/63297efd01a30a1814960fea>, [dostęp dnia: 08.06.2023].

mocarstwowej w regionie¹⁸². Warto zwrócić uwagę chociażby na ostatnią transakcję jaką Turcy podpisali z Królestwem Arabii Saudyjskiej. Jest to największy jak dotychczas kontrakt handlowy, zawarty pomiędzy tureckim przemysłem obronnym a podmiotem trzecim, a jego wartość wynosi ponad 3 miliardy dolarów¹⁸³.

Tabela 5. Wartość tureckiego przemysłu zbrojeniowego na lata 2022 i 2023 (eksport w milionach USD)

Miesiąc	2023	2022
Styczeń	281,4 miliona dolarów	306,7 miliona dolarów
Luty	303,4 miliona dolarów	325,1 miliona dolarów
Marzec	505 milionów dolarów	327 milionów dolarów
Kwiecień	418 milionów dolarów	392,1 miliona dolarów

Źródło: Y. K. Orman (2023), *Türkiye 2023 yılının ilk 4 ayında savunma sanayide ihracat rekoru kırdı!*, „Shift Delete” <https://shiftdelete.net/turkiye-nisan-2023-savunma-sanayii-ihracat-verileri>, [dostęp dnia: 08.06.2023].

Najslabszym elementem warunkującym szybszy wzrost gospodarczy Turcji, a co za tym idzie także jej pozycję na tle innych państw regionu, jest jej system edukacji, którego znaczenie jest marginalizowane kosztem sektorów zbrojeniowego i energetycznego. Wyższe wykształcenie prowadzi do poprawy wskaźników na rynku pracy, w tym wzrostu wynagrodzeń i lepszych wskaźników zatrudnienia. Pomimo tego, że w 2019 roku Turcja wydała 5,2% swojego PKB na system oświaty¹⁸⁴, to jednak w 2020 roku zaledwie 41% tureckich dzieci w wieku 3-5 lat zostało zapisanych do programów wczesnej edukacji.

¹⁸² N. Potera (2023), *Tureckie wybory w pigułce – analiza kampanii wyborczych*, <https://defence24.pl/geopolityka/tureckie-wybory-w-pigulce-analiza-kampanii-wyborczych>, [dostęp dnia: 08.06.2023].

¹⁸³ N. Potera (2023), *Turcja i Arabia Saudyjska razem w zbrojeniówce. Rekordowy kontrakt*, <https://defence24.pl/przemysl/turcja-i-arabia-saudyjska-razem-w-zbrojeniowce-rekordowy-kontrakt>, [dostęp dnia: 19.10.2023].

¹⁸⁴ Podana wartość procentowa odpowiadała 5 075 USD, co było zdecydowanie poniżej średniej OECD (9 598 USD). W 2019 r. kraje OECD wydawały średnio 4,9% swojego produktu krajowego brutto (PKB) na instytucje szkolnictwa podstawowego i wyższego. W Polsce analogiczny udział wyniósł 4,5%.

Budzi to spore zastrzeżenia biorąc pod uwagę średni odsetek procentowy w państwach OECD, który we wspomnianym roku wyniósł 83%. Roczne wydatki na ucznia od poziomu podstawowego do wyższego są także jednymi z najniższych wśród OECD i krajów partnerskich (równowartość 5 743 USD, miejsce 34/36, 2019 r.)¹⁸⁵. Finansowanie edukacji sięgnęło 9 455 USD na studenta, na poziomie wyższym, z czego 19% stanowią wydatki na badania i rozwój (B+R). Warto jednak podkreślić, że w latach 2000-2021 odsetek osób w wieku 25-34 lata z wyższym wykształceniem w Turcji rósł w szybszym tempie niż w krajach OECD. Wzrost równy 31 punktom procentowym (z 9% w 2000 r. do 40% w 2021 r.) przy dobrym zarządzaniu systemem oświaty może mieć bowiem pozytywny wpływ na rozwój państwa we wszystkich jego sektorach¹⁸⁶.

Turcja w dużej mierze oparła swoje miejsce w hierarchii mocarstw na aspektach czysto materialnych, łatwych do przedstawienia na tle potencjalnych konkurentów, przy czym siła armii czy też dostęp do wystarczających zasobów energetycznych, czyli dób służących całemu społeczeństwu, wyraźnie dominuje nad kwestiami rozwoju indywidualnego. Biorąc jednak pod uwagę obecne napięcia w regionie, wydawać się może, że Turcja, niezależnie od ewentualnej zmiany władzy, jeszcze długo nie zdecyduje się na zmianę dotychczasowej polityki twardej siły z uwagi na obawę o rozprzestrzenienie się lokalnych konfliktów na jej terytorium.

5. Australia

Biorąc pod uwagę zasoby materialne, a także aspekt historyczny, Australia może być postrzegana jako państwo, które w zależności od kierunku swojej polityki zagranicznej będzie miało realną szansę nie tylko na utrzymanie statusu regionalnego gracza, ale także na stanie się podmiotem, sukcesywnie oddziałującym na globalną arenę polityczną.

Choć aspekt woli politycznej i strategii jest ważny, to jednak warto w pierwszej kolejności przyjrzeć się zasobom, którymi dysponuje Australia. Położenie geograficzne,

¹⁸⁵ W porównaniu do 11 990 USD średnio w krajach OECD.

¹⁸⁶ OECD (2022), *Türkiye – Overview of the education system*, <https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?plotter=h5&primaryCountry=TUR&threshold=5&topic=EO>, [dostęp dnia: 18.06.2023].

które w przeszłości mogło utrudniać jej rozwój m.in. przez problemy w prowadzeniu handlu z podmiotami trzecimi, obecnie może działać na korzyść tego państwa. Australia jest szóstym co do wielkości krajem na świecie. Jej obszar wynoszący 7 682 300 km² charakteryzuje się dużą różnorodnością środowiskową, na którą składają się: pustynie lub półpustynie, tropikalne monsunowe lasy deszczowe i alpejskie ośnieżone góry. Roy Jones opisuje cały kontynent australijski jako „starowieczny”, co ma wyjaśniać obecną ubogość i nieurodzajność tamtejszych gleb¹⁸⁷.

Australia, której zdolności produkcji rolniczej są w znacznym stopniu ograniczone warunkami naturalnymi, wyróżnia się na tle pozostałych państw regionu pod względem surowców mineralnych. Australia jest nie tylko największym producentem boksytu, ale także drugim co do wielkości dostawcą złota na świecie. Warto zaznaczyć, że posiada również największe rezerwy gazu ziemnego w regionie Azji i Pacyfiku, co chroni jej gospodarkę przed manipulacjami cenowymi i naciskami z zewnątrz, oraz jedno z największych na świecie złóż rudy żelaza¹⁸⁸. Znaczące jest także to, że jest trzecim co do wielkości producentem uranu na świecie (po Kazachstanie i Kanadzie) i odpowiada za około 31% światowych zasobów tego surowca. Dzięki obecnym trendom energetycznym, które kładą większy nacisk na produkcję energii jądrowej głównie ze względu na bezpieczeństwo energetyczne i niską emisję, Australia wygenerowała 564 mln dolarów przychodów z eksportu uranu w roku finansowym 2021–2022. Rada Mineralów Australii podkreśla jednak, że uran którym dysponuje Australia może być wykorzystywany wyłącznie do celów pokojowych w ramach umów dwustronnych z państwami-klientami¹⁸⁹.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że regulacje dotyczące zasobów naturalnych w Australii działają w ramach federalnego systemu rządów, co oznacza, że władza regulacyjna jest podzielona pomiędzy centralny rząd federalny oraz kilka regionalnych władz stanowych i terytorialnych. Chociaż obowiązki rządu federalnego nie są bezpośrednio ukierunkowane na handel zasobami naturalnymi, kilka jego funkcji ma bezpośredni wpływ na działalność przemysłu na tym obszarze. Tym samym rząd utrzymuje kontrolę tylko w odniesieniu do dwóch

¹⁸⁷ R. Jones (2014), *A Fine Country to Starve in? Australian Geography Past and Present*, „Espaço Aberto”, 4(1), s. 24.

¹⁸⁸ D. Summerfield (2020), *Australian Resource Reviews: Iron Ore 2019*. Geoscience Australia, Canberra, s. 8.

¹⁸⁹ Minerals Council of Australia, *Uranium: untapped potential*, <https://minerals.org.au/about/mining-facts/mineral-uranium/>, [dostęp dnia: 09.05.2024].

produktów – diamentów i uranu, których eksport jest ograniczony zgodnie z międzynarodowymi zobowiązaniami Canberry¹⁹⁰.

Australia poza bogatymi zasobami minerałów, posiada także znaczny potencjał w zakresie energii odnawialnej. Biorąc pod uwagę położenie kraju, a przez to jedno z najwyższych na świecie poziomów promieniowania słonecznego na metr kwadratowy, perspektywy dotyczące energii słonecznej wydają się być obiecujące i przyciągają coraz więcej uwagi tamtejszych decydentów politycznych. Wydaje się także, że coraz częściej szuka się tam możliwości rozwoju energetycznego w odniesieniu do źródeł energii wiatrowej, geotermalnej, fal i pływów. Niemniej jednak, pomimo tego, że wspomniane technologie, już teraz są tam wykorzystywane w ograniczonym stopniu, to jednak wciąż nie są przedmiotem handlu¹⁹¹.

Pomimo niesprzyjających warunków naturalnych, około połowa australijskiej gospodarki (około 49% PKB) charakteryzuje się umiarkowanym lub bardzo wysokim bezpośrednim uzależnieniem od przyrody. Eksport, w którym w większości dominują sektory oparte na eksploatacji środowiska, w szczególności górnictwo, produkcja i rolnictwo, ma z kolei znaczący udział w całkowitym dochodzie Australii. W 2022 roku gospodarka Australii zajmowała 12. pozycję na świecie pod względem całkowitego PKB i 11. pod względem PKB na mieszkańca¹⁹². Warto przy tym zaznaczyć, że dalszy rozwój państwa jest w znacznym stopniu zdominowany przez sektor usług (w 2022 roku odpowiadał on za około 62,4% całkowitego PKB Australii). Tym samym, tamtejsza ekonomia opiera się m.in. na: sektorze wydobywczym (14,3% PKB), sektorze opieki zdrowotnej i edukacji (12,8% PKB), usługach finansowych (7,4% PKB), budownictwie (7,1% PKB) oraz produkcji (5,7% PKB)¹⁹³. Drugi w kolejności przemysł odpowiadał w 2022 roku za ok 27,9% PKB, natomiast rolnictwo wytwarzało zaledwie 3,2% PKB. W tym samym roku australijska stopa inflacji, kolejny kluczowy wskaźnik sytuacji gospodarczej, wyniosła 2,82 proc¹⁹⁴. Stąd też istotne jest

¹⁹⁰ A. D. Mitchell, J. Casben (2016), *Natural resources and energy regulation in Australia: the energy white paper in context*, [w:] M. Matsushita, & T. J. Schoenbaum (red.), *Emerging Issues in Sustainable Development: International Trade Law and Policy Relating to Natural Resources, Energy, and the Environment*, s. 5.

¹⁹¹ *Ibidem*, s. 4.

¹⁹² The Observatory of Economic Complexity (OEC), Australia, <https://oec.world/en/profile/country/aus>, [dostęp dnia: 09.05.2024].

¹⁹³ Asia Fund Managers (b.d.), *Australia – economy*, <https://asiafundmanagers.com/int/australia-economy/>, [dostęp dnia: 20.04.2024].

¹⁹⁴ A. O'Neill (2023), *Australia: Distribution of gross domestic product (GDP) across economic sectors from 2012 to 2022*, <https://www.statista.com/statistics/375558/australia-gdp-distribution-across-economic-sectors/>, [dostęp dnia: 20.04.2024].

pozyskanie odpowiednio wykwalifikowanej siły roboczej, która mogłaby wypełnić luki w poszczególnych obszarach zatrudnienia. Pod względem trendu w marcu 2024 roku stopa bezrobocia spadła do 3,9%¹⁹⁵, co stanowi znaczną poprawę zwłaszcza w odniesieniu do 2021 roku, kiedy to została oszacowana na 5,1%. Pomimo pozytywnej zmiany oczekuje się jednak, że ponownie wzrośnie ona o 1,2 punktu procentowego w latach 2023–2028, osiągając tym samym 4,9% pod koniec tego okresu.

Przed recesją związaną z pandemią w 2020 r. australijska gospodarka rosła nieprzerwanie przez 28 lat, co stanowi rekord ciągłego wzrostu w gospodarkach rozwiniętych. Pomimo pewnych trudności problemy gospodarcze spowodowane skutkami pandemii wirusa COVID-19 zostały bardzo szybko przezwyciężone, co wyróżnia Australię na tle społeczności międzynarodowej. Canberra w 2022 roku utrzymała silny wzrost na poziomie 4,2%. Nastąpiło to po silnym odbiciu w 2021 (4,7%). W porównaniu do poziomu sprzed pandemii w 2019 roku wyniki te są znacznie lepsze niż wśród pozostałych gospodarek rozwiniętych, gdzie średnia wyniosła 3,7%¹⁹⁶.

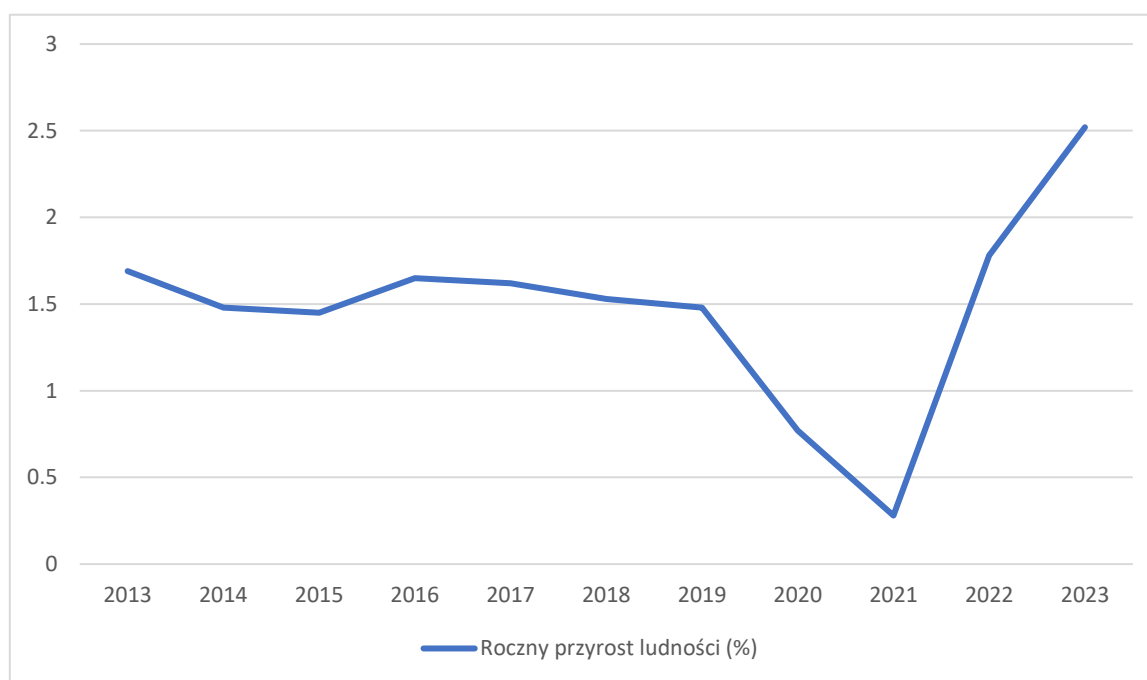
Na dalszy rozwój państwa wpływ ma także stosunkowo niski poziom zaludnienia, ukształtowany głównie poprzez charakterystyczną strukturę przestrzenną Australii i jej wyjątkowe położenie geograficzne. Długoterminowe tendencje poprzedzające pandemię COVID-19, takie jak utrzymujący się spadek współczynnika dzietności, spadek wskaźnika migracji wewnętrznych oraz dalszy wzrost przeciętnej długości życia, w dalszym ciągu wpływają na wielkość i rozmieszczenie ludności. W 2023 roku populacja Australii liczyła zaledwie 26 821 557 osób, przy czym charakteryzuje się ona dużym zróżnicowaniem. W 2022 roku 29,5% Australijczyków urodziło się za granicą, a prawie połowa (48%) ma przynajmniej jednego rodzica urodzonego za granicą. Z kolei populacja rdzennej ludności, czyli Aborygenów i mieszkańców wysp Cieśniny Torresa (Pierwszych Narodów), w 2021 roku stanowiła zaledwie 3,8% ogółu ludności Australii i liczyła 984 tys. mieszkańców. Roczne tempo wzrostu liczby ludności we wrześniu 2023 r. wyniosło 2,52%, co stanowiło ogromną zmianę w porównaniu z analogicznym okresem 2021 r., kiedy statystyki wskazywały jedynie 0,28%. Obecnie główną siłą napędową wzrostu populacji są migracje międzynarodowe, które bezpośrednio przyczyniły

¹⁹⁵ Australian Bureau of Statistics (2024), *Labour force – Australia*, <https://www.abs.gov.au/statistics/labour/employment-and-unemployment/labour-force-australia/latest-release>, [dostęp dnia: 20.04.2024].

¹⁹⁶ The Consulate General & Trade Commission of Pakistan in Sydney, *Australia Economic Profile*, <https://pakconsulate.org.au/australia-economic-profile/>, [dostęp dnia: 20.04.2024].

się do nieco ponad połowy całkowitego wzrostu populacji. W latach 1992–1993 było to około 30 tys., natomiast w latach 2018–19 liczba ta wzrosła do 241 tys. osób. Sytuacja zmieniła się dramatycznie wraz z wprowadzeniem ograniczeń na granicach międzynarodowych w odpowiedzi na pandemię COVID-19. Sytuacja na świecie była na tyle poważna, że doprowadziła do pierwszego od II wojny światowej odpływu migrantów z Australii. W latach 2020–2021 wskaźnik wykazał utratę około 85 tys. osób. Dopiero w latach 2022–2023 Australia odnotowała ponowny napływ ludności wraz ze złagodzeniem ograniczeń (528 tys. osób), co następnie przełożyło się na pozytywną zmianę w ogólnym rocznym wzroście liczby ludności¹⁹⁷. Jednocześnie, biorąc pod uwagę ponowny wzrost liczby urodzeń po 2022 roku, można stwierdzić, że Australijczycy w stosunkowo krótkim czasie przystosowali się do niepewności związanej z pandemią i zdecydowali się na ponowne zakładanie rodziny.

Wykres 9. Roczny przyrost ludności w Australii (pomiary wrześniowe)

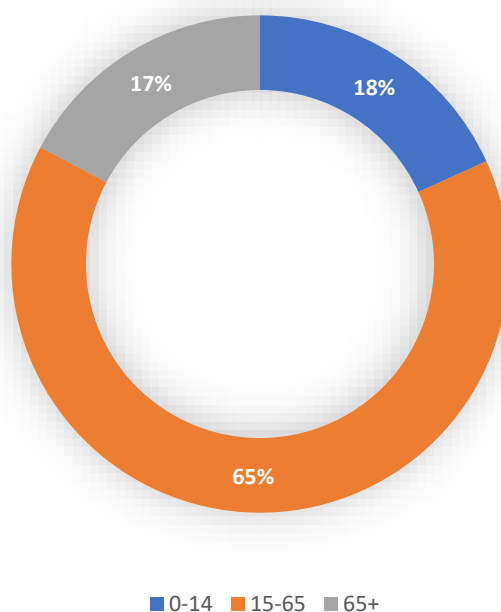

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Australian Bureau of Statistics (2023), *National, state and territory population*, <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/national-state-and-territory-population/sep-2023>, [dostęp dnia: 02.02.2024].

¹⁹⁷ Australian Bureau of Statistics (2023), *National, state and territory population*, <https://www.abs.gov.au/statistics/people/population/national-state-and-territory-population/sep-2023>, [dostęp dnia: 18.06.2023].

Wydaje się, że pandemia COVID-19 wpłynęła nie tylko na ogólne tempo wzrostu populacji, ale także na średnią długość życia i rozkład wieku populacji Australii. W latach 2020–2022 po raz pierwszy od początku lat 90. XX wieku nastąpił spadek średniej długości życia zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet o 0,1 roku. Zjawisko to będzie miało wpływ na strukturę wiekową społeczeństwa przez kilka najbliższych lat. Oczekuje się, że sytuacja sprzed pandemii wróci do normy dopiero po 2026 roku. Choć populacja Australii powróciła do trendu wzrostowego, to w dłuższej perspektywie charakteryzuje się ona starzejącym się społeczeństwem. Tym samym mediana wieku wzrosła z 33,0 lat (1993) do 38,3 lat (2023) w ciągu ostatnich trzech dekad¹⁹⁸.

Wykres 10. Odsetek ludności w podeszłym wieku według grup wiekowych (2021 rok)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: L. Qu, J. Baxter, M. Gorniak (2023), *Population, households and families*, „The Australian Institute of Family Studies” <https://aifs.gov.au/research/facts-and-figures/population-households-and-families>, [dostęp dnia: 15.07.2023].

Pomimo pozytywnych tendencji wzrostowych nie ulega wątpliwości, że Australia, biorąc pod uwagę specyfikę swojej populacji, w dalszym ciągu polega na sile przybywających tam imigrantów. Opiera się to z kolei na utrzymującej się dużej liczbie przyjazdów,

¹⁹⁸ Australian Institute of Health and Welfare (2024), *Profile of Australia's population*, <https://www.aihw.gov.au/reports/australias-health/profile-of-australias-population>, [dostęp dnia: 26.04.2024].

przy stosunkowo niskiej liczbie wyjazdów. Istotny wkład ma w tym przypadku migracja czasowa związana głównie z edukacją, którą tamtejszy rząd stara się przekształcić w osadnictwo stałe.

Szkoły i uczelnie australijskie należą do jednych z najlepiej rozwiniętych systemowo na świecie. Oferują nie tylko wykwalifikowaną kadrę pedagogiczną i specjalizacje przedmiotowe, odpowiednie wyposażenie i technologie służące poszerzaniu kompetencji, ale także stypendia i programy „wczesnego startu”, które umożliwiają najlepszym uczniom naukę na wyższym poziomie, a w niektórych przypadkach także indywidualne programy nauczania dla studentów, którzy wymagają dodatkowego wsparcia w nauce lub rozszerzenia akademickiego, co zapobiega wykluczeniu społecznemu¹⁹⁹. Szereg udogodnień oferowanych przez państwo przyciąga tym samym potencjalnych uczniów, którzy szukają lepszych możliwości do rozwoju swojego wykształcenia i kariery zawodowej.

Według danych Departamentu Spraw Wewnętrznych opublikowanych w kwietniu b.r. przez data.gov.au, w Australii przebywało w tamtym okresie 713 144 studentów zagranicznych. Według Abula Rizviego, byłego zastępcy sekretarza departamentu imigracji, wynik ten był „rekordem wszechczasów”, zwłaszcza w porównaniu z 664 178 we wrześniu 2023 roku²⁰⁰. Należy jednak podkreślić, że wspomniane liczby odzwierciedlają stan sprzed wprowadzenia nowych środków przez rząd premiera Anthoniego Albanese, który dąży do zapewnienia trwałego osadnictwa, przy jednoczesnym ograniczeniu imigracji tymczasowej, w tym głównie zarobkowej, ukierunkowanej na wywożenie waluty z państwa. W drugiej połowie 2023 roku rząd Australii przyjął nową politykę mającą zniechęcić poszczególne grupy osób do wykorzystywania luk w systemie imigracyjnym pod pozorem podjęcia nauki. Wśród wprowadzonych środków znalazły się m.in. zwiększenie minimalnych wymagań dotyczących języka angielskiego w przypadku wiz studenckich, stosowanie dodatkowej kontroli w przypadku wniosków studentów tzw. wysokiego ryzyka, wzmocnienie działu ds. wiz studenckich w Departamencie Spraw Wewnętrznych, w celu ograniczenia niewłaściwego wykorzystania australijskiego systemu wiz studenckich, zaostrzenie wymagań wobec międzynarodowych dostawców usług edukacyjnych, ograniczanie możliwości zmiany wiz

¹⁹⁹ Australian Trade and Investment Commission (b.d.), *Plan your studies – schools*, <https://www.studyaustralia.gov.au/en/plan-your-studies/schools>, [dostęp dnia: 09.05.2024].

²⁰⁰ P. Karp (2024), *New record set for number of international students in Australia*, <https://www.theguardian.com/australia-news/2024/apr/02/new-record-set-for-number-of-international-students-in-australia>, [dostęp dnia: 09.05.2024].

po przybyciu, wzmocnienie i uproszczenie tymczasowych wiz dla absolwentów, zakończenie warunków sprzyjających długoterminowym pobytom tymczasowym (tzw. „stała tymczasowość”), w tym poprzez skrócenie wiz dla absolwentów, co zmusza ich do opuszczenia kraju lub zaaplikowania o inny rodzaj prawa pobytu, który z perspektywy państwa będzie postrzegany jako względnie stały. Wsparciem dla planowanych, a także już teraz wprowadzanych działań jest utworzenie w Departamencie Spraw Wewnętrznych „jednostki ds. integralności wiz studenckich”, która zgodnie z postanowieniami otrzyma początkowe finansowanie o wysokości 19 mln dolarów australijskich²⁰¹. Wydaje się, że tak obrana strategia zaczęła przynosić pożądany skutek. Dane Departamentu Spraw Wewnętrznych pokazują, że 19% osób ubiegających się o pobyt odmówiono wydania wizy studenckiej w pierwszej połowie roku podatkowego²⁰². Zgodnie z założeniami tamtejszych decydentów u podstaw wprowadzonych reform leży misja odbudowania australijskiego systemu migracyjnego poprzez zidentyfikowanie i przyciągnięcie osób, które najbardziej nadają się do budowania bazy umiejętności australijskiej siły roboczej, pobudzania eksportu i podnoszenia standardów życia całego społeczeństwa Australii. Wydaje się zatem, że Canberra, dostrzegając aktualne problemy z jakimi mierzą się inne państwa będące celem masowej migracji, zdecydowała się zawczasu na wprowadzenie zmian w swoim ustawodawstwie, które zapewnią wzrost rozwoju gospodarki, nie osłabiając przy tym jej systemu usług socjalnych oraz ogólnego poczucia bezpieczeństwa, również w kwestiach militarnych.

Australia zajmuje obecnie 14. miejsce w rankingu *Global Fire Power* i nadal dąży do zdobycia wyższej pozycji. Tym samym lokalni decydenci, biorąc pod uwagę rosnące napięcia w regionie Indo-Pacyfiku, w dalszym ciągu starają się zwiększać zdolności obronne swojego państwa. Rząd kontynuuje przy tym strategię wprowadzenia dziesięcioletniego modelu finansowania obronności, sformułowaną po raz pierwszy w Białej Księdze z 2016 roku. Nowe ustalenia zakładały przekazanie na obronność kwoty 575 mld dolarów do 2029–2030 roku, przy czym inwestycje w okręty podwodne będą największą pojedynczą pozycją budżetu w nadchodzącej dekadzie (17% całkowitego budżetu)²⁰³. Warto zaznaczyć, że wspomniany budżet oddzielono od prognozy PKB, aby uniknąć konieczności dostosowywania planów

²⁰¹ ICEF monitor (2023), *Australia: New Migration Strategy ushers in tougher requirements for international students*, <https://monitor.icef.com/2023/12/australia-new-migration-strategy-ushers-in-tougher-requirements-for-international-students/>, [dostęp dnia: 09.05.2024].

²⁰² ICEF monitor (2024), *Australia: Visa approval rates declining for some students as new immigration settings take effect*, <https://monitor.icef.com/2024/01/australia-visa-approval-rates-declining-for-some-students-as-new-immigration-settings-take-effect/>, [dostęp dnia: 09.05.2024].

²⁰³ Budżet na siły lądowe wyniesie 16 proc., natomiast na siły powietrzne 14%.

obronnych w odpowiedzi na przyszłe wahania PKB, natomiast jakikolwiek znaczący wzrost liczby bądź kosztów programów okrętów podwodnych nieuchronnie wpłynie na możliwości i gotowość pozostałych sektorów sił wojskowych²⁰⁴.

Tabela 6. Całkowity profil finansowania obronności na lata 2020–21–2029–30 w miliardach dolarów australijskich²⁰⁵

	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25	2025/26	2026/27	2027/28	2028.29	2029/30	Całkowita suma od 2020 r. do 2030 r.
Fundusze przeznaczone na obronę	42,151	46,037	50,170	53,318	55,567	58,175	61,239	64,639	69,986	73,687	574,969

Źródło: Departament of Defence (2020), *Defence Strategic Update*, Australian Government, s. 54.

Analizując dotychczasową politykę obronną Canberry można wnioskować, że jej strategia bezpieczeństwa została w głównej mierze oparta na partnerstwie z państwami trzecimi, w tym przede wszystkim ze Stanami Zjednoczonymi, będącymi niekwestionowaną potęgą militarną. Jest to widoczne zwłaszcza w procesie zakupu potrzebnego sprzętu wojskowego, w którym amerykański partner jest dla Australijczyków głównym producentem²⁰⁶. Niemniej jednak warto zwrócić uwagę na to, że tamtejsze władze oparły bezpieczeństwo na czynniku jakościowym a nie ilościowym, nie biorąc pod uwagę zmian zachodzących w dostępie do nowych technologii, które przez wzgląd na swoją złożoność są trudne w szybkim ich zastąpieniu bądź naprawieniu. Tym samym Australia, mimo posiadania wysoce profesjonalnej armii wyposażonej w bardzo skomplikowane i niezwykle drogie samoloty, statki, łodzie podwodne czy pojazdy lądowe, wydaje się nie wykorzystywać swojego strategicznego położenia oraz możliwości dalszego rozwoju w sferze bezpieczeństwa. Obecnie analitycy i doradcy polityczni podkreślają potrzebę zmiany tego podejścia wskazując na konieczność inwestowania w większą ilość pocisków, ale także nowe półautonomiczne oraz autonomiczne systemy, które są mnożnikami sił dla współczesnych ataków zbrojnych. Oznacza to poszerzenie dotychczasowej bazy uzbrojenia o tzw. „konsumowalną” broń,

²⁰⁴ Departament of Defence (2020), *Defence Strategic Update*, Australian Government, s. 54

²⁰⁵ Fundusze na rzecz obronności (w tym Wojskowa Dyrekcja ds. Sygnałów; ang. Australian Signals Directorate - ASD) zostały podane zgodnie z cenami średniorocznych prognoz gospodarczych i fiskalnych (MYEFO) 2019-2020. Ta podstawa cenowa będzie regularnie dostosowywana zgodnie z procesami budżetu Wspólnoty Narodów.

²⁰⁶ Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), *Arms transfers database*, <https://armstransfers.sipri.org/ArmsTransfer/TransferData/transferResults?logic=on>, [dostęp dnia: 11.05.2024].

czyli taką, którą można w pełni wykorzystać, a tym samym w sposób względnie ekonomiczny wymienić w dobie przeciągającego się konfliktu. Choć niektóre z wymienionych powyżej sugestii znajdują się w rządowym planie obrony z 2020 roku, to jednak wstępne ramy czasowe nowych przedsięwzięć rozciągają się lub zaczynają dopiero w latach 30. XXI wieku, co stanowi główne zagrożenie dla bezpieczeństwa państwa²⁰⁷. Wiele głównych platform, w tym większość nowej floty o napędzie atomowym, będzie dyspozycyjna dopiero w przeciągu najbliższej dekady. Warto zwrócić także uwagę na wyjątkowo powolne tempo w jakim tamtejsze ministerstwo obrony wprowadza systemy bezzałogowe, co stawia Australię w znacznie niekorzystnej pozycji nie tylko na tle wielkich mocarstw, ale i lokalnych potęg²⁰⁸. Sytuację dodatkowo pogarsza problem z mobilizacją personelu, przez co model sił składających się wyłącznie z ochotników znajduje się pod presją. Jedną z przyczyn tej sytuacji może być brak dyskusji na temat mobilizacji narodowej w Australii. Wydaje się, że dotychczasowy rząd starał się unikać debaty publicznej na powyższy temat. Dopiero w 2022 roku uzgodniono, że do roku 2040 liczba personelu Australijskich Sił Obronnych (ang. *Australian Defence Force*) wzrośnie o około 30%, zwiększając tym samym łączną liczbę stałych pracowników obronności do prawie 80 tys. osób. Ogółem łączna liczba stałego personelu w sektorze obronnym w tym okresie wyniesie ponad 101 tys., co oznacza wzrost o 18,5 tys. w porównaniu z podstawowym wzrostem uzgodnionym już w planie struktury sił na rok 2020²⁰⁹.

Biorąc pod uwagę zachodzące zmiany w australijskiej strategii wewnętrznej i zagranicznej w procesie wykorzystania dostępnych zasobów materialnych, wydaje się, że Australia ma realną szansę na osiągnięcie pozycji regionalnego mocarstwa. Oprócz dostępnych surowców mineralnych, strategicznego położenia geograficznego i odpowiednich zasobów ludzkich, w tym głównie grup o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych i edukacyjnych, należy pamiętać także o dostępnych technologiach. Choć Australia jest wysoko rozwiniętym technologicznie państwem, to jednak nie może zapomnieć o priorytetach zmian w sektorze obronnym, tak, aby zapewnić sobie większe szanse

²⁰⁷ M. Shoebridge (2021), *'Outstandingly stupid act': can Australia actually defend itself?*, <https://aspi.org.au/opinion/outstandingly-stupid-act-can-australia-actually-defend-itself>, [dostęp dnia: 11.05.2024].

²⁰⁸ M. Ryan (2024), *Australia's New National Defence Strategy: Mostly Continuity but with Some Change*, „Center for Strategic & International Studies”, <https://www.csis.org/analysis/australias-new-national-defence-strategy-mostly-continuity-some-change>, [dostęp dnia: 11.05.2024].

²⁰⁹ S. Morrison, P. Dutton (2022), *Defence workforce to grow above 100,000*, Joint media release - Thursday 10 March 2022.

w przypadku ewentualnego starcia z siłami podmiotu trzeciego. Jest to jeden z czynników wpływających znacząco na pozycję państwa w wymiarze globalnym, istotnym zarówno w sytuacji względnego spokoju, jak i rosnących napięć geopolitycznych.

* * *

Analiza atrybutów materialnych państw MIKTA, czyli nieformalnej grupy podmiotów średniego formatu, ukazuje, że ich potencjał siły rozkłada się stosunkowo nierównomiernie, a przy tym znajduje oparcie w różnych filarach. W tym kontekście Meksyk i Indonezja wyróżniają się przede wszystkim liczną populacją, która stanowi źródło siły demograficznej, a tym samym gospodarczej. Republika Korei oraz Turcja z kolei koncentrują się na rozwoju zaawansowanych technologicznie systemów wojskowych, co czyni je istotnymi graczami w dziedzinie bezpieczeństwa regionalnego. Wydaje się to szczególnie istotne, biorąc pod uwagę ich położenie geopolityczne. Australia natomiast czerpie przewagę z dostępu do zasobów naturalnych i wysokiej jakości systemu edukacji, co pozwala jej utrzymać wysoką konkurencyjność innowacyjną.

Pomimo wymienionych powyżej atrybutów siły, państwa te stoją również przed poważnymi wyzwaniami strukturalnymi. Niski poziom dzietności w wielu przypadkach staje się poważnym wyzwaniem, ograniczając przyszłe możliwości wzrostu. Dodatkowym źródłem obaw jest również brak spójnej, długoterminowej strategii obronnej, która mogłaby chronić istniejący potencjał materialny przed potencjalnymi zagrożeniami zewnętrznymi.

Podsumowując, choć atrybuty materialne stanowią fundament mocarstwa średniego, to jednak nie determinują jeszcze jego faktycznej pozycji międzynarodowej. Kolejny rozdział niniejszej pracy poświęcony został atrybutom behawioralnym, czyli analizie tego, jak państwa te faktycznie wykorzystują swoje zasoby oraz potencjał do realizacji swoich interesów, jak również umacniania swojej pozycji w systemie międzynarodowym.

III. Atrybuty behawioralne

Atrybuty behawioralne, określone jako drugi z trzech kluczowych elementów wyróżnionych przez autorkę, pozostają w ścisłej i nierozrwalnej relacji z zasobami materialnymi dostępnymi dla podmiotów państwowych. Zależność ta uwidacznia, sposób w jaki działania i decyzje politycznych decydentów, a także postawy obywateli wpływają na względną pozycję państwa w systemie międzynarodowym. Ze względu na inherentnie subiektywny charakter władzy, ilościowe wskaźniki, takie jak wielkość sił zbrojnych czy liczba misji dyplomatycznych, niekoniecznie odzwierciedlają rzeczywisty bądź postrzegany wpływ państwa na jego rywali oraz sojuszników. Powyższe uwagi wskazują na istotę pogłębionego i wielowymiarowego podejścia do analizy strategii zarządzania władzą, postrzeganą przede wszystkim przez pryzmat siły materialnej.

W tym kontekście kluczowe jest zbadanie strategicznego wykorzystania siły materialnej w ramach koncepcji takich jak *hard power*, *soft power* oraz *sharp power*. Szczególną uwagę poświęcono zagadnieniu dyplomacji kulturowej i dyplomacji publicznej, której celem jest kształtowanie pozytywnego wizerunku wśród międzynarodowej opinii publicznej, a tym samym uzyskanie większego wpływu na wybrane ośrodki. Badacze zajmujący się dyplomacją kulturalną, na przykład Kevin Mulcahy i Harv Feigenbaum, wskazują jednak na potrzebę rozróżnienia tych dwóch strategii, podkreślając istotne różnice między nimi. Dyplomacja publiczna opiera się na chęci rozpowszechniania informacji i promowania polityki państwa w krótkim okresie. Dyplomacja kulturowa jest natomiast mniej upolityczniona i dąży do nawiązywania długoterminowych relacji opartych na prezentowaniu własnej kultury, wartości i stylu życia typowego dla danego terytorium²¹⁰.

W kolejnych podrozdziałach przedstawiona została analiza porównawcza strategii stosowanych przez wybrane państwa. Ponadto, aby zapewnić jaśniejszą ocenę pozycji państw MIKTA w globalnej hierarchii mocarstw, przeprowadzono szczegółową analizę zobowiązań sojuszniczych poszczególnych jej członków, stopnia zaangażowania w organizacje międzynarodowe oraz układy wielostronne, a także zakres i charakter ich misji dyplomatycznych. Zastosowane wielowymiarowe podejście umożliwiło tym samym pogłębienie zrozumienia mechanizmów kształtujących funkcjonowanie tych państw na arenie

²¹⁰ E. Gurgu, A. D. Cociuban (2016), *The Role of Public Diplomacy in International Relations in Full Process of Globalization*, „Annals of Spiru Haret. Economic Series”, 16(2), s. 128.

międzynarodowej, dzięki czemu możliwe będzie znalezienie uzasadnień dla ich wyborów, a także konsekwencji podjętych decyzji.

1. Meksyk

Koncepcja mocarstwa średniego pojawiła się w odniesieniu do Meksyku już w latach 70. XX wieku. Jego rosnącą rolę początkowo tłumaczono głównie skutecznym zaangażowaniem w konflikt środkowoamerykański, a później również wysiłkami tamtejszych władz, aby stać się pomostem między Północą a Południem. Od 2000 roku rządy Meksyku próbowały przedstawiać swoje państwo jako wschodzącą potęgę używając zamiennie pojęć takich, jak mocarstwo średnie, regionalne i wpływowe. Jednakże nie została podjęta próba bliższego zdefiniowania tych stwierdzeń.

Prawdą jest, że meksykańscy decydenci polityczni przez lata zgadzali się co do twierdzenia, że wszelkie posiadane przez państwo zasoby uzasadniają, a tym samym automatycznie prowadzą do udziału w zarządzaniu porządkiem światowym. Jednakże obecnie może się wydawać, że w tym procesie brakuje im właściwie zdefiniowanej koncepcji mocarstwa średniego, zwłaszcza w kontekście dobrego obywatelstwa międzynarodowego i porządku globalnego. Istotne jest bowiem aby w erze wzrastającego znaczenia ugrupowań ponadnarodowych takich jak G20, BRICS i IBSA rządy wzrastających potęg obrały bardziej proaktywną rolę w systemie globalnym.

W 2008 roku dzięki bezpośredniej interakcji między światowymi liderami, odblokowaniu kwestii w agendzie dwustronnej i wzmocnieniu możliwości rozszerzenia więzi gospodarczych oraz projektów współpracy, G20 wyłoniło się jako główne forum do radzenia sobie z największym międzynarodowym kryzysem gospodarczym XXI wieku. Obecnie forum działa również jako platforma do dyskusji nad proponowanymi politykami publicznymi, które liderzy poszczególnych państw uważają za potencjalnie udane. Jednocześnie wydaje się, że jest to również odpowiednie miejsce do prezentowania krajowych wysiłków na rzecz zwalczania korupcji i nierówności społecznych, co w dalszej kolejności może pomóc w budowaniu

pozytywnego wizerunku kraju na arenie międzynarodowej²¹¹. Obecność Meksyku w tej elitarnej grupie, obejmującej liderów największych gospodarek świata, pokazuje zatem jego niekwestionowane znaczenie dla przyszłości obu Ameryk, jak i poza nimi. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę jego wciąż ograniczone globalne wpływy, a także stosunkowo niską pozycję w stosunku do innych gospodarek G20, państwo to wydaje się niejako zobligowane do uczestnictwa w każdym spotkaniu grupy. Zignorowanie któregoś ze spotkań miałoby bowiem negatywny wpływ na stosunki dwustronne z państwem przyjmującym/gospodarzem, co w przyszłości najprawdopodobniej znalazłoby odzwierciedlenie głównie w sektorze handlowym²¹².

Meksyk nie jest stałym członkiem Rady Bezpieczeństwa ONZ, co znacznie osłabia jego możliwości wpływania na wynik globalnych sporów. Ponadto nie posiada żadnych mechanizmów – poza regionalnymi – za pomocą których mógłby przyczynić się do rozwiązania konkretnych problemów. Z tego też powodu w 2002 roku zdecydował się dołączyć do Grupy Podobnie Myślących Megaróżnorodnych Krajów (ang. *Group of Like-Minded Megadiverse Countries*)²¹³, która stoi w opozycji do G4 (Brazylia, Indie, Japonia, Niemcy). Grupa poparła m.in. dokument *United for Consensus*, zalecający, aby niestali członkowie RB ONZ byli wybierani na okres dłuższy niż dwa lata z możliwością reelekcji. Ostatecznie proponowane reformy spotkały się jednak ze sprzeciwem innych państw, w tym Brazylii, rywalizującej z Meksykiem o wpływy w Ameryce Łacińskiej²¹⁴.

Pomimo wcześniejszych niepowodzeń, działania na rzecz zmiany istniejącego porządku były kontynuowane w kolejnych latach. W tym kontekście szczególne znaczenie miała meksykańska inicjatywa powołania Grupy Przyjaciół Reformy Organizacji Narodów Zjednoczonych²¹⁵, zrzeszającej 15 państw. Oficjalnie powstała ona w 2003 roku, a jej celem było przekonanie członków ONZ do wypracowania szerokiego konsensusu wokół programu reform. Meksyk w swoich sugestiach wykracza jednak poza propozycję rozszerzenia Rady

²¹¹ Daniel Antón Aguilar G. (2023), *Opportunities and Challenges of Mexico's Participation in the G20 – Oportunidades y desafíos de la participación de México en el G20*, „Revista Mexicana de Política Exterior”, 126, s. 86.

²¹² Każdego roku kraj członkowski przewodniczy grupie, koordynuje jej agendę i organizuje szczyt liderów.

²¹³ Department of Forestry, Fisheries and the Environment of Republic of South Africa (b.d) *Group of Like-Minded Megadiverse Countries (LMMC)*, <https://www.dffe.gov.za/group-minded-megadiverse-countries-lmmc>, [dostęp dnia: 06.04.2025].

²¹⁴ A. Covarrubias, J. A. Schiavon (2018), *In search of international influence: Mexico as an entrepreneurial power*, „International Journal”, 73(4), s. 543.

²¹⁵ Członkami są: Algieria, Australia, Chile, Hiszpania, Holandia, Japonia, Kanada, Kenia, Kolumbia, Meksyk, Niemcy, Nowa Zelandia, Pakistan, Singapur i Szwecja.

Bezpieczeństwa, co było trendem w dużej mierze promowanym przez podmioty aspirujące do uzyskania statusu stałych członków. Nowe sugestie dotyczyły również intensyfikacji pracy oraz skuteczności Zgromadzenia Ogólnego, wzmocnienia Rady Gospodarczej i Społecznej ONZ (ECOSOC)²¹⁶, konieczności dokonania analizy metod pracy Rady Bezpieczeństwa, reformy administracyjnej organizacji, a także kwestii związanej z „odpowiedzialnością za ochronę” (ang. *The Responsibility to Protect; R2P*)²¹⁷. Może to wskazywać na punkt odniesienia meksykańskich decydentów politycznych wobec ich przyszłych wysiłków reformatorskich w ramach ONZ. Taki zabieg z kolei pozwoliłoby na ustanowienie precedensu dla rozszerzenia roli ich państwa także na innych forach.

Choć meksykańscy decydenci zwykli skupiać się w swych programach polityki zagranicznej głównie na regionie Ameryki Łacińskiej, to jednak w XXI wieku dominuje strategia, oparta na budowaniu silniejszych relacji handlowych ze Stanami Zjednoczonymi będącymi jednocześnie największym partnerem handlowym Meksyku. Te nowe dążenia przyniosły oczekiwany rezultat jakim było podpisanie Północnoamerykańskiego Układu o Wolnym Handlu (ang. *The North American Free Trade Agreement; NAFTA*), który wszedł w życie, w 1994 roku i obowiązywał aż do 2020 roku²¹⁸. Porozumienie, pomimo pewnych trudności związanych z nierównościami w dystrybucji korzyści ekonomicznych, miało pozytywny wpływ na dalszy rozwój krajowych gospodarek. Wspomniana umowa otworzyła drzwi dla zagranicznych firm, dzięki czemu przyciągnięto do kraju zagraniczne fundusze i inwestycje, co dodatkowo pomogło w dalszym rozwoju niektórych krytycznych sektorów gospodarki, takich jak produkcja i motoryzacja²¹⁹. Pomimo licznych korzyści związanych z pogłębieniem współpracy gospodarczej pomiędzy wszystkimi trzema sygnatariuszami, NAFTA niosła za sobą także pewne ryzyko związane z podatnością na wszelkie wahania i niestabilność rynku międzynarodowego, zwłaszcza w kontekście zmieniającej się polityki handlowej Stanów Zjednoczonych. Zjawisko to uwidoczniło się po objęciu urzędu przez Donalda Trumpa i wprowadzeniu nowych cel.

²¹⁶ The National Atlas of Korea (2019), *International Organization*, http://nationalatlas.ngii.go.kr/pages/page_2023.php, [dostęp dnia: 04.08.2024].

²¹⁷ Government of Canada (2004), Statement of The Group Of Friends on United Nations Reform, <https://www.canada.ca/en/news/archive/2004/09/statement-group-friends-united-nations-reform.html>, [dostęp dnia: 06.04.2025].

²¹⁸ Północnoamerykański Układ Wolnego Handlu – NAFTA, został zastąpiony w 2020 r. przez USMCA (Układ między Stanami Zjednoczonymi, Meksykiem i Kanadą), głównie dlatego, że Stany Zjednoczone chciały renegotjować warunki, które uważały za przestarzałe lub niesprawiedliwe.

²¹⁹ H. E. Denata, N. Luthfiani and F. Zahro (2023), *The Impact of NAFTA in Mexico*, „SIYAR Journal”, 3(2), s. 131.

1 lutego 2025 roku prezydent USA, Donald Trump, ogłosił, że wprowadzi dwudziestopięcioprocentowe cło na cały import z Kanady i Meksyku²²⁰. Później zgodził się jednak na wstrzymanie taryf na produkty objęte Umową o wolnym handlu między Stanami Zjednoczonymi, Meksykiem i Kanadą (USMCA). Na mocy tej umowy, a także wcześniejszego porozumienia NAFTA, gospodarki Ameryki Północnej pozostają ze sobą ściśle powiązane. Wpływa na to zarówno ich położenie geograficzne, jak i istniejące już struktury administracyjne, które utrudniają przekierowanie przepływów handlowych w kierunku innych partnerów. Pomimo wspomnianego sukcesu negocjacyjnego, sytuacja, zgodnie ze stanem na kwiecień 2025 rok, pozostawała niepewna, a relacje w dalszym ciągu były pełne napięcia i nieufności. Należy zatem spodziewać się, że w przypadku utrzymania wcześniej zaplanowanych taryf, amerykańska gospodarka będzie musiała zmierzyć się z odwetem ze strony swoich dotychczasowych partnerów handlowych, o czym mogą świadczyć przemówienia poszczególnych liderów. Ostatecznie wszystkie sektory gospodarki, w tym usługi, rolnictwo i przemysł, we wszystkich trzech krajach odnotowałyby straty, przy czym Meksyk musiałby się liczyć z długotrwałym spadkiem całkowitego eksportu sięgającym 35%²²¹.

Powyższy problem pokazuje kruchość meksykańskiej gospodarki wobec wszelkich zmian polityczno-gospodarczych zachodzących w Stanach Zjednoczonych. Pomimo tego, że wcześniej podpisana strategiczna umowa USMCA chroni Meksyk przed całkowitym paraliżem ekonomicznym, zaistniała sytuacja może świadczyć o konieczności dywersyfikacji partnerów gospodarczych, którzy w przypadku zastania podobnego kryzysu mogliby skutecznie wypełnić lukę w handlu zagranicznym. Podejście to wydaje się być zgodne z nową strategią meksykańskich decydentów, w tym prezydent Claudii Sheinbaum Pardo, którzy dążą do zwiększenia znaczenia Meksyku nie tylko w regionie, ale i na świecie.

Napięcie ze Stanami Zjednoczonymi nie odnosi się jednak jedynie do kwestii gospodarczych. Determinacja Meksyku do odgrywania istotnej roli w ONZ, w tym poprzez pełnienie funkcji niestałego członka Rady Bezpieczeństwa, wyraża się w dążeniu do przedstawiania się jako aktor wpływowy, a zarazem odpowiedzialny, skoncentrowany na

²²⁰ The White House (2025), *Fact Sheet: President Donald J. Trump Imposes Tariffs on Imports from Canada, Mexico and China*, <https://www.whitehouse.gov/fact-sheets/2025/02/fact-sheet-president-donald-j-trump-imposes-tariffs-on-imports-from-canada-mexico-and-china/>, [dostęp dnia: 06.04.2025].

²²¹ L. Flach, A. Baur (2025), *The Effect of Trump Tariffs on Mexico and Canada*, „ECONPOL Policy Brief”, 9, s. 1-2.

promowaniu sprawiedliwości w systemie międzynarodowym. Pomimo kilku istotnych sukcesów, w tym zajmowania funkcji niestałego członka RB aż pięć razy²²², Meksyk niejednokrotnie musiał mierzyć się z wciąż pojawiającymi się konfliktami interesów, przykładem czego może być chociażby decyzja o inwazji na Irak w 2003 roku, której domagał się Waszyngton. Pomimo zaistniałej presji ze strony swojego sojusznika, Meksykanie wspólnie z Rosją, Francją i Chile, odmówili poparcia planowanej inwazji, co wpłynęło na pogorszenie się relacji meksykańsko-amerykańskich. Uległy one poprawie dopiero kilka miesięcy później, kiedy rząd Meksyku zagłosował za rezolucjami 1483 i 1511, które zdeterminowały okupację Iraku²²³.

Choć w pierwszych latach po utworzeniu Organizacji Narodów Zjednoczonych Meksyk w dużej mierze powstrzymywał się od bezpośredniego udziału w operacjach pokojowych, uzasadniając to zasadą konstytucyjnej nieinterwencji i poszanowania suwerenności narodowej, później stopniowo zaczął angażować się w te działania. W 2014 roku, w trakcie prezydentury Enrique Peña Nieto, zdecydowano się na poszerzenie dotychczasowych zobowiązań międzynarodowych. Przyłączenie się do działań pokojowych ONZ (ang. *the United Nations' Peacekeeping Operations; PKO's*) oznaczało historyczną zmianę polityki zagranicznej tego państwa²²⁴. Od tego czasu meksykański personel wojskowy i policyjny był rozmieszczany w różnych rolach²²⁵, głównie jako obserwatorzy, oficerowie sztabowi i eksperci, w misjach takich jak MINUSTAH na Haiti, MINURSO w Saharze Zachodniej, MINUSCA w Republice Środkowoafrykańskiej oraz Misji Weryfikacyjnej ONZ w Kolumbii²²⁶.

Poprzez intensyfikację i rozszerzenie dialogu, jak również współpracę w zakresie operacji pokojowych ONZ, zwłaszcza w odniesieniu do szkoleń oraz dobrych praktyk koordynowanych z innymi państwami, Meksyk zapewnił sobie pozycję niezawodnego

²²² Meksyk pełnił funkcję niestałego członka Rady Bezpieczeństwa ONZ w latach: 1946 (pierwsza kadencja), 1980–1981, 2002–2003, 2009–2010, 2021–2022.

²²³ A. Covarrubias, J. A. Schiavon (2018), *Op. Cit.*, s. 535-553.

²²⁴ O. Pellicer (2014), *Mexico in Peacekeeping Operations: A Late and Controversial Decision*, „Willson Center”, <https://www.wilsoncenter.org/article/mexico-peacekeeping-operations-late-and-controversial-decision>, [dostęp dnia: 10.04.2025].

²²⁵ Meksyk po raz pierwszy wysłał policję do operacji pokojowej ONZ od lutego 1992 do marca 1993, kiedy 120 funkcjonariuszy wzięło udział w Misji Obserwacyjnej ONZ w Salvadorze (ONUSAL). (Ministry of Foreign Affairs of Mexico (2018), *Mexico Sends First Federal Police Officer to UN Peace Operation*, <https://www.gob.mx/sre/en/prensa/mexico-sends-first-federal-police-officer-to-un-peace-operation>, [dostęp dnia: 10.04.2025].

²²⁶ Ministry of Foreign Affairs of Mexico (2018), *Mexico Reaffirms Its Commitment to UN Peace Operations*, <https://www.gob.mx/sre/en/prensa/mexico-reaffirms-its-commitment-to-un-peace-operations>, [dostęp dnia: 10.04.2025].

partnera, gotowego do wzmacniania społeczności międzynarodowej. Co może wydawać się jeszcze ważniejsze dla jego własnego rozwoju, skorzystał również z doświadczenia i lekcji dotyczących planowania operacji obronnych, wojskowych oraz policyjnych, zaczerpniętych od innych, bardziej doświadczonych uczestników misji²²⁷.

Pomimo rosnących ambicji Meksyku do odgrywania znaczącej roli w systemie międzynarodowym, jego gospodarka pozostaje podatna na wahania i perturbacje na rynkach zagranicznych. Dodatkowym ograniczeniem jest brak wystarczających wpływów w organizacjach międzynarodowych. W konsekwencji, choć państwo to dysponuje pewnymi czynnikami strategicznymi, jest skazane albo na poszukiwanie koalicji z podmiotami o podobnych poglądach i pozycji w systemie globalnym, albo na opieranie swojej polityki zagranicznej głównie na stosunkach dwustronnych. Te ostatnie, preferencyjnie prowadzone z silniejszymi partnerami, mogłyby zapewnić Meksykowi wsparcie i reprezentację jego interesów w momentach krytycznych.

Tabela 7. Potencjał dyplomatyczny USMCA– stan na 2024 rok

	Ludność (mln)	PKB (tld, USD)	Ilość placówek łącznie	Ambasady/ wysokie przedstawicielstwa	Konsulaty/ konsulaty generalne	Stale misje	Inne przedstawicielstwa
USA	338.3	26,950	271	168	83	12	8
Meksyk	127.5	1,811	161	80	71	8	2
Kanada	38.5	2,118	157	98	38	11	10

Źródło: Lowy Institute (2024), *Global Diplomacy Index*,
https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/country_ranking, [dostęp dnia: 20.04.2025].

²²⁷ Ministry of Foreign Affairs of Mexico (2018), *Mexico Steps Up Its Commitment to UN Peace Operations*, <https://www.gob.mx/sre/prensa/mexico-steps-up-its-commitment-to-un-peace-operations>, [dostęp dnia: 10.04.2025].

Pod względem potencjału dyplomatycznego Meksyk plasuje się na środkowej pozycji wśród pozostałych sygnatariuszy USMCA. Niemniej jednak stosunek liczby jego misji do całkowitej populacji kraju jest wart odnotowania. Gdyby wziąć pod uwagę ten czynnik, a także wkład samych ambasad/placówek dyplomatycznych w potencjał dyplomatyczny, można by odnieść wrażenie, że pozycja Meksyku w stosunku do innych państw uległaby jeszcze większemu osłabieniu. Niemniej jednak, uwzględniając wszystkie analizowane przedstawicielstwa dyplomatyczne, zajmuje on obecnie 14. miejsce (na 66 sklasyfikowanych podmiotów w 2024 roku) w rankingu *Global Diplomacy Index*²²⁸, co potwierdza jego ogólne aspiracje do poszerzenia swojego zaangażowania w kwestie globalne.

Jednocześnie w procesie nawiązywania stosunków dyplomatycznych zauważalna jest pewna preferencja regionalna. Andrés Manuel López Obrador, prezydent Meksyku w latach 2018-2024, nie krył, że strategia polityki zagranicznej jego państwa miała obejmować kontynenty amerykańskie, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru Ameryki Łacińskiej. Jak zapewniał, jego priorytetem był wówczas rozwój południowej części kraju, która jest mniej rozwinięta, a także państw północnej Ameryki Środkowej, tak aby migracja była postrzegana jedynie jako jedna z opcji, a nie konieczność. Miało w tym pomóc meksykańsko-amerykańskie zobowiązanie do przeznaczenia 4,8 mld dolarów na rozwój południowego Meksyku i 5,8 mld dolarów na region Ameryki Środkowej. Za kadencji Lópeza Obradora na szefów misji dyplomatycznych mianowano także rekordową liczbę osób, 114, co stanowi 73% wszystkich profesjonalnych członków meksykańskiej służby zagranicznej. Miało to być oznaką większego zaangażowania poza granicami kraju, w tym również w regionach, które nie były dotychczas głównym obszarem zainteresowań Meksyku²²⁹.

Z kolei stosunki z Unią Europejską, która w 2023 r. była drugim co do wielkości źródłem bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Meksyku, przez dziesięciolecia naznaczone były brakiem zaufania. Niemniej jednak niepewność związana z drugą kadencją Donalda Trumpa w Stanach Zjednoczonych może przynieść nieoczekiwaną zmianę tej sytuacji. Meksyk i UE utrzymują stosunki dyplomatyczne od 1960 roku, ale dopiero w 1997 obie strony sformalizowały regularny dialog polityczny, podpisując Globalną Umowę o Współpracy.

²²⁸ Lowy Institute (2024), *Global Diplomacy Index*, https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/country_ranking, [dostęp dnia: 20.04.2025].

²²⁹ Ministry of Foreign Affairs of Mexico (2019), *The Foreign Policy of the Mexican Government Is Transparent, Humanitarian and Effective*, <https://www.gob.mx/sre/prensa/the-foreign-policy-of-the-mexican-government-is-transparent-humanitarian-and-effective>, [dostęp dnia: 10.04.2025].

W 2008 r. stosunki dwustronne uległy dalszemu pogłębieniu dzięki ustanowieniu Partnerstwa Strategicznego, co przyczyniło się do zacieśnienia przyszłej współpracy w takich obszarach jak polityka, gospodarka, bezpieczeństwo i ochrona środowiska, które należą do priorytetów europejskich. Jednakże, mimo upływu czasu i licznych powiązań z Europą, Meksykanie zdają się wciąż żywić nieufność i urazę do swojego partnera, którego w dalszym ciągu oskarżają o promowanie zachodniego imperializmu gospodarczego i kulturalnego. Sytuacja pogorszyła się, gdy Hiszpania nie wyraziła skruchy ani nie przeprosiła za kolonialną eksploatację Meksyku, co skutkowało tym, że król Filip VI nie został zaproszony na inaugurację prezydencką Claudii Sheinbaum Pardo w 2024 roku. Chociaż stosunki meksykańsko-europejskie w kluczowych obszarach, takich jak stosunki gospodarcze i współpraca w zakresie bezpieczeństwa, trwają, niedawny spór z Madrytem doskonale odzwierciedla obecny stan relacji i wyobrażenia o wspólnej przeszłości²³⁰.

Inną kontrowersyjną kwestią jest stosunek do wojny rosyjsko-ukraińskiej. Choć Meksyk głosował w ONZ za potępieniem inwazji Rosji na Ukrainę, a nawet był wraz z Francją współautorem rezolucji w sprawie pomocy dla ukraińskich cywilów, podjął inne działania, które wywołały frustrację krajów „kolektywnego Zachodu”. Spośród działań tych można wymienić wstrzymanie się od głosu w sprawie zawieszenia Rosji w Komitecie Praw Człowieka, pozwolenie rosyjskim żołnierzom na przemarsz w dorocznej paradzie z okazji Dnia Niepodległości w Mexico City, jak również skrytykowanie Parlamentu Europejskiego za niepotrzebne – jego zdaniem – dozbrajanie Ukrainy. Tak więc, pozorna neutralność tego państwa może budzić wątpliwości, zwłaszcza, że zauważalne są rosnące wpływy Moskwy w Ameryce Łacińskiej, a sam Meksyk wykazuje oznaki znaczącej obecności rosyjskiego wywiadu, co może niekorzystnie wpłynąć na współpracę w zakresie bezpieczeństwa z UE²³¹.

Jeszcze bardziej niekorzystnie prezentują się stosunki z państwami afrykańskimi, z którymi relacje utrzymywane są w stopniu minimalnym. Według danych z 2023 roku Meksyk ma ambasady tylko w ośmiu krajach afrykańskich – Algierii, Egipcie, Etiopii, Ghanie, Kenii, Maroku, Nigerii i Republice Południowej Afryki²³². Poszerzenie tej bazy jest niezwykle istotne nie tylko pod względem ekonomicznym. Biorąc pod uwagę ograniczony wpływ meksykańskiej

²³⁰ Ch. Ladd, G. Guerra (2025), *Bridging Continents: The Partnership Between Mexico and Europe*, „Fair Observer”, <https://www.fairobserver.com/politics/bridging-continents-the-partnership-between-mexico-and-europe/>, [dostęp dnia: 15.04.2025].

²³¹ Ch. Ladd, G. Guerra (2025), *Op.Cit.*

²³² Gobierno de México (2023), *Embajadas de México en el Exterior*, <https://portales.sre.gob.mx/directorio/embajadas-de-mexico-en-el-exterior>, [dostęp dnia: 15.04.2025].

administracji na forach międzynarodowych, państwa te mogą być również potencjalnymi politycznymi sojusznikami w powstającej architekturze instytucjonalnej.

Obecność handlowa Meksyku w Afryce jest również wciąż ograniczona. Zaledwie kilka firm zdecydowało się na zainwestowanie na kontynencie, w tym Cemex w Egipcie czy Maseca i Bimbo w Maroku. Niektóre podmioty rozpoczęły także realizację znaczących programów eksportowych (Cervecería Modelo, Cuervo Tequila, Vitro i Laboratorios Silanes), jednak wydaje się to nadal niewystarczające, biorąc pod uwagę potencjał, jaki tkwi w tej części świata. Jednocześnie w Meksyku dostrzegalna jest rosnąca obecność firm afrykańskich, głównie marokańskich i egipskich, ale także południowoafrykańskiego Dimension Data²³³.

Podobną tendencję można dostrzec w relacjach z Bliskim Wschodem. Ze względu na odległość, wewnętrzne kryzysy gospodarcze, jak i przytłaczającą wagę relacji z USA, region ten nigdy nie był głównym priorytetem w meksykańskiej polityce zagranicznej. Również wymiana handlowa, pomimo umowy handlowej z Izraelem i otwarcia biur handlowych w Dubaju, stanowi niespełna kilka procent ogółem i pozostaje mniej więcej taka sama od 30 lat²³⁴.

Tabela 8. Intensywność meksykańskiej sieci dyplomatycznej na świecie

Kontynent	Poziom zaangażowania
Ameryka Północna	Bardzo wysoki
Ameryka Łacińska/Karaiby	Bardzo wysoki
Europa	Umiarkowany do wysokiego

²³³ M. de Maria y Campos (b.d.), *Africa: An opportunity for Mexican foreign policy*, „Comercio Exterior”, <https://www.revistacomercioexterior.com/africa-an-opportunity-for-mexican-foreign-policy>, [dostęp dnia: 15.04.2025].

²³⁴ A. G. Marines (2011), *Mexico's elusive foreign policy towards the Middle East: between indifference and engagement*, „Contemporary Arab Affairs”, 4(3), s. 354.

Azja i Pacyfik	Rozwijający się
Afryka	Niski
Bliski Wschód	Niski

Źródło: opracowanie własne.

W kontekście zarządzania potencjałem dyplomatycznym własnego państwa niezwykle istotne jest także budowanie tak zwanej „marki narodu”. Branding narodowy, jak podkreśla Berlanga Vasile, stosuje koncepcje marketingu w odniesieniu do państw, które chcą poprawić swoją reputację w ramach *soft power*, przy czym głównym odbiorcą tych zabiegów mają być przede wszystkim inwestorzy szukający nowych produktów lub rynków zbytu²³⁵. Bernard Simonin z kolei rozróżnia wizerunek narodu i tożsamość narodu. Ten pierwszy to „mentalna reprezentacja kraju, suma przekonań i wrażeń na temat danego miejsca, podczas gdy tożsamość narodowa to to, czym dany kraj uważa się za takie lub chce być, i jest ukazywana na arenie międzynarodowej za pomocą działań związanych z budowaniem marki i komunikacją, mających na celu przyciągnięcie turystów i bezpośrednich inwestycji zagranicznych, zwiększenie eksportu i prowadzenie skutecznej dyplomacji publicznej”²³⁶.

Strategia meksykańskiego brandingu narodowego, zainicjowana w 2010 roku przez prezydenta Felipe Calderóna²³⁷, ma na celu promowanie mocnych stron kraju głównie w celu przyciągnięcia wspomnianych inwestycji, ale także turystyki oraz wymiany kulturalnej. Pomimo podjętych kroków Meksyk w drugiej dekadzie XXI wieku nadal mierzy się z problemami wizerunkowymi związanymi z wyzwaniem, takimi jak obawy dotyczące bezpieczeństwa i niedofinansowanie wysiłków dyplomacji kulturalnej. W wielu ambasadach brakuje także attaché kulturowych, ponieważ inne kwestie, takie jak gospodarka i współpraca w ramach organizacji międzynarodowych, od zawsze były najważniejszym priorytetem tamtejszych władz²³⁸. Wszystkie te czynniki wpłynęły na to, że w rankingu Global Soft Power

²³⁵ I. B. Vasile (2019), *Challenges of Contemporary Diplomacy for Mexico*, „The Fletcher Forum of World Affairs”, 43(1), s. 68.

²³⁶ B. L. Simonin (2008), Nation Branding and Public Diplomacy: Challenges and Opportunities, „The Fletcher Forum of World Affairs”, 32(3), s. 22.

²³⁷ Felipe de Jesús Calderón Hinojosa pełnił funkcję 63. prezydenta Meksyku w latach 2006–2012.

²³⁸ I. B. Vasile (2019), *Op. Cit.*, s. 69-72.

Index 2024 zajął on dopiero na 41 pozycję, co i tak stanowi znaczącą zmianę w porównaniu z latami ubiegłymi a wszystko to za sprawą nowej polityki Waszyngtonu²³⁹.

Stany Zjednoczone zdecydowały się skupić w swojej polityce gospodarczej na „*near-shoringu*”, czyli przeniesieniu produkcji do pobliskiego kraju. W tym przypadku wybór padł na południowego sąsiada, który jest korzystniejszy ekonomicznie w porównaniu z Kanadą. Dzięki tej decyzji wartość marki narodowej Meksyku wzrosła o 29% w porównaniu z rokiem 2023, stając się tym samym najszybciej rozwijającą się marką narodową w 2024 roku²⁴⁰. Należy jednak podkreślić, że wspomniana zmiana nie była wynikiem zintensyfikowania zabiegów dyplomatycznych a raczej strategicznymi działaniami podjętymi przez państwo trzecie. Istnieje tym samym ryzyko, że w przypadku ponownej zmiany polityki gospodarczej amerykańskiej administracji Meksyk nie będzie w stanie powstrzymać ewentualnych negatywnych ich skutków. Tym samym istotne jest, aby skuteczniej integrowano meksykańską dyplomację kulturalną i koordynowano działania w różnych sektorach rządowych.

Biorąc pod uwagę analizę zaangażowania dyplomatycznego, jak i kulturowego Meksyku, może się wydawać, że wyjaśnieniem jego ostatnich niepowodzeń w zarządzaniu organami wielostronnymi jest niewielka uwaga, jaką meksykańska administracja zwykła poświęcać pewnym strategicznym krajom i regionom. Aktywność w Afryce, a także na Bliskim Wschodzie zdecydowanie wymaga większego zaangażowania, co może nastąpić pod rządami prezydent Sheinbaum, dążącej do wzmocnienia roli reprezentowanego przez siebie państwa w strukturach międzynarodowych. Wymagać to będzie jednak również pogłębienia partnerstwa z UE, co pomogłoby zdywersyfikować relacje gospodarcze Meksyku, a tym samym uniezależnić go przynajmniej w pewnym stopniu od wahań na rynku amerykańskim.

2. Indonezja

Polityka zagraniczna Indonezji przeszła znaczącą transformację w XXI wieku, przy czym na przestrzeni lat wiele tradycyjnych zasad zostało odrzuconych lub zmodyfikowanych. Jedną z tych, które uległy znacznemu osłabieniu, była doktryna

²³⁹ Brand Finance (2025), *Global Soft Power Index 2024*, s. 6.

²⁴⁰ *Ibidem*, s. 47.

„wiosłowania między dwiema rafami” byłego wiceprezydenta Mohammada Hatty, która przez kilka lat determinowała politykę zagraniczną Dżakarty. Koncepcja ta odnosiła się do strategii balansowania pomiędzy dwoma dominującymi siłami – państwami kapitalistycznymi, reprezentowanymi przez Stany Zjednoczone oraz komunistycznymi, których głównym patronem był Związek Radziecki²⁴¹. Dążenie do jak najmniejszej rywalizacji z jakimkolwiek większym krajem pozwalało niekiedy Dżakarcie rozgrywać przeciwko sobie wielkie mocarstwa, a tym samym czerpać z tego pewne korzyści ekonomiczne i polityczne.

Dla przykładu, Chiny wprowadziły bardziej asertywną politykę wobec Indonezji w kontekście wyłącznej strefy ekonomicznej Wysp Natuna, dzięki czemu więzi gospodarcze między dwoma państwami mogły zostać jeszcze bardziej pogłębione. ChRL zdecydowała się również na ryzykowne megainwestycje w wielu regionach Indonezji – od Sulawesi i Kalimantanu po Północną Sumatrę. Z kolei Stany Zjednoczone dostrzegając rosnące wpływy swojego rywala w regionie uznały zmianę nazwy Morza Północnego Natuna na korzyść Indonezji, co miało budować pozytywne, preferencyjne nastawienie między Waszyngtonem a Dżakartą²⁴². Reakcja amerykańska nie ograniczała się jednak do działań symbolicznych. W ramach rozwijającej się współpracy obronnej kilkakrotnie przeprowadzono Wspólne Ćwiczenia Wojskowe Garuda Shield (GS). GS to pierwsze wspólne ćwiczenia prowadzone na szczeblu brygady pomiędzy oboma państwami od 1997 roku. Po raz pierwszy odbyły się one w kwietniu 2007 roku w Jawie Zachodniej²⁴³.

Rywalizacja między USA i Chinami nieustannie wpływa na polityczną i ekonomiczną przyszłość regionu Azji, w tym obszarów wykraczających poza jej ścisłe centrum. Jednocześnie, biorąc pod uwagę zmieniającą się dynamikę globalnej sytuacji politycznej, zwłaszcza w regionie Indo-Pacyfiku, obie strony zmuszone są szukać nowych, wpływowych sojuszników. Bez wątpienia jednym z nich może być Indonezja, ciesząca się reputacją stosunkowo silnego podmiotu państwowego.

²⁴¹ A. Rizky, M. Umar (2023), *The rise of the Asian middle powers: Indonesia's conceptions of international order*, „International Affairs”, 99(4), s. 1463.

²⁴² E. A. Syailendra, L. C. Sebastian (2021), *Regional Order: Indonesia's Shifting Redlines?*, „S. Rajaratnam School of International Studies – RSIS”, 180, s. 3-4.

²⁴³ R. R. K. Montolalu, A. A. B. Perwita, & Sudibyo (2023), *The operational impacts of the U.S.-Indonesia Strategic Partnership on the Joint Military Exercises Garuda Shield*, „Indonesian Journal of International Relations”, 7(2), s. 213.

Dżakarta, pomimo zajmowania względnie neutralnego stanowiska w kwestiach globalnych, wyraźnie dąży do podkreślenia swojej dominacji w swoim bezpośrednim otoczeniu. Świadoma, że nie może rzucić wyzwania silniejszym gospodarczo i militarnie Chinom, Korei Południowej czy Japonii, koncentruje się na członkach Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ang. *Association of South-East Asian Nations*; *ASEAN*). Jej wytrwałość w wywieraniu wpływu na politykę innych państw zaowocowała zawarciem wielostronnych porozumień i instytucji, które sprzyjają głównie jej interesom. Utworzenie Wspólnoty Politycznej i Bezpieczeństwa ASEAN 2015 oraz Międzyrządowej Komisji Praw Człowieka ASEAN są tego doskonałymi przykładami²⁴⁴.

Biorąc pod uwagę zakres prac wyżej wymienionych instytucji, może się wydawać, że Indonezja posiada ambicje, aby rozprzestrzenić swoją udaną transformację w kierunku demokracji na cały region ASEAN. Obecnie na arenie politycznej coraz większą rolę odgrywają ponadregionalne podmioty niepaństwowe, które mają coraz większy wpływ na globalny układ sił. Indonezja, świadoma zachodzących zmian, nie postrzega już siebie jako mocarstwa średniego szczebla, skupionego na aktywności jedynie w lokalnych organizacjach. Tym samym, centralna rola ASEAN w polityce zagranicznej Dżakarty zmniejszyła się, co można było dostrzec szczególnie za prezydentury Joko Widodo (powszechnie nazywany Jokowi) (2014-2024). Z kolei były minister spraw zagranicznych Marty Natalegawa (2009-2014) był zwolennikiem dostosowania celów i strategii narodowej do zmieniających się globalnych realiów, dodatkowo wzywając do „przerysowania mapy mentalnej kraju” i przejścia z polityki zagranicznej zorientowanej na ASEAN do standardów „świata G8”.²⁴⁵ Trendy te wspólnie reprezentują fundamentalny reset w międzynarodowych ambicjach i zachowaniu Indonezji w regionie Indo-Pacyfiku, i poza nią.

Pojawienie się dodatkowych czynników krajowych, jak również nowych wyzwań globalnych, skutecznie wpłynęło na dalszy rozwój polityki zagranicznej Dżakarty oraz ewolucję Sił Zbrojnych Indonezji (TNI) w kierunku bardziej zewnętrznej orientacji, wykraczającej poza tradycyjne działania wojskowe. Pod koniec marca 2025 roku parlament Indonezji uchwalił serię kontrowersyjnych poprawek do ustawy o TNI. Nowe przepisy pozwolą czynnym oficerom wojskowym na zajmowanie szerszego zakresu stanowisk cywilnych bez

²⁴⁴ B.A. Putra (2015), *Indonesia's Leadership Role In ASEAN: History and Future Prospects*, „IJASOS-International E-journal of Advances in Social Sciences”, 1, s. 192.

²⁴⁵ V. Shekhar (2018), *Indonesia's Foreign Policy and Grand Strategy in the 21st Century: Rise of an Indo-Pacific Power (1st ed.)*. Routledge, s. 1.

jednoczesnego rezygnowania z ich obecnych ról w siłach zbrojnych. Dodatkowo znowelizowana ustawa rozszerzy obowiązki TNI o kategorie wykraczające poza kwestie wojenne w ścisłym ich znaczeniu, w tym działań mających na celu przeciwdziałanie zagrożeniom cybernetycznym (cyberobrona), pomoc w ochronie obywateli oraz ogólnych interesów narodowych za granicą. Ponadto prezydent Prabowo Subianto dostrzega również pilną potrzebę zajęcia się bezpieczeństwem żywnościowym. Ma się to odbyć poprzez większe zaangażowanie wojskowe w tych aktywnościach, co najprawdopodobniej dodatkowo obciąży zasoby TNI, a w dalszej kolejności może prowadzić do pojawienia się szeregu pytań co do jego zdolności do osiągnięcia celów zewnętrznych²⁴⁶. Biorąc pod uwagę widoczną zmianę podejścia Indonezji do spraw zewnętrznych, nowa strategia bezpieczeństwa może mieć znaczący wpływ na dynamikę całego regionu, ze szczególnym uwzględnieniem członków ASEAN oraz G20. Rozszerzenie tematów objętych polityką zagraniczną Dżakarty może wskazywać na jej rosnące obawy dotyczące potencjalnej eskalacji konfliktu w regionie Indo-Pacyfiku, zwłaszcza na Tajwanie, gdzie mieszka duża mniejszość indonezyjska²⁴⁷.

Aktywne członkostwo w G20 stało się kluczowym elementem międzynarodowego profilu państwa, często podkreślanego przez tamtejszych urzędników jako wyznacznik sukcesu gospodarczego kraju i jego rosnącego globalnego wpływu. Indonezja została mianowana na przewodniczącego G20 podczas szczytu w Rijadzie w 2020 roku. Podczas jej przewodnictwa konflikt między Rosją a Ukrainą wszedł w nową fazę na początku lutego 2022²⁴⁸. Biorąc pod uwagę ramy czasowe tego wydarzenia, Dżakarta, która sprawowała w tym czasie przewodnictwo w grupie, była niejako zobligowana do zajęcia stanowiska w tej sprawie, co ostatecznie przybrało jednak dość neutralny wydźwięk. Prezydent Indonezji, Joko Widodo, oświadczył później, że był to „najtrudniejszy” szczyt w historii G20, podkreślając, że „nie powinniśmy dzielić świata na części... [i] nie możemy pozwolić, aby świat popadł w kolejną zimną wojnę”²⁴⁹. Te oświadczenia odnosiły się nie tylko do napięć między Moskwą a Kijowem, ale także do trwającej rywalizacji między Waszyngtonem a Pekinem. Co więcej, zaledwie dwa tygodnie po tym, jak Rosja zaatakowała Ukrainę, Widodo ogłosił, że „Ukraina

²⁴⁶ E. C. Pattisina (2025), *How Indonesia's Revised Military Law Could Impact Regional Security Dynamics*, „The Diplomat”, <https://thediplomat.com/2025/04/how-indonesias-revised-military-law-could-impact-regional-security-dynamics/>, [dostęp dnia: 08.04.2025].

²⁴⁷ Minister Spraw Zagranicznych Indonezji szacuje, że na Tajwanie przebywa 350 000 obywateli Indonezji, chociaż oficjalnie zarejestrowanych jest tylko 284 751 z nich.

²⁴⁸ R. Purwati, H. Zakky Almaroq & E. Saptono (2023), *Indonesia's role in the G20 presidency during the conflict between Russia and Ukraine*, „Defense and Security Studies”, 4, s.24.

²⁴⁹ Deutsche Welle (2022), *G20 Bali summit opens amid Russia's war on Ukraine*, <https://www.dw.com/en/g20-bali-summit-opens-amid-russias-war-on-ukraine/a-63759087>, [dostęp dnia: 10.04.2025].

i Rosja są przyjaciółmi Indonezji”. Nie włączył także swojego państwa do zachodniego programu sankcji wymierzonego przeciwko Rosjanom, argumentując, że takie działania grożą jedynie dodatkową eskalacją napięć, szkodząc przy tym cywilom na całym świecie. Nie jest to jednak równoznaczne z zachowaniem całkowitej neutralności i zdystansowaniu wobec problemów międzynarodowych. Zaangażowanie w utrzymywanie pokoju na świecie zostało zapisane w preambule konstytucji Indonezji z 1945 roku. Zgodnie z nią obowiązkiem państwa – w rozumieniu jego obywateli, ze szczególnym uwzględnieniem tamtejszych decydentów politycznych – jest zapewnienie, że globalne problemy nadal będą mogły być rozwiązywane za pośrednictwem forów międzynarodowych²⁵⁰. Tym same, podobnie jak wiele innych wschodzących potęg, takich jak Brazylia, Indonezja, RPA i Turcja, Indonezja także dążyła do wynegocjowania zakończenia wojny, prezentując się jako potencjalny „most pokoju” między walczącymi stronami. W czerwcu 2022 roku Widodo udał się do Rosji i na Ukrainę z zamiarem doprowadzenia do odprężenia wzajemnych relacji w regionie. Udało mu się uzyskać od prezydenta Rosji Władimira Putina gwarancje bezpiecznego dostarczania żywności i nawozów ze strefy wojny. Pomimo podejmowanych prób, stanowisko Dżakarty w kwestii tego konfliktu nie jest aż tak jasne. Z jednej strony poparła niektóre rezolucje ONZ potępiające inwazję i żądające wycofania się Rosjan z Ukrainy, z drugiej wstrzymała się od głosu w sprawie decyzji o zawieszeniu członkostwa Rosji w Radzie Praw Człowieka, co pokazuje, że strategia balansowania pomiędzy wieloma aktorami zagranicznymi wciąż dominuje w jej strategii prowadzenia stosunków zagranicznych²⁵¹.

Skupienie Dżakarty na projektach G20, w tym Grupy Roboczej ds. Wielostronnych Banków Rozwoju (MDB), doprowadziło do podpisania kluczowych porozumień dotyczących reformy i modernizacji Międzynarodowych Instytucji Finansowych (IFI). W kolejnych latach zaproponowała ona także utworzenie *Global Expenditure Support Fund* (GESF) w celu zapewnienia finansowania budżetowego dla krajów najbardziej narażonych na kryzys. Opowiedziała się przy tym za realokacją środków Międzynarodowego Funduszu Walutowego i Banku Światowego do regionalnych banków rozwoju w celu szybszego dostępu do pożyczek. Pomysł ten nie zyskał jednak większego zainteresowania i uwagi w ramach prac G20. Z podobnym odbiorem spotkał się kolejny projekt – *Global Infrastructure Initiative* (GII) – który przedstawiono na szczycie w Toronto w 2010 roku. Inwestycje w infrastrukturę, zgodnie

²⁵⁰ The Constitution of the Republic of Indonesia (1945), *Preamble*.

²⁵¹ Ch. S. Chivvis, E. Noor & B. Geaghan-Breiner (2023), *Indonesia in the Emerging World Order*, „Malcolm H. Kerr Carnegie Middle East Center”, <https://carnegieendowment.org/research/2023/11/indonesia-in-the-emerging-world-order?lang=en¢er=middle-east>, [dostęp dnia: 06.01.2025].

z indonezyjskimi założeniami, miały być kluczowym czynnikiem wzrostu gospodarczego w krajach rozwijających się. Pomimo wysuwania licznych argumentów na rzecz wdrożenia pomysłu, sukces osiągnięto dopiero na szczycie w Meksyku w 2012 roku, kiedy nieustrudzone wysiłki Dżakarty doprowadziły w rezultacie do włączenia wspomnianego punktu do programu, a następnie uwzględnienia go w Komunikacie Liderów. Ministrowie finansów oraz prezesi banków centralnych z państw G20 otrzymali dodatkowo zadanie zbadania sposobów wspierania inwestycji i zapewnienia odpowiedniego finansowania dla projektów infrastrukturalnych. Poza wspomnianym sukcesem Indonezja wniosła także duży wkład w wyeliminowanie dużej liczby warunków wstępnych, wymaganych przy wnioskowaniu o finansowanie przez MFW, co obecnie uważa się za jeden z ważniejszych sukcesów G20²⁵².

Zaangażowanie Indonezji w reformę międzynarodowych instytucji finansowych oraz powiązane z tym kwestie globalnego zarządzania gospodarczego wpisuje się również w cele i idee BRICS. Kandydatura Indonezji do grupy została zatwierdzona na szczycie w Johannesburgu w sierpniu 2023 roku, co zostało potwierdzone w niedługim czasie po utworzeniu nowego rządu, który oczekiwał na zakończenie wyborów prezydenckich w 2024 roku²⁵³. Brazylijskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych (hiszp. *Ministério das Relações Exteriores*) w swoim oświadczeniu powitało Indonezję, podkreślając jej status jako największej gospodarki Azji Południowo-Wschodniej oraz zgodność jej polityki z celami BRICS. „Indonezja dzieli z innymi członkami grupy wsparcie dla reformy instytucji globalnego zarządzania i przyczynia się pozytywnie do pogłębiania współpracy w Globalnym Południu, tj. priorytetowych tematów brazylijskiej prezydencji BRICS, której mottem jest Wzmocnienie współpracy w Globalnym Południu na rzecz bardziej inkluzywnego i zrównoważonego zarządzania”, podkreśla dokument²⁵⁴.

Niemniej jednak, mimo wielokrotnego podkreślania wspólnego ducha BRICS, wydaje się, że w porównaniu do Brazylii, Rosji, Indii i Chin, Indonezja preferuje rolę „miękkiego rewizjonisty”, którego działania opierają się w dużej mierze na budowaniu mostów między rozbieżnymi podmiotami, oraz akomodacyjną rolę regionalnego lidera, budującego

²⁵² A. Santikajaya (2016), *Op. Cit.*, s. 573-574.

²⁵³ Oczekuje się, że kraj ten dołączy do grupy w 2025 roku, za prezydentury Brazylii.

²⁵⁴ Presidência da República do Brasil (2025), *Brazil announces Indonesia as full member of BRICS*, <https://www.gov.br/planalto/en/latest-news/2025/01/brazil-announces-indonesia-as-full-member-of-brics>, [dostęp dnia: 16.01.2025].

swoją pozycję głównie na przyjmowaniu proaktywnej postawy w ASEAN, jak i na swojej działalności dyplomatycznej.

Zgodnie z raportem Lowy Institute, Indonezja znajduje się w czołówce państw posiadających największy potencjał dyplomatyczny. Choć w grupie G20 znajduje się dopiero na 17 pozycji, to jednak pozytywnie wyróżnia się na tle większości państw azjatyckich, przy czym wyprzedza ona wszystkie pozostałe państwa ASEAN.

Tabela 9. Potencjał dyplomatyczny ASEAN (w tym Indonezji) – stan na 2024 rok

	Ludność (mln)	PKB (tld, USD)	Ilość placówek łącznie	Ambasady/ wysokie przedstawicielstwa	Konsulaty/ konsulaty generalne	Stale misje	Inne przedstawicielstwa
Indonezja	275.5	1,417	130	92	34	3	1
Malezja	33.9	431	106	78	24	3	1
Tajlandia	71.7	512	97	65	28	3	1
Filipiny	115.6	436	94	63	27	4	0
Wietnam	98.2	433	94	67	22	4	1
Singapur	6	497	50	29	16	4	1
Mjanma	54.2	75	46	38	6	2	0
Kambodża	16.8	31	43	28	12	3	0
Brunei	0.4	15	42	35	4	3	0

Źródło: Lowy Institute (2024), Global Diplomacy Index, https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/country_ranking, [dostęp dnia: 19.02.2025].

Pomimo wysokiej rangi dyplomatycznej na świecie, jednym z wyzwań, z którymi obecnie mierzy się Indonezja – a co może wpłynąć na jej rolę jako „mocarstwa średniego” – są jej zdolności do aktywnego reprezentowania swoich interesów w rejonach wykraczających poza dotychczasowe partnerstwa.

Przykładowo, w kwestii Afryki Indonezja ma obecnie odpowiednią „bazę polityczną” do zacieśniania relacji z regionem. Nawiązała bowiem stosunki dyplomatyczne z 54 państwami, w tym 46, w regionie Afryki Subsaharyjskiej i 8 w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej (MENA). Aczkolwiek, spośród 54 państw afrykańskich, ambasady Indonezji są obecne jedynie w 16 z nich (dziesięć w regionie Afryki Subsaharyjskiej, 6 w MENA i jeden konsulat generalny w Kapsztadzie w Republice Południowej Afryki). Należy wspomnieć, że wiele z wyżej wymienionych misji jest przydzielonych do kilku państw jednocześnie. Ponadto Ministerstwo Handlu ma tylko jednego Attaché Handlowego (przydzielonego do Ambasady w Kairze, Egipt) i dwa Indonezyjskie Centra Promocji Handlu (ang. *Indonesia Trade Promotion Centre; ITPC*) (w Johannesburgu, RPA i Lagos, Nigeria). Zgodnie ze stanem na 2024 rok Indonezja nie ma Centrum Promocji Inwestycji Indonezji (ang. *Indonesia Investment Promotion Center; IIPC*) zlokalizowanego na kontynencie afrykańskim²⁵⁵⁻²⁵⁶. Biorąc pod uwagę potencjał tego regionu i fakt, że coraz bardziej otwiera się on na współpracę z nowymi podmiotami, można wnioskować, że powolne działania dyplomatyczne Dżakarty mogą przynieść niekorzystne rezultaty w przyszłości, zwłaszcza jeśli weźmiemy pod uwagę niedawny wzrost zainteresowania Afryką wśród przedstawicieli ChRL. Tym samym, celem zacieśniania więzi dyplomatycznych, a w przyszłości także gospodarczych, mogłoby być powołanie instytucji wzorowanej na Forum Współpracy Chińsko-Afrykańskiej (ang. *Forum on China-Africa Cooperation; FOCAC*), które w lutym 2020 r. obchodziło 20-lecie swojego istnienia²⁵⁷.

²⁵⁵ L. N. Sari (2023), *Indonesia's Economic Diplomacy to Africa: Challenges and Opportunities*, „THC insights” 39(1), s. 1-2.

²⁵⁶ Biuro IIPC w Abu Zabi (założone w 2011 r.) obejmuje regiony Bliskiego Wschodu, Azji Południowej, Azji Środkowej i Afryki. (Indonesia Investment Promotion Centre (IIPC) Abu Dhabi, *About IIPC Abu Dhabi*, <https://www.investindonesia.ae/>, [dostęp dnia: 18.02.2025].

²⁵⁷ F. Kaczmarek (2022), *Chiny jako aktor bezpieczeństwa w Afryce*, „Przegląd Politologiczny”, 1, s. 21.

W tym kontekście warto wspomnieć o dyplomacji gospodarczej, która zajmuje wysokie miejsce w indonezyjskiej polityce zagranicznej, zwłaszcza odkąd prezydent Widodo objął urząd. Priorytetowe traktowanie tego typu działalności należy rozumieć jako strategię czerpania maksymalnych korzyści ekonomicznych z wyzwań gospodarczych i geopolitycznych, a także przesunięcia światowego środka ciężkości gospodarczej do Azji. Nacisk na ten sektor jest postrzegany jako wynik „proludowego” podejścia Jokowi, często określanego jako dyplomacja przyziemna. Co więcej, prezydent miał poprosić wszystkich dyplomatów, aby ci poświęcili około 90 procent misji dyplomatycznej dyplomacji gospodarczej. Oczekiwano, że przyczyni się to do ochrony interesów gospodarczych Indonezji na arenie międzynarodowej, a także przyniesie bezpośrednie korzyści i dobrobyt jej obywatelom²⁵⁸.

Biorąc pod uwagę obecne trendy ekonomiczne, znaczenie państwowej dyplomacji gospodarczej najprawdopodobniej wzrośnie. Świadczyć o tym może przede wszystkim fakt, że niezależnie od przyjmowanej doktryny polityki gospodarczej, wpływ rządu na funkcjonowanie rynku jest nadal znaczący, co można zaobserwować nawet w krajach o liberalnym podejściu do tych kwestii. Przedsiębiorstwa państwowe, wzmacniając współpracę z przedsiębiorstwami prywatnymi działającymi na rynkach międzynarodowych, mogłyby również wpłynąć na swoją pozycję względem innych podmiotów. Z kolei potencjalną niepewność polityczną można skutecznie zminimalizować dzięki działaniom rządów, które są również naturalnymi gwarantami stabilności i wsparcia politycznego w gospodarce.

Indonezja ma obecnie 44 instrumenty dyplomacji gospodarczej rozproszone w 32 państwach, w tym 25 Attaché Handlowych i 19 Indonezyjskich Centrów Promocji Handlu (ITPC). Większość tych przedstawicielstw działa w krajach rozwiniętych, ze szczególnym uwzględnieniem Unii Europejskiej, gdzie znajduje się 15 z wyżej wymienionych biur²⁵⁹. Biorąc pod uwagę bariery handlowe, których kraje rozwinięte używają do ochrony swoich rynków, otwarcie tych placówek jest kluczowe dla zapewnienia płynności indonezyjskiego eksportu na bardziej prosperujące rynki. Warto przy tym dostrzec, że ze względu na rosnące znaczenie gospodarki opartej na technologii i innowacjach, takiej jak gospodarka cyfrowa, rząd Indonezji mógłby prowadzić bardziej zintegrowaną dyplomację gospodarczą, łączącą w sobie elementy

²⁵⁸ D. Margiansyah (2020), *Revisiting Indonesia's Economic Diplomacy in the Age of Disruption: Towards Digital Economy and Innovation Diplomacy*, „Journal of ASEAN Studies”, 8(1), s. 25.

²⁵⁹ L. Khairunnisah, L. Puji, S. Salam (2025), *The Effectiveness Of Economic Diplomacy: A Case Of Indonesia's Economic Diplomacy Toward European Union*, „Innovative Issues and Approaches in Social Sciences”, 18, s. 170.

cyfryzacji, technologii oraz innowacji. Dodatkowo, należy zauważyć, iż większość państw rozwiniętych, w tym chociażby członków UE, ma już teraz przejrzyste i dostępne informacje, w związku z czym instrument dodatkowej promocji nie jest dla nich aż tak istotny²⁶⁰. W przypadku Indonezji, która wciąż należy do państw rozwijających się, instytucje związane z handlem są mniej zaawansowane, w związku z czym rząd jest niejako zobowiązany do odgrywania znaczącej roli w radzeniu sobie z barierami i wszelkimi innymi utrudnieniami w handlu.

Należy jednak wspomnieć, że nie tylko energia jest skutecznym czynnikiem wpływu w polityce zagranicznej. Znaczenie dyplomacji kulturowej stale rośnie. Już teraz jest ona użyteczną bronią do zdobywania sympatii innych państw i wywierania na nie wpływu, przy jednoczesnym unikaniu stosowania twardej siły. Tym samym, państwa o silnym pozytywnym wizerunku zwykle korzystają na więzi przyjaznych stosunków, nawet jeśli nie tworzą formalnego sojuszu bezpieczeństwa.

Koncepcja indonezyjskiej dyplomacji kulturalnej za granicą nie wygląda wszędzie tak samo. W zależności od kraju, w którym podejmowane są działania promocyjne, będzie ona podkreślać różne punkty, z różną siłą. W przeciwieństwie do kontynentu azjatyckiego, gdzie dyplomacja ta wydaje się być nadal słabsza w porównaniu do jej koreańskich, japońskich czy chińskich odpowiedników, działalność kulturalna w Australii jest znacznie bardziej rozwinięta, co jest zauważalne zwłaszcza w kwestii nauczania języka indonezyjskiego i wiedzy o kulturze. Przykładowo, istnieją programy wymiany dla uczniów o nazwie „Bali Buddies”, obejmujące głównie szkoły na Bali. Ten i inne projekty osiągają zamierzone cele w postaci rosnącej z roku na rok liczby gości z Australii, co można uznać za sukces indonezyjskiej *soft power*. Równie efektywnie prowadzone są aktywności na kontynencie Ameryki Północnej, gdzie Indonezja działa za pośrednictwem swojego biura przedstawicielskiego. Jednym ze sposobów na promowanie rodzimej kultury są tutaj popularne spektakle teatru cieni *Wayang*, który został uznany przez UNESCO za Arcydzieło Ustnego i Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości. Z kolei na kontynencie afrykańskim, który jakkolwiek nie stanowi jeszcze głównego punktu odniesienia w procesie stanowienia polityki zagranicznej Dżakarty, indonezyjska dyplomacja kulturalna jest oparta w dużej mierze na promocji *Pencak Silat*, który jest popularny zwłaszcza w Egipcie. Jest to jedna

²⁶⁰ *Ibidem*, s. 171

z tradycyjnych indonezyjskich sztuk walki, która w 2019 roku została uznana przez UNESCO za niematerialne dziedzictwo światowe. Decyzja zawierała wzmiankę o roli sportu w jednoczeniu narodów ze względu na zawarte w nim wartości przyjaźni i wzajemnego szacunku dla innych²⁶¹. Na kontynencie europejskim indonezyjska dyplomacja kulturalna przybiera różne formy, w zależności od stopnia rozwoju stosunków dwustronnych. Największy nacisk położono tu na relacje z Niemcami i Holandią, czyli krajami, w których mieszka wielu Indonezyjczyków. W przypadku tego ostatniego występują dodatkowe powiązania kulturowe ze względu na fakt, że Holendrzy kolonizowali Indonezję przez dość długi czas. Niemcy z kolei często patrzą na swojego azjatyckiego partnera głównie przez pryzmat trzeciego prezydenta Indonezji, BJ Habibiego, który nie tylko ukończył studia w Niemczech, ale przede wszystkim wniósł znaczący wkład w rozwój nowoczesnego lotnictwa. W 2017 roku indonezyjska kultura i sztuka były również prezentowane na festiwalu Europalia, który odbywa się rotacyjnie między krajami²⁶².

Mimo zauważalnego postępu w promowaniu własnej kultury, pozycja Indonezji pod względem potencjału *soft power* jest nadal dość niska. Według rankingu Global Soft Power Index 2024 zajmuje ona dopiero 45. miejsce²⁶³, co negatywnie wyróżnia ją na tle wielu innych państw Azji Południowo-Wschodniej. Ta słabość wynika z nieskoncentrowanej dyplomacji kulturowej w ramach indonezyjskich instrumentów dyplomatycznych. Przykładowo, jeszcze w Strategicznych Celach Ministerstwa Spraw Zagranicznych Indonezji na lata 2015-2019 nie zostało wspomniane w żaden sposób o dyplomacji kulturowej, ani dyplomacji publicznej, poświęcając pełną uwagę bardziej popularnej dyplomacji morskiej i ekonomicznej. Tym samym tamtejszy rząd nie jest w stanie wykorzystać w pełni bogatej indonezyjskiej kultury, tożsamości i rodzimych wartości jako głównego instrumentu do promowania interesów narodowych²⁶⁴.

²⁶¹ The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO (2019), *Decision of the Intergovernmental Committee: 14.COM 10.B.15*, <https://ich.unesco.org/en/decisions/14.COM/10.B.15>, [dostęp dnia: 04.03.2025].

²⁶² Asia-Europe Foundation – ASEF (2016), *Europalia Indonesia programme planning for 2017*, <https://culture360.asef.org/news-events/europalia-indonesia-programme-planning-2017/>, [dostęp dnia: 04.03.2025].

²⁶³ Indonezja zajmuje 45 pozycję spośród 193 państw członkowskich Organizacji Narodów Zjednoczonych. Ranking stworzony w skali od 1 do 100 punktów, według wyników ankiety przeprowadzonej wśród ponad 170 000 respondentów na ponad 100 rynkach. [Brand Finance (2025), *Op. Cit.*, s. 6].

²⁶⁴ N. Viartasiwi, A. Trihartono, E. Hara (2020), *Unpacking Indonesia's Cultural Diplomacy: Potentials and Challenges*, „International Journal of Sustainable Future for Human Security”, 7(2), s. 26.

Biorąc powyższe pod uwagę, można zauważyć, że Indonezja, mimo posiadania odpowiednich mechanizmów wpływu, nadal nie potrafi ich właściwie wykorzystać, co wiąże się nie tyle z jej sytuacją wewnętrzną, co raczej z charakterystyką jej bezpośredniego otoczenia, w którym jest ona niejako zmuszona ustąpić miejsca silniejszym graczom. W kwestiach militarnych, w przypadku bezpośredniego konfliktu w regionie Indo-Pacyfiku, najprawdopodobniej będzie ona dążyła do uniknięcia bezpośredniego konfliktu z Chinami, koncentrując się głównie na ewakuacji swoich obywateli oraz akcjach humanitarnych. Pod względem ekonomicznym i kulturowym, chociaż stopniowo stara się rozszerzać swój potencjał oraz wpływy na inne państwa, to jednak nadal pozostaje w tyle chociażby za Koreańczykami czy Japończykami. Jednak biorąc pod uwagę rosnące znaczenie globalizacji, Indonezja ma szansę zwiększyć swoją siłę, a przez to także i oddziaływania na inne regiony. Aby to jednak zrobić, musi wyjść w swoich programach oraz strategiach poza tradycyjne centra współpracy, włączając w to kraje spoza świata kolektywnego zachodu czy też Azji.

3. Republika Korei

Półwysep Koreański przez stulecia pogrążony był w geopolitycznym wirze, w którym ścierały się mocarstwa lądowe i morskie. Po zakończeniu zimnej wojny władze w Seulu starały się wykorzystać poprawę stosunków międzypaństwowych w regionie i zwiększyć swoje wpływy na otoczenie – głównie poprzez ponowne połączenie systemu kolejowego, tworzenie sieci energetycznych, jak również rozpoczęcie wymiany gospodarczej na większą skalę z dotychczasowymi rywalami, w tym Koreą Północną, Chinami oraz Rosją. Mimo podjęcia szeregu inicjatyw Koreańczycy bardzo szybko musieli uwzględnić w swoich ambitnych planach wyzwania związane z ponownym wzrostem napięć w stosunkach międzykoreańskich i nową konfrontacją chińsko-amerykańską, która wpłynęła na sytuację w krajach trzecich. Jak trafnie zauważył Hans Morgenthau, los Półwyspu Koreańskiego przez ponad 2000 lat był determinowany przez równowagę sił między mocarstwami rywalizującymi albo o rządy w krajach hegemonicznych, które kontrolują Półwysep Koreański, albo o kontrolę nad nim²⁶⁵. Terytorium to było więc przedmiotem sporu między różnymi, odmiennymi

²⁶⁵ M. Chung-in, S. W. Lee (2022), *South Korea's geopolitics: Challenges and strategic choices*, „Melbourne Asian Review”, s. 1-3.

blokami, które starały się utrzymać wpływy – mniej lub bardziej bezpośrednie – nad półwyspem.

Obecnie Republika Korei mierzy się z nową rywalizacją, która angażuje nie tylko jej północnego sąsiada, ale przede wszystkim Chiny i Stany Zjednoczone. Podczas gdy ChRL wzywała Koreę do zachowania neutralnego stanowiska, Waszyngton naciskał na to, aby ta jasno opowiedziała się po stronie kolektywnego Zachodu. Choć oficjalnie Seul jest uznawany za sojusznika mocarstw zachodnich, to w sferze gospodarczej stara się zachować jak największą neutralność, co pozwala mu na utrzymanie pozytywnego wizerunku w oczach zagranicznych partnerów.

Analizując dotychczasową politykę Republiki Korei, można zauważyć, że od czasu demokratyzacji państwa, która rozpoczęła się pod koniec lat 80. XX wieku, rząd w Seulu, niezależnie od wewnętrznych zmian zachodzących w obrębie frakcji politycznych, dążył do zacieśnienia relacji z resztą świata, co odbywało się najczęściej najpierw w sektorze gospodarczym, a dopiero później także i w innych obszarach, w tym w sferze politycznej i kulturowej aktywności państwa. Tym samym, na przestrzeni lat Korea Południowa sukcesywnie rozwijała stosunki dyplomatyczne ze wszystkimi głównymi mocarstwami, a także przystąpiła do Organizacji Narodów Zjednoczonych, która odegrała kluczową rolę w kształtowaniu zarówno jej polityki wewnętrznej, jak i zagranicznej. Choć wpływ bloku zachodniego był zauważalny już od momentu utworzenia rządu koreańskiego w 1948 roku, to jego znaczenie wzrosło jeszcze bardziej po oficjalnym przystąpieniu państwa do ONZ w 1991 roku. Członkostwo to umożliwiło Seulowi bardziej efektywne nawiązywanie i utrzymywanie wielopoziomowej współpracy międzynarodowej, wzmacniając jego pozycję w globalnym systemie politycznym. Co więcej, 1 stycznia 2023 roku Korea Południowa rozpoczęła swoją trzecią kadencję jako niestały członek Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych (RB ONZ) na lata 2024–2025. Wcześniej pełniła tę funkcję w latach 1996–1997 i 2013–2014²⁶⁶. Jej wybitna pozycja w organizacji została dodatkowo podkreślona w roku 2007 poprzez mianowanie Ban Ki-moona, byłego koreańskiego ministra spraw zagranicznych i handlu, na 8. Sekretarza Generalnego ONZ. Na przestrzeni lata Korea Południowa kilkakrotnie zapewniła sobie także pozycję niestałego członka ECOSOC.

²⁶⁶ G. McKinley (2023), *Seoul Stepping Up: South Korea as a Non-Permanent UN Security Council Member*, Center for a New American Security, <https://www.cnas.org/publications/commentary/seoul-stepping-up-south-korea-as-a-non-permanent-un-security-council-member>, [dostęp dnia: 22.10.2024].

Wydaje się zatem, że wspomniane osiągnięcia skutecznie podkreślają determinację Seulu w dążeniu do zacieśnienia współpracy z międzynarodowymi interesariuszami oraz jego stałe zaangażowanie w globalne zarządzanie. Aktywny udział Korei Południowej w organizacjach regionalnych i ponadregionalnych, w których państwo to dąży do pełnienia roli wpływowego członka, stanowi integralną część tej strategii. Takie zaangażowanie odzwierciedla szerszy cel państwa, jakim jest wzmocnienie jego pozycji jako kluczowego aktora na arenie międzynarodowej.

Republika Korei z powodzeniem zorganizowała „2021 Seoul UN Peacekeeping Ministerial”²⁶⁷, które stanowiło platformę do dyskusji na temat wykorzystywania technologii i poprawy zdolności medycznych w trakcie prowadzenia operacji pokojowych ONZ²⁶⁸. Koreańczycy aktywnie uczestniczą w działaniach ONZ na rzecz pokoju i bezpieczeństwa, przyczyniając się do promowania międzynarodowej stabilności politycznej. Zgodnie ze stanem na marzec 2024 r. w sumie 571 koreańskich oficerów wojskowych i policjantów zostało rozmieszczonych w 6 różnych misjach prowadzonych w ramach Operacji Pokojowych ONZ (ang. *UN Peacekeeping Operations; PKO*)²⁶⁹.

Tabela 10. Rozmieszczenie południowokoreańskiego personelu wojskowego – stan na 2024 rok

Misja	Kraj(Region)	Mandaty	Personel
UNMOGIP	Indie i Pakistan	Monitorowanie zawieszenia broni w Dżammu i Kaszmirze	6 ekspertów na misji
UNMISS	Sudan Południowy	Ochrona ludności cywilnej, monitorowanie praw człowieka i wspieranie wdrażania porozumienia o zaprzestaniu działań wojennych	276 żołnierzy, 3 ekspertów na misji, 7 oficerów sztabowych

²⁶⁷ Seulskie ministerialne spotkanie ONZ ds. misji pokojowych w 2021 r. stanowiło szóstą edycję forum najwyższego szczebla w obszarze pokoju i bezpieczeństwa ONZ. To spotkanie zgromadziło ministrów obrony i spraw zagranicznych z ponad 150 państw członkowskich, stanowiąc krytyczną platformę do promowania dialogu, współpracy i zobowiązań w celu zwiększenia skuteczności operacji pokojowych ONZ.

²⁶⁸ Permanent Mission of the Republic of Korea to the United Nations, *International peace and security*, https://overseas.mofa.go.kr/un-en/wpge/m_5159/contents.do, [dostęp dnia: 04.11.2024].

²⁶⁹ Ministry of Foreign Affairs – Republic of Korea (b.d), *Korea's Participation in UN Activities*, https://www.mofa.go.kr/eng/wpge/m_5460/contents.do, [dostęp dnia: 11.01.2025].

UNIFIL	Liban	Monitorowanie zaprzestania działań wojennych i pomoc w zapewnieniu dostępu do pomocy humanitarnej dla ludności cywilnej	269 żołnierzy, 4 oficerów sztabowych
MINURSO	Sahara Zachodnia	Monitorowanie zawieszenia broni	3 ekspertów na misji
UNDOF	Golan	Nadzorowanie zawieszenia broni i porozumienia o wycofaniu	1 Ekspert na misji
UNTSO	Bliski Wschód	Pomoc w przywracaniu stabilizacji na Bliskim Wschodzie	2 ekspertów na misji

Źródło: Ministry of Foreign Affairs – Republic of Korea (b.d), *Korea's Participation in UN Activities* https://www.mofa.go.kr/eng/wpge/m_5460/contents.do, [dostęp dnia: 11.01.2025].

Biorąc pod uwagę geopolityczne położenie Korei Południowej i zagrożenia, jakie ono stwarza, bezpieczeństwo pozostaje najwyższym priorytetem dla tamtejszych decydentów. Koreańczycy współpracują z NATO od prawie dwóch dekad. Wspomniana kooperacja została dodatkowo umocniona podczas szczytu w Rydze w 2006 roku, na którym Republika Korei została wyznaczona jako Kraj Kontaktowy NATO²⁷⁰ (wraz z Japonią, Australią i Nową Zelandią). W tym okresie aktywnie uczestniczyła w inicjatywach kierowanych przez Sojusz, w szczególności w Międzynarodowych Siłach Wsparcia Bezpieczeństwa (ang. *International Security Assistance Force; ISAF*) w Afganistanie, co ułatwiło rozwój powiązań instytucjonalnych i interoperacyjności operacyjnej. Od tamtego czasu wzajemne stosunki ewoluowały w zależności od poszczególnych zmian geopolitycznych, jak i odrębnych priorytetów kolejnych administracji Korei Południowej (administracji Moon Jae-ina: 2017–2022 i Yoon Suk-yeola: 2022–2024). Zauważa się, że gabinet Moon Jae-ina skupił się na niekonwencjonalnej współpracy w zakresie bezpieczeństwa z NATO, takiej jak cyberobrona i przeciwdziałanie terroryzmowi. Z kolei administracja Yoon Suk-yeol przyjęła bardziej asertywne podejście, pogłębiając więzi

²⁷⁰ Termin używany przez NATO do opisywania krajów spoza istniejących wówczas ram partnerstwa NATO (takich jak Rada Partnerstwa Euroatlantyckiego).

wojskowe z NATO poprzez umowy obronne i wspólne inicjatywy, co można powiązać m.in. z inwazją Rosji na Ukrainę w 2022 roku²⁷¹.

Zmiany geopolityczne w regionie Europy Wschodniej, a także nierozwiązane napięcia na Morzu Południowochińskim wpłynęły na decyzję Seulu o sformalizowaniu tych więzi i, co za tym idzie, utworzeniu misji dyplomatycznej w Brukseli, która miałaby ułatwić koordynację obustronnej polityki. Co więcej, Prezydent Yoon Suk-yeol został pierwszym południowokoreańskim szefem państwa, który wziął udział w szczytach NATO, uczestnicząc w spotkaniach w Madrycie w 2022, a następnie w Wilnie w 2023 roku. Warto również zauważyć, że dzięki wysłaniu ekspertów ds. cyberbezpieczeństwa z Krajowej Służby Wywiadowczej do Centrum Doskonałości Obrony Cybernetycznej (ang. *NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence; CCDCOE*) w Tallinie, w Estonii, Korea Południowa stała się pierwszym krajem Azji Wschodniej, który przystąpił do Centrum Doskonałości NATO. W 2023 r. współpraca ta została umocniona wraz z przyjęciem „Indywidualnie dostosowanego programu partnerskiego” (ang. *The Individually Tailored Partnership Programme*), czyli ram obejmujących współpracę dwustronną w takich obszarach jak cyberbezpieczeństwo, rozbrojenie i nierozprzestrzenianie broni²⁷². Ustanowione ramy instytucjonalne obejmujące lata 2023–2026, zapewniają ustrukturyzowaną ścieżkę do trwałej współpracy, niezależnie od krajowych zmian politycznych.

Analizując powyższe można zauważyć strategiczne wysiłki Korei Południowej zmierzające do nawiązania współpracy z NATO w ramach szerszych inicjatyw w zakresie bezpieczeństwa i dyplomacji. Pomimo różnic w prowadzeniu polityki zagranicznej przez obie administracje, w tym dotyczącej współpracy z krajami NATO, zarówno Moon Jae-in, jak i Yoon Suk-yeol skupili się na wzmocnieniu południowokoreańskiego przemysłu obronnego, zwiększeniu eksportu broni i instytucjonalizacji współpracy z zachodnimi partnerami, szczególnie w obszarach cyberbezpieczeństwa i przeciwdziałania terroryzmowi.

Poza kwestiami związanymi z bezpieczeństwem narodowym, wśród priorytetów koreańskiego rządu znajdują się również zagadnienia z sektora gospodarki.

²⁷¹ E. J. Ballbach (2025), *South Korea's Ever-Closer Relations with NATO. Intersecting and Varying Motives of South Korea's Moon Jae-in and Yoon Suk-yeol Administrations*, „Stiftung Wissenschaft und Politik/ German Institute for International and Security Affairs”, SWP Comment 2025/C (04), s. 3-5.

²⁷² B. Nemeth, S. Kim (2024). *South Korea and NATO: from unlikely companions to key partners*, „International Affairs”, 100(2), s. 609-610.

Koreańczycy doświadczyli bezprecedensowego cudu gospodarczego, który wyniósł ich gospodarkę ponad większość państw regionu. Z tej też przyczyny wydają się być narodem, który zdaje sobie sprawę z zagrożeń i możliwości jakie niesie za sobą globalizacja. Coraz większy przepływ ludzi, towarów i informacji wymaga współpracy jak największej liczby państw z którymi można prowadzić współpracę na wielu płaszczyznach. Od 2018 roku Korea przystąpiła do dziewięćdziesięciu jeden organizacji międzyrządowych podejmujących w swych agendach problemy oraz zagadnienia z zakresu m.in. gospodarki światowej, rozwoju zasobów, zwalczania chorób oraz ochrony środowiska. Aby zapewnić sobie lepszy dostęp do wybranych rynków, Korea opowiadała się za organizowaniem u siebie różnego rodzaju spotkań organizacji międzynarodowych, co w rezultacie zaowocowało wybraniem jej na siedzibę lub oddział wielu międzynarodowych instytucji. Stolica Korei, pomimo dość niekorzystnego położenia pod względem geopolitycznym, została gospodarzem sześciu siedzib, z kolei w dwóch innych miastach – Incheon i Busan – znajduje się odpowiednio dziesięć i trzy placówki międzynarodowe²⁷³.

Warto przy tym zwrócić uwagę zwłaszcza na *Global Green Growth Institute* (GGGI), która jest pierwszą międzynarodową organizacją zainicjowaną przez rząd Korei. GGGI została założona w 2012 roku na Konferencji ONZ w sprawie Zrównoważonego Rozwoju Rio+20, w celu wsparcia rządów państw rozwijających się w przechodzeniu na zielony, a tym samym zrównoważony model wzrostu. Organizacja sukcesywnie przyczynia się do łagodzenia zmian klimatu oraz adaptacji do nich, jak również tworzenia zielonych miejsc pracy i inkluzywnych gospodarek²⁷⁴. Inną z powołanych w Korei instytucji jest *International Vaccine Institute* (IVI), założona jako międzynarodowa organizacja non-profit w Seulu w 1997 r. IVI powstała w celu promowania rozwoju i badań nad szczepionkami, co ma na celu zapewnienie bardziej wydajnej, a przez to niedrogiej dystrybucji szczepień zwłaszcza w krajach mniej rozwiniętych²⁷⁵.

Republika Korei stara się aktywnie rozwijać swoje relacje nie tylko na forach multilateralnych, ale także poprzez swoje misje zagraniczne rozlokowane w poszczególnych państwach, dzięki czemu ma większą kontrolę nad kierunkiem rozwoju dalszej współpracy międzynarodowej. Jest ona przy tym jednym z aktywniej działających państw w regionie Azji

²⁷³ The National Atlas of Korea (2019), *Op. Cit.*

²⁷⁴ ASEAN-Republic of Korea Cooperation Fund (AKCF), *The Global Green Growth Institute (GGGI)*, <https://www.aseanrocfund.com/our-partners/the-global-green-growth-institute-gggi>, [dostęp dnia: 04.08.2024].

²⁷⁵ The International Vaccine Institute (IVI), *IVI in Brief*, <https://www.iviv.int/who-we-are/ivi-in-brief/>, [dostęp dnia: 04.08.2024].

Południowo-Wschodniej, co zapewniło jej trzynaste miejsce w globalnym rankingu Lowy Institute.

Tabela 11. Potencjał dyplomatyczny Półwyspu Koreańskiego – stan na 2024 rok

	Ludność (mln)	PKB (USD)	Ilość placówek łącznie	Ambasady / wysokie przedstawi cielstwa	Konsulaty/ konsulaty generalne	Stale misje	Inne przedstawi cielstwa
Korea Południowa	51.8	1,709 tld	187	114	60	5	8
Korea Północna	26.1	23 mld	43	39	1	3	0

Źródło: Lowy Institute (2024), *Global Diplomacy Index*,
https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/country_ranking, [dostęp dnia: 19.07.2024].

Liczba południowokoreańskich misji dyplomatycznych nieprzerwanie rosła aż do 1997 roku. Ten pozytywny trend został przerwany dopiero przez azjatycki kryzys finansowy, w wyniku którego Koreańczycy byli zmuszeni do zamknięcia dwudziestu dwóch placówek zagranicznych. Niemniej jednak, ponowne ożywienie gospodarki na przełomie XX i XXI wieku skutkowało podjęciem decyzji o przywróceniu liczby misji dyplomatycznych do poprzedniego poziomu. Można przez to rozumieć, że poziom zaangażowania państwa w powyżej opisanej formie – zarówno w Korei, jak i w pozostałych państwach – będzie zależał od warunków społeczno-ekonomicznych, przy czym priorytet mają regiony, z którymi utrzymywane są bliskie stosunki. W przypadku Korei Południowej, wiele spośród jej konsulatów generalnych znajduje się w Ameryce Północnej oraz Azji. Szczególną uwagę należy zwrócić na USA, Japonię i Chiny, z którymi stosunki napędzane są nie tylko poprzez współpracę polityczno-gospodarczą, ale także relacje społeczno-kulturowe. Warto bowiem zaznaczyć, że są to państwa w których mieszka wielu koreańskich obywateli,

przez co rząd jest mimowolnie zobligowany do zapewnienia im odpowiedniego wsparcia dyplomatycznego w miejscu ich pobytu²⁷⁶.

Rząd Republiki Korei stara się przyjmować proaktywną postawę zarówno w stosunkach bilateralnych, jak i multilateralnych. Dyplomacja publiczna jest w tym kontekście jednym z kluczowych elementów oddziaływania na podmioty trzecie. Choć odgrywa ona obecnie niezwykle ważną rolę, jej początki datowane są dopiero na lata 90. XX wieku, przy czym działania ówczesnego rządu koncentrowały się na dwóch głównych obszarach: poprawie wizerunku Korei na arenie międzynarodowej oraz opracowaniu nowej strategii działań skierowanych „na zewnątrz”. Zmiany te były szczególnie widoczne za rządów Lee Myung-bak’a²⁷⁷. W celu wypromowania nowej, silnej marki narodowej, administracja rządowa ogłosiła w 2008 r. strategię „Globalnej Korei” a rok później powołała „Prezydencką Radę ds. Marki Narodowej”²⁷⁸. Aby osiągnąć zamierzone cele oparto swoją strategię na wykorzystaniu elementu szybkiego wzrostu gospodarczego Korei, dzięki czemu państwo, które przeszło drogę od eksploatowanych peryferii do jednej z silniejszych gospodarek świata, mogło jawić się jako odpowiedni mediator pomiędzy państwami rozwiniętymi i rozwijającymi się. Wspomniana zmiana polityki pojawiła się w momencie, gdy naród dążył do wzmocnienia swojego międzynarodowego wizerunku i wpływów poprzez zaangażowanie kulturalne, a nie tradycyjne środki ekonomiczne lub militarne.

Rozwój nowej strategii wymagał w pierwszej kolejności wprowadzenia samego terminu „dyplomacji publicznej”, który nigdy wcześniej nie był oficjalnie używany. Dopiero w 2010 roku rząd Korei mianował Ma Young-sam’a pierwszym ambasadorem Dyplomacji Publicznej (DP). W kolejnych latach transformacji uległo Biuro Współpracy Kulturalnej w Ministerstwie Spraw Zagranicznych i Handlu, które ostatecznie zostało przekształcone na Biuro Dyplomacji Publicznej i Spraw Kulturalnych. W celu zapewnienia stabilnej i skutecznej realizacji zadań DP, stworzono odpowiednią infrastrukturę prawną poprzez legislację zainicjowaną przez Zgromadzenie Narodowe. Uchwała ustawy o dyplomacji publicznej z 2016 roku stanowiła fundament pod kompleksowe, ogólnokrajowe podejście do tej dziedziny w Korei

²⁷⁶ The National Atlas of Korea (2019), *Overseas Koreans and Diplomatic Missions Overseas*, http://nationalatlas.ngii.go.kr/pages/page_632.php, [dostęp dnia: 07.08.2024].

²⁷⁷ Prezydent Republiki Korei w latach 2008-2013.

²⁷⁸ S. Niederhafner (2014), *Honest Broker Korea?: The G20 Meeting in Seoul and the International Perception of South Korea as a Global Actor*, „Asian International Studies Review”, 15(2), s. 50.

Południowej²⁷⁹. Obecnie jest ona rozumiana jako działania dyplomatyczne, poprzez które Koreańczycy budują zrozumienie oraz zaufanie do swojego państwa wśród obcokrajowców. Jest to wieloaspektowe podejście, które opiera się na wielopoziomowym połączeniu działań w wymiarze politycznym i kulturowym. Z założenia może odbywać się to bezpośrednio lub we współpracy z lokalnymi rządami i sektorem prywatnym²⁸⁰.

Koreański model dyplomacji publicznej wydaje się zatem przybierać model długofalowej strategii polityki zagranicznej, opartej na budowaniu pozytywnego wizerunku państwa na arenie międzynarodowej, przy czym decydenci polityczni, jak i dyplomaci nie są nastawieni na osiągnięcie jednego, konkretnego celu. Tak więc kluczowymi czynnikami napędzającymi międzynarodowe stosunki kulturalne Korei były jej wysiłki na rzecz zbudowania trwałej marki państwa, co miało zostać osiągnięte głównie poprzez skuteczne wykorzystanie, a co ważniejsze, utrzymanie tzw. „koreańskiej fali” (kor. *한류*; RR: *Hallyu*), która rozpoczęła się w latach 1996–1997, kiedy to chińskie media zaczęły nadawać koreańskie seriale telewizyjne i piosenki pop. Spośród koreańskich artystów, zespół H.O.T. cieszył się w Chinach szczególnym zainteresowaniem, co potwierdza sprzedaż ponad 50 tys. egzemplarzy płyt w ciągu zaledwie jednego miesiąca. Był to znaczący sukces, tym bardziej, że najbardziej optymistyczne oczekiwania zakładały nakład zaledwie 5 tys. egzemplarzy. Co więcej, występ H.O.T. w Pekinie, w lutym 2000 roku stał się pierwszym koncertem zorganizowanym przez zagranicznych muzyków w Chinach, który został wyprzedany²⁸¹. W kolejnych latach „koreańska fala” zaczęła zyskiwać na popularności w Tajwanie, Wietnamie, Hong Kongu i Japonii, a następnie przeniosła się na inne kontynenty, dzięki czemu została uznana za ważne narzędzie DP. Po Mistrzostwach Świata FIFA 2002 rząd Korei, pod auspicjami premiera, powołał Narodowy Komitet Wizerunku, który w 2009 r. przekształcono we wspomnianą wcześniej Prezydencką Radę ds. Marki Narodowej²⁸².

²⁷⁹ K. J. Choi (2019), *The Republic of Korea's Public Diplomacy Strategy: History and Current Status*, „Perspectives”, s. 13-14.

²⁸⁰ Ministry of Foreign Affairs – Republic of Korea, *Introduction of the Public Diplomacy* (*소개*), https://www.mofa.go.kr/eng/wpge/m_22841/contents.do, [dostęp dnia: 04.08.2024].

²⁸¹ J. S. Kim (2016), *Success without Design: Hallyu (Korean Wave) and Its Implications for Cultural Policy*, „The Korean Journal of Policy Studies”, 31(3), s. 103-104.

²⁸² K. J. Choi (2019), *Op. Cit.*, s. 13-14.

Tabela 12. Rozwój Korean Wave według okresów

Klasyfikacja	Korean Wave 1.0	Korean Wave 2.0	Korean Wave 3.0
Okres	1997 – połowa lat 2000	Połowa lat 2000. – początek lat 201	Początek lat 2010. – obecnie
Charakterystyka	Początek Korean Wave Skupienie na treściach wizualnych	Rozprzestrzenienie Korean Wave Skupienie na grupach K-popowych	Różnorodność Korean Wave, w tym gry online, kuchnia, moda i produkty kosmetyczne
Główny gatunek	K-drama (seriale telewizyjne)	K-pop (koreański pop)	K-culture (kultura koreańska)
Gatunki	Dramaty, filmy, K-pop	Kultura popularna, niektóre aspekty sztuki i kultury	Tradycyjna kultura, sztuka i kultura, kultura popularna oraz styl życia
Region	Azja	Azja oraz części Europy, Afryki, Ameryki Środkowej i Południowej, Stany Zjednoczone	Cały świat
Główne media	Telewizja kablowa, telewizja satelitarna, Internet	Strony z wideo (np. YouTube), media społecznościowe (np. Facebook)	Wszystkie rodzaje mediów, w tym OTT (np. Netflix)

Źródło: Ministry of Land Infrastructure and Transport 국토교통부 국토지리정보원 (2017), *Administrative Regions*, http://nationalatlas.ngii.go.kr/pages/page_2043.php, [dostęp dnia: 01.02.2025].

Wiele podmiotów państwowych angażuje się we wspieranie dyplomacji kulturowej i wymiany. Najważniejszymi z nich są Ministerstwo Kultury, Sportu i Turystyki (MCST) oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MOFA), przy czym zakres ich prac w sferze stosunków międzynarodowych czasami się pokrywa. Zasadniczo MCST opracowuje swoją strategię operacyjną w ujęciu rocznym, ze szczególnym uwzględnieniem sektora przemysłów kreatywnych, przy czym wsparcie rządowe ma na celu stworzenie podstaw do ich rozwoju. MCST wspiera m.in. naukę języka koreańskiego za granicą poprzez Instytuty Sejong (dawniej zwane Koreańskimi Centrami Językowymi). Podmioty te nawiązują współpracę z uniwersytetami zagranicznymi, które oferują naukę języka koreańskiego, pomagając przy tym zarówno w znalezieniu kadry dydaktycznej, jak i publikacji czy innych narzędzi. Od 2010 roku w ramach MCST dodatkowo funkcjonuje Koreańska Służba Informacji Kulturowej (KOCIS), która nadzoruje międzynarodową wymianę kulturową. KOCIS odpowiada od 2009 roku za *Korean Cultural Centres*, których zadaniem jest

rozpowszechnianie informacji i wiedzy na temat koreańskiej kultury i życia²⁸³. Dzięki tym inicjatywom Republika Korei z powodzeniem pozycjonuje się jako wiodąca siła kulturowa na arenie światowej, wykorzystując dziedzictwo, język, kuchnię i sztukę do kultywowania korzystnej międzynarodowej percepcji i wspierania zaangażowania międzykulturowego. Jako mocarstwo średnie, skutecznie łączy miękką siłę z elementami strategicznej dyplomacji, aby wpływać na normy globalne, a tym samym podejmować regionalne wyzwania. Nacisk, jaki kładzie na dyplomację publiczną i wymianę kulturalną, odzwierciedla jej szerokie zrozumienie, że wpływy międzynarodowe wykraczają poza siłę militarną i dźwignię ekonomiczną.

Seul, pomimo dysponowania stosownym zapleczem wojskowym, stara się unikać stosowania twardej siły, której użycie z uwagi na niekorzystne położenie geopolityczne mogłoby skutkować jeszcze większymi wyzwaniami dla bezpieczeństwa kraju. Z tej przyczyny, działania zbrojne Republiki Korei ograniczają się głównie do misji pokojowych oraz defensywy, co miało miejsce m.in. w trakcie bitw morskich Yeonpyeong (kolejno w latach: 1999, 2002, 2009), kiedy to doszło do starcia z siłami Korei Północnej na Morzu Żółtym z powodu sporów granicznych oraz w przypadku bombardowania wyspy Yeonpyeong (2010), kiedy to Koreańczycy z Południa byli zmuszeni odpowiedzieć atakami artyleryjskimi na prowokacje Północy²⁸⁴. Korea Południowa zdecydowała się także na rozmieszczenie na swoim terytorium amerykańskiego systemu obrony obszaru wysokiego pułapu (THAAD), aby przeciwdziałać zagrożeniom raketowym z zewnątrz. Choć skutkowało to odwetem ekonomicznym ze strony Chin, oskarżających Seul o podżeganie do nowego sporu, był to niekwestionowany pokaz twardej siły militarnej i strategicznego odstraszania²⁸⁵. Należy jednak pamiętać, że system ten nie był produkcji krajowej, a dostęp do niego był możliwy tylko dzięki silnym powiązaniom z administracją amerykańską. W tym miejscu koniecznym jest wspomnieć, że współpraca z Waszyngtonem skutecznie wpływa, nie tylko na kwestie bezpieczeństwa militarnego Korei, ale także na jej stabilność gospodarczą.

Relatywnie wysokie uzależnienie od amerykańskiego partnera pozostaje znaczącym ryzykiem. Wszelkie wahania rynkowe, wojny handlowe i polityka militarna prowadzona

²⁸³ R. Fisher (2014), *South Korea Country Report*, „Preparatory Action ‘Culture in the EU's External Relations’”, s. 6.

²⁸⁴ K.E. Gause (2015), *North Korea's Provocation and Escalation Calculus: Dealing with the Kim Jong-un Regime*, „Center for Naval Analyses”, s. 9-10

²⁸⁵ I. Kim, S. Park (2018), *Deterrence under nuclear asymmetry: THAAD and the prospects for missile defense on the Korean peninsula*, „Contemporary Security Policy” 40(2), s. 165-166.

przez Waszyngton wpływają na sytuację wewnętrzną w Korei, co zostało zauważone wraz z początkiem drugiej prezydentury Donalda Trumpa. Nowe cła nałożone na produkty koreańskie zostały podniesione do 25% w ramach amerykańskiego programu taryfowego, który krytycy nazywają wojną handlową prowadzoną na skalę globalną. Chociaż większość krajów odpowiedziała wprowadzeniem podobnych środków odwetowych, wydaje się na razie, że Korea Południowa nie pójdzie w ślady np. Chin w walce z cłami nałożonymi przez Stany Zjednoczone. Tak więc Han Duck-soo, który objął urząd prezydenta Korei po tym, jak jego poprzednik został odsunięty od władzy z powodu skandalu z bezpodstawnym wprowadzeniem stanu wojennego w 2024 roku, potwierdził, że jest gotowy do negocjacji z Amerykanami. Podkreśla to tym samym swego rodzaju słabość Koreańczyków w starciu z potęgami globalnymi takimi jak Stany Zjednoczone Ameryki²⁸⁶.

Podsumowując, Korea Południowa, którą już teraz można nazwać mocarstwem średnim, skutecznie łączy miękką siłę z elementami dyplomacji strategicznej, dzięki czemu skutecznie wpływa na normy globalne a tym samym stawia czoła wyzwaniom regionalnym. Jej nacisk na dyplomację publiczną i wymianę kulturalną odzwierciedla jej szerokie zrozumienie, że wpływy międzynarodowe wykraczają poza siłę militarną i dźwignię ekonomiczną. Obecnie można zauważyć, że jedyną przeszkodą w osiągnięciu bardziej niezależnej roli w systemie międzynarodowym jest wąska polityka gospodarcza Republiki Korei i zależność od wybranych rynków zagranicznych. Uzyskanie większych wpływów w regionie, jak również poza nim wymagałoby zatem ponownej oceny możliwości, jakimi obecnie dysponują Koreańczycy, co w konsekwencji mogłoby doprowadzić do większej dywersyfikacji rynków i obszarów współpracy.

4. Turcja

Polityka zagraniczna Republiki Turcji jest głęboko ukształtowana przez jej strategiczne położenie geograficzne. Leżąc na styku trzech kontynentów – Europy, Azji oraz Afryki – ma realną możliwość wywierania wpływu na wszystkie te regiony. Jednak realizacja tego przedsięwzięcia wymaga elastycznego i adaptacyjnego podejścia do regionalnego

²⁸⁶ M. Valerio, G. Bae, Y. Seo and J. Yeung (2025), *CNN Exclusive: This Asian leader is taking a very different approach from China over Trump's tariff war*, „CNN World”, <https://edition.cnn.com/2025/04/08/asia/south-korea-acting-president-han-interview-intl-hnk/index.html>, [dostęp dnia: 08.04.2025].

środowiska. Taka adaptacyjność jest wspierana przez zdolność Turcji do czerpania z historycznego dziedzictwa oraz sojuszy dyplomatycznych ustanowionych jeszcze przez jej poprzedników – zwłaszcza Cesarstwa Bizantyjskiego i Imperium Osmańskiego, których złożone interakcje stały się podstawą strategii polityki zagranicznej współczesnej Turcji.

Granice nowopowstałej Republiki Turcji zostały ustalone w traktacie z Lozanny, podpisanym na skutek przegranej w I Wojnie Światowej²⁸⁷. Obszary, które po kapitulacji Imperium Osmańskiego oraz rozpadzie sułtanatu w 1922 roku uzyskały względną niezależność, w dalszym ciągu pozostają w sferze zainteresowań współczesnych władz tureckich. Jeszcze w XX wieku mieszkańcy Bałkanów, Półwyspu Arabskiego czy Afryki Północnej byli postrzegani przez młodziutką republikę jako zdrajcy, którzy porzucili swojego niedawnego zwierzchnika. Z drugiej natomiast strony państwa ościenne patrzyły na Turcję z nieufnością, obawiając się powrotu ekspansjonistycznej i rewizjonistycznej polityki²⁸⁸. Nowe władze tureckie skupiły się jednak na sprawach wewnętrznych – w tym na odbudowie kraju po zniszczeniach wojennych – i nie były zainteresowane podejmowaniem kwestii, które nie naruszałyby bezpośrednio ich interesów narodowych. Tym samym słowa założyciela, a zarazem pierwszego prezydenta Republiki Turcji, Mustafy Kemala Atatürka, „pokój w domu, pokój w świecie” (tur. *Yurtta sulh, cihanda sulh*) zaczęły być interpretowane jako nawołanie do całkowitego zaniechania jakiegokolwiek ingerencji w politykę wewnętrzną państw trzecich. Choć oryginalne znaczenie tego przekazu odnosiło się do pogodzenia się z utratą utraconych terenów, to jednak słowa „ojca wszystkich Turków” głęboko wpłynęły na trajektorię tureckiej polityki zagranicznej. Dziedzictwo to najprawdopodobniej przyczyniło się do długotrwałej niechęci Turcji do angażowania się w działania militarne za granicą. Było to widoczne nie tylko podczas II Wojny Światowej, ale także w trakcie późniejszych interwencji w konfliktach na Bliskim Wschodzie, w tym I wojnie w Zatoce Perskiej. Taka powściągliwość odzwierciedla szerszą orientację strategiczną, która jest bliższa ostrożności i selektywnemu zaangażowaniu, aniżeli bezpośredniemu zaangażowaniu militarnemu poza własnymi granicami²⁸⁹.

²⁸⁷ Traktat podpisano 24 lipca 1923 r. po siedmiomiesięcznej konferencji zorganizowanej w Lozannie, w Szwajcarii. Sygnatariuszami dokumentu były Francja, Grecja, Imperium Brytyjskie, Japonię, Rumunię, Włochy i państwo „Serbsko-Chorwacko-Słoweńskie” z jednej strony oraz Turcja z drugiej. Traktat zakończył wojnę grecko-turecką (1919–1922) oraz zrewidował postanowienia traktatu z Sèvres (1920).

²⁸⁸ J. Paszkiewicz (2014), *Uwarunkowania geopolityczne bałkańskiej polityki Turcji w latach 20. i 30. XX wieku*, „Balcanica Posnaniensia Acta et studia”, 21(1), s. 189.

²⁸⁹ S. Kınıkioğlu (2011), *Polityka sąsiedzka Turcji: kilka regionalnych powrotów*, [w:] *Co myśli Turcja?*, (red.) D. Beczew, Warszawa, s.78.

Zasadnicza zmiana kierunku polityki zagranicznej nastąpiła dopiero za rządów Partii Sprawiedliwości i Rozwoju, która w odróżnieniu od swoich poprzedników przywiązywała znacznie większą wagę do uwarunkowań geopolitycznych oraz dorobku kulturowego Imperium Osmańskiego²⁹⁰. Wraz z przejęciem władzy przez AKP, kwestia rewizji porozumienia z 1923 roku była znacznie śmieiej podnoszona na tureckiej arenie politycznej.

Turcja, która stanowi południową flankę Paktu Północnoatlantyckiego, jest w posiadaniu drugiej co do liczebności armii w sojuszu, co nie pozostaje bez znaczenia dla pozostałych jego członków. Państwa NATO są gotowe na większe ustępstwa wobec ich tureckiego partnera, zwłaszcza w obliczu kryzysu migracyjnego z 2015 roku oraz rosyjskiej agresji na Ukrainę z 2022 roku. Ankara, świadoma swojej pozycji, wystawia cierpliwość sojuszników na próbę, naruszając przy tym granice zewnętrzne niektórych państw, w tym Grecji i Cypru, z którymi stosunki bilateralne pozostają napięte niemalże od momentu ustanowienia niepodległej Republiki Turcji.

Najwięcej kontrowersji wzbudziły wypowiedzi R. T. Erdoğan z 29 września, a następnie z 17 października 2016 roku, kiedy prezydent w prowokacyjny sposób zakwestionował prawo Grecji do Krety, Północnej Grecji, Tracji i Wysp Egejskich. W tym samym czasie tureckie myśliwce oraz okręty podwodne dokonały licznych naruszeń greckich granic, m.in. przestrzeni powietrznej i przygranicznych wód terytorialnych²⁹¹. Retoryka ta zaostriżyła się jeszcze bardziej we wrześniu 2022 roku, gdy Erdoğan oskarżał Grecję o łamanie prawa międzynarodowego poprzez militaryzację wysp zlokalizowanych w pobliżu tureckiego wybrzeża Morza Egejskiego. Prezydent Turcji otwarcie groził interwencją zbrojną mówiąc: „kiedy nadejdzie czas [siły tureckie] mogą przyjść pewnej nocy”²⁹².

Rozważając znaczenie granic w koncepcji rozwoju Turcji należy również przeanalizować jej aspiracje do uzyskania pełnoprawnego członkostwa w Unii Europejskiej, z którą stosunki stanowią jeden z kluczowych elementów tureckiej polityki zagranicznej. Historię wzajemnych relacji charakteryzuje jednak szereg straconych możliwości oraz

²⁹⁰ AKP zostało powołane w 2001 roku, a już rok później dzięki zdobyciu 34,28% głosów w wyborach parlamentarnych objęło samodzielne rządy.

²⁹¹ Parlament Europejski (2016). VP/HR — Condemnation of provocative statements made by Turkey's President, Erdogan, which dispute the 1923 Treaty of Lausanne and related Greek sovereign rights, [dostęp dnia: 16.04.2023].

²⁹² W. Repetowicz (2022), *Druga wojna na kontynencie? Turcja grozi Grecji*, <https://defence24.pl/druga-wojna-na-kontynencie-turcja-grozi-grecji-komentarz>, [dostęp dnia: 16.04.2023].

niewykorzystanych szans, których przyczyn należałoby szukać zarówno po stronie elit unijnych, jak i tureckich decydentów. Uwagę zwraca wzrost znaczenia Turcji na arenie międzynarodowej, zarówno pod względem gospodarczym, jak i politycznym, który przypadał na lata 60. XX wieku i początek XXI wieku. Wówczas stosunki z Europejską Wspólnotą Gospodarczą, a następnie Unią Europejską, rozwijały się wyjątkowo dobrze. Pomimo rozpoczęcia procesu akcesyjnego w 2005 roku ograniczone postępy w spełnianiu kryteriów członkostwa, przy połączeniu z niekorzystnym rozwojem sytuacji wewnętrznej w samej Turcji – zwłaszcza po nieudanej próbie zamachu stanu w 2016 roku – doprowadziły do przedłużającej się stagnacji w stosunkach UE–Turcja²⁹³. Ponadto wzrost znaczenia centroprawicowych partii chrześcijańsko-demokratycznych w Europie, w XXI wieku znacznie osłabił proturecką koalicję w UE. Dominujący blok kierowany przez Angelę Merkel i Nicolasa Sarkozy'ego upatrywał bowiem w Turcji jedynie „ważnego partnera zewnętrznego”, z którym dla dobra całej wspólnoty należy prowadzić interesy gospodarcze oraz konsultować ważniejsze kwestie bezpieczeństwa. Wspomniana kooperacja w oczach ówczesnych polityków europejskich była jakkolwiek daleka od pełnej, a tym samym satysfakcjonującej dla obu stron współpracy²⁹⁴.

Wpływ i znaczenie Turcji były szczególnie widoczne podczas kryzysu migracyjnego w południowej Europie wywołanego wojną domową w Syrii, która rozpoczęła się w 2011 roku. Ze względu na niechęć rządów europejskich do przyjmowania uchodźców, powszechne stały się próby utworzenia „strefy buforowej” wokół terytorium UE, czemu sprzyjało podpisywanie umów readmisyjnych z krajami tranzytowymi. Za przykład może posłużyć porozumienie UE–Turcja, podpisane 18 marca 2016 roku. W wyniku podjętych działań Turcy znaleźli się w centrum zarządzania milionami osób ubiegających się o azyl w UE, co pozwoliło im zacząć kształtować dalszą europejską politykę migracyjną. W kontekście oddziaływania Turcji na inne państwa, czynnik ten zasługuje na wnikliwą analizę, gdyż zarządzanie jej terytorium i ludnością podczas wspomnianego kryzysu miało długoterminowy wpływ na jej pozycję w regionie²⁹⁵. Biorąc pod uwagę powyższe, wydaje się, że Ankara miała w tym momencie strategiczną elastyczność, która umożliwiła jej potencjalne przejście od podejścia „miękkiej siły” – skupionej na promowaniu określonych ideałów i wartości kulturowych – do bardziej

²⁹³ W. Reiners, E. Turhan (2021), *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions, and Policies*, „Springer Nature”, s. 15.

²⁹⁴ Z. Öniş (2023), *Historic missed opportunities and prospects for renewal: Turkey-EU relations in a post-Western order*, „Turkish Studies”, 24(3–4), s. 692.

²⁹⁵ E. Demirbaş, C. Miliou, (2024), *Looking at the EU-Turkey Deal: The Implications for Migrants in Greece and Turkey*, [w:] *Migrations in the Mediterranean*, (red.) R. Zapata-Barrero, I. Awad, IMISCOE Research Series. Springer, s. 12.

stanowczej „ostrej siły”, która jest bliższa manipulacji informacją, a nawet elementowi zastraszania.

W rezultacie dominującą strategią rządu AKP stało się rządzenie i budowanie wpływu na otoczenie poprzez bezpośrednie uczestnictwo w sytuacjach kryzysowych. Podana powyżej strategia jest niewątpliwie stosowana w relacjach z państwami zachodnimi, wobec których Turcja, głównie ze względu na udział w tych samych sojuszach, nie może stosować „twardej siły” rozumianej, jako działanie polegające na użyciu sił zbrojnych oraz związanych z nimi zasobów.

Przykładem użycia „ostrej siły” przez Turcję było jej stanowisko w sprawie wspomnianego kryzysu migracyjnego w 2015 roku. Dzięki podpisaniu umowy UE po raz kolejny zezwoliła na rozmowy o bezwizowym podróżowaniu Turków do Europy, które ze względu na inne czynniki zewnętrzne do tej pory nie przyniosły oczekiwanych rezultatów dla Ankary. W ramach porozumienia zgodzono się również na udzielenie jej pomocy finansowej ze środków UE. Wsparcie obejmowało kwotę 3 mld euro przeznaczoną na pokrycie kosztów związanych z pobytem migrantów w Turcji. W 2018 roku pomoc finansowa została odnowiona na kwotę kolejnych 3 mld euro, po czym nastąpiło dalsze zobowiązanie w wysokości dodatkowych 3 mld euro na lata 2021–2023²⁹⁶. Nie ulega wątpliwości, że Ankara wykorzystwała uchodźców jako broń polityczną, służącą odzyskaniu należnego jej miejsca wśród głównych mocarstw europejskich. Tym samym, po latach tureckiej izolacji, Erdoğanowi udało się w końcu ugruntować swoją pozycję wpływowego lidera, z którym większość państw jest zmuszona nawiązać dialog, niezależnie od tego, czy czują do niego sympatię czy nie. Jego zdolność do wykorzystywania słabości europejskich partnerów była szczególnie widoczna, gdy zagroził „otwarcie drzwi do Europy” dla migrantów, w odpowiedzi na krytykę Brukseli dotyczącą ofensywy wojskowej Turcji na północy Syrii w 2019 roku. Ruch ten podkreślił strategiczne wykorzystanie sytuacji kryzysowych przez Erdoğana jako narzędzia dyskursu politycznego. Zarówno on, jak i pozostali członkowie jego partii często powoływali się na takie kryzysy, aby uzasadnić swoje działania, jednocześnie prezentując się jako moralnie lepsi od Unii Europejskiej, która nie zapewniła schronienia tym, którzy uciekli przed wojną, podczas gdy Turcja w dalszym ciągu przyjmuje największą liczbę

²⁹⁶ *Ibidem*, s. 14.

uchodźców na świecie²⁹⁷. Zgodnie ze stanem na 2024 rok, na jej terenie przebywało około 3,6 mln zarejestrowanych uchodźców syryjskich oraz blisko 320 tys. osób innych narodowości, które zostały zmuszone do opuszczenia swojego kraju na skutek problemów wewnętrznych zagrażających ich życiu lub wolności²⁹⁸.

Pozycja Turcji jako kluczowego aktora zdolnego do kształtowania sytuacji na arenie międzynarodowej została dodatkowo umocniona po rozpoczęciu rosyjskiej inwazji na Ukrainę 24 lutego 2022 roku. Dynamika zmieniającej się równowagi bezpieczeństwa w Europie wpłynęła na miejsce Ankary w globalnym układzie sił, redefiniując sposób, w jaki Turcja jest postrzegana przez społeczność międzynarodową. Od tego momentu, dominujące wcześniej, postrzeganie Turcji przez pryzmat jej potencjalnego członkostwa w Unii Europejskiej ustąpiło miejsca kwestiom związanym z bezpieczeństwem, w szczególności w kontekście gwarancji wynikających z jej członkostwa w NATO.

Warto podkreślić, iż Turcja po podziałach, które pojawiły się w okresie powojennym, szybko sprzymierzyła się z mocarstwami zachodnimi. Ta strategiczna decyzja znacząco przyczyniła się do jej obecnego statusu integralnego członka Sojuszu Północnoatlantyckiego, którego pełnoprawnym członkiem stała się już 18 lutego 1952 roku. Dla Ankary dołączenie do sojuszu stanowiło nie tylko manewr polityczny, wzmacniający jej pozycję w stosunku do innych podmiotów regionalnych, ale także strategię wojskową, zapewniającą większe bezpieczeństwo w przypadku potencjalnych konfliktów. Ponadto wspomniane członkostwo zapewniło jej przyspieszony, a przy tym opłacalny dostęp do zaawansowanego uzbrojenia i technologii wojskowych, którymi dysponowały państwa zachodnie²⁹⁹. Choć Turcja nie stanowi rdzenia sojuszu to jednak nie ulega wątpliwości, że jest jego istotną częścią, na utratę której nie można sobie pozwolić. Oprócz aspektów materialnych związanych z liczebnością i poziomem zaawansowania technologicznego armii, ważna jest również postawa samego państwa, jak również jego gotowość do aktywnego udziału w kształtowaniu sytuacji politycznej, gospodarczej oraz kulturalnej na wybranym obszarze. Turcja jest jednym z bardziej proaktywnych państw NATO, co niejednokrotnie udawadniała w trakcie wspólnych operacji i ćwiczeń zagranicznych, również tych prowadzonych na terytorium Polski.

²⁹⁷ N. Martin (2023), *Turkey's weaponisation of the refugee crisis*, „JASON Institute for Peace and Security Studies”, <https://jasoninstitute.com/turkeys-weaponisation-of-the-refugee-crisis/>, [dostęp dnia: 13.06.2024].

²⁹⁸ United Nations High Commissioner for Refugees – UNHCR, *Refugees and Asylum Seekers in Turkey*, <https://www.unhcr.org/tr/en/refugees-and-asylum-seekers-in-turkey>, [dostęp dnia: 13.06.2024].

²⁹⁹ North Atlantic Treaty Organization – NATO, *Türkiye and NATO*, https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_191048.htm, [dostęp dnia: 13.06.2024].

Brała udział m.in. w programach Baltic Operations 2024 obejmujących obszar Morza Bałtyckiego³⁰⁰ oraz Anakonda 23, zorganizowanych w Centrum Szkolenia Wojsk Lądowych w Nowej Dębie³⁰¹. Zaangażowanie na obszarach oddalonych, a zatem teoretycznie mniej ważnych dla Ankary, może mieć głębsze znaczenie dla tureckich decydentów politycznych. Systematyczny udział Turcji w takich ćwiczeniach może ostatecznie uzależnić pozostałych sojuszników od jej pełnego udziału w przypadku potencjalnego konfliktu. Chociaż ryzyko porzucenia przez Ankarę zobowiązań sojuszniczych jest niewielkie, inne państwa NATO – a także UE – muszą rozważyć również i taką możliwość, tym bardziej że Turcja, głównie ze względu na swoje położenie geograficzne oraz powiązania kulturowe, ma do dyspozycji również inne – choć zdecydowanie mniej korzystne – alternatywy.

Biorąc pod uwagę przedstawione wyżej aspekty, po wielokrotnych rozczarowaniach wynikających z braku postępów w staraniach Turcji o członkostwo w UE – a zwłaszcza po przystąpieniu państw postkomunistycznych w 2004 roku – władze tureckie zaczęły na nowo rozważać i różnicować kierunki swojej polityki zagranicznej. W obliczu stagnacji, w negocjacjach z europejskimi partnerami Turcja coraz częściej zwracała się ku alternatywnym rozwiązaniom, dostrzegając przy tym szanse we współpracy z krajami, które kiedyś były częścią Imperium Osmańskiego lub z którymi łączy ją wspólne azjatyckie korzenie. Relacje Turcji z państwami trzecimi nie zależą wyłącznie od jej wielkości demograficznej. Są one bowiem kształtowane również przez specyficzne cechy jej populacji, w tym przynależność religijną, która z jednej strony oddala ją od chrześcijańskiej Europy, z drugiej natomiast stanowi element *soft power* w stosunkach z państwami muzułmańskimi³⁰².

Przykładem dążeń do instytucjonalizacji tych relacji jest Organizacja Państw Tureckich (tur. *Türk Devletleri Teşkilatı*), utworzona w 2009 roku jako międzynarodowa platforma mająca na celu promowanie wszechstronnej współpracy między państwami tureckimi w różnych obszarach. Do grona członków-założycieli należą – Azerbejdżan, Kazachstan, Kirgistan oraz Turcja. W 2019 roku do organizacji jako pełnoprawny członek dołączył także Uzbekistan. Ponadto Węgry, Turkmenistan i Cypr Północny posiadają status obserwatorów. Zakres działalności organizacji obejmuje współpracę polityczną, gospodarczą oraz kulturalną,

³⁰⁰ Naval Striking and Support Forces NATO (2024), *BALTOPS 24 begins*, <https://sfn.nato.int/newsroom/news-archive/2024/baltops-24-begins>, [dostęp dnia: 13.06.2024].

³⁰¹ N. Potera (2023), *Turcja oczami sojuszników z NATO [ANALIZA]*, „Defence24”, <https://defence24.pl/geopolityka/turcja-oczami-sojusznikow-z-nato-analiza>, [dostęp dnia: 13.06.2024].

³⁰² A. Çarkoğlu (2002), *Turkey's November 2002 Elections: A New Beginning?*, „Middle east review of international affairs”, 6(4), s.32.

przyczyniając się do pogłębienia integracji oraz wzmacniania zbiorowego wpływu państw członkowskich na arenie międzynarodowej. Istotne w tej kwestii jest także dążenie OPT do rozwijania relacji z innymi organizacjami regionalnymi i międzynarodowymi, w tym: Organizacją Narodów Zjednoczonych (ONZ), Unią Europejską (UE), Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), Organizacją Współpracy Gospodarczej (ECO), Organizacją Współpracy Islamskiej (OIC), Organizacją Współpracy Gospodarczej Państwem Morza Czarnego (BSEC), Konferencją ds. Interakcji i Budowania Zaufania w Azji (CICA) oraz Stowarzyszeniem Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)³⁰³. Choć teoretycznie organizacja ta opiera się na równości wszystkich członków, nie ulega wątpliwości, że Turcja jest podmiotem dominującym, zarówno pod względem gospodarczym, jak i militarnym, dzięki czemu może wpływać na innych uczestników i ich bezpośrednie otoczenie. Potwierdził to także wybór Stambułu na siedzibę Sekretariatu Generalnego³⁰⁴. Turcja aktywnie współpracuje ze wszystkimi członkami organizacji, także na polu dyplomatycznym, czego potwierdzeniem są liczne wizyty przedstawicieli wysokiego szczebla.

Zaangażowanie Ankary w rozwijanie oficjalnych stosunków z państwami trzecimi nie ogranicza się jedynie do obszarów, z którymi łączy ją więzi kulturowe lub historyczne. Świadomość zmian zachodzących na arenie międzynarodowej i wynikające z nich osłabienie wpływów dotychczasowych graczy na niektórych obszarach otworzyły przed Turkami nowe możliwości współpracy. Od 2024 roku Turcja zajmuje trzecie miejsce pod względem największej sieci placówek dyplomatycznych na świecie. Według raportu Lowy Institute, analizującego dane uzyskane z oficjalnych instytucji od lipca do listopada 2023 roku, Turcy mają 252 misje zagraniczne na całym świecie. Pozwala im to na zajęcie 2. miejsca, zaraz po Chinach i Stanach Zjednoczonych. Z kolei według tureckich źródeł dyplomatycznych liczba ich aktywnych placówek zagranicznych, która w 2002 roku wynosiła 163, wzrosła do 261 w 2024 roku. Pomimo faktu, że obecnie około 40% sieci dyplomatycznej państwa znajduje się w Europie, Ankara aktywnie pracuje nad zwiększeniem swojej obecności również w innych regionach. Przez ostatnie 20 lat koncentrowała się przede wszystkim na obszarach Afryki, Azji i Ameryki Południowej, co można wiązać z luką wpływów,

³⁰³ Organization of Turkic States, *Areas of Cooperation*, <https://www.turkicstates.org/en/isbirligi-alanlari>, [dostęp dnia: 15.06.2024].

³⁰⁴ Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, *Organization of Turkic States (OTS)*, <https://www.mfa.gov.tr/turk-konseyi-en.en.mfa>, [dostęp dnia: 15.06.2024].

jaka powstała na przykład, na skutek częściowego wycofania się Rosjan z terenów objętych konfliktami zbrojnymi³⁰⁵.

Tabela 13. Potencjał dyplomatyczny wybranych państw – stan na 2024 rok

	Ludność (mln)	PKB (tld, USD)	Ilość placówek łącznie	Ambasady/ wysokie przedstawicielstwa	Konsulaty/ konsulaty generalne	Stale misje	Inne przedstawicielstwa
Chiny	1,434.1	18,125	274	173	91	8	2
USA	338.3	26,950	271	168	83	12	8
Turcja	85.3	1,155	252	145	93	12	2

Źródło: Lowy Institute (2024), *Global Diplomacy Index*,
https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/country_ranking, [dostęp dnia: 19.07.2024].

Warto dodać, że skład personelu tureckich misji dyplomatycznych uległ w ciągu ostatnich kilku lat znacznym zmianom. Konieczność wymiany personelu była związana z nieudaną próbą przeprowadzenia wojskowego zamachu stanu 15 lipca 2016 roku, po którym osoby związane z organizacjami terrorystycznymi, zwłaszcza Organizacją Terrorystyczną Fethullah Gülena (tur. *Fethullahçı Terör Örgütü; FETÖ*), zostały zwolnione z różnych instytucji i organizacji publicznych. W tym kontekście ze służby zwolniono łącznie 568 pracowników, z czego 463 stanowili dyplomaci. Oznacza to utratę około 21% oficerów zawodowych. Szybko jednak podjęto dalsze kroki w celu uzupełnienia luk kadrowych³⁰⁶.

Zaangażowanie Ankary w kształtowanie globalnych stosunków międzynarodowych nie znajduje odzwierciedlenia jedynie we wzroście liczby misji dyplomatycznych. W ostatnich latach zauważalny jest wzrost bezpośrednich kontaktów między tureckimi dyplomatami i politykami a ich zagranicznymi odpowiednikami. W kontekście Turcji niezwykle istotną rolę

³⁰⁵ A. Ş. Asan (2024), *Rapor: Türkiye, diplomatik ağı en geniş 3. Ülke*, „Anadolu Ajansı”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rapor-turkiye-diplomatik-agi-en-genis-3-ulke-/3149773>, [dostęp dnia: 05.07.2024].

³⁰⁶ N. Yüzbaşıoğlu (2018), *Türkiye en çok dış temsilciliği olan 5. ülke*, „Anadolu Ajansı”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-en-cok-dis-temsilciligi-olan-5-ulke/1058534>, [dostęp dnia: 05.07.2024].

odgrywa obecny prezydent – Recep Tayyip Erdoğan, który utrzymuje swoją Partię Sprawiedliwości i Rozwoju u władzy nieprzerwanie od 2002 roku. Warto zwrócić uwagę na styl prowadzenia przez niego polityki zagranicznej, która zwykle przyjmuje formę „dyplomacji liderów”, opartej na bezpośrednich relacjach między głowami poszczególnych państw. Sposób, w jaki radzi sobie z problemami regionalnymi, a nawet globalnymi, znajduje również odzwierciedlenie w jego oficjalnych wizytach za granicą, które stanowią ważny element jego kontaktów międzynarodowych. Podczas swojej pierwszej kadencji prezydenckiej, od 2014 do 2018 roku, odwiedził aż 77 różnych krajów, z czego niektóre więcej niż jeden raz. Znaczące jest również to, że swoją pierwszą wizytę zagraniczną odbył w nieuznawanej na arenie międzynarodowej Tureckiej Republice Cypru Północnego (TRNC). Fakt, że najczęściej odwiedzanymi państwami były Rosja i Stany Zjednoczone, potwierdza stosowanie modelu polityki zagranicznej opartego na balansowaniu między dwoma równoległymi blokami³⁰⁷.

Analizując relacje Republiki Turcji z jej otoczeniem, należy zwrócić uwagę również na więzi, jakie utrzymuje z wybranymi grupami zewnętrznymi. Poza oficjalnymi rozmowami z politykami zagranicznymi Erdoğan uczestniczy również w spotkaniach z obywatelami Turcji mieszkającymi poza granicami ojczyzny, a także z przedstawicielami społeczności muzułmańskiej. Teoretycznie może to skutkować lepszym wykorzystaniem *soft power* na tych obszarach, a w konsekwencji silniejszym wpływem tureckich decydentów na decyzje podejmowane przez rządy zagraniczne. Dla Turków utrzymywanie poprawnych relacji z rodakami lub współwyznawcami jest istotnym elementem strategii polityki zagranicznej, która do tej pory przynosiła wymierne korzyści.

Przez ostatnie dwie dekady zarówno prezydent, jak i minister spraw zagranicznych Turcji aktywnie uczestniczyli w spotkaniach Rady Współpracy Strategicznej Wysokiego Szczebla jako szefowie delegacji tureckiej. Jednocześnie, rosnące znaczenie Turcji jest zauważalne poprzez jej częsty udział w spotkaniach i konferencjach organizacji oraz ugrupowań międzynarodowych.

³⁰⁷ Z. F. Beyaz (2020), *Cumhurbaşkanı Erdoğan, 150. resmi yurt dışı ziyaretini Almanya'ya yapacak*, „Anadolu Ajansı”, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-150-resmi-yurt-disi-ziyaretini-almanyaya-yapacak/1706348>, [dostęp dnia: 05.07.2024].

Turcja pozostaje aktywnym i zaangażowanym uczestnikiem G20. W 2015 roku była nawet gospodarzem głównego szczytu. Mimo że nie jest członkiem G7, prezydent Erdoğan reprezentował Turcję na 50. szczycie G7, który odbył się we Włoszech w czerwcu 2024 roku. Biorąc pod uwagę znaczenie wydarzenia, obecność Erdoğan można uznać za kluczowy moment, który podniósł międzynarodowy profil Ankary. Co więcej, turecki przywódca siedział podczas sesji plenarnej obok ówczesnego prezydenta USA Joe Bidena. Ten układ miejsc prawdopodobnie miał na celu z jednej strony zaspokoić tureckie ambicje, z drugiej przekazać przeciwnikom, że sojusz, pomimo okazjonalnych wyzwań i nieporozumień, pozostaje spójny oraz odporny³⁰⁸. Jest to szczególnie istotne w przypadku Ankary, którą państwa trzecie, w tym Rosja, próbują nakłonić do działania na swoją korzyść.

Ze względu na ciągłe i powtarzające się napięcia między blokiem wschodnim, a zachodnim Turcja podjęła działania mające na celu zidentyfikowanie nowych, bardziej stabilnych partnerów gospodarczych. Nie bez znaczenia są tu deklaracje o chęci przystąpienia do BRICS³⁰⁹, który zajmuje wysokie miejsce na liście realnych alternatyw dla Ankary. W 2018 roku Turcja wzięła udział w 10. szczycie BRICS w Republice Południowej Afryki jako gość niezrzeszony. Prezydent Erdoğan otwarcie oświadczył wówczas, że jego państwo jest wciąż zainteresowane członkostwem w organizacji. Zaproponował nawet nową nazwę grupy, gdyby Turcja do niej dołączyła: BRICS-T. Mimo początkowych deklaracji urzędnicy tureccy wydawali się jednak odkładać tę sprawę na kolejne lata. Dopiero w lipcu 2023 roku wysłali młodszego przedstawiciela na spotkanie doradców ds. bezpieczeństwa narodowego w Johannesburgu. Po okresie mniejszego zainteresowania, w czerwcu 2024 roku minister spraw zagranicznych Turcji Hakan Fidan podczas wizyty roboczej w Chinach potwierdził, że Ankara nadal jest zainteresowana rozszerzeniem współpracy w ramach BRICS. Zostało to przyjęte z zadowoleniem przez Rosję, która jawnie dąży do osłabienia relacji Turcji z Zachodem³¹⁰. Biorąc pod uwagę, że organizacja ta jest jedynie platformą do rozmów gospodarczych, nie wydaje się, aby potencjalne członkostwo Turcji mogło podważyć jej relacje z partnerami z UE lub NATO. Może to być jednak realny sygnał dla państw, które chcą

³⁰⁸ Presidency of the Republic of Türkiye (2024), *President Erdoğan attends G7 Summit in Italy*, <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/152767/president-erdogan-attends-g7-summit-in-italy>, [dostęp dnia: 15.06.2024].

³⁰⁹ Grupa zrzeszająca państwa rozwijające się, powołana jako BRIC w 2006 roku przez Brazylię, Rosję, Indie i Chiny. Republika Południowej Afryki dołączyła do niej w 2010 roku, przekształcając ją w BRICS.

³¹⁰ N. Potera (2024), *Turcja na prostej drodze do członkostwa w BRICS? [KOMENTARZ]*, „Defence24”, <https://defence24.pl/geopolityka/turcja-na-prostej-drozie-do-czlonkostwa-w-brics-komentarz>, [dostęp dnia: 20.07.2024].

utrzymać priorytetowe stosunki z tureckimi władzami, starającymi się obecnie pokazać, że żadna z aktualnie skonfliktowanych stron nie ma wyłącznego prawa do współpracy z nimi.

Dotychczasowe zaangażowanie Turcji na arenie międzynarodowej wskazuje, że kraj ten dąży do stania się niekwestionowaną potęgą regionalną, o czym świadczy zaangażowanie dyplomatyczne Ankary, które jest bliższe koncepcji miękkiej siły, oraz jej aktywny udział w konfliktach i sporach regionalnych, zwłaszcza na obszarach wcześniej podległych Imperium Osmańskiemu. Ze wszystkich państw członkowskich MIKTA Turcja wydaje się być najbardziej aktywna w zakresie stosowania twardej siły, czego przykładem jest jej zaangażowanie militarne w Libii, Syrii i Karabachu, będącego przedmiotem konfliktu azersko-ormiańskiego.

Libia była strategicznym obszarem zarówno dla Imperium, jak i późniejszej Republiki Turcji, zachowując swoje znaczenie także w latach 80. i 90. XX wieku jako kluczowy i dochodowy rynek dla tureckiego sektora biznesowego, zwłaszcza w branży budowlanej oraz energetycznej. Jednocześnie pozostaje strategicznym obszarem projekcji tureckich wpływów w Afryce Północnej i basenie Morza Śródziemnego, co bezpośrednio wiąże się z tureckimi roszczeniami dotyczącymi eksploracji zasobów gazowych oraz delimitacji granic morskich³¹¹. Jej znaczenie nabrało nowego wymiaru za kadencji Ahmeta Davutoğlu, który zwykł nazywać ją „zewnątrznym krańcem bliskiej zagranicy”, ostrzegając tym samym, że nadmierne skupienie się na Europie grozi utratą „strategicznej głębi” Turcji, a tym samym osłabieniem jej globalnej pozycji. W rezultacie Ankara zwiększyła swoje zaangażowanie w Libii, w latach 2002-2011, najpierw poprzez handel i ofertę umowy o delimitacji morskiej (listopad 2010 roku), a następnie poprzez dalsze zaangażowanie wojskowe na libijskiej ziemi³¹². Jej wojsko brało udział w interwencji wojskowej NATO w Libii, w 2011 roku, a następnie wspierało lokalny Rząd Porozumienia Narodowego (GNA) Fajiza as-Sarradża podczas drugiej wojny domowej, która wybuchła w 2014 roku.³¹³

³¹¹ Ankara została wykluczona z partnerstwa energetycznego na Morzu Śródziemnym, które obejmuje projekt EastMed (Izrael, Cypr i Grecja) polegający na zainstalowaniu gazociągu nad dnem morskim przez Kretę, a nie przez terytorium Turcji, oraz zorganizowanie współpracy za pośrednictwem Wschodniośródziemnomorskiego Forum Gazowego (EMGF).

³¹² E. Yüksel (2021), *Turkey's interventions in its near abroad: The case of Libya*, „CRU Policy Brief”, s. 1-3.

³¹³ 2 stycznia 2020 r. parlament Turcji zgodził się na wysłanie wojsk do Libii. Do tureckich żołnierzy miało dołączyć ok. 2000 protureckich bojowników z Syrii. (K. Wasilewski (2020), *Turcja wobec Libii*, „Polski Instytut Spraw Międzynarodowych”, https://pism.pl/publikacje/Turcja_wobec_Libii_, [dostęp dnia: 27.07.2024].

Koncepcja strategicznej głębi i związana z nią potrzeba utrzymania kontroli oraz władzy wykonawczej poza terytorium Turcji ma zastosowanie również w przypadku wojny domowej, w Syrii, w momencie, gdy Ankara stanęła po stronie rebeliantów domagających się rezygnacji prezydenta Baszara al-Asada. Jej decyzja o aktywnym zaangażowaniu się w wewnętrzny konflikt państwa trzeciego opierała się na elemencie propagandowym, mającym na celu przedstawienie Turcji jako potencjalnego mediatora, który ma wyższy poziom rozwoju państwowości od pozostałych graczy w regionie. Jednocześnie wpływ na to miała rosnąca potrzeba utrzymania bezpieczeństwa i stabilności w obrębie własnych granic. Napływ uchodźców wygenerował znaczące wyzwania dla stabilności społeczno-kulturalnej i gospodarczej Turcji, a także dla innych państw dotkniętych migracją – niezależnie od tego, czy były one miejscem docelowym, czy tylko tranzytowym. Tureccy decydenci doszli zatem do wniosku, że aby powstrzymać skutki uboczne kryzysu syryjskiego, niezbędne jest zapewnienie pomocy wojskowej siłom tamtejszej opozycji³¹⁴. Jednocześnie Ankara chce, aby uchodźcy, którzy już przybyli, zostali deportowani do swojego kraju tak szybko, jak to możliwe. Z każdym rokiem narastają obawy dotyczące napięć ekonomicznych związanych z zapewnieniem zakwaterowania, wsparcia i opieki dla tak dużej liczby osób. Jednocześnie brak ich pełnej asymilacji z populacją turecką oraz napięcia w obrębie społeczności syryjskich mogą prowadzić do konfliktów społecznych również na poziomie lokalnym³¹⁵.

Sytuacja wydaje się jednak stopniowo stabilizować po dwunastodniowej ofensywie przeprowadzonej przez Hayat Tahrir al-Sham (HTS) we współpracy ze wspieraną przez Turcję Syryjską Armią Narodową (SNA), która doprowadziła do upadku reżimu Baszszara al-Asada oraz zakończenia ponad trzynastoletniej wojny domowej. W tym kontekście strategia oraz działania podejmowane przez tureckich decydentów będą miały kluczowe znaczenie dla procesu odbudowy, zarządzania i zapewnienia długoterminowej stabilności powojennej Syrii. Chociaż koniec rządów Asada daje Ankarze nowe możliwości rozszerzenia swoich wpływów w regionie, jednocześnie niesie ze sobą znaczące wyzwania, wymagając od Turcji

³¹⁴ M. Bishku (2012), *Turkish-Syrian Relations: A Checkered History*. Middle East Policy, 19, s. 36.

³¹⁵ M. Zulham, H. M. Saragih, S. Thamrin, T. Silitonga. (2020). *Turkey's Involvement in the Syrian Conflict from a Defense Management Perspective*. AJIS: Academic Journal of Islamic Studies, 5, s. 89.

umiejętnego poruszania się w skomplikowanej rzeczywistości politycznie rozdrobnionej Syrii³¹⁶.

Analizując zaangażowanie Turcji w Syrii, należy również zwrócić uwagę na problem kurdyjski, z którym Turcja od dawna nie potrafi sobie poradzić. Kurdowie działający w ramach Partii Pracujących Kurdystanu (PKK) dążą do ustanowienia własnej państwowości, także na terytorium prawnie podległym władzom w Ankarze³¹⁷. Oczwistym jest więc, że w kontekście Syrii głównym celem Republiki Turcji będzie trzymanie PKK z dala od swojego terytorium. Walka z buntującymi się Kurdami w sąsiednim kraju wydaje się o wiele bardziej korzystna i bezpieczniejsza dla lokalnej ludności niż ściganie ich na własnym terytorium. W ten sposób Turcja przeszła z defensywy do ofensywy, tworząc nowe formy kontroli nad obszarem za swoją południową granicą. W Syrii siły tureckie przeprowadziły kilka operacji wojskowych (tabela 10), których celem było w szczególności zapobieżenie tworzeniu politycznie autonomicznych regionów kontrolowanych przez kurdyjskich bojowników Powszechnej Jednostki Ochrony (YPG)³¹⁸.

Tabela 14. Porównanie działań wojskowych Turcji w Syrii

Operacja	Region	Data rozpoczęcia
Tarcza Eufratu	region Al-Bab	24 sierpnia 2016
Gałązka Oliwna	region Afrin	20 stycznia 2018
Wiosna Pokoju	między Ras al-Ayn i Tel Abyad	9 października 2019
Tarcza Wiosny	region Idlib	27 lutego 2020

³¹⁶ N. Potera (2025), *Wojna o Syrię. Jak daleko sięgają ambicje Turcji?*, <https://defence24.pl/geopolityka/wojna-o-syrie-jak-daleko-siegaja-ambicje-turcji>, [dostęp dnia: 08.02.2025].

³¹⁷ Marek Brylew (2018), *Kurdowie – Naród Podzielony Pomiędzy Czworą*, „Studia and bezpieczeństwem”, s. 57.

³¹⁸ S. Çevik (2022), *Turkey's Military Operations in Syria and Iraq*, „Stiftung Wissenschaft und Politik” 37, s. 2.

Źródło: S. Çevik (2022), *Turkey's Military Operations in Syria and Iraq*, „Stiftung Wissenschaft und Politik”, 37, s. 2.

Chociaż Turcja jest zazwyczaj kojarzona ze stosowaniem siły militarnej, utożsamianej z *hard power*, ostatnie dwie dekady przyniosły znaczny wzrost znaczenia jej siły pośredniej (*soft power*), przejawiającej się we wzmocnieniu pozycji kulturowej państwa w skali globalnej. Nagły wzrost popularności tureckich seriali, zwłaszcza w regionach arabskich, bałkańskich i słowiańskich, uczynił Turcję drugim co do wielkości producentem seriali telewizyjnych na świecie, a w 2016 r. piątym co do wielkości eksporterem programów telewizyjnych. Ich popularność znacznie rosła z czasem, rozszerzając się tym samym z globalnego Południa na globalną Północ. Należy jednak zauważyć, że dopiero pojawienie się w 2008 r. pierwszego tureckiego serialu „Gümüş” (2005-2007, Turcja: Kanal D) na ekranach największej sieci telewizyjnej świata arabskiego – MBC – stanowiło kluczowy moment, w którym tureckie kino przeszło od sukcesu krajowego do międzynarodowego. W kolejnych latach coraz więcej państw wyrażało zainteresowanie współpracą w tej dziedzinie. Jednakże ta ekspansja nie jest wyłącznie wynikiem skutecznego zarządzania projektami telewizyjnymi. Należy zaznaczyć, że jest ona również ściśle związana z ewoluującą polityką zagraniczną Turcji w pierwszej dekadzie XXI wieku.

Rząd AKP zniechęcony brakiem postępów w procesie akcesyjnym do UE, stopniowo zaczął przyjmować bardziej zróżnicowaną strategię polityki zagranicznej, mającą na celu poprawę stosunków politycznych i gospodarczych z różnymi, niekiedy ideologicznie rozbieżnymi, regionami świata. Szczególne skupienie się na świecie arabskim wzmocniło dotychczasowe możliwości handlowe dzięki ustanowieniu stref wolnego handlu i złagodzeniu lub zniesieniu wymogów wizowych³¹⁹. Pozwoliło to również tureckim produktom i firmom, w tym branży filmowej, dotrzeć do krajów arabskojęzycznych. Wpływ, jaki Turcja miała na swoje bezpośrednie otoczenie, był jednym z powodów, dla których społeczeństwa arabskie postrzegały ją jako swego rodzaju wzór do naśladowania w procesie ustanawiania nowych zasad, co było dostrzegalne zwłaszcza w krajach dotkniętych skutkami Arabskiej Wiosny. W tym kontekście Turcja była przedstawiana jako idealna alternatywa dla ruchów proislamskich i fundamentalistycznych, co sprzyjało kształtowaniu jej pozytywnego wizerunku zarówno wśród społeczeństw arabskich dążących do zmian, jak i w kręgach politycznych

³¹⁹ M. Berg (2023), *Turkish Drama Serials The Importance and Influence of a Globally Popular Television Phenomenon*, University of Exeter Press, s. 25-26.

Zachodu. Retoryka ta odpowiadała oczekiwaniom obu stron – z jednej strony wspierała nadzieje arabskich społeczeństw na reformy, z drugiej zaś wpisywała się w interesy państw zachodnich, które postrzegały Turcję jako stabilizujący czynnik mogący zapobiec powstaniu nowej, niepożądanego równowagi sił w regionie³²⁰.

Biorąc powyższe pod uwagę, Turcja jest państwem konsekwentnie stosującym zarówno miękką, jak i twardą siłę, a także dysponującym zapleczem dyplomatycznym i kulturowym pozwalającym na zmianę tej strategii w zależności od bieżących potrzeb. Nie ulega jednak wątpliwości, że jej siła odzwierciedla się również w słabości jej otoczenia i braku wielu rywali, którzy byliby skłonni, a przy tym zdolni do przejęcia roli lidera w jej najbliższym otoczeniu. Jednocześnie jej zdolność do balansowania między różnymi blokami przyniosła dotychczas wymierne korzyści, które można przypisać m.in. strategii uzależniania sojuszników od jej materialnego lub niematerialnego uczestnictwa.

5. Australia

Kevin Rudd, były premier i minister spraw zagranicznych Australii argumentował w 2009 r., że reprezentowane przez niego państwo jest z definicji mocarstwem regionalnym, „oddanym zasadom kreatywnej dyplomacji średniej potęgi [...] z globalnymi, jak również regionalnymi interesami, zasobami, możliwościami i perspektywami, aby ścigać te interesy oraz je chronić”³²¹. Zgodnie z danymi MFW z 2025 roku Australia jest bowiem 13. największą gospodarką na świecie i 5. co do wielkości w Azji (po Japonii, Chinach, Indiach i Korei Południowej)³²². Rudd wśród wspomnianych interesów wymieniał przede wszystkim walkę z terroryzmem, nieprolifrację broni jądrowej, globalną kontrolę zbrojeń oraz rozbrojenie, pozytywny wpływ na zmianę klimatu, przestrzeganie praw człowieka, pomoc humanitarną i rozwój³²³. Są to jednocześnie problemy globalne, które z uwagi na swoją

³²⁰ *Ibidem*, s. 46.

³²¹ K. Rudd (2009), *Address to the Indian Council of World Affairs - 'From fitful engagement to strategic partnership*, „Department of Prime Minister and Cabinet – PM Transcripts Transcripts from the Prime Ministers of Australia”, <https://pmtranscripts.pmc.gov.au/release/transcript-16913>, [dostęp dnia: 04.04.2025].

³²² International Monetary Fund (2025), *GDP, current prices*, <https://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD>, [dostęp dnia: 04.04.2025].

³²³ D. Scott (2013), *Australia as a Middle Power: Ambiguities of Role and Identity*, „Journal of Diplomacy and International Relations”, s. 115.

uniwersalną formę, mogą tworzyć dodatkowe pola współpracy pomiędzy państwami, w tym wschodzącymi mocarstwami, z którymi Canberra stara się utrzymywać poprawne relacje głównie dzięki uczestnictwu w organizacjach międzynarodowych.

Organizacja Narodów Zjednoczonych była postrzegana jako jedno z głównych forów współpracy, przy czym Australijczycy konsekwentnie apelowali o jej reformę. Wszelkie propozycje były jednak regularnie blokowane, głównie przez wzgląd na słabość australijskiej dyplomacji oraz jej nieznacznego wpływu na główne mocarstwa. Pomimo dotychczasowych niepowodzeń, Australia wciąż stara się zajmować proaktywną postawę. Pod jej przewodnictwem Rada Bezpieczeństwa zajęła się kwestią stabilizacji w Afganistanie oraz sytuacją praw człowieka w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej. Australia była zarówno autorem, jak i przewodniczącym negocjacji w sprawie rezolucji dotyczącej broni strzeleckiej i lekkiej, tematu, który wcześniej nie był omawiany w tej formie. Zainicjowała również Komisję ds. Eliminacji Broni Jądrowej, a wspólnie z Japonią – Międzynarodową Komisję ds. Nierozprzestrzeniania Broni Jądrowej i Rozbrojenia. Była niestałym członkiem Rady Bezpieczeństwa ONZ pięć razy od jej pierwszej sesji, która miała miejsce w styczniu 1946 r. Jest również kandydatem na kadencję 2029-2030, do której wybory odbędą się w czerwcu 2028 r. Jednocześnie podkreśla swoje zainteresowanie i zaangażowanie w zapewnienie skutecznego funkcjonowania systemu wielostronnego, w którym wszystkie kraje, duże i małe, mogą zabrać głos³²⁴. Obecnie jest 12. największym płatnikiem regularnych budżetów ONZ i budżetów pokojowych. W 1947 roku zapewniła także pierwszy personel wojskowy działający w ramach sił pokojowych ONZ w Indonezji. Od tego czasu dostarczyła ponad 65 000 personelu do ponad 50 operacji pokojowych i bezpieczeństwa ONZ oraz innych wielostronnych misji³²⁵.

Wysiłki Australii w zakresie dyplomacji publicznej i miękkiej siły nie ograniczają się jednak do bycia darczyńcą i aktywnym uczestnikiem organizacji międzynarodowych. Jej reputacja i pozytywne przyjęcie wynikają głównie z jej wartości, wkładu kulturowego i przede wszystkim oferty edukacyjnej. Dzięki temu wszystkiemu w 2023 r. zajęła 13. miejsce

³²⁴ The Australian Department of Foreign Affairs and Trade (b.d.), *Australia on the United Nations Security Council*, <https://www.dfat.gov.au/international-relations/international-organisations/un/unsc/Pages/australia-on-the-united-nations-security-council>, [dostęp dnia: 04.04.2025].

³²⁵ Permanent Mission of Australia to the United Nations (b.d.), *Australia at the UN*, <https://unmy.mission.gov.au/unmy/AustraliaatUN.html>, [dostęp dnia: 04.04.2025].

w Nation Brand Index, co dowodzi, że jest atrakcyjnym celem podróży dla turystyki i inwestycji zagranicznych³²⁶.

Pomimo globalnego zaangażowania w sferę polityczną, Australia, głównie ze względu na swoje położenie, nadal woli koncentrować się na regionie azjatyckim. Z tego powodu jedną z najważniejszych platform współpracy pozostaje dla niej Wspólnota Gospodarcza Azji i Pacyfiku (APEC) oraz Szczyt Azji Wschodniej (EAS)³²⁷. Choć zarówno Stany Zjednoczone, jak i Australia potwierdzają swoją gotowość do „wspierania centralności ASEAN”, wydawać się może, że dopiero to drugie partnerstwo zyskało szczególne miejsce w polityce zagranicznej Dżakarty. Implikacją jest to, że ASEAN ma trudności z wyjściem poza sferę ekonomiczną a jej rola jest systematycznie umniejszana przez wysoce rozwinięte państwa, przez co czasami może się wydawać, że brakuje jej wiarygodności. Z drugiej strony organizacja w dalszym ciągu przynosi korzyści pod względem wzrostu gospodarczego i stabilności regionalnej dla najbliższego sąsiedztwa Australii a przez to także dla jej pośredniego rozwoju. EAS z kolei obejmuje wszystkie główne kraje regionu, a przy tym posiada mandat do zajmowania się kwestiami bezpieczeństwa regionalnego i gospodarczego. Julie Bishop, była polityk, która pełniła funkcję ministra spraw zagranicznych w latach 2013–2018, wielokrotnie opowiadała się za poglądem, że EAS jest „najważniejszym forum regionalnym, które ma odpowiednie członkostwo i mandat dla regionu”³²⁸. Co więcej, w jego skład wchodzi państwa będące strategicznymi partnerami handlowymi Australii. Członkostwo potęg gospodarczych, w tym Chin i Stanów Zjednoczonych, wpływa zatem na rosnące zainteresowanie ugrupowaniem, co jest dostrzegalne mniej więcej od 2007 roku³²⁹.

W przyszłości Australijczycy mogą również wzmocnić swój głos poprzez Porozumienie o Regionalnym Kompleksowym Partnerstwie Gospodarczym (RCEP)³³⁰, którego celem jest

³²⁶ Brand Finance (2025), *Op. Cit.*, s. 6

³²⁷ EAS składa się z 18 członków: 10 państw członkowskich Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) – Brunei, Filipin, Indonezji, Kambodży, Laosu, Malezji, Mjanmy, Singapuru, Tajlandii i Wietnamu – a także Australii, Chin, Indii, Japonii, Nowej Zelandii, Republiki Korei, Rosji i Stanów Zjednoczonych. (The Australian Department of Foreign Affairs and Trade (b.d.), *EAS Factsheet*, <https://www.dfat.gov.au/international-relations/regional-architecture/eas/east-asia-summit-factsheet>, [dostęp dnia: 11.04.2025]).

³²⁸ J. Bishop (2013), *Speech to Japan National Press Club*, Minister for Foreign Affairs The Hon Julie Bishop MP, <https://www.foreignminister.gov.au/minister/julie-bishop/speech/japan-national-press-club>, [dostęp dnia: 11.04.2025].

³²⁹ A. Poole (2014), *The East Asia Summit: Navigating ASEAN Multilateralism*, [w:] The Australia-ASEAN Dialogue. Asia Today, (red.) S. P. Wood, B. He, Palgrave Macmillan, s. 57.

³³⁰ The Australian Department of Foreign Affairs and Trade (b.d.), *Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement (RCEP)*, <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/in-force/rcep>, [dostęp dnia: 11.04.2025].

promowanie wolnego handlu w regionie Indo-Pacyfiku i który wszedł w życie 1 stycznia 2022 roku.³³¹ Australijski Departament Spraw Zagranicznych i Handlu argumentował w okresie poprzedzającym podpisanie umowy, że ratyfikacja RCEP przyniesie krajowi znaczne korzyści gospodarcze, ponieważ łączy dziewięciu z 15 największych partnerów handlowych Australii w ramach jednych ram gospodarczych. Co ważne, cały RCEP odpowiada za prawie 60% jej handlu i około dwóch trzecich jej eksportu. Jednocześnie zapewnia łatwiejszy dostęp do rynków zagranicznych dla przedsiębiorstw w całym regionie, zachęcając strony do integrowania swoich gospodarek z międzynarodowym środowiskiem handlowym.³³²

Powyżej opisane multilateralne podejście do spraw międzynarodowych nie jest jednak stałym komponentem australijskiej polityki zagranicznej, przy czym na przestrzeni lat ulegało ono zmianom. Bezpośrednio w okresie po zimnej wojnie Canberra starała się stosować wielostronną metodę dyplomacji polegającą na budowaniu koalicji, co miało na celu przede wszystkim ochronę kluczowych interesów państwa. Dzięki odpowiednim zabiegom politycznym oraz odpowiednio kreowanym sojuszom, zyskała reputację kompetentnego, a przy tym aktywnego członka społeczności międzynarodowej, co potwierdzają m.in. działania w ramach ONZ.

W ciągu ostatnich dwóch dekad, chociaż Canberra nadal współpracuje w wielu organizacjach międzynarodowych, wydaje się unikać szerszej współpracy regionalnej, która wiązałaby się z restrykcyjnymi i zbiorowymi kwestiami bezpieczeństwa. Już na początku XXI wieku ówczesny premier, John Howard wolał skupić swoją uwagę na stosunkach dwustronnych, nawiązywanych w pierwszej kolejności z kluczowymi, podobnie myślącymi państwami demokratycznymi. Z tego też powodu wielostronne wysiłki na rzecz budowania swojej roli w systemie globalnym otrzymały mniejszą uwagę decydentów politycznych, służąc jedynie wymogom współczesnej dyplomacji³³³. Były minister spraw zagranicznych Australii Alexander Downer powiedział w jednym ze swoich przemówień na Konwencji Młodych Liberałów w lutym 1996 r., że koncepcja średniej potęgi była ograniczeniem i prewencją

³³¹ Negocjacje RCEP rozpoczęły się w listopadzie 2012 r. między Stowarzyszeniem Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) a ich partnerami w ramach umowy o wolnym handlu (Australia, Chiny, Indie, Japonia, Nowa Zelandia i Republika Korei).

³³² J. Baxter (2021), *Statement to the Joint Standing Committee on Treaties' Inquiry into RCEP, 10 May 2021*, „Department of Foreign Affairs and Trade”, <https://www.dfat.gov.au/trade/agreements/not-yet-in-force/rcep/news/statement-to-the-joint-standing-committee-on-treaties-inquiry-into-rcep-10-may-2021>, [dostęp dnia: 11.04.2025].

³³³ D. Walton (2021), *The Development of the Quad: An Australian Perspective*, „EAI Background Brief”, 1611, s. 4.

narzuconą Australijczykom na drodze do uzyskania większej roli, jaką mogliby odegrać w globalnej równowadze sił. Australia, jak powiedział, była „znacznie więcej niż średnią potęgą”, sugerując tym samym, że nie jest ona skazana jedynie na działanie grupowe w ramach organizacji międzynarodowych³³⁴. Z kolei w Białej Księdze zatytułowanej „W interesie narodowym” (ang. *In the National Interest*) głoszono, że polityka zagraniczna Australii nie jest bezwarunkowo podporządkowana interesom grupowym. „Nacisk rządu na stosunki dwustronne doprowadził do wybiórczego podejścia do agendy wielostronnej. Australia musi skoncentrować swoje zaangażowanie wielostronne na obszarach, w których jej interesy narodowe są ściśle zbieżne [...] Australia musi realistycznie podchodzić do tego, co mogą dostarczyć instytucje wielostronne, takie jak system Narodów Zjednoczonych. Organizacje międzynarodowe mogą osiągnąć tylko to, co umożliwią im państwa członkowskie. Jeśli zasięg systemu ONZ nie ma przekroczyć jego możliwości, musi on skupić się na praktycznych rezultatach, które odpowiadają jego aspiracjom i możliwościom”.³³⁵ Powyższe stanowisko uwydatnia pragmatyzm Canberry, która obecnie coraz częściej ocenia instytucje międzynarodowe przez pryzmat ich skuteczności i użyteczności.

Australia, biorąc pod uwagę jej rolę jako mocarstwa średniego, wydaje się powoli rozwijać jedną z podstawowych cech skutecznej dyplomacji – aktywizm. Można go rozumieć w kategoriach umiejętności dyplomatycznych, pomagających w promowaniu interesów narodowych. Konieczne jest jego rozwijanie w przypadku braku strukturalnych lub materialnych możliwości wpływania na bieżące stosunki międzynarodowe. Australia jest dobrym przykładem państwa, które pomimo pewnych preferencji politycznych stara się być aktywne na różnych polach współpracy.

Aktywność Australijczyków w organizacjach ponadregionalnych nie zmienia jednak faktu, że ich główna uwaga wciąż skierowana jest na Indo-Pacyfik. Koncepcja ta przybrała na sile wraz z objęciem stanowiska ministra spraw zagranicznych przez Penny Wong. Polityk pytana o dalszą ścieżkę polityki zagranicznej kraju przyznała, że „jej uwaga będzie skupiona przede wszystkim na regionach – a więc Azji Południowo-Wschodniej i Pacyfiku”³³⁶.

³³⁴ A. Downer (1996), *Australia: Much more than a middle power, speech to the Young Liberals' Convention, Adelaide, 8 February 1996* (mimeo from the Minister's office), s. 3

³³⁵ The Australian Department of Foreign Affairs and Trade (1997), *In the national interest: Australia's foreign and trade policy: white paper*, s. 3.

³³⁶ D. Flitton (2022), *Penny Wong on „30 minutes with the PM” and Australia's global interest*, „Lowy Institute”, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/penny-wong-30-minutes-pm-australia-s-global-interest>, [dostęp dnia: 11.02.2025].

Nie wykluczyła przy tym istoty multilateralizmu, który dla kraju wielkości Australii jest niezbędnym do utrzymania i poszerzania już istniejących wpływów.

Zgodnie z danymi z 2024 roku, odkąd pani Wong objęła urząd w 2022 r., większość jej wizyt, aż 80% jej podróży zagranicznych, odbywała się w krajach azjatyckich, głównie w Azji Południowo-Wschodniej i regionie Pacyfiku (w sumie odbyła 51 oficjalnych wizyt zagranicznych). Wong odbyła jedynie 10 wizyt poza Indo-Pacyfikiem, w tym jedną wizytę dwustronną w Stanach Zjednoczonych oraz dwie związane ze Zgromadzeniem Ogólnym ONZ w Nowym Jorku³³⁷. Luty 2025 roku odznaczył się jej udziałem w spotkaniu ministrów spraw zagranicznych G20, w Johannesburgu w Republice Południowej Afryki. Było to jedno z niewielu spotkań odbywających się poza tradycyjnymi regionami współpracy – Stanami Zjednoczonymi i Azją. Tuż przed wizytą w Afryce minister powiedziała, że „G20 jest dla Australii okazją do zaangażowania się w jedne z największych gospodarek świata w zakresie wspólnych wyzwań, zapewnienia silnego i zrównoważonego wzrostu oraz promowania pokoju, jak i bezpieczeństwa”. Podczas wizyty Wong uczestniczyła także w spotkaniach ministerialnych w ramach G20, w tym z przedstawicielami MIKTA, organizacji, która w ostatnich latach zyskała szczególne znaczenie w australijskiej polityce zagranicznej³³⁸.

Według danych dostarczonych przez Lowy Institute, ponad 80% starszego personelu w Departamencie Spraw Zagranicznych i Handlu, który jest przydzielony do zarządzania stosunkami dwustronnymi, zostało oddelegowanych do działu Indo-Pacyfiku. Brakuje jednak danych na temat personelu pracującego nad inicjatywami regionalnymi, takimi jak Quad. Jeśli zostaliby uwzględnieni, być może liczba ta byłaby jeszcze wyższa. Podobne tendencje dotyczą wydatków na rozwój. W budżecie pomocy na lata 2023-2024 aż 74% australijskiego wsparcia finansowego trafiło do Indo-Pacyfiku. Głównym beneficjentem były kraje Pacyfiku, a następnie Azja Południowo-Wschodnia i Azja Południowa. Jak pokazują dostępne dane, w przypadku wykluczenia wkładów wielostronnych, które trudno rozbić na poziom regionalny, wynik obliczeń pokazałby, że 96% australijskiej pomocy trafia do tych regionów³³⁹.

³³⁷ S. Patton (2024), *From global to regional: Australia's focus narrows*, „Lowy Institute”, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpreter/global-regional-australia-s-focus-narrows>, [dostęp dnia: 11.02.2025].

³³⁸ Minister for Foreign Affairs – Senator the Hon Penny Wong (2025), *Visit to G20 Foreign Ministers' Meeting in South Africa*, <https://www.foreignminister.gov.au/minister/penny-wong/media-release/visit-g20-foreign-ministers-meeting-south-africa>, [dostęp dnia: 05.04.2025].

³³⁹ S. Patton (2024), *Op. Cit.*, [dostęp dnia: 18.02.2025].

Ograniczone, regionalnie ukierunkowane zaangażowanie Australijczyków w dyplomację dwustronną, wykraczające poza ich bezpośrednie sąsiedztwo, znajduje odzwierciedlenie w aktualnych wskaźnikach zasięgu dyplomatycznego. Biorąc pod uwagę siłę gospodarczą Australii (14. co do wielkości na świecie) i bycie samookreśloną potęgą regionalną, zajmowane przez nią 26. miejsce w ogólnym indeksie Lowy Institute może wydawać się zaskakujące. Spośród krajów G20 wyprzedziła tylko Republikę Południowej Afryki. Obecnie utrzymuje ograniczoną obecność dyplomatyczną w Afryce – 9 misji, Ameryce Południowej – 6 misji i na Karaibach – 1 misja. Nie ma stałych przedstawicielstw w Afryce Środkowej, Ameryce Środkowej, Azji Środkowej, regionie bałtyckim ani na Kaukazie. Największą aktywność dyplomatyczną można natomiast dostrzec w Azji, gdzie posiada 38 misji, ze szczególnym uwzględnieniem Azji Południowo-Wschodniej, tj. 17 misji. W dalszej kolejności znajduje się także region Europy o łącznej liczbie 30 misji i Wysp Pacyfiku z 17 misjami³⁴⁰.

Tabela 15. Potencjał dyplomatyczny państw G20 – stan na 2024 rok

	Ludność (mln)	PKB (tld, USD)	Ilość placówek łącznie	Ambasady/ wysokie przedstawicielstwa	Konsulaty/ konsulaty generalne	Stale misje	Inne przedstawicielstwa
Chiny	1,434.1	18,125	274	173	91	8	2
Stany Zjednoczone	338.3	26,950	271	168	83	12	8
Turcja	85.3	1,155	252	145	93	12	2
Japonia	124	4,231	251	152	66	10	23
Francja	64.6	3,049	249	158	72	18	1
Rosja	144.7	1,862	230	143	74	10	3
Wielka Brytania	67.5	3,332	225	156	51	11	7

³⁴⁰ R. Neelam, J. Sato (2024), *Key Findings. 2024 Global Diplomacy Index*, „Lowy Institute”, https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/key_findings#australia-back-of-the-g20, [dostęp dnia: 18.02.2025].

	Ludność (mln)	PKB (tld, USD)	Ilość placówek łącznie	Ambasady/ wysokie przedstawiciel stwa	Konsulaty/ konsulaty generalne	Stale misje	Inne przedstawiciel stwa
Niemcy	83.4	4,430	217	148	56	11	2
Włochy	59	2,186	206	124	74	8	0
Brazylia	215.3	2,127	205	133	58	12	2
Indie	1,417.2	3,732	194	135	50	5	4
Korea Południowa	51.8	1,709	187	114	60	5	8
Meksyk	127.5	1,811	161	80	71	8	2
Kanada	38.5	2,118	157	98	38	11	10
Argentyna	45.5	622	150	87	54	7	2
Unia Europejska ³⁴¹	447.4	18,351	143	132	0	8	3
Indonezja	275.5	1,417	130	92	34	3	1
Arabia Saudyjska	36.4	1,069	128	104	19	4	1
Australia	26.2	1,688	124	85	33	4	2
Republika Południowej Afryki	59.9	381	114	98	12	2	2

Źródło: Lowy Institute (2024), *Global Diplomacy Index*,
https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/country_ranking, [dostęp dnia: 19.02.2025].

Biorąc pod uwagę opieszałość dyplomatyczną Australii, można dojść do wniosku, że historia jej stosunków zewnętrznych kształtowała się poprzez reakcje *ad hoc* o charakterze ewolucyjnym, którym towarzyszyła ogólna kalkulacja ryzyka i szans w systemie

³⁴¹ Unia Europejska prowadzi własną globalną sieć dyplomatyczną zwaną Europejską Służbą Działań Zewnętrznych (EEAS). EEAS różni się od poszczególnych służb dyplomatycznych państw członkowskich Unii Europejskiej.

międzynarodowym, a w dłuższej perspektywie – dążenie do realizacji interesów narodowych. Zatem, jak wyjaśnia Ungerer, politykę zagraniczną Canberry charakteryzuje kilka kluczowych cech, w tym niezależne działanie w ramach zobowiązań sojuszniczych, koncentracja na dążeniu do wyników korzystnych dla całej społeczności międzynarodowej, a także utrzymanie pragmatycznego podejścia do zaangażowania regionalnego³⁴².

Podstawy tego podejścia do dyplomacji można znaleźć już w 2014 roku, kiedy to Peter Varghese, były sekretarz Departamentu Spraw Zagranicznych i Handlu, opisał australijski styl polityki zagranicznej jako „6+2+n”. W tym wzorze liczba 6 reprezentuje relacje z krajami, które będą miały największy wpływ na przyszły rozwój Australii: Stanami Zjednoczonymi, Chinami, Japonią, Indonezją, Indiami i Koreą Południową. Numer 2 w tej formule to dwie najważniejsze dla dobrobytu kraju instytucje. Są to Szczyt Azji Wschodniej i G20, które z czasem mogą wzmocnić kulturę strategiczną w regionie Indo-Pacyfiku i poza nim. Varghese podkreślił rolę tych dwóch organizacji głównie ze względu na malejący wpływ Rady Bezpieczeństwa ONZ, która wydaje się już nie odzwierciedlać obecnej równowagi sił na świecie. G20 jest z kolei wystarczająco duża, aby móc reprezentować strategiczne i ekonomiczne ośrodki oddziaływania na świecie, jednocześnie jest nadal wystarczająco mała, aby wypracować wspólne decyzje na podstawie w miarę przystępnego konsensusu. „N” we wzorze to sąsiedztwo, co oznacza, że sukces australijskiej dyplomacji będzie oceniany na podstawie jej skuteczności w rozwiązywaniu problemów w najbliższym otoczeniu, które przez wzgląd na spory terytorialne na Morzu Południowochińskim wydaje się dość trudne do zarządzania³⁴³.

Chociaż Australia znajduje się w dość strategicznym położeniu, biorąc pod uwagę jej położenie kontynentalne, a także brak granic lądowych z jakimkolwiek innym krajem, koncepcja samowystarczalności wojskowej była uwzględniona w każdym dokumencie obronnym od czasu Białej Księgi Obrony rządu Frasera z 1976 roku. Jednak wraz ze wzrostem potęgi militarnej Chin, twierdzenie to zniknęło, co było widoczne zwłaszcza za premiera Malcolma Turnbulla, który najwyraźniej nie chciał zrezygnować z parasola ochronnego swojego amerykańskiego sojusznika. Zmarły generał Jim Molan przyznał, że istniał

³⁴² C. Ungerer (2007), *The „Middle Power” Concept in Australian Foreign Policy*, „Australian Journal of Politics & History”, 53(4), s. 550.

³⁴³ P. Varghese (2014), *Address to Centre for Defence and Strategic Studies Course*, „The Australian Department of Foreign Affairs and Trade”, <https://www.dfat.gov.au/news/speeches/Pages/140212-defence>, [dostęp dnia: 05.04.2025].

i najprawdopodobniej nadal istnieje problem z określeniem australijskiej samowystarczalności w kwestiach obronnych. Zasugerował w ten sposób, że australijskie operacje wojskowe będą musiały być w każdym przypadku wspierane przez Stany Zjednoczone, od których Australia importuje większość swojego sprzętu obronnego i co więcej, jest od nich zależna w przypadku rozszerzonego odstraszania nuklearnego, ponieważ sama nie posiada niezbędnego sprzętu³⁴⁴.

Tabela 16. Oś czasu sojuszu USA-Australia

Data	Wydarzenie
1914-18	I Wojna Światowa
1939-45	II Wojna Światowa
1947-91	Zimna wojna
1950-53	Wojna koreańska
1962-75	Wojna w Wietnamie
1990-91	I wojna w Zatoce Perskiej
1992-95	Somalia
2001-	Wojna z terroryzmem
2003-11	II wojna w Zatoce Perskiej
2001-	Afganistan
2014-	Przeciwdziałanie Państwu Islamskiemu w Iraku i Lewancie w Iraku/Syrii

Źródło: Embassy of Australia (b.d.), *History of Mateship*, <https://usa.embassy.gov.au/timelines-alliance>, [dostęp dnia: 05.04.2025].

³⁴⁴ M. Keating (2023), *Hard power and Australia's national security strategy*, „Pearls and Irritations”, <https://johnmenadue.com/post/2023/02/australias-national-security-strategy-part-3/>, [dostęp dnia: 05.04.2025].

Więzi między Australią a Stanami Zjednoczonymi trwają nieprzerwanie od ponad stulecia, przy czym obejmują szerokie spektrum współpracy, w tym dyplomatyczną, obronną, ekonomiczną i kulturalną. Australijskie wojska dołączały do wszystkich znaczących amerykańskich operacji wojskowych od czasu I wojny światowej, demonstrując swoją niezachwianą solidarność i oddanie sojusznikowi³⁴⁵. Z perspektywy bezpieczeństwa narodowego w dalszym ciągu najważniejszą grupą, w którą Australia jest aktywnie zaangażowana, jest grupa wywiadowcza Five Eyes³⁴⁶ współtworzona przez wiodące kraje anglojęzyczne³⁴⁷. Kamieniem węgielnym strategicznej polityki Australii pozostaje jednak traktat ANZUS, podpisany 1 września 1951 roku, pomiędzy Australią, USA a Nową Zelandią, by zapewnić wzajemną obronę w regionie Pacyfiku. Następnym krokiem było podpisanie AUKUS, trójstronnego partnerstwa bezpieczeństwa między Australią, Wielką Brytanią i Stanami Zjednoczonymi. Umowa została ogłoszona 15 września 2021 roku, a jej celem ma być promowanie stabilności i bezpieczeństwa w regionie Indo-Pacyfiku — szczególnie w odpowiedzi na rosnące obawy dotyczące wpływów Chin i rozbudowy ich sił zbrojnych³⁴⁸. Zgodnie z nowymi ustaleniami, począwszy od 2023 roku australijski personel wojskowy i cywilny został rozmieszczony w US Navy, Royal Navy i bazach okrętów podwodnych USA i Wielkiej Brytanii w celu otrzymania odpowiedniego przeszkolenia. Amerykanie zaczęli również zwiększać liczbę wizyt w portach australijskich w 2023 r. Brytyjczycy mają podjąć takie same kroki w 2026 roku³⁴⁹.

Chociaż Australia podjęła pewne kroki w celu wzmocnienia swojej pozycji pod względem bezpieczeństwa ekonomicznego i militarnego, wydaje się, że nadal nie jest w stanie w pełni wykorzystać potencjału, jaki posiada. Podczas gdy sojusze i traktaty, których jest sygnatariuszem, oferują pewną ochronę jej interesów, nie może na nie liczyć bezwarunkowo. Australia musi utrzymać niezależne zdolności wojskowe, aby odstraszyć

³⁴⁵ Embassy of Australia (b.d.), *History of Mateship*, <https://usa.embassy.gov.au/timelines-alliance>, [dostęp dnia: 05.04.2025].

³⁴⁶ Five Eyes to sojusz wywiadowczy pięciu krajów anglojęzycznych: Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Kanady, Australii i Nowej Zelandii. Powstał w celu współpracy w zakresie rozpoznania elektromagnetycznego (SIGINT). Pierwotnie utworzony do celów wojskowych i szpiegowskich w czasie zimnej wojny, od tego czasu ewoluował, obejmując terroryzm, cyberzagrożenia, dezinformację i kwestie bezpieczeństwa globalnego. (M. Keating, J. Stanford (b.d), *The role of alliances in Australia's national security strategy*, "Pearls and Irritations", <https://publish.pearlsandirritations.com/australias-national-security-strategy-part-2/>, [dostęp dnia: 09.04.2025].)

³⁴⁷ *Ibidem*.

³⁴⁸ A. Blyth (2024), *From ANZUS to AUKUS: Howard's Legacy in Shaping Australia's Defence Strategy*, „The Centre for Independent Studies – CIS”, https://www.cis.org.au/publication/from-anzus-to-aucus-howards-legacy-in-shaping-australias-defence-strategy/#_ednref4, [dostęp dnia: 09.04.2025].

³⁴⁹ Prime Minister of Australia (2023), *Joint Leaders Statement On AUKUS*, <https://www.pm.gov.au/media/joint-leaders-statement-aucus>, [dostęp dnia: 09.04.2025].

możliwe przyszłe zagrożenia i jednocześnie zapewnić sobie status regionalnej potęgi. Ze względu na widoczną dyplomatyczną opieszałość w niektórych regionach świata, a także nadmierne poleganie na amerykańskiej pomocy, Canberra, w przypadku, gdyby Waszyngton zmienił swoją strategię zagraniczną, może nie tylko mieć problemy z rozszerzeniem swoich wpływów w regionie, ale także stanąć przed koniecznością konkurowania o wpływy z innymi wschodzącymi państwami, które mają bardziej rewizjonistyczne podejście wobec obecnego systemu międzynarodowego niż ona.

* * *

Analiza atrybutów behawioralnych państw MIKTA pozwala lepiej zrozumieć, jak kształtują one swoje miejsce w systemie międzynarodowym, w tym jako mocarstwa regionalne. Istotnym czynnikiem w tym kontekście są ich istniejące zobowiązania sojusznicze, które z jednej strony wzmacniają ich rolę w porządku regionalnym i zapewniają pewne gwarancje bezpieczeństwa, ale z drugiej strony często wiążą się z ryzykiem częściowej utraty samodzielności. Jest to szczególnie widoczne w przypadku Australii, gdzie nadmiernie silne powiązania sojusznicze stwarzają potencjalne ryzyko ograniczenia autonomii strategicznej.

Analizując narzędzia wpływu, można zauważyć, że państwa MIKTA stosują odmienne strategie, jakkolwiek wspólnym ich elementem pozostaje aktywne uczestnictwo w organizacjach międzynarodowych. Korea Południowa rozwija i skutecznie wykorzystuje instrumenty miękkiej siły, wzmacniając w ten sposób swój wizerunek i wpływ kulturowy na arenie międzynarodowej. Turcja z kolei w większym stopniu wykorzystuje elementy ostrej siły, zwłaszcza w stosunku do swoich sojuszników z NATO, z którymi nie może sobie pozwolić na otwarty konflikt. Meksyk i Indonezja ograniczają swoje działania przede wszystkim do zaledwie kilku wybranych regionów, co w konsekwencji zmniejsza ich widoczność i wpływ na arenie międzynarodowej. Takie podejście, choć bezpieczne, niesie ze sobą ryzyko utraty potencjalnych możliwości globalnego wpływu.

Choć atrybuty behawioralne odgrywają istotną rolę w analizie pozycji państw MIKTA w systemie globalnym, na tym etapie konieczne jest również uwzględnienie atrybutów ideologicznych, odnoszących się do woli politycznej, intencji oraz zdolności do świadomego wykorzystania dostępnych zasobów. To one pozwalają ocenić, czy państwa są skłonne i zdolne

przełożyć swój potencjał materialny i behawioralny na trwały wpływ w systemie międzynarodowym, co zostało omówione w kolejnym rozdziale.

IV. Atrybuty ideowe

Ostatnimi analizowanymi czynnikami są atrybuty „ideowe”, które decydują o tym, czy dane państwo można uznać za mocarstwo regionalne lub globalne. Stabilność wewnętrzna i wiara we własne możliwości są kluczowe dla podejmowania dalszych wysiłków na rzecz wzmocnienia potęgi materialnej, a także sposobów jej wykorzystania. W obecnym systemie istnieją państwa, które mają odpowiednie atrybuty potęgi fizycznej, są również na tyle rozwinięte, aby szybko zacząć ich używać za granicą, a mimo to powstrzymują się od podejmowania dalszych kroków z powodu wewnętrznej obawy przed zaburzeniem istniejącej równowagi sił i destabilizacją areny politycznej w regionie oraz poza nim.

Koncepcja bazująca na potencjale wyżej wymienionych atrybutów determinowana jest zatem przede wszystkim wolą państwa, która może być bliższa postawie konformistycznej – związanej z zadowoleniem ze status *quo*, bądź postawie rewizjonistycznej – sugerującej chęć zmiany obecnego systemu i układu sił z powodu niezadowolenia lub niedawnego awansu w globalnych strukturach władzy.

Aby lepiej zarysować złożoność tej koncepcji, warto również przeanalizować wartości przewodnie i długoterminowe cele, które kształtują strategie poszczególnych państw. Tak więc, aspekty takie jak skuteczność polityki wewnętrznej i zagranicznej, zaangażowanie obywateli w życie polityczne, stabilność wewnętrzna lub niestabilność odzwierciedlona m.in. w efektach wyborów, protestach publicznych, strajkach czy zamachach stanu mogą przybliżyć czytelnikom ambicje, a co za tym idzie, potencjalne strategie rozwoju potęgi wszystkich państw MIKTA. Na status mocarstwa regionalnego, zdolnego do wpływania na swoje otoczenie, zasługuje bowiem ten podmiot, który jest w stanie skutecznie kontrolować przede wszystkim własne terytorium i obywateli.

1. Meksyk

Reformy strukturalne, które rozpoczęły się w latach 80. ubiegłego stulecia, miały ogromne znaczenie dla przyszłego rozwoju Meksyku oraz rozszerzenia jego wpływów na inne regiony, w tym przede wszystkim kraje Ameryki Łacińskiej. Z kolei transformacja gospodarcza i otwarcie się na rynki zagraniczne spoza najbliższego otoczenia przyspieszyły pozytywną

dynamikę przemian w polityce wewnętrznej i zewnętrznej, motywując tym samym meksykańskie władze do podejmowania dalszych wysiłków na rzecz demokratyzacji oraz współpracy międzynarodowej.

Duże znaczenie miało tutaj odejście od całkowitej dominacji Partii Rewolucyjno-Instytucjonalnej (hiszp. *Partido Revolucionario Institucional*; PRI), jak również zmiany w dystrybucji władzy. Po ponad siedemdziesięciu latach autorytarnych, centroprawicowych rządów charakteryzujących się klientelizmem, korupcją i scentralizowaną kontrolą, wejście państwa na ścieżkę demokracji w 2000 roku zostało okrzyknięte przełomem. Mimo wzrostu konkurencji wyborczej, podstawowe struktury rządowe w dużej mierze pozostały niezmienione. W tym samym czasie wyraźnie osłabiona została pozycja prezydenta i jego rola. Było to szczególnie zauważalne podczas prezydentur Ernesto Zedillo (1994-2000), z partii PRI, a także Vicente Foxa (2000-2006) i Felipe Calderóna (2006-2012), którzy byli związani z chrześcijańsko-konserwatywną Partią Akcji Narodowej (hiszp. *Partido Acción Nacional*; PAN). Jednocześnie, ta pozorna demokratyzacja zdawała się zbliżać społeczeństwo do ośrodków władzy, czemu pomagała między innymi większa swoboda wyrażania swoich opinii – również w odniesieniu do polityki zagranicznej – a także postępująca liberalizacja prasy, zapewniająca płynniejszy przepływ informacji między rządem a obywatelami³⁵⁰.

Jednak pomimo pierwszych oznak pozytywnych zmian, w tym umożliwienia nowym grupom wejścia do kręgu decyzyjnego, demokratyczna transformacja Meksyku na początku XXI wieku była bardziej symboliczna niż merytoryczna. Nowo wprowadzone programy również nie zakończyły problemu przestępczości narkotykowej i korupcji, co zniechęciło znaczną część zagranicznych inwestorów do rynku meksykańskiego, skutecznie spowalniając jego dalszy wzrost polityczny oraz gospodarczy. Partia Akcji Narodowej nie wdrożyła znaczącej reformy instytucjonalnej, a przyjęcie przez nią polityki opartej na zmilitaryzowanym bezpieczeństwie pod rządami prezydenta Felipe Calderóna pogłębiło konflikty w kraju. Powrót PRI w 2012 roku pod rządami Enrique Peña Nieto doprowadził z kolei do powrotu, a nawet wzmocnienia starych praktyk opartych na korupcji i bezkarności politycznej. Wydawało się, że pierwsza znacząca zmiana nastąpiła dopiero w 2018 roku, kiedy Andrés Manuel López Obrador (AMLO) i jego partia MORENA skutecznie wykorzystali

³⁵⁰ K. Derwich (2015), *Mexico – A Failed State or a Regional Power?*, „Politica & Sociedad”, 14(30), 11.

rozczerwanie opinii publicznej, wygrywając w ten sposób powszechne wybory prezydenckie w tym samym roku³⁵¹.

Obrador, sprawujący urząd prezydenta w latach 2018–2024, zwykł opierać swoją strategię na koncepcji przeciwdziałania przestępczości poprzez eliminację jej pierwotnych przyczyn. Jego administracja nie prowadziła jednak konsekwentnie działań antynarkotykowych, mogących poprawić wizerunek państwa za granicą. Ostatecznie, pomimo dużych oczekiwań MORENA przyjęła wiele taktyk PRI, takich jak centralizacja władzy i wykorzystywanie opieki społecznej do zachowania lojalności politycznej. Liczba rodzin korzystających z programów socjalnych sukcesywnie wzrastała. W 2019 roku wynosiła 26%, w 2020 – 28%, a w 2021 aż 30%, co dało zarówno partii rządzącej, jak i jej liderowi dodatkową przewagę nad ich rywalami w czasie sprawowania władzy³⁵². Reforma instytucjonalna została tym samym odsunięta na bok. Prezydent wolał posługiwać się przy tym twardą siłą, tj. wojskiem i gwardią narodową oddelegowaną do rozwiązywania problemów związanych z narkotykami oraz naruszeniami z zakresu kwestii finansowych.

Meksykańską kulturę militarną można uznać za „nacionalistyczną”, a sama doktryna lojalności sił zbrojnych wobec instytucji politycznych kierowanych przez cywilów jest stosunkowo nowa. Relacje cywilno-wojskowe ustabilizowały się dopiero po 1946 roku, gdy prezydent przyznał siłom zbrojnym względną autonomię w zakresie zarządzania zasobami, organizacji instytucjonalnej oraz rozwoju doktrynalnego w zakresie szkoleń i operacji. Dzięki temu Meksyk stał się jednym z niewielu państw Ameryki Łacińskiej, w których nie doszło do wojskowego zamachu stanu w XX wieku³⁵³.

Militaryzm Meksyku jest jednak problemem, który w przyszłości może negatywnie oddziaływać nie tylko na lokalnych decydentów, ale także zwykłych obywateli. Nadanie armii większych uprawnień nie tylko nie wzmocniło sił zbrojnych, ale wręcz je osłabiło. Powierzenie tej instytucji kontroli nad licznymi zamówieniami publicznymi i funkcjami cywilnymi bez niezbędnych zabezpieczeń antykorupcyjnych skutkuje niewystarczającą przejrzystością tych działań. Przykładami takich nadużyć są m.in. uruchomienie

³⁵¹ A. F. Ponce (2024), *The Weakening of the Mexican Party System: The Rise of AMLO's MORENA*, [w:] *Political Parties and the Crisis of Democracy: Organization, Resilience, and Reform*, (red.) T. Poguntke, W. Hofmeister, s. 295-296.

³⁵² *Ibidem*, s. 300.

³⁵³ R. Benítez Manaut, C. A. Deare (2021), *Op.Cit.*, s. 5.

przez wojskowych nowej linii lotniczej³⁵⁴, nadzór nad odprawą celną, administrowanie portami i lotniskami, budowa infrastruktury publicznej (dotycząca m.in. projektu Tren Maya)³⁵⁵ oraz dystrybucja podręczników do szkół³⁵⁶.

Nadzwyczajne tempo oraz zakres przejmowania instytucji wcześniej podległym cywilom przez siły zbrojne są tym samym jednym z głównych dziedzictw jakie pozostawili po sobie poprzedni prezydenci, z włączeniem Obradora, który dodatkowo przyspieszył ten proces. Badanie przeprowadzone przez meksykańskie centrum badań i szkolnictwa wyższego CIDE (hiszp. *Centro de Investigación y Docencia Económicas*) wykazało, że jedynie w latach 2006–2021 aż 246 funkcji rządowych zostało przejęte przez siły zbrojne, co stoi w sprzeczności z krajowym ustawodawstwem³⁵⁷. W meksykańskiej konstytucji rola sił zbrojnych w czasie pokoju została jasno określona. Artykuł 129, traktujący o tym, że „żadna władza wojskowa nie może w czasie pokoju wykonywać jakichkolwiek funkcji poza tymi, które są bezpośrednio związane ze sprawami wojskowymi”³⁵⁸, stoi zatem w kontraście do współcześnie funkcjonującego porządku w państwie. Co więcej, problem militaryzacji wzbudził zaniepokojenie także zagranicą. W swoim orzeczeniu przeciwko Meksykowi z 2018 roku Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka wskazał, że siły zbrojne muszą być podporządkowane podmiotom cywilnym, a ich wykorzystanie w tzw. kwestiach bezpieczeństwa publicznego może odbywać się wyłącznie zgodnie ze ścisłymi kryteriami wyjątkowości, a nie ciągłości³⁵⁹.

Warto jednak wyróżnić w tym miejscu dwa pojęcia odnoszące się do pozycji wojska. Pierwszym z nich jest „militaryzacja”, która polega na rosnącej obecności wojska w rolach

³⁵⁴ K. Madry (2023), *Mexico launches military-run airline with \$48 mln purchase of Mexicana brand*, „Reuters”, <https://www.reuters.com/world/americas/mexico-launches-military-run-airline-with-48-mln-purchase-mexicana-brand-2023-08-10/?emci=611f3bee-5638-ee11-a3f1-00224832eb73&emdi=39a10703-5838-ee11-a3f1-00224832eb73&ceid=4606001>, [dostęp dnia: 14.05.2025].

³⁵⁵ A. de la Rosa (2023), *SICT asigna a Sedena operación del Tren Maya*, „El Economista”, <https://www.eleconomista.com.mx/empresas/SICT-asigna-a-Sedena-operacion-del-Tren-Maya-20230530-0122.html>, [dostęp dnia: 14.05.2025].

³⁵⁶ (b.d.) (2020), *Apoya SEDENA en distribución de Libros de Texto gratuito*, „Río19”, <https://rio19.mx/2020/08/11/apoya-sedena-en-distribucion-de-libros-de-texto-gratuito/>, [dostęp dnia: 14.05.2025].

³⁵⁷ J. Monroy (2021), *Documentan el traslado a militares de 246 tareas civiles*, „El Economista”, <https://www.eleconomista.com.mx/politica/Documentan-el-traslado-a-militares-de-246-tareas-civiles-20211020-0155.html>, [dostęp dnia: 25.05.2024].

³⁵⁸ (b.d.), *Mexican constitution of 1917*, art. 129.

³⁵⁹ R. C. Berg, E. Polo (2023), *The Political Implications of Mexico's New Militarism*, „Center for Strategic & International Studies”, <https://www.csis.org/analysis/political-implications-mexicos-new-militarism>, [dostęp dnia: 14.05.2025].

cywilnych. Jest to zjawisko powszechnie dostrzegalne w Meksyku. Drugą z nich jest „militaryzm”, określany poprzez dominację wartości i struktur wojskowych nad cywilnymi instytucjami. Choć nie wydaje się aby Meksykanie już teraz osiągnęli ten poziom, obecna trajektoria może doprowadzić do pełnego militaryzmu, co w konsekwencji przełoży się na ogólny stan demokracji, praw człowieka, rozdziału władzy i ogólnych ram instytucjonalnych³⁶⁰. Jednocześnie, biorąc pod uwagę wewnętrzną niestabilność i problemy z kontrolowaniem grup przestępczych w kraju, a także problemy z wdrażaniem polityki publicznej za pomocą środków cywilnych, może się wydawać, że Meksykanie nie znajdują innej alternatywy w zakresie bezpieczeństwa. Tamtejszy rząd jest przy tym bardziej skłonny do respektowania milczących porozumień z wojskiem, opartych na wysokim stopniu autonomii i większej tolerancji dla ich wykroczeń. W zamian politycy mogą liczyć na gwarancję armii w zakresie zachowania dystansu względem polityki i administracji cywilnej. Strategia ta wydawała się sprawdzać zarówno w XX, jak i XXI wieku. Niemniej jednak, pomimo braku przewrotów wojskowych, wciąż nie wydaje się aby ten rozdział „wpływów” sprzyjał rozwojowi, czy też wewnętrznej stabilności państwa.

Tabela 17. Militaryzacja w Meksyku w XXI wieku

Data	Wydarzenie
Lipiec 2019	Policja federalna została rozwiązana; zastąpiła ją Gwardia Narodowa (77% składu to byli wojskowi).
Sierpień 2020	SEDENA pomaga w dystrybucji podręczników dla szkół publicznych.
2020 (brak daty)	Uchwalono reformy prawne przekazujące marynarce wojennej regulację komunikacji i transportu morskiego.
2020 (brak daty)	SEDENA przejęła nadzór nad budową oddziałów Banco de Bienestar, lotniska AIFA, odcinków 5–7 Tren Maya, lotniska w Tulum oraz modernizacją lotnisk w Palenque i Chetumal.

³⁶⁰ J. R. Cossío Díaz (2021), *México: ¿militarización o militarismo?*, „Gatopardo”, <https://www.gatopardo.com/articulos/mexico-militarizacion-o-militarismo>, [dostęp dnia: 14.05.2025].

Data	Wydarzenie
Marzec 2021	Gwardia Narodowa wysłana na południową granicę w celu powstrzymania migrantów.
2021 (brak daty)	Marynarka wojenna zaczęła nadzorować firmy ekoturystyczne na Islas Marias i szesnaście biur Narodowego Systemu Portowego.
Sierpień 2022	Ponad 1500 oficerów marynarki wojennej przejęło ochronę i administrację AIFA oraz Międzynarodowego Lotniska w Meksyku.
Październik 2022	Kongres zatwierdził przedłużenie udziału wojska w bezpieczeństwie publicznym do 2028 roku.
Listopad 2022	Sąd Najwyższy uznał, że działania władzy wykonawczej są zgodne z konstytucją.
Kwiecień 2023	Reforma prawa turystycznego uczyniła armię właścicielem państwowej spółki zarządzającej projektem Tren Maya.
Sierpień 2023	Rząd ogłosił utworzenie nowej linii lotniczej zarządzanej przez SEDENA; budżet nie został zatwierdzony przez Kongres.

Źródło: R. C. Berg, E. Polo (2023), The Political Implications of Mexico's New Militarism, „*Center for Strategic & International Studies*”, <https://www.csis.org/analysis/political-implications-mexicos-new-militarism>, [dostęp dnia: 25.05.2025].

Pomimo wątpliwości związanych z dość niepewną koncepcją opierania swojej władzy na armii, Obrador w trakcie całej swojej kadencji korzystał z tego środka w procesie prowadzenia kampanii na rzecz rozwiązania problemów wysokiego poziomu bezkarności. Mimo ambitnych planów, ogólny poziom bezpieczeństwa w Meksyku z roku na rok się pogarsza. Powodem jest przede wszystkim rozkwit zorganizowanej przestępczości w obliczu słabości instytucji państwowych i powszechnej korupcji. Sytuacja jeszcze bardziej zaostrzyła się 5 marca 2025 roku, gdy na ranczu Izaguirre, położonym w stanie Jalisco, odkryto miejsce, w którym Kartel Jalisco Nueva Generación (CJNG) przetrzymywał, szkolił, a także mordował wcześniej zwabione tam ofiary. W wyniku anonimowego zgłoszenia, grupy poszukujące natrafiły na przerażające dowody zbrodni, w tym około 1308 rzeczy osobistych,

takich jak ubrania, buty i koce, a także skremowane szczątki oraz masowe groby. Wydarzenie to obnażyło brutalną rzeczywistość przemocy karteli i trwający w Meksyku kryzys zaginięć, co nasiliło apele o sprawiedliwość oraz lepsze dochodzenia kryminalistyczne³⁶¹. Co więcej, problem, który w przeszłości był głównie sprawą wewnętrzną, wraz z rozwojem karteli, przybrał formę tematu międzynarodowego. Zjawisko to szczególnie uwidoczniło się po porwaniu czterech Amerykanów w marcu 2023 roku, kiedy część republikańskich ustawodawców odpowiedziała stanowczo, wysuwając propozycję użycia sił zbrojnych przeciwko Meksykowi³⁶². AMLO jednoznacznie odrzucił tę propozycję, nazywając ją „nieodpowiedzialną” oraz wymierzoną przeciwko obywatelom jego państwa³⁶³. Według szacunków armii USA w maju 2024 roku kartele kontrolowały blisko jedną trzecią terytorium Meksyku. Według amerykańskiej Agencji ds. Zwalczania Narkotyków (ang. *Drug Enforcement Administration; DEA*) kartele Sinaloa i Jalisco odpowiadają za zdecydowaną większość handlu narkotykami w Stanach Zjednoczonych, dostarczając na ich terytorium m.in. metamfetaminę, kokainę, heroinę, marihuanę i inne narkotyki³⁶⁴. Z drugiej strony meksykańskie władze szacują, że około 70% broni palnej używanej w przestępstwach popełnionych w Meksyku jest przemycających ze Stanów Zjednoczonych, co ma znaczący wpływ na rodzaje przestępstw popełnianych w tym kraju. Dla przykładu, według oficjalnych danych, do niemal dwóch trzecich morderstw w 2023 roku doszło na skutek postrzału i choć krajowy wskaźnik zabójstw obecnie spada, to liczba zgłoszonych oraz niewyjaśnionych zaginięć nadal rośnie³⁶⁵.

Od 2015 do 2024 roku w Meksyku zamordowano ponad 270 tys. osób, przy czym wskaźnik tych zabójstw charakteryzuje się dwoma wyraźnymi trendami. W latach 2015–2019 liczba ta gwałtownie wzrosła z 15,1 do 28,2 na 100 tys. osób. Już rok po objęciu władzy przez partię MORENA w 2018 roku można było zauważyć pozytywną zmianę. W 2023 roku odnotowano natomiast 23,3 zabójstwa na 100 tys. osób, co oznacza spadek o 5,3%

³⁶¹ L. Espinoza Pedraza (2025), *Mexico's Challenges Beyond Trump: The Unfinished Democratic Transition*, „The Globalist”, <https://www.theglobalist.com/mexico-democracy-corruption-governance-security/>, [dostęp dnia: 20.05.2025].

³⁶² B. Dress (2023), *Graham says he will introduce bill to 'set the stage' for US to use military force in Mexico*, „The Hill”, <https://thehill.com/policy/international/3887479-graham-says-he-will-introduce-bill-to-set-the-stage-for-us-to-use-military-force-in-mexico/>, [dostęp dnia: 20.05.2025].

³⁶³ B. O'Boyle (2023), *Mexico president rejects 'irresponsible' calls for US military action against cartels*, „Reuters”, <https://www.reuters.com/world/americas/mexico-president-rejects-us-lawmakers-calls-military-intervention-against-2023-03-09/>, [dostęp dnia: 20.05.2025].

³⁶⁴ Center for Preventive Action (2025), *Criminal Violence in Mexico*, <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/criminal-violence-mexico>, [dostęp dnia: 20.05.2025].

³⁶⁵ Human Rights Watch (2025), *World Report 2025. Mexico – Events of 2024*, <https://www.hrw.org/world-report/2025/country-chapters/mexico>, [dostęp dnia: 20.05.2025].

w porównaniu z rokiem poprzednim³⁶⁶. Przedstawione zmiany wskaźników zabójstw według regionów dowodzą, że choć coraz więcej stanów odnotowuje niski lub umiarkowany poziom przemocy, w niektórych częściach państwa zagrożenie nadal utrzymuje się na alarmującym poziomie (tabela 18). Dane te potwierdzają, że mimo upływu lat, zmian politycznych i podejmowanych strategii, Meksyk wciąż mierzy się z głęboko zakorzenionym kryzysem bezpieczeństwa.

Tabela 18. Stany Meksyku z podziałem na poziom zabójstw (2015–2023)

Rok	NISKI (<5 zabójstw na 100 000)	UMIARKOWANY (5–15)	WYSOKI (15–30)	BARDZO WYSOKI (30–50)	EKSTREMALNY (>50)
2015	3 ³⁶⁷	16	10	2	1
2016	3	14	6	7	2
2017	1	11	11	3	6
2018	1	8	11	7	5
2019	1	10	10	5	6
2020	1	11	9	4	7
2021	1	11	10	2	8
2022	2	13	7	2	8
2023	3	14	5	5	5

Źródło: The Institute for Economics & Peace (2024), *Mexico Peace Index 2024*, IEP REPORT, 95, s. 30.

Biorąc pod uwagę powyższe dane można stwierdzić, że wraz z końcem sześciolletniej kadencji Obradora, udało mu się zrealizować stosunkowo niewiele ze swoich ambitnych

³⁶⁶ The Institute for Economics & Peace (IEP) (2024), *Mexico Peace Index 2024*, IEP REPORT 95, s. 29.

³⁶⁷ Liczba stanów charakteryzujących się poszczególnymi wskaźnikami zabójstw na 100 tys. osób.

planów, szczególnie w obszarze walki z przestępczością zorganizowaną. Rodzi to pytanie o skuteczność jego strategii w zarządzaniu kwestiami kluczowymi dla prawidłowego rozwoju państwa³⁶⁸. Podobny problem dostrzegalny jest w kwestii wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i łapówkarstwa. Odsetek ankietowanych obywateli, którym oferowano pieniądze w zamian za głosy w Meksyku, wyniósł w 2019 roku 50%, co plasuje go na pierwszym miejscu spośród wszystkich poddanych analizie państw Ameryki Łacińskiej³⁶⁹.

Ostatnie dostępne badania na temat korupcji, przeprowadzone w 2019 roku, czyli rok po objęciu prezydentury przez Obradora pokazują jednak pozytywną zmianę w postrzeganiu tych problemów wewnątrz samego państwa. Na pytanie „Czy rząd podejmuje odpowiednie działania w zwalczaniu korupcji?” aż 61% respondentów odpowiedziało twierdząco, co stanowi znaczącą różnicę w porównaniu z badaniem z 2017 r., w którym taką opinię wyraziło jedynie 24% ankietowanych obywateli. Również wskaźniki łapówkarstwa w oparciu o osoby, które korzystały z usług publicznych w ciągu poprzednich 12 miesięcy uległy poprawie, co potwierdza Tabela 19. Niepokojąca pozostaje jednak kwestia sprawiedliwości w dziale sądownictwa oraz służb mundurowych (policji), gdzie zmiana procentowa przybrała niekorzystną tendencję, wynosząc w 2019 roku ponad kilkadziesiąt procent. Tym samym może się wydawać, że Obrador, pomimo wstępnych deklaracji oraz intencji nie mógł wygrać z korupcją, z którą chciał walczyć przy pomocy najbardziej skorumpowanych sektorów państwa.

Tabela 19. Wskaźniki łapówkarstwa w Meksyku

	2017	2019
Ogólny wskaźnik łapówkarstwa	51%	34%
Szkoły publiczne	33%	19%
Publiczne kliniki i ośrodki zdrowia	39%	16%
Usługi komunalne	32%	30%

³⁶⁸ J. S. S. Beittel (2022), *Op.Cit.*, s. 2.

³⁶⁹ C. Pring, J. Vrushy (2019), *The Global Corruption Barometer (GCB) - Latin America and the Caribbean. Citizens' Views And Experiences Of Corruption*, „Transparency International”, s. 25

	2017	2019
Policja	30%	52%
Sędziowie	7%	35%

Źródło: C. Pring, J. Vrushy (2019), *The Global Corruption Barometer (GCB) - Latin America and the Caribbean. Citizens' Views And Experiences Of Corruption*, „Transparency International”, s. 46.

AMLO, mimo początkowych deklaracji i obietnic przeprowadzenia „czwartej transformacji”³⁷⁰, doprowadził politykę wewnętrzną kraju do punktu krytycznego, w którym powiązania między różnymi ośrodkami władzy stały się jeszcze silniejsze niż miało to miejsce w przeszłości. Pozycja wojska w stosunku do innych podmiotów państwowych rośnie przy tym asymetrycznie, co prowadzi do sytuacji, w której armia nawet nie czuje potrzeby dzielenia się krytycznymi informacjami i dowodami w kwestiach bezpieczeństwa wewnętrznego oraz aktualnego stanu praw człowieka. Wojsko nie jest również przyzwyczajone do stosowania kryterium przejrzystości promowanego przez instytucje cywilne w państwach o wyższym poziomie demokratyzacji. Istnieje realne ryzyko, że jeśli nie zostaną podjęte kroki w tym kierunku, militarizm Meksyku stanie się coraz trudniejszy do skorygowania, a to z kolei wpłynie nie tylko na sytuację wewnątrz kraju, ale także na jego relacje z podmiotami trzecimi. Siły zbrojne nie są – a nawet nie powinny być – przygotowane do prowadzenia samodzielnego dialogu z zagranicznymi przedstawicielstwami lub międzynarodowymi agencjami bezpieczeństwa.

Podsumowując, odkąd AMLO przejął władzę w 2018 roku, Meksyk, choć w pewnym stopniu zwiększył poziom wewnętrznego bezpieczeństwa, stracił na swojej pozycji międzynarodowej. Od tego czasu, rok po roku, państwo pogrążało się także w coraz bardziej widocznej stagnacji gospodarczej, co działo się pomimo wyjątkowej okazji, jaką oferuje amerykańska strategia „near-shoringu”. Ponadto, meksykańskie społeczeństwo jest bardziej niż kiedykolwiek bezradne w walce z rozrastającymi się kartelami narkotykowymi i innymi grupami przestępczymi, a instytucje demokratyczne nadal cierpią z powodu nadmiernej dominacji wojska nad polityką krajową oraz zagraniczną.

³⁷⁰ Według Lopeza Obradora pierwszymi trzema transformacjami były: niepodległość z 1810 r., reforma z 1861 r., która doprowadziła do rozdzielenia kościoła od państwa, oraz rewolucja z 1910 r. Czwarta Transformacja, zgodnie z Narodowym Planem Rozwoju, dąży do zmiany paradygmatu, w którym planowanie wynika z woli ludu, a nie z nakazów narzuconych przez konsensus waszyngtoński.

Jeśli obecne standardy działania nie ulegną poprawie, stosunki dwustronne i wielostronne Meksyku mogą stać się jeszcze bardziej dysfunkcyjne oraz kruche z powodu pojawiających się podejrzeń co do przejrzystości, jak również konstytucyjnej legalności porozumień. Także pozytywne reformy rynkowe, które miały miejsce w przeciągu ostatniego ćwierćwiecza, powinny zostać ponownie zbadane. Obejmują one m.in. proces wielostronnej liberalizacji handlu, powolny, a przy tym niezorganizowany rozwój kontroli i równowagi państwa nad gospodarką krajową, ustanowienie stabilności monetarnej w ramach niezależnego reżimu banku centralnego oraz reformę z 2014 roku – kluczową dla liberalizacji polityki energetycznej – która otworzyła sektor na prywatne inwestycje we wszystkich obszarach łańcucha produkcyjnego³⁷¹. Te ambitne programy wymagają jednak strukturalnego i logistycznego wzmocnienia a Claudia Sheinbaum, która objęła urząd prezydenta w 2024 roku, niewątpliwie stanie w obliczu wyzwań i dylematów, które pojawiły się jeszcze podczas kadencji jej poprzedników. Nie oczekuje się jednak, aby system, który był umacniany w Meksyku przez dziesięciolecia, uległ drastycznej zmianie podczas sześcioletniej kadencji nowej prezydent. Tym samym wzmocnienie pozycji państwa w hierarchii światowych mocarstw wymaga w pierwszej kolejności ustabilizowania sytuacji wewnętrznej i polityki krajowej, która powinna być kształtowana przez decyzje suwerena, a nie armii. Wojsku, jak wspomniano w poprzednich akapitach, będzie bowiem trudno prowadzić dyskusje z decydentami państw demokratycznych, które wciąż jednak dominują w grupie podmiotów wysoko rozwiniętych, a więc najbardziej wpływowych.

2. Indonezja

Międzynarodowa osobowość Indonezji pozostała w dużej mierze niezmienna przez ponad pięćdziesiąt lat, co widać zarówno w okresie Nowego Porządku Suharto (1966–1998), jak i w erze *reformasi*, która rozpoczęła się w 1998 r. W tym samym czasie Dżakarta rzadko rościła sobie prawo do odgrywania roli lidera, czy to globalnego czy regionalnego. Jednak wyzwania i szanse nowego stulecia sprawiły, że Indonezja, podążająca ścieżką wzrostu innych państw Azji Wschodniej, staje się coraz bardziej asertywna w XXI wieku. Tym samym może się wydawać, że obecnie aspiruje do odgrywania większej roli w polityce globalnej. Pomimo dostrzegalnej zmiany, kraj ten nie charakteryzuje się dążeniem do narzucenia

³⁷¹ R. Salinas-León, *AMLO and the 'Fourth Transformation' in Mexico*, „Cato Institute”, 41(66), s. 6.

drastycznych zmian w obecnym systemie. Tamtejsi decydenci polityczni skupili się przy tym zwłaszcza na zagadnieniu współpracy ponadpaństwowej, w tym także tej multilateralnej, mającej na celu ukształtowanie nowego porządku międzynarodowego, który chroniłby mniejsze państwa przed interwencją i presją ze strony wielkich mocarstw³⁷².

Były premier Indonezji Mohammad Hatta, jeszcze w latach 40. XX wieku, podkreślał znaczenie zapewnienia autonomii i suwerenności każdego państwa zainteresowanego budowaniem swojej pozycji na arenie międzynarodowej. Choć koncepcja ta dotyczyła walki o pełną niepodległość, ostatecznie osiągniętą w 1949 roku, to nadal wpływa na politykę zagraniczną tamtejszych polityków. Zgodnie z założeniami kolejni decydenci deklarowali, że pozbędą się służalczości wobec wielkich mocarstw, koncentrując się przede wszystkim na dobru własnego narodu. Jakkolwiek, nie wyklucza to dobrowolnej i pokojowo motywowanej współpracy między państwami, przy jednoczesnym zachowaniu zasady równości. To, wraz z polityką „nieingerencji”, stanowi podstawę strategii zagranicznej Dżakarty. Koncepcja ta wymaga jednak pełnego przestrzegania prawa międzynarodowego przez wszystkie zaangażowane podmioty, co ostatecznie niesie ze sobą nie tylko określone prawa, ale i obowiązki. Państwa w konsekwencji muszą ich przestrzegać, aby utrzymać stabilność porządku globalnego. Podejście to spowodowało również swego rodzaju wycofanie się Indonezji z rywalizacji między blokiem zachodnim a blokiem sowieckim. Zamiast opowiadać się po którejkolwiek ze stron, Indonezyjczycy skupili się na przystąpieniu do struktur ONZ, które z założenia mają pomagać w utrzymywaniu pokoju na świecie³⁷³. Tym samym, tamtejszą politykę zagraniczną można określić mianem „wolnej i aktywnej” (ind. *bebas dan aktif*). Choć doktryna ta, po raz pierwszy użyta przez Hattę w jego oświadczeniu z września 1948 r., odnosiła się do potrzeby izolowania się od stron walczących ze sobą w czasie zimnej wojny, jej znaczenie wkrótce rozszerzyło się i stało się synonimem zarówno autonomii, jak i samowystarczalności³⁷⁴.

Chociaż charakter regionalnego środowiska ukształtował różne opcje i strategie zagraniczne Indonezji, to głównie prymat polityki wewnętrznej wyjaśnia, co dokładnie

³⁷² G. Fealy, H. White (2016), *Op. Cit.*, s. 96.

³⁷³ A. R. Mardhatillah Umar (2023), *The rise of the Asian middle powers: Indonesia's conceptions of international order*, „International Affairs”, 99(4), s. 1464.

³⁷⁴ R. Sukma (1997), *Indonesia's bebas-aktif foreign policy and the 'security agreement' with Australia*, „Australian Journal of International Affairs”, 51(2), s. 232.

doprowadziło do przyjęcia konkretnych kompleksowych strategii powiązań oraz co leży u podstaw jej ostrożnego podejścia do rewizji porządku międzynarodowego.

Według Hatta Indonezja potrzebuje pokoju i bliskiej współpracy z innymi państwami przede wszystkim ze względu na bogactwo zasobów naturalnych, a także krótką historię samostanowienia, które zostało ogłoszone dopiero po II wojnie światowej. Dążenie do pokoju i współpracy wymaga odpowiedzialnego współistnienia, również między podmiotami, które nie mają wspólnej strategii ani aspiracji. Tym samym Hatta podkreślał, że „państwa o odmiennej ideologii mogą z łatwością pokojowo współistnieć [z Indonezją], pod warunkiem spełnienia jednego bezwzględnie warunku – powstrzymania się każdej ze stron od ingerencji w sprawy wewnętrzne drugiej”³⁷⁵.

Podsumowując, można przyjąć, że to właśnie historycznie ograniczona podatność na naciski ze strony któregośkolwiek z wielkich mocarstw pozwoliła Dżakarcie utrzymać prestiż i pozycję stosunkowo niezależnego państwa. To z kolei, z pewnością pomogło jej nadal rościć sobie prawo do wiodącej roli w ASEAN. Ta niezależna i aktywna doktryna niepodległości przetrwała wzloty i upadki różnych prezydentów przez ponad sześćdziesiąt lat, w dużej mierze dzięki głęboko zakorzenionemu nacjonalizmowi w kulturze indonezyjskiej³⁷⁶.

Warto przy tym zauważyć, iż „interes narodowy” i „suwerenność narodowa” to najczęściej cytowane koncepcje w dyskursie polityki zagranicznej Dżakarty. Aby zapewnić sobie ich poszanowanie, władze lokalne, pomimo preferowania mechanizmu dyplomacji (ind. *diplomasi*) w polityce zagranicznej, mogą także wykorzystać walkę (ind. *perjuangan*) – również zbrojną – w celu zabezpieczenia nadrzędnego dobra, jakim jest bezpieczeństwo i integralność państwa, na rzecz których muszą pracować wszystkie warstwy społeczeństwa³⁷⁷. Tym samym, kolejni indonezyjscy przywódcy umiejętnie wykorzystali połączenie wschodniej harmonii i konsensusu z zachodnią konfrontacją oraz indywidualizmem, co było widoczne na przykład w programie korporacyjnego reżimu Nowego Porządku Suharto. W tym samym czasie, w państwie zaczęła się kształtować ideologia organicystyczna, związana z poglądami wpływowych jawajskich urzędników arystokratycznych na temat prymatu władzy i hierarchii,

³⁷⁵ M. Hatta (1958), *Indonesia between the Power Blocs*, „Foreign Affairs”, 36(3), s. 481.

³⁷⁶ E. Laksmana (2017), *Pragmatic equidistance: how Indonesia manages its great power relations*, [w:] China, The United States, and the Future of Southeast Asia: U.S.-China Relations, D. Denoon, (red.), 2, New York, USA: New York University Press, s. 123.

³⁷⁷ J. Rüland (2013), *Constructing Regionalism Domestically: Local Actors and Foreign Policy-making in Newly Democratized Indonesia*, „Foreign Policy Analysis”, s. 8.

czemu towarzyszyła również koncepcja powinności arystokratycznej, zobowiązującej uprzywilejowane elity do wzmożenia wysiłków na rzecz budowania dobrobytu całego społeczeństwa³⁷⁸.

Pomimo tej dość wyidealizowanej koncepcji rozwoju państwa, te same grupy wykazywały inne podejście, prowadzące do regresu standardów politycznych, co można było zaobserwować zwłaszcza za rządów Suharto. Według nich – co może stać w opozycji do powszechnie akceptowanej na zachodzie opinii – korupcja nie powoduje znaczących strat dla ogólnego rozwoju gospodarczego kraju. Tym samym, koszty ekonomiczne związane z celową przestępczością finansową wydawały się im możliwe do uniknięcia, głównie dzięki wysokim dochodom z zasobów naturalnych. Twierdzono również, że Indonezja, opierając się na scentralizowanym systemie politycznym, była bardziej odporna na koszty ekonomiczne korupcji, które są szczególnie uciążliwe dla państw, których systemy opierają się na rozproszonej władzy i autorytecie³⁷⁹.

Problem ten wydaje się jakkolwiek znaczący, zwłaszcza dla dynamiki inwestycji w państwie. W 2024 roku Indonezja zajęła 99. miejsce (na 180 państw), w Indeksie Percepcji Korupcji przygotowanym przez Transparency International, co i tak uległo poprawie w stosunku do roku poprzedniego w którym to zajmowała 102 pozycję. Jak wynika z danych zamieszczonych na stronie, głównym problemem pozostaje sektor energetyczny, który w większości przypadków jest ściśle powiązany z elitami politycznymi, wykorzystującymi go do osobistych korzyści. Z kolei słabe instytucje, których zadaniem, z założenia ma być ochrona transparentności podejmowanych działań, często nie potrafią powstrzymać rosnącej korupcji i jej negatywnego wpływu na całe społeczeństwo³⁸⁰. Przykładem takich działań jest m.in. projekt Rempang Eco City³⁸¹, który ze względu na planowane przesiedlenia zagroził poszanowaniu podstawowych praw lokalnej ludności

³⁷⁸ M. T. Berger (1997), *Old State and New Empire in Indonesia: Debating the Rise and Decline of Suharto's New Order*, „Third World Quarterly”, 18(2), s. 327.

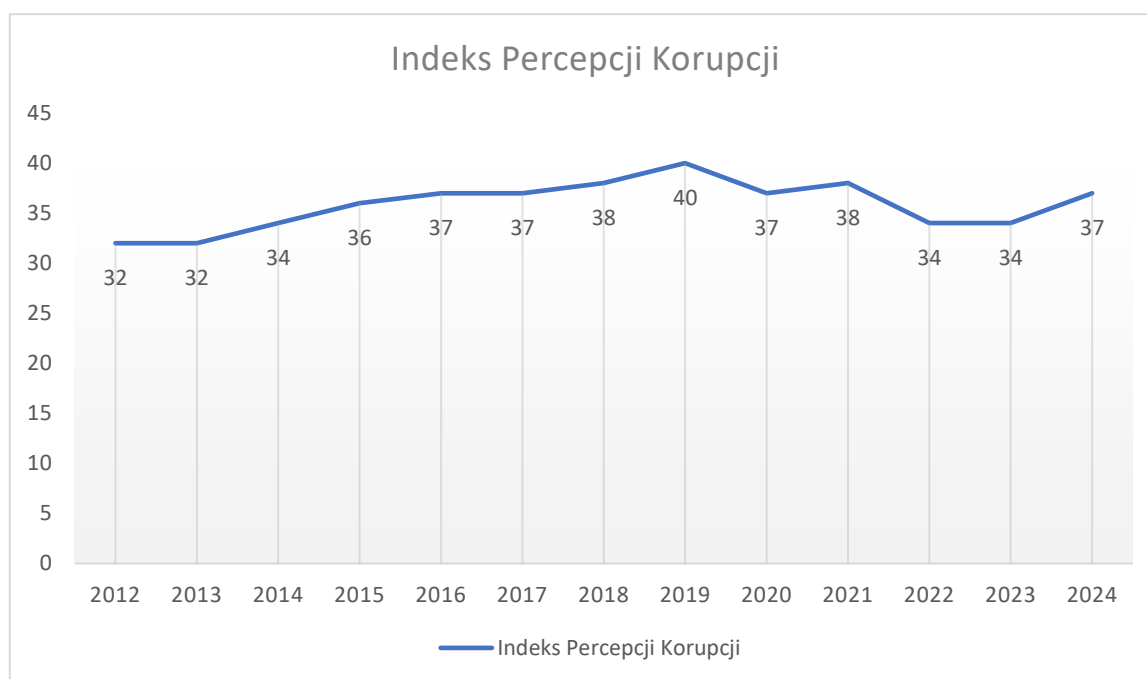
³⁷⁹ A. Kuncoro (2002), *Corruption and Economic Growth in Indonesia*, „Economics and Finance in Indonesia”, 50(1), s. 80.

³⁸⁰ I. Mohamed (2025), *CPI 2024 for Asia Pacific: Leaders failing to stop corruption amid an escalating climate crisis*, „Transparency International”, <https://www.transparency.org/en/news/cpi-2024-asia-pacific-leaders-failing-to-stop-corruption-amid-escalating-climate-crisis>, [dostęp dnia: 06.06.2025].

³⁸¹ Strategiczny projekt z 2023 r., którego celem była budowa rozległej strefy przemysłowej, skupionej wokół zakładu produkcji szkła wspieranego przez chińskiego inwestora Xinyi International. Projekt, wyceniony na 11,5 mld USD, miał zająć 17 tys. hektarów, wywołując powszechne protesty i poważne obawy dotyczące praw człowieka, w tym przymusowe przesiedlenia. Oficjalnie usunięty z listy krajowych projektów strategicznych Indonezji na lata 2025–2029.

i środowisku. Planowana budowa była powiązana zarówno z krajowymi politykami, jak również zagranicznymi firmami, w tym chińskim inwestorem Xinyi International³⁸². Inną kwestią jest skandal związany z indonezyjskim Ministerstwem Transportu odpowiedzialnym za wciąż nierozwiązaną kwestię budowy linii kolejowej. W tym konkretnym przypadku podejrzewa się, że środki z transakcji zostały wykorzystane do sfinansowania kandydatury byłego prezydenta Joko Widodo w wyborach w 2019 roku³⁸³. Warto podkreślić, że to właśnie dzięki niechęci społeczeństwa do elit i utrzymywanej przez nie kulturze łapówkarstwa Jokowi doszedł do władzy.

Wykres 11. Indeks Percepcji Korupcji w Indonezji (2012 – 2024)

Źródło: Transparency International (2025), *Corruption Perceptions Index – Indonesia*, <https://www.transparency.org/en/countries/indonesia>, [dostęp dnia: 06.06.2025].

Zdecydowane zwycięstwo Widodo było niewątpliwie podsycane frustracją ludzi związaną z narastającym problemem korupcji i nepotyzmu w kraju, będącym trzecią, co do

³⁸² Batam News Asia (2025), *Rempang Eco-City Cancelled: Project Dropped from National Strategic List in New 2025-2029 Plan*, <https://batamnewsasia.com/2025/04/29/rem-pang-eco-city-cancelled-project-dropped-from-national-strategic-list-in-new-2025-2029-plan/>, [dostęp dnia: 06.06.2025].

³⁸³ (b.d.) (2025), *Ministry Of Transportation Officials Assigned By The Minister Of Transportation To Collect Money For Jokowi's Victory In The 2019 Presidential Election*, „VOI - Waktunya Merevolusi Pemberitaan”, <https://voi.id/en/news/450792>, [dostęp dnia: 06.06.2025].

wielkości demokracją na świecie. Ostatecznie jednak, pomimo pochodzenia „od ludu”, międzynarodowych sukcesów i wyjątkowo wysokiego poziomu poparcia społecznego pod koniec kadencji (mierzonego na poziomie około 70%), jego prezydentura zakończyła się skandalem o podłożu osobistym. Jego krytycy twierdzą, że próbował zbudować – i w rezultacie to osiągnął – polityczną dynastię poprzez wspieranie kariery politycznej swojego najstarszego syna, który ostatecznie został wybrany na wiceprezydenta Indonezji w 2024 roku³⁸⁴. Decyzja ta wymagała jednak wcześniejszych zmian prawnych. Aby osiągnąć sukces, sąd konstytucyjny, w którym szwagier Widodo pełnił funkcję głównego sędziego, zmienił indonezyjskie prawo, które w swej pierwotnej formie wymagało, aby kandydaci na prezydenta i wiceprezydenta mieli ukończone co najmniej 40 lat³⁸⁵. Tym samym, dzięki wprowadzeniu elementu wyjątkowości do istniejącego prawa, 36-letni burmistrz Surakarty, Gibran Rakabuming Raka, mógł zająć wyższe stanowisko³⁸⁶.

Pomimo nieznacznej poprawy wskaźników w ciągu ostatniego roku, oczekuje się, że poziom korupcji w Indonezji ponownie wzrośnie w 2025 r. z powodu braku wdrożenia przez rząd systematycznych inicjatyw lub polityk antykorupcyjnych w 2024 r., które miałyby wejść w życie w kolejnych latach. Ponadto wydaje się, że wśród kluczowych decydentów brakuje rzeczywistej woli przyspieszenia walki z korupcją, co – przy dodatkowej woli politycznej – można by osiągnąć na przykład poprzez zaostrzenie przepisów, w tym ustawy o konfiskacie mienia i ustawy o ograniczeniach walutowych³⁸⁷.

Droga do skuteczniejszego zarządzania sytuacją wewnętrzną państwa, a także lepszego świadczenia usług publicznych, jest blokowana nie tylko przez powszechną korupcję, ale także przez nieefektywność administracyjną, spowodowaną przede wszystkim nadmierną biurokracją. To dodatkowo komplikuje podejmowanie kluczowych decyzji, w tym również tych dotyczących zwiększenia inwestycji krajowych. W rezultacie zostaje naruszone zaufanie

³⁸⁴ Indonezyjski sąd konstytucyjny orzekł, że kandydaci poniżej wymaganego wieku 40 lat mogą ubiegać się o urząd prezydenta lub wiceprezydenta, pod warunkiem, że wcześniej piastowali wybieralne stanowisko regionalne.

³⁸⁵ K. Ng (2024), *Joko Widodo: From promising democrat to Indonesia's kingmaker*, „BBC”, <https://www.bbc.com/news/world-asia-28422179>, [dostęp dnia: 06.06.2025].

³⁸⁶ (b.d.) (2023), *Joko Widodo's son can run for Indonesian vice-president after controversial court ruling*, „The Guardian”, <https://www.theguardian.com/australia-news/2023/oct/17/joko-widodos-son-can-run-for-indonesian-vice-president-after-controversial-court-ruling>, [dostęp dnia: 06.06.2025].

³⁸⁷ J. Isaac (2025), *Indonesia's corruption perception index improves, but concerns over political corruption persist says ICW*, „Indonesia Business Post”, <https://indonesiabusinesspost.com/3579/investment-and-risk/indonesias-corruption-perception-index-improves-but-concerns-over-political-corruption-persist-says-icw> [dostęp dnia: 06.06.2025].

publiczne do ośrodków decyzyjnych. Ta nieelastyczna kultura zarządzania utrudnia wprowadzanie kluczowych reform, które mogłyby uwolnić państwo od stagnacji, co wynika przede wszystkim z hierarchicznej natury tego systemu. Wysocy rangą urzędnicy często podejmują decyzje bez konsultacji lub uzyskania wystarczającej informacji zwrotnej od pracowników niższego szczebla, co negatywnie wpływa na bezpieczeństwo interesów głównie lokalnej populacji. Z kolei różnice regionalne i złożone powiązania między strukturami federalnymi i municypalnymi dodatkowo przyczyniają się do powstawania nowych problemów administracyjnych, skutkując dodatkową niespójnością świadczonych usług oraz przepisów³⁸⁸.

Powyższe problemy podkreślają potrzebę przeprowadzenia szeregu reform w obszarze administracji publicznej i zarządzania, które byłyby nie tylko bardziej dynamiczne i zorientowane na wyniki, ale przede wszystkim przejrzyste. Jeśli obecny model zostanie utrzymany, Dżakarcie trudno będzie przyciągnąć m.in. zagraniczne fundusze i inwestorów, co z pewnością ograniczy jej wpływy oraz znaczenie wśród innych państw.

Nie sposób jednak zignorować w tym miejscu krajowych wysiłków na rzecz stworzenia środowiska zdolnego do utrzymania konkurencyjności przedsiębiorstw. W 2024 roku Indonezja zajęła 27. miejsce w rankingu World Competitiveness Ranking (WCR) opublikowanym przez International Institute for Management Development (IMD)³⁸⁹. Wyprzedziła przy tym m.in. Francję, Japonię i Wielką Brytanię. Ta poprawa podkreśla coraz lepszą efektywność, stabilność i jednocześnie atrakcyjność gospodarczą Indonezji. Jednocześnie nie można przy tym ignorować negatywnych wzmianek zawartych w raporcie, potwierdzającym konieczność zintensyfikowania prac nad rozwojem krajowej infrastruktury, której dotychczasowa słabość przełożyła się na zajęcie dopiero 52. miejsca (na 67 pozycji) w kategorii infrastruktura w rankingu ogólnym na rok 2024³⁹⁰.

³⁸⁸ B. Rahmat, B. Hartanto, A. Hilman (2024), *Bureaucratic Reform in Indonesia: From „Public Administration” to „Public Management”*, „Journal of Local Government Issues”, 7(2), s. 146-148.

³⁸⁹ Ranking konkurencyjności IMD przedstawia wyniki 67 gospodarek, sklasyfikowanych od najbardziej do najmniej konkurencyjnej.

³⁹⁰ International Institute for Management Development (IMD) (2024), *IMD World Competitiveness Booklet 2024*, „IMD World Competitiveness Center”, s. 68-69.

Tabela 20. Indonezja – IMD World Competitiveness Ranking (2020-2024)

	2020	2021	2022	2023	2024
RANKING OGÓLNY	40	37	44	34	27
WYDAJNOŚĆ GOSPODARCZA	26	35	42	29	24
WYDAJNOŚĆ RZĄDU	31	26	35	31	23
WYDAJNOŚĆ BIZNESOWA	31	25	31	20	14
INFRASTRUKTURA	55	57	52	51	52

Źródło: opracowanie własne na podstawie International Institute for Management Development (IMD) (2024), *IMD World Competitiveness Booklet 2024*, „IMD World Competitiveness Center”, s. 68-69.

Aby sprostać obecnym i przyszłym wyzwaniom związanym z kwestią zarządzania państwem, a także nadażyć za podmiotami bardziej rozwiniętymi, Indonezja musi uwzględnić w swoim planie przede wszystkim wysoce zaawansowane technologie, które ułatwiłyby dotychczas skomplikowaną biurokrację, jednocześnie poprawiając standard życia lokalnej ludności. Dlatego też kluczowe może być uwzględnienie w planie działania nowej koncepcji, inspirowanej na przykład „Społeczeństwem 5.0”, promowanym przez japoński rząd. Strategia ta miała być odpowiedzią na szybki postęp technologii cyfrowych i globalne wyzwania XXI wieku. Ten nowy program zakłada przejście od złożonego systemu do superinteligentnego społeczeństwa, w którym duże zbiory danych, Internet rzeczy (IoT), sztuczna inteligencja (AI) zostaną w pełni zintegrowane z usługami dostępnymi dla obywateli w celu poprawy i ułatwienia ogólnego poziomu życia³⁹¹. Aby jednak przejść do etapu skutecznej digitalizacji usług publicznych, służącym wszystkim szczeblom indonezyjskiego społeczeństwa, niezbędne jest podjęcie szeregu krytycznych zmian.

W pierwszej kolejności konieczne będzie opracowanie standardów integracji systemów między różnymi aplikacjami, celem zwiększenia wydajności oraz płynności udostępnianych danych. Musi to jednak przebiegać równolegle z inwestowaniem w kapitał ludzki, w tym prowadzenie intensywnych oraz systematycznych szkoleń w celu zwiększenia

³⁹¹ C. Narvaez Rojas, G. A. Alomia Peñafiel, D. F. Loaiza Buitrago, & C. A. Tavera Romero (2021), *Society 5.0: A Japanese Concept for a Superintelligent Society*, „Sustainability”, 13(12), s. 1.

umiejętności technicznych pracowników rządowych w zakresie zarządzania usługami cyfrowymi. Punktem równie ważnym, jakkolwiek często pomijanym wśród podmiotów dopiero wkraczających w sferę zintensyfikowanej cyfryzacji, jest cyberbezpieczeństwo, stanowiące jeden z głównych problemów XXI wieku. Przyjęcie bardziej zaawansowanych technologii i polityk w celu ochrony danych publicznych jest jednak kluczowe w trakcie całego procesu digitalizacji społeczeństwa. Co warto także podkreślić, na wszystkich wspomnianych powyżej etapach konieczne jest także ciągle monitorowanie budżetu technologicznego poprzez ponowną ocenę alokacji dostępnych funduszy, tak aby zachować optymalną wartość zarówno dla społeczeństwa, jak i rządu³⁹².

Satysfakcja społeczeństwa z ogólnego funkcjonowania w systemie, w jakim się znajdują oraz stan panujących w nich wolności obywatelskich oraz szans rozwoju jest niezwykle istotny, zwłaszcza w państwach aspirujących do uzyskania tytułu wpływowego aktora międzynarodowego. Pod tym względem Indonezja wydaje się stabilna politycznie, co oznacza, że nie ma w niej nagłych nieciągłości, takich jak zamachy stanu, rezygnacje kluczowych decydentów politycznych, czy też kryzysy konstytucyjne. Jakkolwiek, w przeciągu ostatnich lat dostrzegalna jest narastająca erozja demokracji, wzrastające wpływy wojskowe i niepokoje społeczne, zwłaszcza po mianowaniu na stanowisko prezydenta byłego wojskowego – Prabowo Subianto, którego prezydentura szybko była kojarzona z dyktaturą wojskową Suharto zakończoną w maju 1998 roku³⁹³.

Sygnałem narastającej regresji w państwie była w pierwszej kolejności decyzja Izby Reprezentantów (ind. *Dewan Perwakilan Rakyat*; DPR), która w lutym 2025 roku jednogłośnie przyznała sobie uprawnienia do „okresowej oceny” wszystkich urzędników państwowych mianowanych przez rząd i wydawania wiążących zaleceń dotyczących ich odwołania. Agencje podlegające nowym zasadom nadzoru obejmą m.in. Komisję ds. Zwalczania Korupcji, Powszechną Komisję Wyborczą, Organ Nadzoru Wyborczego, sędziów Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego. Zgodnie z nowymi przepisami DPR będzie mogła

³⁹² V. I. A. Nasution, I. Yuliani, T. Akadira, & E. Saleha (2024), *Transforming governance: Indonesia's digital leap from bureaucracy to big data in the era of Society 5.0.*, „Advances in Social Science, Education and Humanities Research”, 894, s. 196.

³⁹³ A. Teresia (2025), *Indonesia's new leader expands military's role in test of fragile democracy*, „Reuters”, https://www.reuters.com/world/asia-pacific/indonesias-new-leader-expands-militarys-role-test-fragile-democracy-2025-01-28/?utm_source=chatgpt.com, [dostęp dnia: 08.06.2025].

znacznie łatwiej niż dotychczas zwalniać urzędników publicznych, którzy nie zgadzają się z polityką rządu³⁹⁴.

Prabowo szybko rozszerzył także rolę wojska w rządzie, forsując przy tym prawo pozwalające żołnierzom w służbie czynnej na zajmowanie wyższych stanowisk w czternastu organach rządowych, w tym biurze prokuratora generalnego. Większe zaangażowanie wojska w sprawy cywilne może również zwiększyć ryzyko przemocy i naruszeń praw człowieka, gdyż wprowadzone zmiany prawne sprawiają, że armia wydaje się zarządzać sama sobą, bez żadnych dodatkowych elementów kontroli, co budzi obawy zwłaszcza wśród studentów i innych młodych ludzi domagających się poszanowania zasad demokratycznych. Ponadto istnieje ryzyko narastającego niezadowolenia wśród zagranicznych inwestorów, którzy uważają, że zmiany te osłabiają atrakcyjność Indonezji jako wschodzącej potęgi gospodarczej³⁹⁵.

Tabela 21. Główne protesty w Indonezji po 1998 roku

Rok	Nazwa / Temat	Kluczowe kwestie
1998	Ruch <i>Reformasi</i>	Masowe protesty doprowadziły do dymisji prezydenta Suharto po 32 latach rządów.
2020	Protesty przeciwko ustawie <i>Omnibus Law</i>	Studenci, pracownicy i aktywiści sprzeciwiali się zmianom w prawie pracy, uznanym za probiznesowe i antyekologiczne.
2023–2024	Protesty studenckie	Sprzeciw wobec decyzji Trybunału Konstytucyjnego, które umożliwiły synowi prezydenta Jokowi, Gibranowi, kandydowanie na stanowisko wiceprezydenta.
2025 (luty–maj)	Protesty „Ciemna Indonezja” (ang. <i>Dark Indonesia</i>)	Protesty wybuchły z powodu: • cięć budżetowych w sektorze zdrowia, edukacji i instytucji antykorupcyjnych, • gigantycznego skandalu korupcyjnego w firmie Pertamina, • militaryzacji administracji cywilnej przez prezydenta Prabowo, • brutalności policji i wojska wobec demonstrantów w Dżakarcie, Yogyakarcie i Makasarze.

³⁹⁴ T. Redaksi (2025), *Why Was the Revised DPR Rules of Procedure Harshly Criticized?*, „Kompas”, <https://www.kompas.id/artikel/en-mengapa-hasil-revisi-tatib-dpr-dikritik-keras>, [dostęp dnia: 08.06.2025].

³⁹⁵ A. A. Lakshmi, D. Mariska (2025), *Indonesian military on the rise under general-turned-president Prabowo Subianto*, „The Financial Times”, https://www.ft.com/content/2b64acd7-1bf3-4b0a-9c42-304ffd1ef445?utm_source=chatgpt.com, [dostęp dnia: 08.06.2025].

Źródło: opracowanie własne na podstawie: C. Wijaya (2020), *Indonesia: Thousands protest against 'omnibus law' on job*, „BBC” <https://www.bbc.com/news/world-asia-54460090>, [dostęp dnia: 08.06.2025]. A. Llewellyn, T. Simangunsong (2020), *Demonstrations sweep Indonesia over controversial labour law*, „Al Jazeera” <https://www.aljazeera.com/news/2020/10/9/demonstrations-sweep-indonesia-over-controversial-omnibus-law> (dostęp dnia: 08.06.2025); B. Satriawan, Y. C. Budiman (2025), *Students lead 'Dark Indonesia' protests against budget cuts*, „Reuters” <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/students-lead-dark-indonesia-protests-against-budget-cuts-2025-02-20/>, [dostęp dnia: 08.06.2025]; I. Khozen (2025), *Indonesia Gelap: A public fear over a seized country*, „Faculty of Administrative Sciences of the University of Indonesia” <https://fia.ui.ac.id/en/indonesia-gelap-a-public-fear-over-a-seized-country/>, [dostęp dnia: 08.06.2025].

Bez wątpienia niepokoje wewnętrzne, a także spowolnienie inwestycji zagranicznych mogą wpłynąć na siłę napędową Indonezji, która ma tendencję do opierania swojej strategii politycznej zarówno na gospodarce państwa, jak i współpracy w ramach organizacji międzynarodowych. Dlatego wydaje się konieczne, aby w pierwszej kolejności ustabilizować sytuację wewnętrzną, tak aby utrzymać pozycję demokratycznego gracza, który jest jednocześnie pomostem łączącym różne systemy, w tym państwa centralne, półperyferie i peryferie. Skłania to ku refleksji, że koncepcja „dynamicznego równoważenia”³⁹⁶ oparta na szeregu strategicznych lub kompleksowych partnerstw, a także przeciwdziałania regionalnej dominacji któregośkolwiek z mocarstw, jest nadal aktualna³⁹⁷.

Indonezja nie należy do grupy rewizjonistów zainteresowanych drastyczną zmianą obecnego porządku świata. Należy ją raczej postrzegać przez pryzmat przywództwa akomodacyjnego, skupionego na mediacji między państwami rozwiniętymi i rozwijającymi się. Ta strategiczna elastyczność i dostosowywanie się do bieżących zmian na arenie międzynarodowej pomaga wzmocnić ogólną siłę państwa – zwłaszcza ekonomiczną – w stosunku do innych graczy. Niemniej jednak brak woli politycznej do podjęcia bardziej zdecydowanych kroków, czasami wymagających wręcz politycznej agresji, a także wciąż zauważalna niejednoznaczność lokalnego prawodawstwa najprawdopodobniej skutecznie osłabia głos Indonezji wśród innych mocarstw.

³⁹⁶ Koncepcja zaproponowana przez byłego ministra spraw zagranicznych Marty’ego Natalegawę, który sprawował urząd w latach 2009–2014.

³⁹⁷ L. C. Sebastian (2014), *Indonesia's dynamic equilibrium and ASEAN centrality*, [w:] *Prospects of multilateral cooperation in the Asia Pacific: To overcome the gap of security outlooks*, Bōeichō Bōei (red.), s. 9.

3. Republika Korei

Republika Korei, która w stosunkowo krótkim czasie przeszła drogę od państwa zniszczonego wojną do członkostwa w G20 i pozycji kluczowego gracza w globalnym zarządzaniu, jest idealnym przykładem nowych potęg regionalnych, które wykorzystały zachodzące zmiany w systemie międzynarodowym na swoją korzyść. Jej ewolucja w kierunku mocarstwa średniego, odzwierciedla się przy tym nie tylko w imponującym rozwoju gospodarczym i technologicznym, ale także w wewnętrznej transformacji politycznej, podporządkowanej zasadom demokracji oraz multilateralizmowi, opartym na dyplomacji oraz powszechnie akceptowanych normach. Tym samym Koreańczycy wydają się sukcesywnie znajdować kolejne pola manewru do współpracy zarówno z podmiotami państwowymi, jak i niepaństwowymi. Jest to niezwykle istotne w przypadku radzenia sobie z negatywnymi skutkami hiperglobalizacji, niekorzystnymi warunkami powstałymi na skutek rosnącej rywalizacji między USA i Chinami oraz innymi sytuacjami kryzysowymi, takimi jak chociażby pandemia COVID-19. Co więcej, w przeciwieństwie do państw rewizjonistycznych, które kwestionują obecny porządek międzynarodowy, Korea Południowa dąży do zachowania równowagi w obecnym systemie, przy czym jej polityka zagraniczna charakteryzuje się chęcią utrzymania roli odpowiedzialnego interesariusza oraz budowniczego mostów między głównymi mocarstwami a pozostałymi podmiotami. W jej agencie coraz istotniejszą rolę odgrywa także chęć pokazywania się jako promotor norm oraz wartości w kwestiach takich jak zmiana klimatu, rozwój i prawa człowieka.

Chociaż przez dziesięciolecia ideologiczną podstawą polityki zagranicznej Republiki Korei było konformistyczne podejście do systemu międzynarodowego, obecnie państwo to zdaje się przechodzić swego rodzaju wewnętrzną transformację pod względem samopozycjonowania się wśród innych podmiotów, jednocześnie rozszerzając swoją koncepcję poza region Azji Południowo-Wschodniej. W ten sposób promowana doktryna „Globalnej Korei” może być przykładem ambicji i aspiracji do przekraczania regionalnych ograniczeń oraz kształtowania globalnych trajektorii. Pierwsze próby wyjścia poza dotychczasowe ramy polityki międzynarodowej można było zaobserwować m.in. w planie rozszerzenia współpracy z NATO w kontekście wojny w Ukrainie, uczestnictwie w Indo-Pacyficznych Ramach

Gospodarczych (ang. *Indo-Pacific Economic Framework for Prosperity; IPEF*)³⁹⁸, jak i Partnerach Błękitnego Pacyfiku³⁹⁹ (ang. *The Partners in the Blue Pacific; PBP*)⁴⁰⁰.

Nowa strategia, promowana głównie przez prezydenta Yoon Suk Yeola, ma na celu rozszerzenie wpływów militarnych i gospodarczych Korei Południowej poza Półwysep Koreański, pozycjonując w ten sposób Seul jako strategiczne „centrum” współpracy pomiędzy podobnie myślącymi narodami. Ta reorientacja stanowi pewnego rodzaju odejście od wcześniejszego skupienia się na niejednoznaczności i zachowaniu równowagi w obliczu rywalizacji między USA a Chinami⁴⁰¹.

Należy tu wspomnieć o czynnikach wewnętrznych, które były siłą napędową obecnych zmian i rosnących aspiracji. Tożsamość narodowa Koreańczyków, ukształtowana przez szybką modernizację, transformację demokratyczną, jak również kulturowy nacisk na edukację i merytokrację, przyczyniła się do silnego poczucia celu narodowego oraz legitymacji jako średniej potęgi. Co więcej, sukcesywne rozprzestrzenianie się kultury koreańskiej (Hallyu), wraz z innowacjami technologicznymi i bezprecedensowym sukcesem gospodarczym, wzmocniło ich poczucie pewności siebie co do wyjątkowości ich narodu oraz jego zdolności do samostanowienia — z potencjałem wywieranie wpływu również na inne państwa. Ze względu na powyższe cechy, Republika Korei jest obecnie często postrzegana jako „średnie mocarstwo” godne naśladowania, co można wytłumaczyć jej antyhegemonicznymi i internacjonalistycznymi zasadami polityki zagranicznej, które osiągnęły kulminacyjny moment za prezydentury Roh Moo Hyuna (2002–2008)⁴⁰².

Pomimo aspiracji do bycia wzorową demokracją, wewnątrz krajowa niestabilność polityczna pozostaje poważnym wyzwaniem dla aspiracji mocarstwowych Korei Południowej. Już od momentu proklamacji niepodległości, państwo to doświadczyło głębokiej polaryzacji politycznej, częstych masowych protestów i niepokojącego wzorca kryzysów prezydenckich.

³⁹⁸ IPEF został uruchomiony w 2022 r. przez Stany Zjednoczone przy współpracy z Australią, Brunei, Fidżi, Filipiny, Indie, Indonezję, Japonię, Malezję, Nową Zelandię, Republikę Korei, Singapur, Tajlandię i Wietnam.

³⁹⁹ Grupa założona w 2022 roku przez Australię, Japonię, Nową Zelandię, Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię.

⁴⁰⁰ S. H. Kim (2024), *AUKUS is key to South Korea's new security strategy*, „East Asia Forum”, <https://eastasiaforum.org/2024/05/31/aukus-is-key-to-south-koreas-new-security-strategy/>, [dostęp dnia: 20.05.2025].

⁴⁰¹ Z. Guo (2025), *South Korea and the Squad: Strategic Opportunities and Constraints*, „Center for Strategic & International Studies”, <https://www.csis.org/blogs/new-perspectives-asia/south-korea-and-squad-strategic-opportunities-and-constraints>, [dostęp dnia: 03.06.2025].

⁴⁰² Z. Cheng, H. Yan (2024), *South Korea's Role Recalibration as „Global Pivotal State”*, „Journal of Asian Research” 8(3), s. 50

Jak zauważono, większość prezydentów Korei stanęła w obliczu impeachmentu, uwięzienia lub oskarżeń o korupcję (tabela 22). Największe kontrowersje pojawiły się na przełomie 2024 i 2025 roku. Był to moment, w którym doszło do największego kryzysu prezydenckiego w historii współczesnej Republiki Korei, kiedy to głowa państwa, Yoon Suk Yeol, w krótkim przemówieniu telewizyjnym z 3 grudnia 2024 roku ogłosił, że w kraju działają siły antypaństwowe, wskazując przy tym na opozycyjną Partię Demokratyczną i oskarżając ją o współpracę z Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną. W tym samym oświadczeniu prezydent ogłosił również wprowadzenie stanu wojennego, który ostatecznie utrzymano tylko przez 6 godzin ze względu na jego bezpodstawność. Wiadomość ta zszokowała zarówno Koreańczyków, jak i społeczność międzynarodową, w tym najbliższych sojuszników Seulu – Stany Zjednoczone i Japonię, które odnotowały znaczną poprawę poziomu współpracy obustronnej, zwłaszcza podczas prezydentury Yoona. W kontekście wyżej wymienionych relacji warto zwrócić uwagę przede wszystkim na pojednawcze kroki wobec Japonii, m.in. na przywrócenie stosunków dwustronnych poprzez dyplomację wahadłową, która charakteryzowała się licznymi oficjalnymi podróżami przedstawicieli koreańskiej, jak i japońskiej areny politycznej⁴⁰³.

Pomimo braku znaczącej reakcji ówczesnej administracji Bidena i premiera Japonii Ishiby na bezpodstawną decyzję prezydenta Yoona, Korea Południowa dość szybko zakończyła kryzys związany ze stanem wojennym, którego wprowadzenie nie było w żaden sposób uzasadnione. Koreańskie prawo jasno stanowi, że jeśli większość ustawodawców zażąda zniesienia stanu wojennego, decyzja ta będzie wiążąca. W przypadku decyzji prezydenckiej z grudnia 2024 r., 190 z 300 obecnych na posiedzeniu posłów głosowało przeciwko, co zostało następnie poparte również przez gabinet. Dzięki szybkiej reakcji koreańskich ustawodawców sytuacja została opanowana i przywrócona do pierwotnego stanu. Jednak zanim to nastąpiło, lider opozycji Lee Jae Myung wezwał obywateli do wyjścia na ulice w obronie demokracji, co doprowadziło do zamieszek między protestującymi a służbami porządkowymi⁴⁰⁴.

Niemniej jednak, pomimo szybkiej reakcji na wszystkich szczeblach koreańskiego rządu, ten jednodniowy stan wojenny i tak wywarł negatywny wpływ na stosunki międzynarodowe w regionie. Chaos wynikający z zamieszek uniemożliwił między innymi

⁴⁰³ J. Atkinson (2025), *Yoon's Martial Law Damaged South Korean Democracy — and Regional Security*, „The prospect Foundation”, <https://www.pf.org.tw/en/pfen/33-11126.html>, [dostęp dnia: 21.05.2025].

⁴⁰⁴ I. Krcháková (2025), *An Overly Deep Political Crisis in South Korea*, „Institut pro politiku a společnost”, s. 2.

zorganizowanie wizyty japońskiego premiera Ishiby Shigeru w Korei Południowej w ramach przygotowań do 60. rocznicy stosunków japońsko-południowokoreańskich, a także spotkania z japońskim ministrem obrony Nakatani Gen i byłym premierem Suga Yoshihide⁴⁰⁵. Na tym etapie nawet telefon premiera Ishiby do Hana Duck Soo, który zastępował wówczas Yoona na stanowisku prezydenta, nie pomógł przezwyciężyć już istniejących napięć. Kolejny impeachment, który później zastosowano również wobec Hana, jeszcze bardziej pogłębił kryzys polityczny w Republice Korei⁴⁰⁶.

Tabela 22. Prezydenci Korei Południowej (z uwzględnieniem impeachmentu, uwięzieniem i pełnieniem obowiązków z powodu kryzysów wewnętrznych)⁴⁰⁷

Nr	Imię i nazwisko	Rola	Kadencja	Przyczyna pełnienia obowiązków / Uwagi
1	Syngman Rhee (이승만)	Prezydent	1948–1960	Zrezygnował po Rewolucji Kwietniowej; oskarżany o fałszerstwa wyborcze.
–	Heo Jeong (허정)	Pełniący obowiązki	kwiecień–sierpień 1960	Tymczasowy prezydent po rezygnacji Rhee.
2	Yun Bo-seon (윤보선)	Prezydent	1960–1962	Zrezygnował po zamachu stanu Parka Chung-hee.
3	Park Chung-hee (박정희)	Prezydent	1963–1979	Zamordowany w 1979 roku.
–	Shin Hyun-hwak (신현확)	Pełniący obowiązki	1979 (3 dni)	Krótko sprawował urząd między Parkiem a Choi.
4	Choi Kyu-hah (최규하)	Pełniący obowiązki → Prezydent	p.o.: 1979, Prezydent: 1979–1980	Został prezydentem po zabójstwie Parka; zmuszony do rezygnacji.
5	Chun Doo-hwan (전두환)	Prezydent	1980–1988	Doszedł do władzy po zamachu stanu; uwięziony za bunt i masakrę w Gwangju.
6	Roh Tae-woo (노태우)	Prezydent	1988–1993	Uwięziony za korupcję i udział w zamachu stanu; ułaskawiony.

⁴⁰⁵ Szef panpartyjnej grupy przyjaźni z Koreą Południową.

⁴⁰⁶ L. Tai Wei (2025), *Yoon Suk Yeol's Martial Law Declaration: Regional Shockwaves and Implications*, „EAI Commentary”, 84, s. 1-2.

⁴⁰⁷ Stan na czerwiec 2025 r.

Nr	Imię i nazwisko	Rola	Kadencja	Przyczyna pełnienia obowiązków / Uwagi
7	Kim Young-sam (김영삼)	Prezydent	1993–1998	Pierwszy cywilny prezydent; brak postępowania prawnego.
8	Kim Dae-jung (김대중)	Prezydent	1998–2003	Laureat Pokojowej Nagrody Nobla; bez postępowania osobistego ale dwóch jego synów trafiło do więzienia za przyjmowanie łapówek.
9	Roh Moo-hyun (노무현)	Prezydent	2003–2008	Impeachment w 2004, ale przywrócony przez Trybunał Konstytucyjny; samobójstwo w 2009 roku.
–	Goh Kun (고건)	Pełniący obowiązki	marzec–maj 2004	Sprawował urząd w czasie impeachmentu Roh Moo-hyuna.
10	Lee Myung-bak (이명박)	Prezydent	2008–2013	Uwięziony w 2018 za korupcję (17 lat); ułaskawiony w 2022 roku.
11	Park Geun-hye (박근혜)	Prezydent	2013–2017	Impeachment i usunięcie z urzędu; uwięziona , ułaskawiona w 2021 roku.
–	Hwang Kyo-ahn (황교안)	Pełniący obowiązki	grudzień 2016 – maj 2017	Przejął obowiązki po zawieszeniu Park Geun-hye.
12	Moon Jae-in (문재인)	Prezydent	2017–2022	Brak impeachmentu lub problemów prawnych.
13	Yoon Suk-yeol (윤석열)	Prezydent	2022–2024	Impeachment i usunięcie z urzędu w grudniu 2024; uwięziony w związku z próbą zamachu stanu.
–	Han Duck-soo (한덕수)	Pełniący obowiązki	grudzień 2024 – marzec 2025 ⁴⁰⁸	Został prezydentem po impeachmentcie Yoon Suk-yeola; sam również impeachowany w grudniu 2024 roku.
–	Choi Sang-mok (최상목)	Pełniący obowiązki	grudzień 2024 – marzec 2025	Przejął obowiązki po impeachmentcie Han Duck-soo; sam zrezygnował w maju 2025 unikając w ten sposób planowanego wobec niego impeachmentu

⁴⁰⁸Po impeachmentcie Yoon Suk-yeola w grudniu 2024 r., Han, wówczas premier, przejął funkcje prezydenta. Jednak 27 grudnia 2024 r. sam został postawiony w stan oskarżenia przez Zgromadzenie Narodowe za utrudnianie śledztwa w sprawie prezydenta Yoona i blokowanie nominacji do Sądu Konstytucyjnego. W rezultacie wicepremier i minister finansów Choi Sang-mok przejął stanowisko czasowego prezydenta. 24 marca 2025 r. Sąd Konstytucyjny uchylił impeachment Hana, przywracając go zarówno na stanowisko premiera, jak i p.o. prezydenta. Pełnił tę funkcję do 1 maja 2025 r., kiedy to zrezygnował, aby ubiegać się o urząd prezydenta w nadchodzących wyborach 3 czerwca. Po rezygnacji Hana minister edukacji Lee Ju-ho objął stanowisko prezydenta aż do czasu kolejnych, przedterminowych wyborów.

Nr	Imię i nazwisko	Rola	Kadencja	Przyczyna pełnienia obowiązków / Uwagi
–	Lee Ju-ho (이주호)	Pełniący obowiązki	maj 2025 – czerwiec 2025	Obecny pełniący obowiązki prezydenta i premiera; powołany po rezygnacji Choi Sang-moka
14	Lee Jae-myung 이재명	Prezydent	Od czerwca 2025 -	Złożył przysięgę podczas ceremonii inauguracji w Zgromadzeniu Narodowym w Seulu 4 czerwca 2025 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: (b.d.) (2016), *Why South Korea's corruption scandal is nothing new*, „BBC” <https://www.bbc.com/news/world-asia-38078039>, [dostęp dnia: 20.05.2025]; K. Ng (2025), *Prison, exile, impeachment: The scandalous history of South Korea's presidents*, „BBC” <https://www.bbc.com/news/articles/c93gqwek5jyo>, [dostęp dnia: 20.05.2025]; Y. Min Sik (2016), *Unfortunate legacies of Korean presidents*, „Korea Herald” <https://www.koreaherald.com/article/1137665> (dostęp dnia: 20.05.2025); S. R. Park, H. Kim, J. Kim (2025), *Explainer: Key Players and Issues in South Korea's Upcoming Presidential Election*, „Asia Pacific Foundation of Canada” <https://www.asiapacific.ca/publication/explainer-key-players-and-issues-south-koreas-upcoming>, [dostęp dnia: 24.05.2025].

Nieoczekiwane zmiany na stanowisku głowy państwa systematycznie podważają zaufanie społeczeństwa do instytucji, co nie jest wyjątkiem również w przypadku Korei Południowej. W rezultacie może to skutecznie odwrócić uwagę od konkretnych programów polityki krajowej i zagranicznej, które powinny być priorytetem dla każdego rządu. Problemem, który wydaje się być dość powszechny w wielu państwach, w tym także tych wysoko rozwiniętych, jest mentalność wyborcza, zgodnie z którą kandydaci na prezydenta są często wybierani na podstawie ich postrzeganej zdolności do konfrontacji z opozycją, a nie – jak sugerowałaby to utopijna wizja demokracji – ich kwalifikacji, doświadczenia lub promowanej wizji politycznej⁴⁰⁹. Skutkowało to m.in. tym, że od czasu demokratyzacji w 1987 roku dochodzi do ciągłych zmiany rządów, które niemal przy każdych wyborach oznaczają zmianę bloku rządzącego, przy czym wybór ten zawsze ogranicza się do dwóch opcji: partii liberalnej (obecnie: Partia Demokratyczna) i konserwatywnej (obecnie: Partia Władzy Ludowej)⁴¹⁰.

⁴⁰⁹ Y. Sohn, W. T. Kang (2025), *How Polarization Undermines Democracy in South Korea*, „Council on Foreign Relations”, <https://www.cfr.org/councilofcouncils/global-memos/how-polarization-undermines-democracy-south-korea>, [dostęp dnia: 02.06.2025].

⁴¹⁰ M. Ha (2008), *President Lee's Clash With Ideologies*, „Korea Times”, <https://www.koreatimes.co.kr/southkorea/others/20080625/president-lees-clash-with-ideologies>, [dostęp dnia: 02.06.2025].

Przypadek Republiki Korei, charakteryzującej się dwoma dominującymi, ale ideologicznie spolaryzowanymi partiami, pokazuje tendencję do częstego stosowania strategii podsycania wrogości wobec kontrkandydatów. Jednocześnie budowanie elektoratu odpornego na manipulacje wyborcze nie wydaje się być częścią głównej strategii. Co więcej, w tym podzielonym krajobrazie politycznym decydenci często próbują przedstawiać politykę zagraniczną jako kwestię sporną, co jeszcze bardziej dzieli społeczeństwo. To dodatkowo wpływa na poziom zaufania i odporność na skandale w kraju, w którym obywatele nie czują szczególnej więzi z politykami, nawet jeśli są oni głowami państw. Z kolei cykliczny charakter skandali politycznych i odwetu sądowego przyczynił się do rosnącego poczucia kruchości rządów demokratycznych w Korei Południowej. Jest to alarmujące, nawet jeśli jej instytucje do tej pory były odporne na wyzwania dla stabilności i ciągłości władzy w państwie. Prowadzi to z kolei do częstej zmiany polityki oraz myślenia krótkoterminowego. Poszczególni przywódcy woleli skupić uwagę na własnych, pięcioletnich kadencjach prezydenckich, aniżeli na długoterminowych interesach narodowych. W efekcie niemal każdy nowy rząd decydował się na odwołanie lub wprowadzenie drastycznych zmian w strategii zarządzania państwem, w tym przede wszystkim tych dotyczących stosunku do Korei Północnej, relacji z sojusznikami, polityki energetycznej i pozycji czeboli (kor. 재벌), czyli dużych, rodzinnych konglomeratów biznesowych.

Ten ostatni przypadek jest szczególnie godny uwagi. Wpływowe grupy biznesowe są bowiem często określane jako trzecia siła Republiki Korei ze względu na ich miejsce w systemie, w tym ich preferencyjne traktowanie pod względem finansowania, zamówień publicznych i regulacji. To właśnie czebole pomogły osiągnąć tzw. „Cud nad rzeką Han”, który odnosi się do transformacji z kraju ogarniętego wojną w potęgę gospodarczą. W kolejnych latach ich globalny zasięg przyczynił się także do zwiększenia koreańskich wpływów gospodarczych i miękkiej siły, szczególnie w obszarach technologii i produktów kulturalnych, a także do podniesienia lokalnego standardu życia dzięki zapotrzebowaniu na wyspecjalizowaną, dobrze opłacaną siłę roboczą. Niemniej jednak ich zaangażowanie w gospodarkę zaczęło z czasem przynosić również negatywne skutki. Ze względu na ich dominującą pozycję w łańcuchach dostaw małe i średnie przedsiębiorstwa, które wcześniej nie zostały uznane przez rząd za „opłacalne”, mają teraz prawdziwe trudności w konkurencji

na arenie międzynarodowej z powodu braku kapitału, ograniczonego dostępu do rynku lub niewystarczającego wsparcia ze strony lokalnych władz⁴¹¹.

Oparcie siły gospodarczej państwa na kilku największych konglomeratach jest dość ryzykowne również pod względem płynności finansowej. Wiąże się to bowiem ze zwiększoną podatnością na wstrząsy rynkowe, które przy braku odpowiednich strategii zarządzania mogą w pierwszej kolejności dotknąć mniej zdywersyfikowane gospodarki. W związku z powyższym, zaburzenia w jednym lub w kilku głównych podmiotach mogą znacząco wpłynąć na stabilność finansową, a w konsekwencji na dobrobyt dużej części społeczeństwa koreańskiego. Jest to jeden z głównych powodów wyjątkowo wysokiej tolerancji Koreańczyków na skandale z udziałem właścicieli największych krajowych firm. Niemniej jednak trend ten wydaje się powoli zmieniać, co można było zauważyć zwłaszcza po ujawnieniu skandalu „Nut Rage” (2014)⁴¹² i innych nieprawidłowościach biznesowych, które miały miejsce w przeciągu ostatniej dekady⁴¹³.

W wyniku zmian zachodzących w społeczeństwie koreańskim kolejne rządy starały się zmienić dotychczasowe praktyki selektywnego uprzywilejowania, wprowadzając tym samym szereg nowych regulacji i zasad, skupionych przede wszystkim na zwiększeniu kontroli nad dużymi grupami biznesowymi. W 1981 roku rząd powołał Koreańską Komisję ds. Sprawiedliwego Handlu (K.F.T.C.), której zadaniem było promowanie uczciwej konkurencji na rynku i udzielanie pomocy konsumentom, zwłaszcza w takich obszarach jak transakcje ratalne i handel elektroniczny. Od roku 1994 komisja działała jako niezależna agencja, a dwa lata później stanowisko przewodniczącego zostało podniesione z wiceministra do ministra, co podkreśla wagę, jaką zaczęto przywiązywać do tej kwestii⁴¹⁴. Jednakże dotychczasowe próby wyrównania szans, zapewnienia lepszej konkurencji rynkowej oraz maksymalizacji dobrobytu społecznego nie wykluczają konieczności kontynuowania działań w przyszłości, ponieważ Koreańczycy wciąż mają długą drogę do przebycia, aby osiągnąć pożądaną stabilność

⁴¹¹ L. Kwon-In, J. Sung-Hee (2000), *Korean Chaebol in Transition: Road Ahead and Agenda*, Korea Economic Research Institute, s. 29.

⁴¹² Córką właściciela Korean Airlines nakazała samolotowi zawrócić, ponieważ nie podobały jej się orzechy makadamia podane przez stewardesę. Incydent wywołał powszechny gniew w Korei. Obywatele uznali incydent za symbol niesprawiedliwego uprzywilejowania i poczucia wyższości wśród rodzin czebol.

⁴¹³ J. Horwitz (2022), *With Samsung under investigation for corruption, Korea must decide between justice or the economy*, „Quartz Media”, https://qz.com/887731/with-samsung-under-investigation-for-corruption-korea-must-decide-between-justice-or-the-economy?utm_source=chatgpt.com, [dostęp dnia: 06.06.2025].

⁴¹⁴ B. Lee (2024), *Reframing the Chaebols: A Case Study Investigating Economic Regulation without Public Power*, „The National High School Journal of Science”, s. 4.

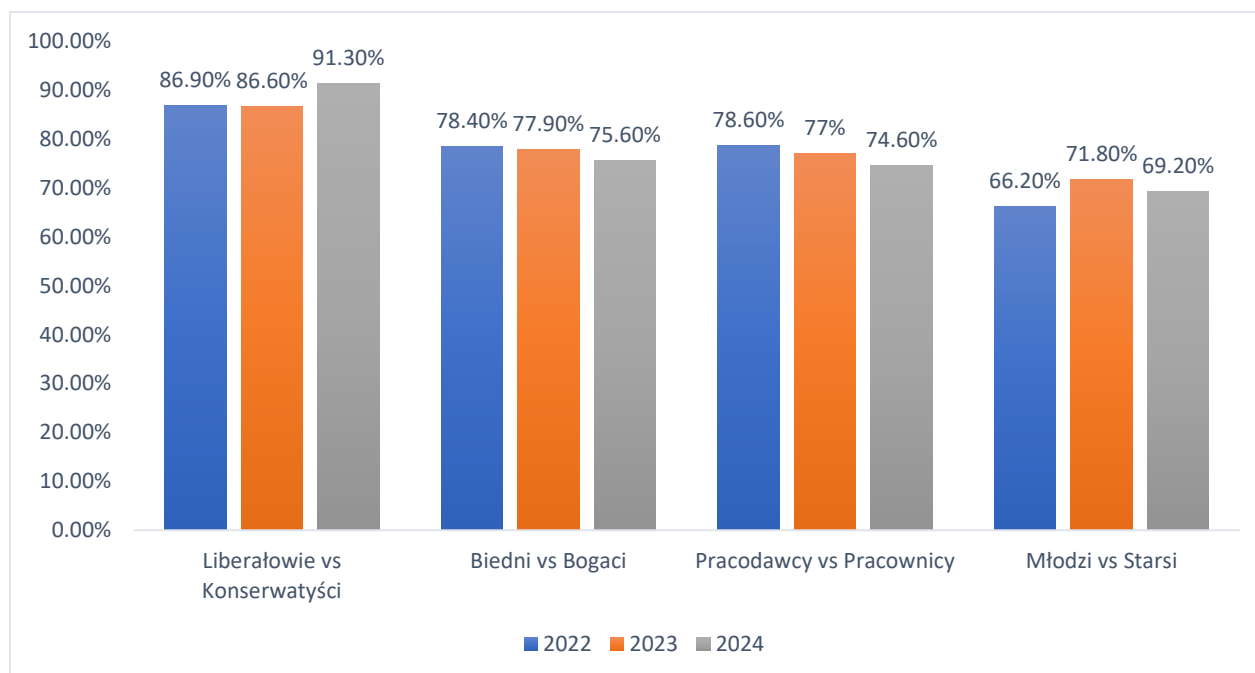
społeczno-ekonomiczną. Ponadto dalsze uprzywilejowanie kilku wybranych przedsiębiorstw, często określanych mianem narodowych czempionów, zostało uznane za główny czynnik niestabilności społecznej w Korei Południowej, przyczyniając się w ten sposób do pogłębienia nierówności majątkowych i dalszych problemów z zakresu polaryzacji⁴¹⁵.

Badanie świadomości społecznej na temat wewnętrznych konfliktów w Republice Korei, regularnie przeprowadzane przez Koreańskie Centrum Rozwiązywania Konfliktów Społecznych (kor. *사단법인 한국사회갈등해소센터*; RR: *Sadanbeobin Hanguk Sahoe Galdeung Haesosenteo*), wykazało niepokojące zmiany. W 2024 roku dziewięciu na dziesięciu Koreańczyków (92,6% ankietowanych obywateli) stwierdziło, że ogólny poziom konfliktów w społeczeństwie jest poważny. 91,3% respondentów uznało konflikt ideologiczny, tj. ten między grupami liberalnymi i konserwatywnymi, za najpoważniejszy, co jest najwyższym wynikiem od momentu rozpoczęcia badań w roku 2013. Wysoko oceniono również konflikty między biednymi i bogatymi (75,6%), pracodawcami i pracownikami (74,6%) oraz między regionami, zwłaszcza między Yeongnam i Honam (wzrost o 8,1% w porównaniu z 2023 r.)⁴¹⁶. Chociaż problemy te wydają się mieć bezpośredni wpływ tylko na sytuację wewnętrzną, wszelkie niepokoje mogą rozprzestrzenić się na region, co dzieje się ze względu na obecne powiązania gospodarcze i kulturalne między państwami. Biorąc pod uwagę zagrożenia geopolityczne z którymi zmagają się Koreańczycy z Południa, niezwykle ważne jest utrzymanie ciągłości stabilnych rządów, które mogłyby szybko zareagować w przypadku pojawienia się nowych zagrożeń, w tym tych związanych z prowokacjami Pjongjangu.

⁴¹⁵ M. Hong (2023), *Korea's Chaebol Regulations and the Relationship between Competition and Company Law*, [w:] *Intersections Between Corporate and Antitrust Law*, (red.) M. Corradi & J. Nowag, Cambridge: Cambridge University Press, s. 120.

⁴¹⁶ Korea Social Conflict Resolution Center – 한국사회갈등해소센터 (2025), *2024 한국인의 공공갈등 의식조사*, s. 2-7.

Wykres 12. Postrzeganie powagi konfliktów społecznych w Korei Południowej (lata 2022–2024) ⁴¹⁷

Źródło: Korea Social Conflict Resolution Center – 한국사회갈등해소센터 (2025), 2024 한국인의 공공갈등 의식조사, s. 7.

Obecnie głównym celem Korei Południowej jest zdobycie pozycji Globalnego Państwa Kluczowego (ang. *Global Pivotal State*; GPS), zdolnego do wzmacniania wolności, pokoju, a także dobrobytu na świecie⁴¹⁸. Aby stać się znaczącym podmiotem na arenie międzynarodowej, państwo to będzie musiało również nieustannie dbać o swój wizerunek i prestiż, jednocześnie rozwijając cztery kluczowe wymiary dyplomacji publicznej: politykę, cyfryzację, kulturę i wiedzę⁴¹⁹. Jakkolwiek na tym etapie nadmierna zależność Seulu od Waszyngtonu może ograniczyć jego autonomię w poruszaniu się po coraz bardziej złożonym środowisku regionalnym ukształtowanym przez rywalizację USA-Chiny, podczas gdy nierozwiązane napięcia regionalne jeszcze bardziej ograniczają koreańską przestrzeń dyplomatyczną. Ponadto, biorąc pod uwagę kwestie analizowane w poprzednich

⁴¹⁷ Badanie przeprowadziło Korea Social Conflict Resolution Center od 30 grudnia 2024 r. do 6 stycznia 2025 r. przy użyciu CAWI (Computer Aided Web Interview), obejmując 1000 dorosłych mężczyzn i kobiet w wieku 19 lat i starszych w całej Republice Korei. Maksymalny dopuszczalny błąd wynosi $\pm 3,1\%$ przy 95% poziomie ufności.

⁴¹⁸ A. Yeo (2023), *South Korea as a global pivotal state*, „The Brookings Institution”, <https://www.brookings.edu/articles/south-korea-as-a-global-pivotal-state/>, [dostęp dnia: 08.06.2025].

⁴¹⁹ Ministry of Foreign Affairs – Republic of Korea (b.d.), *Public Diplomacy of the Republic of Korea*, https://www.mofa.go.kr/eng/wpge/m_22841/contents.do, [dostęp dnia: 08.06.2025].

akapitach, wydaje się oczywiste, że w celu zwiększenia swojej globalnej potęgi i wpływów Koreańczycy muszą najpierw rozwiązać problemy wewnętrzne, zwłaszcza te związane ze stabilizacją władzy wykonawczej.

Polaryzacja wewnątrz państwa i częste zmiany władzy między konserwatywnymi i liberalnymi rządami doprowadziły nie tylko do politycznej niespójności, ale także do większego podziału społecznego. W związku z tym bez wewnętrznego konsensusu i większej współpracy nawet najbardziej ambitne programy polityki zagranicznej ryzykują porażkę. Aby pokonać te przeszkody, Republika Korei musi budować wewnętrzną spójność polityczną, instytucjonalizować długoterminowe strategie wykraczające poza linie partyjne i dywersyfikować swoje partnerstwa międzynarodowe. Tylko wtedy może pozycjonować się jako stabilna i wiarygodna średnia potęga z realnym wpływem na arenie światowej.

4. Turcja

Od czasu objęcia władzy przez partię AKP tureccy decydenci polityczni, działając pod silnym przywództwem R. T. Erdoğan, systematycznie wyrażali swój sprzeciw wobec istniejącego porządku międzynarodowego. Wspomniany system jest podporządkowany decyzjom Rady Bezpieczeństwa ONZ, która składa się z pięciu stałych członków i dziesięciu innych państw, z zastrzeżeniem zasady ciągłej rotacji, która następuje co dwa lata. Jednak najwięcej kontrowersji budzą podmioty, które nie podlegają zmianom (tj. Chiny, Francja, Rosja – która zastąpiła ZSRR, Stany Zjednoczone i Wielka Brytania), których jednostronne weto może skutecznie zablokować możliwość przeprowadzenia istotnych reform w dziedzinie bezpieczeństwa międzynarodowego, a także funkcjonowania samej Rady⁴²⁰.

Powyższe stwierdzenie jest podstawą wizji geopolitycznej Erdoğan, którego jednym z głównych haseł jest zdanie „świat jest większy niż pięć” (tur. *Dünya 5'ten büyüktür*). Motto to służy promowaniu wielobiegunowości w systemie międzynarodowym, a w konsekwencji również stopniowemu przenoszeniu tzw. „peryferii” do centrum. Jednocześnie może się wydawać, że skład Rady Bezpieczeństwa, ustanowionej prawie

⁴²⁰ P. Pacuła (2015), *Zarys problematyki reformy Rady Bezpieczeństwa ONZ*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 4, s. 67-68.

osiemdziesiąt lat temu, nie odzwierciedla współczesnych realiów geopolitycznych, w których coraz więcej aktorów z powodzeniem wywiera wpływ na resztę świata. Warto zauważyć, że większość stałych członków reprezentuje świat zachodni, podczas gdy największy kontynent, Azję, reprezentują tylko Chiny i częściowo Rosja, która zresztą jest bliższa kulturze europejskiej. Wśród wszystkich pięciu podmiotów nie ma również państwa z muzułmańską większością, co wpływa na postrzeganie globalnych problemów głównie przez pryzmat białych chrześcijan⁴²¹. Ponadto jednostronne prawo weta jest zazwyczaj motywowane obecnymi sojuszami i interesami osobistymi, co często przesłania dobro regionu, który zmaga się z omawianym problemem. Dobrym przykładem takiego impasu może być wojna domowa w Syrii, jak i wojna izraelsko-palestyńska, kiedy strony nie mogły dojść do porozumienia i blokowały wzajemnie proponowane rozwiązania⁴²². W kontekście najnowszych wydarzeń może się wydawać, że to właśnie tragedia Syryjczyków miała największy wpływ na postawę Turcji, która spośród wszystkich państw trzecich została najbardziej dotknięta bezpośrednimi skutkami wojny, takimi jak masowy napływ uchodźców szukających schronienia u swojego północnego sąsiada. Widząc bierność innych aktorów, Turcy postanowili podjąć niezależne, czasami wątpliwe działania. Pomimo krytyki, z którą musieli się zmierzyć, nie napotkali żadnych poważnych konsekwencji ze strony innych państw lub organizacji międzynarodowych. Brak jakiegokolwiek wspólnego sprzeciwu ze strony Rady Bezpieczeństwa ostatecznie doprowadził do serii misji wojskowych, określanych przez Ankarę mianem operacji antyterrorystycznych. Pomimo oskarżeń o łamanie praw człowieka na terytorium Syrii, nałożenie jakiegokolwiek „kary” było praktycznie niemożliwe, ponieważ działania Turcji były w pewnym stopniu koordynowane z Rosją, która w razie potrzeby zawetowałaby je, aby chronić interesy swojego partnera. Tym samym, przedstawiciel Federacji Rosyjskiej, wskazywał na znaczenie nowo podpisanego turecko-rosyjskiego Memorandum o porozumieniu, którego celem jest w pierwszej kolejności ustabilizowanie sytuacji w północno-wschodniej Syrii, bez względu na koszty poniesione w trakcie prowadzenia działań. Ostrzegł przy tym, że prawdziwym zagrożeniem dla terenów leżących na północnym

⁴²¹ B. Aral (2019), „*The World Is Bigger than Five*”: *A Salutory Manifesto of Turkey's New International Outlook*, „Insight Turkey”, 21(4), s. 72.

⁴²² Global Centre for the Responsibility to Protect (2012), *Syria Veto Costs Lives: UN Security Council Members Must Uphold Their 'Responsibility to Protect'*, <https://www.globalr2p.org/publications/syria-veto-costs-lives/>, [dostęp dnia: 02.05.2025].

zachodzie Syrii są terroryści, których zwalczanie powinno być międzynarodowym obowiązkiem⁴²³.

Turcja, tak jak inne mocarstwa średnie, świadoma swoich rosnących wpływów i czynników, które mogą jej przeszkodzić w dalszym awansie hierarchii władzy, dąży do przeprowadzenia reform w ramach ONZ. W przeciwieństwie do Niemiec i Japonii, które czując potrzebę przynależności do tej elitarnej grupy, opowiadają się za zwiększeniem liczby stałych członków Rady Bezpieczeństwa (zachowując przy tym prawo weta)⁴²⁴, Turcja pod przywództwem Erdoğan'a domaga się całkowitego zniesienia tego mechanizmu, pozostawiając jedynie mechanizm rotacyjny, z wykluczeniem jednostronnego sprzeciwu. W ten sposób wszelkie proponowane zmiany uczyniłyby Radę Bezpieczeństwa bardziej reprezentatywną i przejrzystą w swoich działaniach, co ostatecznie skutecznie ograniczyłoby dotychczasowe działania imperialistyczne poszczególnych państw.

Warto przy tym podkreślić szereg czynników krajowych, które ukształtowały podejście do kwestii globalnych we współczesnej Turcji. Polityka zagraniczna jest współtworzona przez kontekst historyczny i zmiany zachodzące wewnątrz państwa. Tak więc, najpierw należy odnieść się do sukcesu rządu Partii Sprawiedliwości i Rozwoju w procesie przesuwania ekonomicznie słabych i politycznie nieistotnych peryferii Turcji do strategicznego jądra polityki kraju. Wspomniana zmiana orientacji politycznej była silnie związana z zasadą sprawiedliwości, co jest widoczne również w procesie zarządzania polityką globalną. Ponadto Turcy są narodem, który wydaje się preferować silne przywództwo, zdolne do kontrolowania i powstrzymywania zagrożeń dla suwerenności narodowej, co może mieć swoje korzenie w jej wczesnych latach po uzyskaniu niepodległości, jak również w późniejszych wewnętrznych zamieszkach i problemach. Jak zauważa Berdal Aral, osobista charyzma Erdoğan'a, a także silne poczucie misji, pewność siebie i poparcie obywateli – zwłaszcza w pierwszych latach jego rządów – dały mu odwagę do wyrażenia sprzeciwu wobec obecnego globalnego status *quo*, który bezsprzecznie uprzywilejowuje Zachód⁴²⁵.

⁴²³The United Nations (2019), *Turkey's Military Operation Has Displaced Thousands of Civilians, Worsened Syria's Dire Humanitarian Crisis, Top Official Warns Security Council*, <https://press.un.org/en/2019/sc13994.doc.htm>, [dostęp dnia: 02.05.2025].

⁴²⁴ Federal Foreign Office (b.d), *Reform of the United Nations Security Council – questions and answers*, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/internationale-organisationen/vereintenationen/reforms-fragen-231618>, [dostęp dnia: 02.05.2025].

⁴²⁵ B. Aral (2019), *Op. Cit.*, s. 76.

Nawiązując do poparcia społecznego, warto wspomnieć, że obecnie rządząca partia AKP utrzymuje się u władzy od 2002 roku, kiedy to po raz pierwszy sprawowała samodzielne rządy. Jednocześnie na początku swojego funkcjonowania jej liderzy utrzymywali, że Turcja potrzebuje nowej pluralistycznej „konstytucji cywilnej”, która swoim zasięgiem obejmowałaby jednakowo całe społeczeństwo oraz różne jego segmenty. Pomimo wielu lat nieprzerwanych rządów, z czasem nastawienie opinii publicznej stopniowo się zmieniało, działając na niekorzyść partii. Spadek ten był spowodowany m.in. brakiem postępów w procesie akcesyjnym do UE, problemami gospodarczymi, a także rosnącą kontrolą państwa nad obywatelami, która coraz częściej wykazywała oznaki postępującego autorytaryzmu.

Pierwsze sygnały ruchu zmian społecznych zauważono 26 maja 2013 roku w Stambule, gdzie rozpoczął się niewielki pokojowy protest przeciwko zniszczeniu parku Gezi, którego teren miał zostać przeznaczony pod budowę centrum handlowego. W ciągu kilku dni protesty, w których wzięło udział około 3,6 miliona osób, gwałtownie się nasiliły i trwały około miesiąca. Szybko rozprzestrzeniły się po całej Turcji a przy tym stały się głównym tematem wiadomości także poza granicami państwa. Międzynarodowe media przedstawiły protesty jako starcie ideologii świeckich i islamistycznych. Wspomniane wydarzenie, pomimo odzyskania przez władze kontroli nad porządkiem społecznym, znacząco podważyło zaufanie społeczeństwa do rządu. W konsekwencji organy ścigania musiały stłumić ogólnokrajowe niepokoje, co następnie wpłynęło na wynik wyborów parlamentarnych w 2015 roku, kiedy AKP odnotowała pierwszy widoczny spadek poparcia⁴²⁶. Na skutek dużych strat oraz tego, że partia nie zdołała zgromadzić poparcia dla rządu koalicyjnego – o który bezskutecznie próbowała zabiegać – Erdoğan zdecydował się na rozpisanie nowych wyborów z uwagi na brak porozumienia wśród parlamentarzystów. Był to bez wątpienia ryzykowny ruch, ale opłacił się, gdyż jego partia ostatecznie zdobyła 316 z 550 miejsc w parlamencie, w porównaniu do 258 w czerwcowej rundzie (zabrakło 18 do uzyskania zwykłej większości). Partia musiałaby jednak zdobyć aż 367 miejsc, aby jednostronnie narzucić system prezydencki, o który tak żarliwie zabiegał prezydent⁴²⁷.

⁴²⁶ G. Baysu, K. Phalet (2017), *Beyond Muslim identity: Opinion-based groups in the Gezi Park protest*, „Group Processes & Intergroup Relations”, 20(3), s. 351.

⁴²⁷ W. Chislett (2015), *Erdoğan's snap Turkey election gamble pays off: ruling AK regains absolute majority*, „Elcano Royal Institute”, s. 1

Tabela 23. Wybory Parlamentarne w Turcji (2002–2023)

Rok	Zwycięska partia	Poparcie	Miejsca	Uwagi
2002	AKP	34,3%	363	Pierwsze duże zwycięstwo AKP; utworzenie rządu jednopartyjnego.
2007	AKP	46,6%	341	Zwiększona większość; Erdoğan ponownie premierem.
2011	AKP	49,8%	327	Trzecie z rzędu zwycięstwo; utrzymanie silnej obecności w parlamencie.
Cze 2015	AKP	40,9%	258	Utrata większości; parlament bez większości.
Lis 2015	AKP	49,5%	317	Odzyskanie większości w przedterminowych wyborach.
2018	AKP	42,6%	295	Sojusz Ludowy z MHP; utrzymanie władzy w nowym systemie prezydenckim.
2023	AKP	35,6%	268	Sojusz Ludowy utrzymał większość mimo spadku poparcia AKP.

Źródło: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık (2024), *Türkiye'nin Geçmiş Seçimleri Zaman Çizelgesi*, <https://secim.hurriyet.com.tr/>, [dostęp dnia: 10.05.2025].

W 2015 roku, w ramach kampanii wyborczej AKP opublikowano 100-artykułowy „Nowy kontrakt turecki 2023”, którego głównym przesłaniem była konieczność ustanowienia nowej konstytucji, a także zmiany istniejącego systemu na prezydencki. Wiązałoby się to z wyeliminowaniem instytucji premiera, a jednocześnie wzmocnieniem zakresu władzy głowy państwa, którą w tym czasie był już Erdoğan. Manifest wyborczy z 2015 roku podkreślał również potrzebę zintegrowania polityki tureckiej z polityką światową, kończąc w ten sposób z zasadą neutralnej nieingerencji i obojętności. Tym samym zasada polegająca na „zapewnieniu honorowej pozycji” Turcji w oparciu o jej „historyczną i strategiczną głębię polityki zagranicznej” stała się podstawowym dążeniem tureckich władz. Partia Sprawiedliwości i Rozwoju określiła tym samym swoje rządy w latach 2002–2015 mianem „pierwszego impulsu rozwojowego”, po którym miał nastąpić okres „drugiego impulsu rozwojowego”,

przypadający na lata 2015–2023⁴²⁸. Jednocześnie obiecywano, że Turcja znajdzie się w pierwszej dziesiątce gospodarek świata pod względem produktu krajowego brutto w końcowej fazie wspomnianego wzrostu. Całkowity wskaźnik zatrudnienia miał wzrosnąć przy tym aż do 50 procent (wskaźnik zatrudnienia kobiet miał osiągnąć 38 procent)⁴²⁹. Należy jednak zauważyć, że punktem odniesienia dla tych danych był rok 2002, a nie 2011, po którym nie nastąpiły żadne znaczące ulepszenia – ani w sektorze gospodarczym, ani w polityce zagranicznej i krajowej⁴³⁰. Dodatkowo wciąż umacniana władza Erdoğan'a budziła coraz większe obawy wśród części Turków, w tym głównie wojskowych, którzy zwyczajowo mieli się za strażnika świeckości państwa.

Tabela 24. Historia Zamachów Stanu w Turcji (1960–2016)

Rok	Typ Zamachu	Główne Podmioty	Przyczyny	Skutki
1960	Wojskowy zamach stanu	Generałowie armii	Autorytarne rządy, tłumienie opozycji, kryzys gospodarczy	Obalono premiera Adnana Menderesa (został stracony); rządy wojskowe trwały 18 miesięcy
1971	Memorandum wojskowe	Dowództwo armii (bez czołgów na ulicach)	Niestabilność polityczna, starcia uliczne między lewicą a prawicą	Premier Süleyman Demirel podał się do dymisji; utworzono rząd technokratyczny pod presją wojska
1980	Wojskowy zamach stanu	Gen. Kenan Evren i armia	Poważna przemoc polityczna, kryzys gospodarczy, chaos społeczny	Rozwiązano parlament, zawieszono konstytucję; rządy wojskowe do 1983 r.; brutalne represje

⁴²⁸ W 2023 roku przypadła setna rocznica powstania Republiki Tureckiej.

⁴²⁹ Według statystyk opublikowanych 29 marca 2025 r. stopa bezrobocia w marcu 2025 r. wynosiła 7,9%. Liczba pracujących wyniosła 32 mln 597 tys. osób, a wskaźnik zatrudnienia wyniósł 49,2 proc. Ponadto wskaźnik ten wynosił 66,4% wśród mężczyzn i 32,3% wśród kobiet. (Turkish Statistical Institute (2025), *Labour Force Statistics, January 2025*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Ocak-2025-54073>, [dostęp dnia: 10.05.2025]).

⁴³⁰ F. B. Canyaş, F. O. Canyaş & S. B. Gümrükçü (2015), *Turkey's 2015 parliamentary elections*, „Journal of Balkan and Near Eastern Studies”, s. 4-5.

Rok	Typ Zamachu	Główne Podmioty	Przyczyny	Skutki
1997	„Postmodernistyczny” zamach ⁴³¹	Rada Bezpieczeństwa Narodowego	Polityka islamska rządu premiera Necmettina Erbakana	Erbakan zmuszony do rezygnacji; partia zakazana; wojsko przywróciło świeckość bez przejęcia władzy
2007	E-memorandum	Tureckie Siły Zbrojne (komunikat online)	Kandydatura islamisty Abdullaha Güla na prezydenta, zagrożenie dla świeckości	Rząd nie uległ; Gül został prezydentem; rola wojska w polityce zaczęła słabnąć
2016	Nieudany wojskowy zamach stanu	Fakcja w armii tureckiej	Rzekomy cel: przywrócenie demokracji; powiązania z ruchem Gülenistów	Zamach nieudany; 200+ zabitych, 2 000+ rannych; masowe czystki w instytucjach; marginalizacja wojska

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: F. Kaya (2019), *The History Of Military Coups In Turkey*, „International Journal of Social and Economic Sciences”, 9(2), s. 49–56; TRT World (2023), *Turkish coups and the army's decreasing influence under Erdogan leadership* <https://www.trtworld.com/turkiye/turkish-coups-and-the-armys-decreasing-influence-under-erdogan-leadership-13196628>, [dostęp dnia: 12.05.2025].

Od 1960 do 2016 roku tureckie społeczeństwo, mniej więcej co dekadę musi mierzyć się z wojskowym zamachem stanu (tabela 25). Warto przy tym jednak zauważyć, że jedynie ostatni z nich nie przyniósł organizatorom oczekiwanego rezultatu, pomimo tego, że podczas próby z 2016 roku wojsku udało się przejąć na chwilę strategiczne punkty newralgiczne, takie jak Most Bosforski w Stambule. Szturmowano również Kwaterę Główną Sił Specjalnych, a tureckie myśliwce wojskowe F-16 wzbily się w powietrze, aby zbombardować budynek parlamentu w Ankarze, podczas gdy grupa specjalnie wyszkolonych żołnierzy próbowała aresztować prezydenta w Marmaris, Muğla. Jednak to, co może wydawać się niejasne, to fakt, że w państwie, w którym wszystkie poprzednie interwencje wojskowe miały świeckie podstawy, za ostatnią próbę zamachu stanu oskarżono Ruch Gülena, który jest grupą o orientacji islamskiej. Staje się to jeszcze bardziej skomplikowane, biorąc pod uwagę fakt, że w przeszłości AKP była w sojuszu z organizacją Güllena przeciwko świeckiemu establishmentowi Turcji. Wyjaśnieniem może być m.in. to, że partia Erdoğan była postrzegana

⁴³¹ Memorandum zawierające decyzje podjęte przez tureckie kierownictwo wojskowe na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa Narodowego w dniu 28 lutego 1997 r.

przez grupę jako przeszkoda w dążeniu przejęcia poparcia bardziej tradycyjnej i konserwatywnej części społeczeństwa tureckiego. Wcześniejsze dochodzenia w sprawie korupcji, ataków medialnych i innych środków skierowanych przeciwko Erdoğanowi i jego najbliższemu otoczeniu mogły zatem wskazywać na stopniową kumulację wzajemnej niechęci, która mogła być pierwotnym źródłem zamieszek wewnętrznych w państwie. Organizatorzy przewrotu najprawdopodobniej nie spodziewali się tak dobitnego oporu ze strony cywili, którzy wyszli na ulice celem obrony ustanowionego wcześniej systemu. Odmowa zaakceptowania nadchodzących rządów wojskowych doprowadziła ostatecznie do śmierci 241 uczestników starć, w tym członków sił bezpieczeństwa. Według oficjalnych danych rannych zostało 2 196 osób, niemniej jednak należy się spodziewać, że liczba ta może być zaniżona ze względu na problemy w raportowaniu strat bezpośrednio po zamieszkach⁴³². W rezultacie, dzięki odważnej postawie obywateli tureckich i ich woli podtrzymywania, może nie kochanego przez wszystkich, ale demokratycznie wybranego rządu, prezydentowi Turcji R. T. Erdoğanowi udało się przezwyciężyć zagrożenie i utrzymać swój autorytet na kolejne lata. Ostatecznie próba przewrotu z 15 lipca 2016 roku, w której udział wzięło 8651 żołnierzy i 171 generałów (spośród 358 generałów), 35 myśliwców, 37 śmigłowców, 246 czołgów i trzy okręty marynarki wojennej, zakończyła się niepowodzeniem, a dodatkowo pociągnęła za sobą daleko idące konsekwencje dla jego uczestników, jak i relacji z podmiotami zagranicznymi⁴³³.

Zgodnie z danymi podanymi przez tureckie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, wskutek dochodzeń zatrzymano 8777 urzędników, w tym 7899 policjantów, 30 gubernatorów, 614 funkcjonariuszy żandarmerii i 47 gubernatorów dystryktów. 2745 sędziów, 5 członków Sądu Najwyższego Turcji, 2836 wojskowych, w tym wysokich rangą oficerów musiało ustąpić z obejmowanych wcześniej stanowisk. Tylko do 9 grudnia 2016 r. odnotowano zwolnienie ponad 125 000 pracowników sektora publicznego, a łącznie rozpatrzono 92 607 spraw sądowych, z czego 39 378 zostało zatrzymanych⁴³⁴. Dział edukacji był kolejnym sektorem państwowym, który na skutek przeprowadzanych dochodzeń uległ osłabieniu. Dzień po próbie zamachu stanu 1577 dziekanów zostało zmuszonych do rezygnacji a 15 uniwersytetów i 1043

⁴³² European Commission (2016), Key findings of the 2016 Report on Turkey, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_16_3639, [dostęp dnia: 10.05.2025].

⁴³³ T. Kardas, A. Balç (2019), *Understanding the July 2016 Military Coup: The Contemporary Security Dilemma in Turkey*, „Digest of Middle East Studies”, 28(1), s. 144-145.

⁴³⁴ I. Adsay (2020), *The Impact of the 2016 Turkish Military Coup on Politics in Turkey*, „International Journal of Science and Society”, 2(2), s. 18.

szkół prywatnych, rzekomo powiązanych z Fethullahem Gülenem, zostało zamkniętych. Szacuje się, że w wyniku powyższych działań około 200 000 studentów zostało zmuszonych do zawieszenia swojej edukacji. Łącznie zwolniono ponad 15 200 pracowników Ministerstwa Edukacji, przy czym 21 000 nauczycielom szkół prywatnych cofnięto licencje⁴³⁵.

Represje związane z nieudaną próbą przeprowadzenia zamachu stanu w 2016 roku nie tylko osłabiły kadrę poszczególnych sektorów społeczno-gospodarczych, ale także wpłynęły na zmianę postrzegania Turcji wśród jej dotychczasowych partnerów politycznych. Podczas gdy planowany zamach stanu spotkał się z powszechną krytyką społeczności międzynarodowej, nieproporcjonalne użycie siły w celu ukarania sprawców, w tym rozpoczęcie debaty na temat kary śmierci, spotkało się z ostrą krytyką na Zachodzie, głównie ze strony UE, która zagroziła Turkom zawieszeniem procesu akcesyjnego. Ankara stwierdziła, że żadna strona trzecia nie ma prawa ich moralizować, czy też stanowić o ich wewnątrz krajowych sprawach. Warto zwrócić przy tym uwagę także na to, że podczas nieudanej próby zamachu stanu Rosja była pierwszym krajem, który poparł Turcję. UE wydała natomiast oświadczenie już po próbie zamachu stanu co podważyło kwestię zaufania i wiary między stronami⁴³⁶.

Choć zawirowania geopolityczne po wydarzeniach z lipca 2016 roku mogłyby wskazywać na drastyczny spadek znaczenia Turcji w hierarchii państw, jej wcześniejsze zabiegi polityczne, w tym podpisanie umowy z UE o readmisji nielegalnych imigrantów z marca tego samego roku, uchroniła ją od całkowitego regresu dyplomatycznego⁴³⁷. W związku z tym, podczas gdy relacje na linii Turcja-Europa napotykały poważne problemy – głównie natury ideologicznej i moralnej – podjęto decyzję o opublikowaniu raportów na temat liberalizacji wizowej, stwierdzając, że pomimo nieporozumień współpraca między obiema stronami jest kontynuowana w takich obszarach jak Unia Celna i walka z nielegalną imigracją, co było wówczas tematem najbardziej interesującym dla Europejczyków. Retoryka UE pozostawała wciąż dwuznaczna, co miało związek z odmiennymi priorytetami państw

⁴³⁵ U. Farooq (2016), *Post-coup purge will affect Turkey's education sector for decades*, „Los Angeles Times”, <https://www.latimes.com/world/europe/la-fg-turkey-education-purge-2016-story.html>, [dostęp dnia: 15.05.2025].

⁴³⁶ J. Lagendijk (2016), *How to Deal with Post-Coup Turkey?*, „Heinrich-Böll-Stiftung European Union”, <https://eu.boell.org/en/2016/09/19/how-deal-post-coup-turkey>, [dostęp dnia: 15.05.2025].

⁴³⁷ K. Terry (2021), *The EU-Turkey Deal, Five Years On: A Frayed and Controversial but Enduring Blueprint*, „Migration Policy Institute”, <https://www.migrationpolicy.org/article/eu-turkey-deal-five-years-on#:~:text=In%20exchange%2C%20the%20European%20Union%20agreed%20to%20resettle,talks%20regarding%20Turkey%E2%80%99s%20accession%20to%20the%20European%20Union>, [dostęp dnia: 15.05.2025].

członkowskich. Na posiedzeniu w grudniu 2016 roku decyzja Parlamentu Europejskiego o zamrożeniu negocjacji z Turcją została odrzucona, niemniej jednak postanowiono nie otwierać nowego rozdziału, dopóki Ankara nie wprowadzi niezbędnych zmian w swoim ustawodawstwie⁴³⁸. Podjęte kroki wpłynęły nie tylko na zmianę tureckiej strategii polityki zagranicznej, ale także na sytuację w samym kraju. Zarówno negatywna wizja dalszych rozmów z europejskimi partnerami, jak i niekonwencjonalne środki przymusu stosowane wobec osób zaangażowanych w próbę zamachu stanu nie sprzyjały przyciąganiu zagranicznych inwestycji bezpośrednich.

Napięcia geopolityczne, które nastąpiły po nieudanej próbie zamachu stanu w 2016 roku, a także zmieniające się globalne warunki gospodarcze po pandemii COVID-19, przyspieszyły dalsze odpływy kapitału z Turcji, co w rezultacie uniemożliwiło skuteczne spowolnienie deprecjacji tureckiej waluty. W związku z tymi zmianami decydenci polityczni zostali zmuszeni do nałożenia wyższych stóp procentowych w celu utrzymania stabilnego tempa napływu kapitału. Turcja już w 2018 cierpiała z powodu wysokiego bezrobocia i ogromnych deficytów na rachunku bieżącym, a jej tempo wzrostu gospodarczego spadło wówczas niemal do zera. Po wprowadzeniu podwyżek stóp procentowych zespół odpowiedzialny za strategię gospodarczą próbował również stymulować popyt krajowy poprzez obniżanie stawek podatkowych na niektóre towary, oferując zadłużonym gospodarstwom domowym możliwość zmiany pierwotnych warunków spłaty pożyczek lub kredytów na kartach kredytowych, zmuszając w ten sposób banki i korporacje do zgody na renegocjację w celu zwiększenia wolumenu restrukturyzowanego zadłużenia. Nie pomogło to jednak osłabionej gospodarce. Szczególnie ucierpiał turecki sektor korporacyjny, w tym spółki energetyczne, które osiągały dochody w lirach, ale miały długi głównie w walutach obcych. W kolejnych latach tureckie władze monetarne odniosły pewne sukcesy w zapewnianiu stabilności walutowej, ale odbyło się to kosztem rezerw Banku Centralnego, który rozpoczął przeprowadzanie operacji swapowych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Stambule (rezerwy netto B.C. Turcji były bliskie zeru w maju 2019 r.)⁴³⁹.

⁴³⁸ E. Y. Akçay, H. E. Deniz (2022), *Turkey-European Union (EU) Relations after the July 15 Coup Attempt within the Framework of the Random Walk Model*, „MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi”, 11(2), s. 863-864.

⁴³⁹ A. Güngen (2021), *Turkey's Economy Amid the COVID-19 Pandemic: Measures and Their Impact*, [w:] *Analyses pluridisciplinaires sur la crise sanitaire COVID-19 en Turquie*, B. Balci, P. Bourmaud, S. Kaya (red.), s. 155.

Pomimo ciągłych zmian strategii radzenia sobie z kryzysem finansowym, Turcja ma jeszcze długą drogę do przebycia, aby wzmocnić gospodarkę. Sytuację dodatkowo pogorszyły niszczycielskie trzęsienia ziemi, które w 2023 r. dotknęły 11 prowincji w regionie południowo-wschodnim, negatywnie wpływając na 15% populacji Turcji. Według szacunków klęska żywiołowa przyczyniła się do utraty 11% PKB kraju, śmierci prawie 50 tys. osób (stan na marzec 2023 r.) i zawalenia się ponad 15 tys. budynków⁴⁴⁰. Wpływ na fizyczną, emocjonalną i ekonomiczną sferę życia Turków jest znaczący i niezaprzeczalnie oddziałuje na dalszą drogę Turcji do stania się supermocarstwem. Za skutki trzęsienia ziemi często obwiniano rząd, który według przesłanek nie przypilnował standardów budownictwa odpornego na tego typu sytuacje. Rezultatem niezadowolenia społecznego była seria protestów i mniejsza niż zwykle aktywność grup prorządowych, co można było zaobserwować podczas wyborów prezydenckich w 2023 roku. Wielu ekspertów upatruje w tej tragedii przyczyny słabego wyniku Erdoğan (w porównaniu do lat ubiegłych) w pierwszej turze wyborów. Mimo zwycięstwa w drugiej turze, społeczeństwo wydaje się zmęczone obecnymi rządami partii AKP i jej lidera, który coraz bardziej konsoliduje swoją władzę, konsekwentnie starając się uciszyć głosy opozycji.

Tabela 25. Wybory Prezydenckie w Turcji (2007–2023)

Rok	Zwycięzca	Partia	Poparcie	Uwagi
2007	Abdullah Gül	AKP	Głosowanie parlamentarne	Pierwszy prezydent wybrany przez parlament za rządów AKP.
2014	Recep Tayyip Erdoğan	AKP	51,8%	Pierwsze bezpośrednie wybory prezydenckie; Erdoğan przechodzi z funkcji premiera na prezydenta.
2018	Recep Tayyip Erdoğan	AKP	52,6%	Pierwsze wybory po wprowadzeniu systemu prezydenckiego; Erdoğan ponownie wybrany.
2023	Recep Tayyip Erdoğan	AKP	52,2%	Pokonał lidera opozycji, Kemala Kılıçdaroğlu, w drugiej turze wyborów.

Źródło: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık (2024), *Türkiye'nin Geçmiş Seçimleri Zaman Çizelgesi*, <https://secim.hurriyet.com.tr/>, [dostęp dnia: 10.05.2025].

⁴⁴⁰ SPARK (2024), *One year on, rebuilding Türkiye's earthquake-affected economy*, <https://spark.ngo/one-year-on-rebuilding-turkiyes-earthquake-affected-economy/>, [dostęp dnia: 18.05.2025].

Z roku na rok standardy demokratyczne w Turcji ulegają regresowi, szczególnie od 2017, czyli roku, w którym odbyło się tam referendum w sprawie przyjęcia nowego systemu rządów. W wyniku nowo przyjętych zasad prezydent zyskał większą władzę, w tym ogromną kontrolę nad instytucjami i systemami sądowymi. To z kolei wiązało się z ryzykiem wzrostu autorytaryzmu w państwie. W rezultacie już w 2018 r., wraz z procesem transformacji ustrojowej, oczekiwania podmiotów gospodarczych i inwestorów stały się negatywne⁴⁴¹. Według indeksu demokracji Economist Intelligence Unit z 2024 r. Turcja zajęła 103. pozycję (z wynikiem 4,26⁴⁴²) na 167 miejsc, co stanowi nieznaczny spadek w porównaniu z wynikiem 4,33, z 2023 roku. Wynik ten plasuje Republikę Turcji blisko dolnej granicy klasyfikacji „reżimu hybrydowego”, łączącego elementy demokracji wyborczej z elementami autorytarnymi⁴⁴³.

Powyższa analiza, obejmująca zarówno poziom krajowej stabilności społeczno-politycznej, jak i poczucie własnej wartości i ambicje tureckich decydentów politycznych, daje jaśniejszy obraz miejsca Turcji w globalnej hierarchii mocarstw. Biorąc pod uwagę jej atrybuty, Ankara ma szansę odegrać rolę globalnie wpływowego podmiotu i wydaje się, że pomimo kryzysów gospodarczych i napięć wewnętrznych jest w stanie osiągnąć swój cel. Jednak na jej drodze mogą stanąć kryzysy wewnętrzne, takie jak protesty i zamachy stanu, które mogą doprowadzić do kolejnej zmiany władzy w państwie. W wyniku takich działań zmieniłaby się również polityka zagraniczna Turcji. Możliwe, że obecne stanowisko twardego rewizjonisty ustąpiłoby miejsca wcześniej akceptowanej kemalistowskiej idei nieingerencji i konformizmu. Niemniej jednak ze względu na znaczne osłabienie roli armii po próbie zamachu stanu w 2016 r. i represjach, które nastąpiły zaraz po tym, wszelkie ruchy wewnątrz kraju są szybko tłumione, zwłaszcza wśród przeciwników politycznych. Czas, który nadejdzie po Erdoğanie, będzie więc decydujący, tym bardziej że ponad siedemdziesięcioletni przywódca nie wskazał jeszcze swojego następcy ani faworyta, który byłby w stanie udźwignąć ciężar mocarstwowych ambicji współczesnego prezydenta Turcji.

⁴⁴¹ M. Z. Akarsu (2021), *The Impact of the Turkish Presidential System on the Turkish Lira*, „Journal of Banking and Financial Economics” 1(15), s. 16.

⁴⁴² Ocena ogólna obejmuje wyniki 0-10 (10=najlepsze); Pełne demokracje: 10 – 8, Wadliwe demokracje: 8 – 6, Reżimy hybrydowe: 6 – 4, Reżimy autorytarne: 4 – 0.

⁴⁴³ The Economist Intelligence Unit (2025), *What's wrong with representative democracy? Democracy Index 2024*, s. 42.

5. Australia

Już w okresie powojennym światowi przywódcy podkreślali rosnące znaczenie zarówno Australii, jak i innych regionalnych mocarstw. Mają one kluczowe znaczenie dla utrzymania bezpieczeństwa na świecie, nie tylko z uwagi na swoje zasoby i położenie geograficzne, ale także ze względu na chęć angażowania się w dialog międzynarodowy. Australia jest często nazywana mocarstwem średniej rangi, głównie ze względu na samookreślenie się jako takie. Jednak status ten – głównie w opinii realistów – można osiągnąć przede wszystkim poprzez posiadanie aspektów ilościowych, które później muszą być odpowiednio wykorzystane. Chociaż państwo to można również analizować jako mocarstwo w takich kategoriach, nawet jego rząd zazwyczaj opisuje swoją moc w języku jakościowo-normatywnym.

Były minister spraw zagranicznych Alexander Downer, pełniący urząd w latach 1996-2007, wielokrotnie zwracał uwagę na wspomnianą strukturę globalnej hierarchii, w której Australia zajmuje znacznie wyższą pozycję, niż wskazywałyby na to międzynarodowe raporty i analizy. Według Downera państwo, które reprezentuje, nie jest zwykłym „średnim” mocarstwem, lecz wręcz przeciwnie – jest „kluczowym” aktorem wpływającym na ogólny układ sił na świecie. Pogląd ten był stopniowo kultywowany przez lata, co sprawiło, że późniejsze umieszczenie etykiety „średnich mocarstw” na czele grupy MIKTA, której Australia stała się integralną częścią, nie było mile widziane przez lokalnych polityków⁴⁴⁴.

Jednocześnie Anthony Bergin, zastępca dyrektora Australian Strategic Policy Institute, zasugerował również, że Australię należy opisać co najmniej jako „wyższą średnią potęgę”, podczas gdy termin „niższa średnia potęga” lub po prostu „średnia potęga” nie byłby poprawny. Ta percepcja hierarchii w systemie międzynarodowym może być w pewnym stopniu związana z koncepcją brytyjskiego systemu klasowego, który wprowadza element dodatkowych podkategorii, aby lepiej zaprezentować różnice między analizowanymi grupami. W rezultacie w kolejnych latach australijska scena polityczna odnotowała rosnący trend „marzenia o potędze”, szczególnie podczas rządów Partii Pracy Boba Hawke’a (1983–1991), Kevina Rudda (2007–2010, 2013) i Julii Gillard (2010–2013)⁴⁴⁵. Cechą charakterystyczną

⁴⁴⁴ A. Bergin (2013), Is Australia a pivotal power?, „The Australian Strategic Policy Institute, <https://www.aspistrategist.org.au/is-australia-a-pivotal-power/>, [dostęp dnia: 08.06.2025].

⁴⁴⁵ D. Scott (2013), *Australia as a Middle Power: Ambiguities of Role and Identity*, „Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations”, 14(2), s. 113.

dyplomacji średniego szczebla wówczas – a w przypadku Australii wydaje się, że nadal nią jest – było przy tym budowanie koalicji z podmiotami o „podobnych poglądach”, co stanowi dominujący element strategii zagranicznej większości państw MIKTA.

Wizja porządku międzynarodowego ukształtowanego w dużej mierze przez normy demokratyczne i wielowymiarową współpracę nie tylko zachęciła Australijczyków do podjęcia większych działań na rzecz postępu gospodarczego i społecznego, ale także pomogła zdefiniować ich tożsamość oraz miejsce w świecie. Senator Penny Wong w swoim przemówieniu w Press Club w 2023 roku potwierdziła strategiczne znaczenie, jakie Canberra przywiązuje do współpracy międzynarodowej i swojej roli jako lidera państw demokratycznych w regionie, dla których Australia byłaby partnerem pierwszego wyboru, a nie patriarchatem, jak to często bywa we współpracy z Chinami. Wskazuje to na pewien pogląd wśród australijskich polityków, którzy pomimo świadomości istnienia innych, silnych demokracji w regionie, nadal postrzegają swój kraj jako prekursora i obrońcę wartości wywodzących się ze świata zachodniego⁴⁴⁶. Niewątpliwie istnieją obszary współpracy regionalnej, w których Australia ma przewagę. Jednym z nich jest jej program pomocowy, związany z wysiłkami na rzecz wspierania inicjatyw rozwojowych i infrastrukturalnych poza jej własnymi granicami. W przeciwieństwie do działań Pekinu, które są często postrzegane jako zagrożenie dla bezpieczeństwa interesów zaangażowanych państw, australijskie wsparcie oferuje bezpieczniejszą alternatywę poprzez ustanowienie odpowiedniej architektury dla przejrzystych i uczciwych programów rozwojowych. Jednocześnie, Canberra wydaje się również dobrze przygotowana do promowania siebie jako obrońcy i prekursora międzynarodowych standardów w dziedzinie walki z korupcją, tj. problemu, z którym zmagają się nie tylko państwa azjatyckie, ale także inne mocarstwa regionalne⁴⁴⁷.

W raporcie Transparency International z 2024 roku na temat globalnej percepcji korupcji, Australia otrzymała wynik 77/100⁴⁴⁸, co plasuje ją na dziesiątym miejscu (spośród 180 krajów), tuż za Królestwem Niderlandów, co stanowi awans o dwa miejsca

⁴⁴⁶Senator the Hon Penny Wong (2023), *National Press Club Address, Australian interests in a regional balance of power*, „Ministry of Foreign Affairs”, <https://www.foreignminister.gov.au/minister/penny-wong/speech/national-press-club-address-australian-interests-regional-balance-power>, [dostęp dnia: 08.06.2025].

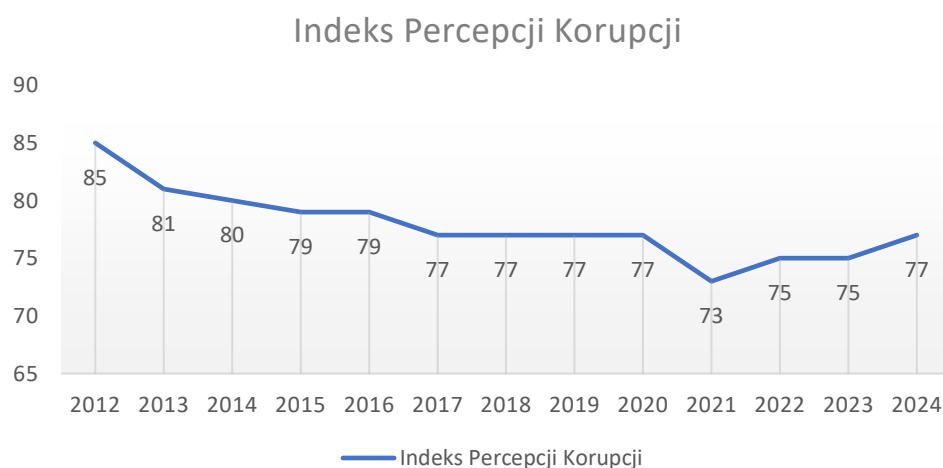
⁴⁴⁷M. J. Green, V. Cooper (2023), *Australia's role supporting democracies as a middle power*, „The United States Studies Centre”, <https://www.ussc.edu.au/australias-role-supporting-democracies-as-a-middle-power>, [dostęp dnia: 08.06.2025].

⁴⁴⁸0 oznacza wysoki poziom korupcji w państwie, a 100 oznacza bardzo brak problemu korupcji.

w porównaniu z poprzednim rokiem⁴⁴⁹. Co godne uwagi, po raz pierwszy od 2016 roku Australia ponownie znalazła się w pierwszej dziesiątce najmniej skorumpowanych państw we wspomnianym Indeksie Percepcji Korupcji. Ta pozytywna zmiana odzwierciedla lata australijskich wysiłków na rzecz poprawy integralności i przejrzystości sektora publicznego, w tym poprzez reformę ustawodawczą ukierunkowaną na przekupstwo zagraniczne, wprowadzenie nowych Ram Kontroli Oszustw i Korupcji oraz utworzenie Krajowej Komisji Antykorupcyjnej i Trybunału ds. Kontroli Administracyjnej⁴⁵⁰.

Mimo wyjątkowo wysokiej pozycji w ogólnym rankingu – szczególnie w stosunku do innych państw MIKTA – należy również wziąć pod uwagę niekorzystną zmianę punktową. Spadek wyników wpisuje się jednak w trendy światowe i tendencję narastającego problemu korupcji na świecie, co może być związane z ogólną rozbudową struktur administracji i biurokracji, a także większą digitalizacją tych departamentów. W 2024 r. poprawę odnotowało tylko 32 państwa (w tym Australia), przy czym większość z nich to podmioty dopiero się rozwijające.

Wykres 13. Indeks Percepcji Korupcji w Australii (2012 – 2024)

Źródło: Transparency International (2025), *Corruption Perceptions Index – Australia* <https://www.transparency.org/en/countries/indonesia>, [dostęp dnia: 08.06.2025].

⁴⁴⁹ Transparency International (2025), *Corruption Perceptions Index – Australia*, <https://www.transparency.org/en/cpi/2024/index/aus>, [dostęp dnia: 08.06.2025].

⁴⁵⁰ Commonwealth Fraud Prevention Centre (2025), *Australia back in the top 10 countries perceived as least corrupt on the Corruption Perceptions Index*, „Attorney-General's Department”, <https://www.counterfraud.gov.au/news/general-news/australia-back-top-10-countries-perceived-least-corrupt-corruption-perceptions-index>, [dostęp dnia: 08.06.2025].

Biorąc pod uwagę powyższy wskaźnik, a także kroki podjęte przez administrację australijską w celu dalszej poprawy działań antykorupcyjnych, można zauważyć, że Australia wyróżnia się na tle innych państw Indo-Pacyfiku, co z kolei może pozytywnie wpłynąć na jej pozycję w organizacjach międzynarodowych, głównie ze względu na niskie prawdopodobieństwo przekupstwa i oskarżeń o bezpodstawne uprzedzenia. Opinię tę wzmacnia jej aktywne zaangażowanie na forach regionalnych i międzynarodowych, takich jak Grupa Robocza G20 ds. Zwalczania Korupcji, Grupa Robocza OECD ds. Korupcji w Międzynarodowych Transakcjach Biznesowych, Grupa Robocza Współpracy Gospodarczej Azji i Pacyfiku ds. Zwalczania Korupcji i Przejrzystości, Inicjatywa Antykorupcyjna Azjatyckiego Banku Rozwoju OECD dla Regionu Azji i Pacyfiku. Australia, świadoma rosnącego problemu korupcji – także na szczeblu ponadnarodowym – poparła również podpisanie Konwencji Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) w sprawie zwalczania przekupstwa zagranicznych funkcjonariuszy publicznych w międzynarodowych transakcjach handlowych (Konwencja Antykorupcyjna). Uważa się bowiem, że tego typu nielegalne działania z zagranicznymi urzędnikami państwowymi, niezależnie od tego, czy mają miejsce w Australii czy są prowadzone przez Australijczyków za granicą, podważają reputację wszystkich australijskich przedsiębiorstw i negatywnie wpływają na relacje biznesowe i rządowe⁴⁵¹. W rezultacie może to skutkować spadkiem bezpośrednich inwestycji zagranicznych w państwie, a także osłabieniem jego pozycji międzynarodowej. Niemniej jednak obecnie wydaje się, że stopniowo wprowadzane nowe środki, wdrażane przez lokalnych decydentów, przynoszą oczekiwane rezultaty, a tym samym zabezpieczają państwo przed potencjalnymi stratami wizerunkowymi i finansowymi.

Pomimo pojawiających się nowych wyzwań z zakresu zarządzania państwem oraz zabezpieczania go przed negatywnymi skutkami chociażby korupcji, rządy w Australii w XXI wieku są generalnie stabilne. Częste zmiany na stanowisku premiera mogą jednak sprawiać wrażenie niestabilności politycznej na poziomie przywództwa. Obecnie można wymienić cztery okresy skrajnej zmienności na stanowisku premiera⁴⁵². Zmiany te następowały zazwyczaj w wyniku odrzucenia liderów partyjnych przez ich ugrupowania w obliczu słabych sondaży opinii publicznej. Jedynym liderem, który pozostał na stanowisku przez pełną, trzyletnią kadencję, był premier Scott Morrison. Zastąpił on odsuniętego Malcolma Turnbulla

⁴⁵¹Department of Foreign Affairs and Trade of Australia (b.d.), *Corruption*, <https://www.dfat.gov.au/international-relations/themes/corruption>, [dostęp dnia: 17.06.2025].

⁴⁵² M. Farnsworth (b.d.), *Australian Prime Ministers Since 1901 – Chronological List*, „Australian Politics”, <https://australianpolitics.com/executive/pm/prime-ministers-since-1901/>, [dostęp dnia: 17.06.2025].

na dziewięć miesięcy przed wyborami w 2019 r. a następnie z powodzeniem pozostał na stanowisku do czasu pokonania jego rządu przez Anthony'ego Albanese'a w 2022 roku.

Podsumowując, choć zmiany na stanowisku premiera były częste, nie wiązały się one z kryzysem ustrojowym. System na przestrzeni ostatnich dwóch dekad funkcjonował względnie sprawnie, a zmiany władzy odbywały się pokojowo i zgodnie z konstytucją, co wyróżnia Australię na tle większości państw Indo-Pacyfiku⁴⁵³.

Tabela 26. Premierzy Australii od 1996 r. – kolejność chronologiczna

Imię i nazwisko	Partia	Początek kadencji	Koniec kadencji	Czas urzędowania	Powód odejścia
Howard, John Winston	Lib	11-03-1996	03-12-2007	11 lat, 8 miesięcy, 22 dni	Przegrana i utrata mandatu w wyborach powszechnych
Rudd, Kevin Michael	ALP	03-12-2007	24-06-2010	2 lata, 6 miesięcy, 21 dni	Usunięty z funkcji lidera partii
Gillard, Julia Eileen	ALP	24-06-2010	27-06-2013	3 lata, 3 dni	Usunięta z funkcji liderki partii
Rudd, Kevin Michael	ALP	27-06-2013	18-09-2013	2 miesiące, 22 dni	Przegrana w wyborach powszechnych
Abbott, Anthony John	Lib	18-09-2013	15-09-2015	1 rok, 11 miesięcy, 28 dni	Usunięty z funkcji lidera partii
Turnbull, Malcolm Bligh	Lib	15-09-2015	24-08-2018	2 lata, 11 miesięcy, 9 dni	Usunięty z funkcji lidera partii
Morrison, Scott John	Lib	24-08-2018	23-05-2022	3 lata, 8 miesięcy, 30 dni	Przegrana w wyborach powszechnych
Albanese, Anthony Norman	ALP	23-05-2022	—	—	—

Źródło: M. Farnsworth (b.d.), *Australian Prime Ministers Since 1901 – Chronological List*, „Australian Politics” <https://australianpolitics.com/executive/pm/prime-ministers-since-1901/>, [dostęp dnia: 17.06.2025].

Kolejnym czynnikiem, który pozytywnie wpływa na pozycję Australii wśród pozostałych potęg – zarówno lokalnych, jak i globalnych – jest tamtejsze podejście

⁴⁵³R. McGuirk (2025), *Australia's prime minister has survived a volatile political era*, „The Associated Press”, <https://apnews.com/article/australia-election-may-albanese-dutton-6a43c8ff7784959290fde163de5c8e15>, [dostęp dnia: 20.06.2025].

do reprezentacji obu płci w parlamencie. Jest to zgodne z poglądem zakładającym, że zrównanie pozycji kobiet z mężczyznami wzmocni zarówno politykę zagraniczną, jak i krajową. Kobiety częściej niż ich koledzy przekraczają linie partyjne, aby znaleźć wspólny język. Są również bardziej skłonne popierać polityki wspierające równość i dobrobyt społeczny poprzez zwiększenie wydatków na edukację, opiekę zdrowotną oraz politykę klimatyczną. Strategie te nie tylko promują równość w społeczeństwie, ale mogą również zwiększyć ogólny wzrost gospodarczy kraju. Badania sugerują, że 10-punktowy wzrost reprezentacji kobiet w parlamencie wiąże się ze wzrostem PKB o 0,7%⁴⁵⁴. Ich większa reprezentacja wiąże się zazwyczaj także ze zmniejszonym ryzykiem wybuchu wojny domowej i mniejszą liczbą przypadków naruszania praw człowieka przez państwo, takich jak zaginięcia, zabójstwa, więzienia polityczne oraz tortury⁴⁵⁵. Co więcej, w czasach kryzysu – takich jak pandemia COVID-19 – kobiety często pracują ciężiej, by osiągnąć sukces i uniknąć stereotypowego postrzegania ich przez pryzmat kobiecości, która bywa błędnie utożsamiana ze słabością. Taka percepcja mogłaby bowiem oznaczać polityczne samobójstwo zarówno na scenie krajowej, jak i międzynarodowej⁴⁵⁶. Z kolei zniwelowanie różnic w traktowaniu kobiet i mężczyzn na rynku pracy mogłoby zwiększyć globalny PKB o 12 bilionów dolarów, co podkreśla ekonomiczną konieczność zmiany obecnych praktyk dotyczących płci⁴⁵⁷. Program Pacific Women Lead DFAT, który koncentruje się na promowaniu równości kobiet, jest jednym z przykładów zaangażowania Australii w tę przestrzeń. Canberra, dzięki swojemu doświadczeniu w tej dziedzinie, a także dzięki wykorzystaniu modeli opracowanych przez Pacific Step Up i Labour Mobility Scheme, jest w dobrej pozycji, aby przewodzić regionalnym partnerom w osiąganiu równości płci⁴⁵⁸. Jest to zatem kolejny sektor współpracy, w którym Australijczycy mogą stopniowo przejmować pozycję lidera i w ten sposób pośrednio wpływać na rozwój sytuacji wewnętrznej w państwach trzecich – bez bezpośredniej ingerencji, która naruszałaby ich neutralną politykę nieingerencji. Ma to szczególne znaczenie w kontekście australijskiego zaangażowania w promowanie norm demokratycznych na

⁴⁵⁴K. Roy (2025), *Why we need more women leaders in politics for the future of work*, „World Economic Forum”, https://www.weforum.org/stories/2025/03/political-power-and-economic-parity-we-need-more-women-leaders-for-the-future-of-jobs/?utm_source=chatgpt.com, [dostęp dnia: 17.06.2025].

⁴⁵⁵ L. Robinson, N. James (2025), *Women's Power Index*, „Council on Foreign Relations”, <https://www.cfr.org/tracker/womens-power-index>, [dostęp dnia: 17.06.2025].

⁴⁵⁶ M. Caprioli, M. A. Boyer (2001), *Gender, Violence, and International Crisis*, „The Journal of Conflict Resolution”, 45(4), s. 507.

⁴⁵⁷ K. Roy (2025), *Op. Cit.*

⁴⁵⁸ M. J. Green, V. Cooper (2023), *Op. Cit.*

świecie, mimo że Canberra przyjęła ostrożniejsze podejście do kształtowania polityki zagranicznej wokół demokracji niż większość innych mocarstw średniego szczebla.

Pomimo pozytywnego wyróżniania się na tle pozostałych państw MIKTA, trendy i procesy międzynarodowe mogą podważyć pozycję Australii jako średniego mocarstwa, które, mimo że jest hojnym darczyńcą, często woli unikać wyzwań związanych z przywództwem kosztem swojego prestiżu międzynarodowego. W ciągu ostatnich dwóch dekad można było zauważyć, że państwo to starało się unikać angażowania się w otwarte wojny, uczestnicząc zamiast tego w operacjach pokojowych m.in. w Kambodży, Timorze Wschodnim, jak również na Wyspach Salomona w regionie wysp Pacyfiku⁴⁵⁹. Takie podejście może być jednak szczególnie niekorzystne w obliczu ciągłego braku działań mocarstwowych i dalszego wycofywania się ze sporów międzynarodowych, które, biorąc pod uwagę zglobalizowany system stosunków międzynarodowych, rzadko kiedy są neutralne w swoich skutkach dla państw kontynentalnych, takich jak Australia. Jest to z kolei związane nie tylko ze strategią względnej nieingerencji państwa w sprawy innych podmiotów, ale także postępującego regionalnego skupienia, przejawiającego się zwłaszcza w wysiłkach na rzecz modernizacji armii i większego zaangażowania dyplomatycznego Australijczyków w ich najbliższym otoczeniu. Tym samym obecnie można dostrzec wyraźną preferencję współpracy z „wewnętrznym kręgiem”, tj. południowym Pacyfikiem i morską częścią Azji Południowo-Wschodniej, a niżeli „zewnątrznym pierścieniem”, tj. resztą świata⁴⁶⁰. Dzięki wzmocnieniu powiązań regionalnych, w tym przede wszystkim poprzez handel i partnerstwa strategiczne w obszarze Indo-Pacyfiku, Australia może skutecznie zrównoważyć wpływy chińskie i amerykańskie, co z kolei zwiększyłoby jej wpływy i bezpieczeństwo w regionie.

Zmiana dotychczasowego podejścia i większe skupienie się na najbliższym regionie nie powinny być zaskoczeniem, biorąc pod uwagę, że ciągłość populacji Australii opiera się na trendach migracyjnych. Jak podkreślono w raporcie Australian Bureau of Statistics z 2022 roku, ponad połowa obecnych Australijczyków urodziła się lub ma rodzica urodzonego za granicą (łącznie 51,5 proc.)⁴⁶¹. Spis powszechny z 2021 roku ujawnił również pięć głównych

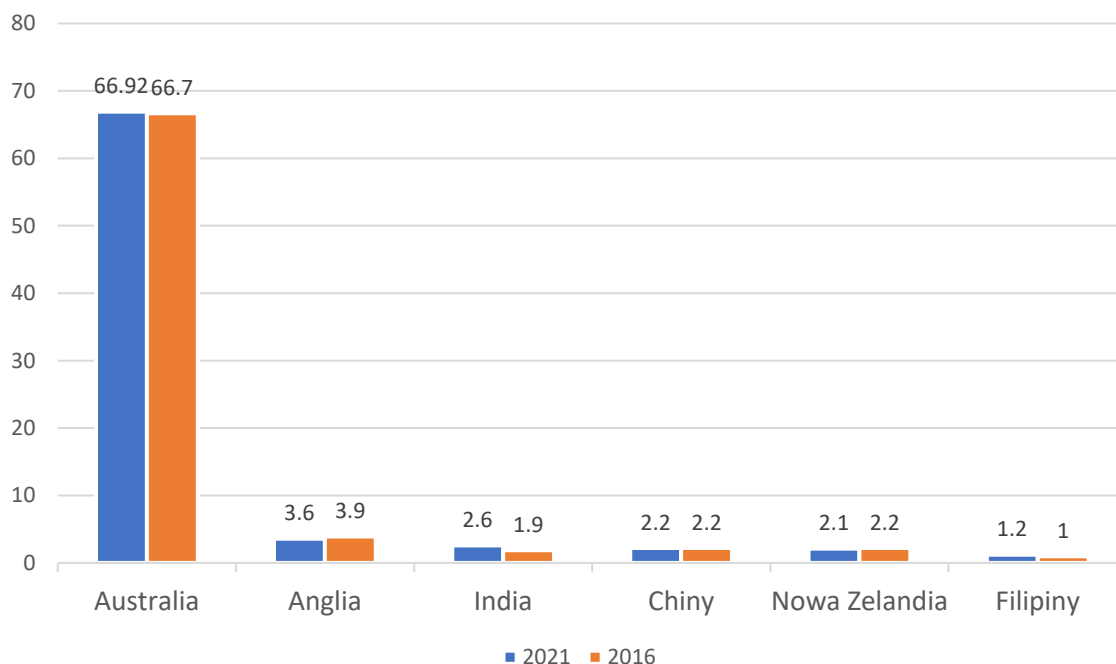
⁴⁵⁹ Department of Veterans' Affairs (2022), *Australia's peacekeeping missions since 1947*, „DVA Anzac Portal”, <https://anzacportal.dva.gov.au/wars-and-missions/peacekeeping>, [dostęp dnia: 17.06.2025].

⁴⁶⁰ A. Carr (2019), *No Longer a Middle Power. Australia's Strategy in the 21st Century*, „Focus stratégique – IFRI”, 92, s. 9-10.

⁴⁶¹ Australian Government (2022), *Diversity of birthplace*, „NSW Department of Education”, <https://racismnoway.com.au/about-racism/australias-cultural-diversity/diversity-of-birthplace/>, [dostęp dnia: 18.06.2025].

krajów pochodzenia przodków, z uwzględnieniem Anglii (33,0%), Australii (29,9%), Irlandii (9,5%), Szkocji (8,6%) i Chin (5,5%). Obecne dane pokazują również wzrost liczby Australijczyków pochodzących pierwotnie z Nepalu, Indii, Pakistanu, Iraku i Filipin⁴⁶².

Wykres 14. Kraj urodzenia mieszkańców Australii, najczęściej udzielane odpowiedzi (spis ludności z lat 2021 i 2016)

Źródło: Australian Bureau of Statistics (2022), *Australia. 2021 Census All persons QuickStats* <https://abs.gov.au/census/find-census-data/quickstats/2021/AUS>, [dostęp dnia: 17.06.2025].

Chociaż według powyższego wykresu procentowa zmiana między 2016 a 2021 rokiem nie wydaje się aż tak znacząca, warto zauważyć pojawienie się nowego trendu. Podczas gdy odnotowano niewielki spadek wśród obywateli urodzonych w Anglii i Nowej Zelandii, odsetek osób z krajów azjatyckich (stanowiących około 17,4% całkowitej populacji Australii w 2023 roku) wzrósł.

Pomimo wysiłków na rzecz wyrównania szans mniejszości, nadal istnieją jednak bariery utrudniające ich mobilność i aktywność, szczególnie w zakresie przedsiębiorczości i osiągnięcia

⁴⁶² Australian Bureau of Statistics (2021), *Snapshot of Australia*, „ABS”, <https://www.abs.gov.au/statistics/people/people-and-communities/snapshot-australia/latest-release/>, [dostęp dnia: 18.06.2025].

stanowisk kierowniczych⁴⁶³. Należy przy tym oczekiwać, że zmiany zachodzące w składzie etnicznym społeczeństwa australijskiego znajdą z czasem odzwierciedlenie nie tylko w lokalnej kulturze, ale także w preferencjach politycznych w kraju. Chociaż większość kwestii bezpieczeństwa i gospodarki w kontekście regionu azjatyckiego wynika z geopolitycznych i ekonomicznych uwarunkowań Australii, nie można ignorować faktu, że to głosy mniejszości, głównie azjatyckich, zaczynają wpływać na wyniki wyborów, a w konsekwencji także na dalsze kierunki polityki zagranicznej państwa. W przeciągu ostatnich dwóch dekad można dostrzec wzmożoną aktywność m.in. mniejszości wietnamskiej i chińskiej, które zaczęły aktywnie działać na rzecz praw człowieka w swoich krajach pochodzenia, co często komplikowało stosunki Canberry z innymi rządami. Najwięcej napięć i nieporozumień powstawało w kontekście mieszkańców Australii lobbujących na rzecz Chińskiej Republiki Ludowej. Osoby te często były oskarżane o bycie „koniem trojańskim”, doprowadzając tym samym do kolejnych nieporozumień. Z kolei kwestia Timoru Wschodniego wspieranego dyplomatycznie przez Australię, która zdecydowała się stanąć na czele międzynarodowej interwencji (INTERFET), komplikowała stosunki z Dżakartą⁴⁶⁴. W tym kontekście można założyć, że dalsze zmiany zachodzące w strukturze społecznej Australii wystawią na próbę również jej stosunki z innymi państwami azjatyckimi, w tym z Filipinami i Indiami, z których obecnie przybywa coraz więcej ludzi. Jest to z kolei związane nie tylko z rozbieżnymi interesami poszczególnych rządów, ale także z dotychczasową bazą kulturową, która na skutek postępującej migracji ludności może zostać naruszona.

Samuel Huntington w swoim artykule „The Clash of Civilizations” zwrócił uwagę na problemy z samookreśleniem Australii, która już w latach dziewięćdziesiątych próbowała przedstawiać się jako „kraj rozdarty” (ang. *"torn country"*). Tamtejsi politycy wydawali się kreować siebie jako taki byt, mimo że żaden z warunków wymaganych do uzyskania tego statusu nie znajduje odniesienia w kontekście Australii. Aby móc zdefiniować siebie jako takie państwo, konieczne jest, aby elity polityczne i gospodarcze popierały, a przy tym entuzjastycznie podchodziły do ruchu równoważenia lub też balansowania między różnymi kulturami/blokami. Po drugie, lokalne społeczeństwo musi być gotowe na zaakceptowanie

⁴⁶³ J. Lo, M. Chakraborty, O. Khoo (2023), *Re-thinking Asian-Australian Leadership*, „Murdoch University – Indo-Pacific Research Centre”, <https://www.murdoch.edu.au/research/iprc/research/case-studies/re-thinking-asian-australian-leadership>, [dostęp dnia: 20.06.2025].

⁴⁶⁴ D. McDougall (2019), *Australia's Growing Asian Minority: The Impact on Foreign Policy*, „Australian Institute of International Affairs”, <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/australias-growing-asian-minority-impact-foreign-policy/> [dostęp dnia: 20.06.2025].

redefinicji dotychczasowej strategii, która do tej pory opierała się na ścisłej współpracy z partnerami zachodnimi, w tym przede wszystkim Stanami Zjednoczonymi. Ostatnim z kryteriów warunkujących to, czy państwo rzeczywiście jest „rozdarłe” jest gotowość dominujących grup w cywilizacji przyjmującej do podporządkowania się tym zmianom, co raczej nie jest na chwilę możliwą w przypadku Australijczyków⁴⁶⁵.

Jak przedstawiono powyżej, podczas gdy Australia pozostaje pełnoprawnym członkiem społeczności świata zachodniego, zarówno pod względem bazy kulturowej, jak i zobowiązań militarnych oraz sojuszniczych, jej przywódcy zdają się obecnie promować nową strategię polegającą na ponownym zredefiniowaniu siebie jako podmiotu azjatyckiego. Nie ulega bowiem wątpliwości, że Australijczycy, dzięki odpowiedniemu procesowi zarządzania sytuacją wewnętrzną, mogą ekonomicznie oraz politycznie skorzystać na procesie umacniania relacji ze swoim najbliższym otoczeniem, przy czym mniejszość azjatycka w Australii może być pomocna pod tym względem. Wymaga to jednak odpowiednich zmian, także społecznych, w przeciwnym razie może to doprowadzić do większych konfliktów etnicznych lub osłabienia poziomu lojalności obywateli wobec samego państwa.

Analizując dotychczasowe zmiany zachodzące wewnątrz Australii, jak również komponenty siły jakimi dysponuje, nasuwa się pytanie, co stoi na przeszkodzie w dalszym zwiększaniu jej potęgi. Jest ona bowiem politycznie stabilna – zwłaszcza w porównaniu do innych państw MIKTA, posiada wysoki poziom demokratyzacji oraz ogólnego rozwoju państwa, co jest widoczne przede wszystkim w kontekście panującego tam standardu życia. Odpowiedzią na powyższe pytanie mogą być zatem jej własne aspiracje oraz podejście do kwestii globalnych, wobec których wydaje się ona coraz bardziej obojętna. Tym samym jej dotychczasowa rola globalnego aktywisty powoli zanika na korzyść większego zaangażowania regionalnego. Biorąc pod uwagę ostatnie oświadczenia rządowe, jak również dalsze plany oraz strategie narodowe może się wydawać, że Australijczycy czują się bardziej komfortowo w takiej właśnie roli. Tym samym należy oczekiwać, że w dalszym ciągu pozostaną oni ważnym oraz pożądanym partnerem w regionie Azji i Pacyfiku, niemniej jednak biorąc pod uwagę rosnące znaczenie innych państw można dostrzec, że unikalność jej pozycji w wymiarze globalnym maleje, podobnie jak jej zainteresowanie podejmowaniem kwestii, które nie wnoszą pozytywnego wkładu w jej własny rozwój.

⁴⁶⁵ S. P. Huntington (1993), *The Clash of Civilizations?*, „Foreign Affairs”, 72(3), s. 44-45.

Podsumowując, jeśli Australia nie zdecyduje się na wprowadzenie znaczących zmian strategicznych i ponowne zdefiniowanie swojej polityki w kierunku bardziej globalnym, nie osiągnie statusu mocarstwa ponadregionalnego, wykraczającego poza swoją obecną „średniość”. Nie ma to jednak nic wspólnego z brakiem komponentów niezbędnych do podniesienia swojej pozycji, a raczej z brakiem chęci ich wykorzystania. Stabilność oraz przewidywalność wydaje się bowiem dominować nad aspiracjami mocarstwowymi. W przeciwieństwie do innych mocarstw średnich nie ma ona potrzeby ani realnej możliwości zwiększenia swojego obszaru terytorialnego, a także dodatkowego zabezpieczenia swoich granic lub szlaków handlowych. Tym samym, zarówno lokalni politycy, jak i ogół społeczeństwa wydają się być zadowoleni z obecnego stanu rzeczy, optując za większym skupieniem na problemach wewnętrznych niż na dylematach ponadregionalnych.

* * *

Współczesne mocarstwa średnie różnią się nie tylko pod względem potencjału materialnego i sposobu, w jaki nim zarządzają, ale także stopniem woli politycznej do jego wykorzystania. To właśnie atrybuty ideowe decydują o tym, czy państwo pozostanie przy postawie konformistycznej i utrzymaniu status *quo*, czy też przyjmie bardziej proaktywny, rewizjonistyczny kurs, oparty na chęci zmiany istniejącego układu sił.

Jak pokazała powyższa analiza, Turcja dąży do zmiany obecnego systemu międzynarodowego, jednak realizację tego celu ograniczają problemy systemowe, takie jak stabilność wewnętrzna i jakość tureckiej demokracji. Republika Korei również wykazuje chęć awansu w hierarchii mocarstw, jednakże zmagą się z niestabilnością polityczną wynikającą z częstych zmian na stanowisku głowy państwa, co utrudnia jej osiągnięcie wyższej pozycji w rankingu międzynarodowym. Meksyk i Indonezja dostrzegają z kolei, iż ich możliwości oddziaływania nie mają szansy wyjść poza wymiar regionalny, co zakorzenione jest w aktualnie posiadanym przez nie potencjale materialnym. W tym kontekście Australia wyróżnia się szczególnie. Pomimo posiadania pełnego zestawu atrybutów materialnych i behawioralnych, przyjmuje postawę konformistyczną, koncentrując się na utrzymaniu status *quo*. Przykład ten dowodzi, iż posiadanie atrybutów należących do dwóch kategorii władzy, omawianych we wcześniejszej części pracy, nie determinuje w sposób absolutny pozycji państwa. Inne podmioty – zupełnie jak Australia – mogą bowiem powstrzymać się przed wykorzystaniem

swojego potencjału w szerszym wymiarze, co może wynikać z ich odmiennych uwarunkowań – zarówno społeczno-kulturowych, politycznych, jak i strategicznych.

Zakończenie

Mocarstwowość, w rozumieniu definicji sformułowanych w ramach nauk politycznych, nie jest ani kategorią statyczną, ani czysto ilościową, co oznacza, że może ona ulegać okresowemu regresowi lub wzrostowi. Obserwacje zawarte w pracy podkreślają jednocześnie znaczenie długotrwałego procesu budowania potencjału państwa, który może być osłabiony zarówno przez nieskuteczne zarządzanie – czego przykładem jest niekompetencja decydentów politycznych Meksyku w procesie walki z problemem karteli narkotykowych – jak również czynniki niezależne od władz, takie jak klęski żywiołowe w Turcji. Potęgi nie można przy tym sprowadzić wyłącznie do miejsca na skali, ponieważ jest to pojęcie kontrowersyjne, często oparte na subiektywnych opiniach. Z kolei jego relacyjna i kontekstualna forma nabiera wyraźniejszego znaczenia dopiero w odniesieniu do konkretnych uwarunkowań strukturalnych, sytuacji geopolitycznej w regionie oraz strategii przyjmowanych przez poszczególne rządy.

Przeprowadzona w niniejszej pracy analiza potencjału mocarstwowego członków organizacji MIKTA, dzięki swojej wielowymiarowej formie, pozwala na sformułowanie kilku kluczowych wniosków dotyczących zarówno znaczenia „średniości” w globalnym systemie międzynarodowym, jak i samej koncepcji potęgi współczesnych państw. Wybrane przez autorkę studium przypadku może z kolei stanowić bodziec także do redefinicji klasycznych kategorii mocarstw w teorii stosunków międzynarodowych. Państwa średnie nie są jedynie mocarstwami ograniczonymi regionalnie, które są podporządkowane potęgom globalnym. Stanowią one odrębny typ aktora, który dzięki postępującemu procesowi globalizacji, staje się aktywnym członkiem społeczności międzynarodowej, a przy odpowiednim zarządzaniu swoim potencjałem, ma szansę na wywieranie wpływu nawet w oddalonych od siebie regionach – co oczywiście musi wpisywać się w całokształt strategii narodowej poszczególnych rządów.

Behawioralne oraz ideologiczne wskaźniki aktywności międzynarodowej przedstawione w pracy wskazują równocześnie na różny poziom zaangażowania państw MIKTA w wielostronne inicjatywy. Jednocześnie, tym co może je łączyć jest ich dążenie do „inteligentnej obecności” na arenie globalnej, co jednak i w tym kontekście zaczyna ulegać stopniowej zmianie. W pracy zwrócono uwagę na coraz bardziej postępującą niespójność podejść wybranych państw do obecnego porządku międzynarodowego i związanego z tym – malejącego lub rosnącego – aktywnego zaangażowania ponadregionalnego.

Jak wskazano w pierwszym rozdziale, spośród wszystkich pięciu analizowanych podmiotów jedynie Australię można uznać za tradycyjną średnią potęgę. Pozostałe państwa przeżyły swój rozkwit dopiero na przełomie XX i XXI wieku. To z kolei może sugerować, dlaczego to właśnie nowe mocarstwa są zainteresowane zmianą obecnego systemu, mając przy tym nadzieję na kontynuację ich dobrej passy wzrostowej.

Tabela 27. Charakterystyka państw MIKTA

	Status	Podejście wobec porządku międzynarodowego	Kierunek polityki zagranicznej	Szansa na status mocarstwa ponadregionalnego
Meksyk	Nowa średnia potęga	Łagodny rewizjonista	Orientacja bardziej regionalna	NISKA
Indonezja	Nowa średnia potęga	Łagodny rewizjonista	Orientacja bardziej regionalna	NISKA – ŚREDNIA
Republika Korei	Nowa średnia potęga	Łagodny rewizjonista	Zbalansowana orientacja regionalna i globalna	ŚREDNIA – WYSOKA
Turcja	Nowa średnia potęga	Rewizjonista	Zbalansowana orientacja regionalna i globalna	ŚREDNIA – WYSOKA
Australia	Stara średnia potęga	Konformista	Zbalansowana orientacja regionalna i globalna	ŚREDNIA

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę zachodzące zmiany geopolityczne na świecie, Indonezję i Republikę Korei należy uznać za łagodnych reformatorów systemu. Są to państwa zdeterminowane do podejmowania aktywnych działań, a przy tym dążące do wzmocnienia swojej pozycji w regionie, głównie poprzez wykorzystanie organizacji międzynarodowych. Z drugiej strony, Meksyk, który dąży do oparcia swojej polityki na podobnej strategii, wydaje się obecnie najmniej skuteczny w tym zakresie, o czym świadczy jego stosunkowo słaba pozycja w forsowaniu swoich idei na forach ponadregionalnych. Może to wynikać z wyjątkowo silnej pozycji wojskowych, którzy generalnie nie są pożądaną grupą na poziomie władzy wykonawczej. Tak ukształtowana struktura nie wpłynęła jednak na równoczesny rozwój sektora zbrojeniowego, który – z nielicznymi wyjątkami w zakresie broni strzeleckiej i innego mniej zaawansowanego sprzętu – pozostaje zależny od importu, przede wszystkim ze Stanów Zjednoczonych. Co więcej, Meksyk nie jest postrzegany jako potencjalnie odpowiednia

lokalizacja dla instytucji ponadpaństwowych, co odróżnia go od innych członków MIKTA. Przyczyn tego zjawiska należy upatrywać w słabej kontroli państwa nad bezpieczeństwem narodowym, zwłaszcza w obliczu rosnącej potęgi karteli narkotykowych. Co więcej, władze lokalne, niezależnie od zmian zachodzących w rządzie, nie wykazują dużego zainteresowania pogłębianiem relacji z podmiotami spoza regionu obu Ameryk, co jest widoczne zarówno w sferze dyplomatycznej, jak i handlowej.

Podobny problem można zaobserwować w przypadku Indonezji, która pomimo posiadania odpowiedniego zaplecza dyplomatycznego, jak również uwarunkowań wewnętrznych w zakresie struktury społecznej oraz zasobów naturalnych, dotychczas nie wyszła poza rolę dobrego członka społeczności międzynarodowej, skupionego na mediacji i aktywnym uczestnictwie w pracach instytucji międzynarodowych. W poszczególnych rozdziałach niniejszej pracy autorka skupiła się na kilku głównych przyczynach tych ostrożnych, głównie defensywnych działań. Co istotne, nie można pominąć faktu, że pomimo strategicznego położenia w regionie Indo-Pacyfiku, dywersyfikacja w ramach archipelagu stanowi wyzwanie dla tamtejszego rządu pod względem logistycznym, w tym planowania skutecznej obrony. Chociaż indonezyjski przemysł wkroczył w nową fazę wzrostu w XXI wieku, osiągnięcie satysfakcjonującego poziomu rozwoju zajmie dekady. Bliższa współpraca z innymi członkami MIKTA, przede wszystkim z Republiką Korei i Turcją, jest wysoce pożądana, o czym świadczy m.in. podpisanie nowych kontraktów na zakup tureckich bezzałogowych statków powietrznych i myśliwców KAAN piątej generacji, a także udział w koreańskim programie rozwoju myśliwców KF-21. Podsumowując, zarówno w sferze obronności, jak i w działalności transnarodowej, Indonezja jest w pewnym sensie skazana na współpracę oraz poszukiwanie kompromisów z innymi państwami. Nie oznacza to jednak regresu w hierarchii mocarstw. Jeśli wykorzysta tę współpracę do rozwinięcia swojego potencjału w zakresie skuteczniejszego zarządzania państwem w oparciu o wysoko zaawansowaną technologię, idąc za przykładem Japonii, Korei Południowej czy Singapuru, może w najbliższych latach wzmocnić swoją pozycję na arenie międzynarodowej. Skorzysta również na tym, że wspomniane państwa, mimo bycia liderami w rozwoju gospodarczym, borykają się z niskim wskaźnikiem dzietności, podczas gdy Indonezja, czwarty pod względem liczby ludności kraj świata, nadal odnotowuje dodatni przyrost naturalny.

Spośród pięciu analizowanych państw, wspomniana Republika Korei wydaje się być najbliżej osiągnięcia statusu mocarstwa regionalnego, a nawet ponadregionalnego. Niemniej jednak, mimo stabilności gospodarczej, stoi ona w obliczu poważnych wyzwań demograficznych. Co więcej, jej położenie geograficzne może stanowić istotną przeszkodę dla jej szybszego rozwoju. Bliskość innych potęg gospodarczych, takich jak Chiny i Japonia, a także ryzyko potencjalnego konfliktu zbrojnego z Koreańską Republiką Ludowo-Demokratyczną, stanowią dodatkowe obciążenie zarówno dla budżetu państwa, jak i bezpieczeństwa jego granic. Pomimo długoletniej współpracy z członkami NATO, Koreańczycy wydają się być dość pragmatyczni w swoich wyborach, dążąc do normalizacji stosunków również z państwami spoza bloku we wszystkich możliwych obszarach współpracy – o ile nie narusza to ich podstawowych interesów narodowych. Jednak pomimo dotychczasowych sukcesów, niestabilność na szczeblu wykonawczym działa na ich niekorzyść. Z powodu częstszych niż oczekiwano zmian na stanowisku prezydenta, państwo zmaga się z problemem krótkoterminowej polityki, która ulega drastycznym zmianom za każdym razem, gdy urząd obejmuje kandydat opozycji. Niemniej jednak, biorąc pod uwagę siłę koreańskiej demokracji, która pozwala na utrzymanie porządku wewnętrznego i kontynuację procesów bez zbędnych opóźnień, Republika Korei jawi się jako podmiot zdolny do kształtowania sytuacji nie tylko w swoim najbliższym otoczeniu, ale także w innych regionach świata. Świadczyć o tym może m.in. jej zaangażowanie w wojnę rosyjsko-ukraińską, sprzedaż broni wojskowej Polsce oraz globalna działalność potentatów handlowych, takich jak Samsung, Hyundai i LG. Podsumowując, fundamentalnym problemem, z jakim będą musieli zmierzyć się Koreańczycy, nie jest więc walka o stabilność polityczną, ale raczej wskaźnik urodzeń, który pozostaje najniższy na świecie. Jest to alarmujące, ponieważ w najgorszym wypadku tendencja ta może doprowadzić nawet do kryzysu gospodarczego. W przypadku Republiki Korei kluczowe jest nie tylko utrzymanie odpowiedniej polityki migracyjnej, ale także dalsze wspieranie społeczeństwa poprzez politykę prorodziną, której początkiem może być m.in. plan wprowadzenia czterodniowego tygodnia pracy.

Turcja z kolei, która dąży do zacieśnienia współpracy w ramach MIKTA, pod niektórymi względami stanowi przeciwieństwo Republiki Korei. Może przy tym stanowić pewnego rodzaju uzupełnienie braków z którymi mierzą się Koreańczycy, w tym przede wszystkim pod względem malejącej populacji. Tureckie społeczeństwo, głównie dzięki ponadprzeciętnej dietności wśród mniejszości kurdyjskiej, jest stosunkowo młode, co w dalszym ciągu ma przełożenie na siłę nabywczą, krajową produkcję, jak również stabilność

systemu emerytalnego. Państwo ma także dobrze rozbudowaną sieć dyplomatyczno-handlową w regionach Afryki, Bliskiego Wschodu oraz Azji Centralnej, które są stosunkowo nowym, jakkolwiek potencjalnie dochodowym obszarem współpracy dla Koreańczyków. Turcja znajduje się bowiem w strategicznym regionie świata, o czym świadczą szlaki handlowe, rurociągi energetyczne i jedno z najlepszych sieci transportu lotniczego, które przez nią przebiegają. Choć w ostatnich dekadach jej pozycja była często podważana, głównie na korzyść innych potężnych graczy w regionie, wojna Izraela z państwami muzułmańskimi, zwłaszcza Iranem dążącym do uzyskania broni jądrowej, osłabiła wszystkie strony konfliktu. Ankara, która wybrała bardziej pokojową strategię, wyszła z tego sporu, jak również z innych napięć na Bliskim Wschodzie, jako główny zwycięzca. Nie musiała też zbytnio rozbudowywać własnego potencjału, aby umocnić swą pozycję wobec innych państw. Wystarczyło, że potencjał siły wszystkich pozostałych mocarstw osłabł. Mimo że Turcja od dekady zmaga się z problemami gospodarczymi i niestabilną płynnością finansową, związaną z ograniczonymi możliwościami przyciągania kapitału zagranicznego z krajów zachodnich, to jednak wydaje się, że dzięki swojej dość agresywnej polityce zagranicznej odnosi sukcesy na polu międzynarodowym. Kontrastuje to jednak z sytuacją wewnętrzną, gdzie rząd musi zmagać się z rosnącym niezadowoleniem społecznym, wywołanym rosnącymi kosztami utrzymania i nieproporcjonalnie umacniającą się pozycją prezydenta – co może być głównym problemem, z jakim Turcja będzie musiała się zmierzyć w ciągu najbliższych kilku lat. R. T. Erdoğan znany jest z prowadzenia tzw. „polityki liderów”, która polega na bezpośrednich kontaktach między przywódcami poszczególnych państw – często z pominięciem instytucji pośredniczących. Podczas swoich długich rządów nie udało mu się jednak wyznaczyć następcy, który byłby w stanie udźwignąć ciężar jego ogromnych ambicji i planów. Jednocześnie lider AKP odsunął na boczny tor osoby, które mogłyby osłabić jego wpływy w kraju i za granicą. Chociaż istnieje kilku potencjalnych kandydatów, którzy mogliby objąć przywództwo, w tym minister spraw zagranicznych Hakan Fidan czy zięć Erdoğan Selçuk Bayraktar, wydają się oni nie cieszyć takim samym poważaniem jak ich poprzednik, który swoją politykę niejednokrotnie opierał na polityce skutecznego balansowania pomiędzy zwaśnionymi stronami, jak również elemencie zastraszania, który powstrzymywał strony trzecie przed nakładaniem większych kar na Turcję i jej decydentów politycznych. Obecnie państwo to można uznać za najbardziej zdeterminowane, by wpływać na innych w skali globalnej. Jego działalność, w tym polityczna, handlowa i kulturalna, jest już zauważalna na wszystkich kontynentach, w tym również na Antarktydzie, która w oczach tureckich polityków stanowi jeden z elementów budowania pozycji „globalnego mocarstwa”.

Całkowicie odmienne podejście jest dostrzegalne z kolei w przypadku Australii, która jako jedyna jest uznana za konformistę, niechętnego wprowadzaniu zmian, które mogłyby naruszyć jej wewnętrzną stabilność. Jak wskazano w czwartym rozdziale pracy, opieszałość Canberry w podejmowaniu bardziej stanowczych działań na globalnej arenie politycznej nie wynika z braku potencjału materialnego lub niewystarczającej wiedzy na temat tego, jak go wykorzystać, ale raczej z narodowej koncepcji polityki zagranicznej opartej na unikaniu bezpośredniego ryzyka związanego z większym zaangażowaniem ponadregionalnym. Australia nie jest bowiem w stanie wiele zyskać w kontekście zasobów naturalnych lub terytorium, może jednak stracić pod względem bezpośrednich inwestycji zagranicznych lub wsparcia ze strony sojuszników – głównie militarnego – w przypadku prowokacji lub wprowadzenia nowych postulatów, które nie spodobałyby się większym mocarstwom. Na szczególną uwagę zasługuje również specyfika jej relacji z pozostałymi anglojęzycznymi państwami, które można niejako uznać za budowniczych australijskiej potęgi. Nie należy bowiem ignorować tego, że jest to państwo w większości oparte na migracji, co odbija się na obecnej strukturze australijskiego społeczeństwa. Z kolei współpraca wojskowa oraz wywiadowcza z państwami spoza najbliższego otoczenia, pomimo wprowadzania stopniowych zmian w ramach większej regionalizacji, wydaje się niemożliwa do uniknięcia. Australia oparła bowiem swoje bezpieczeństwo przede wszystkim na partnerstwie ze Stanami Zjednoczonymi i Wielką Brytanią, dla których nie ma obecnie lepszej alternatywy. Dodatkowo, wspomniane w pracy skupienie na jakościowym, a nie ilościowym rozwoju potencjału zbrojonego, choć wpisuje się w obecne trendy w sektorze wojskowości, może przynieść niepożądane rezultaty, takie jak uzależnienie produkcji od dróg modernizacji i napraw przeprowadzanych poza granicami państwa. Choć rozwinięta i aktywna Australia produkuje lub montuje na licencji lokalnie wiele systemów, w dalszym ciągu nie jest strategicznie samodzielna. Nie można nazwać ją przy tym także hubem technologiczno-produkcyjnym, co odróżnia ją chociażby od Turcji czy Republiki Korei, które charakteryzują się jednymi z najbardziej samowystarczalnych produkcji – przede wszystkim zbrojeniowych – na świecie.

Tabela 28. Determinanty siły państw MIKTA

Determinanta	Meksyk	Indonezja	Korea Płd.	Turcja	Australia
Zaawansowana gospodarka	✗	✗	✓	⚠	✓
Silny przemysł zbrojeniowy	✗	✗	✓	✓	⚠
Innowacje i technologie	✗	✗	✓ ✓	⚠	✓
Duży rynek wewnętrzny/demografia	✓	✓ ✓	⚠	✓	✗
Stabilność polityczna i instytucje	✗	⚠	⚠	✗	✓
Niezależność strategiczna	✗	✗	⚠	✓	✗
Globalna aktywność (dypl./ekon.)	✗	✗	✓ ✓	✓ ✓	✓

Legenda:

- ✓ ✓ – bardzo silnie rozwinięta cecha
- ✓ – obecna w dużym stopniu
- ⚠ – rozwijająca się / obecna częściowo / z ograniczeniami
- ✗ – brak lub bardzo słabo rozwinięta

Źródło: opracowanie własne.

Zaprezentowana powyżej analiza materialnych oraz pozamaterialnych atrybutów państw MIKTA ukazuje znaczne zróżnicowanie wewnętrzne — od potęgi demograficznej Indonezji, przez ekonomiczną stabilność Australii, aż po militarną mobilność Republiki Korei oraz Turcji. Wymiar ideologiczny ujawnia z kolei próbę budowania odrębnych, jakkolwiek kompatybilnych tożsamości średnich potęg, opartych na pragmatyzmie oraz gotowości do mediacji. Choć wszystkie analizowane w pracy podmioty zmagają się przy tym z różnymi, zazwyczaj odmiennymi problemami, rozwiązania mogą szukać w zacieśnieniu współpracy w ramach tejże organizacji, dzięki której mogą mieć ułatwiony dostęp do surowców, zaawansowanej technologii, zagranicznego kapitału, a w pewnych przypadkach nawet i czynnika ludzkiego, takiego jak odpowiednio wyszkolona siła robocza bądź grupy dopiero zainteresowane podjęciem edukacji.

Niemniej jednak, choć dostrzegalna jest rosnąca chęć zawiązania ściślejszej współpracy pomiędzy członkami MIKTA, na chwilę obecną wzajemne relacje rozwijają się głównie na płaszczyźnie bilateralnej. Korzystne może wydawać się przy tym zacieśnienie partnerstwa między państwami zainteresowanymi redefinicją obecnego systemu międzynarodowego. Przykładem może być tutaj Republika Korei i Turcja, których produkty, szczególnie w odniesieniu do przemysłu zbrojeniowego, zaczynają podbijać rynki międzynarodowe. Dla Ankary zacieśnienie współpracy z azjatyckim partnerem wiązałoby się z uzyskaniem dostępu do nowoczesnych technologii, które trudno jej pozyskać z Zachodu, ze względu na nałożone na nią sankcje lub ograniczenia eksportowe, natomiast Seul zyskałby nowe rynki zbytu, a także możliwość współpracy z regionem MENA.

Podsumowując, jeśli państwa MIKTA zdecydują się na sformalizowanie i zacieśnienie współpracy, mogą stać się realnym rywalem dla pozostałych, silniejszych graczy. Będzie to szczególnie widoczne w wymiarze ekonomicznym. Niemniej jednak barierą pogłębiania tej relacji jest przede wszystkim czynnik geograficzny i geopolityczny. Terytoria państw członkowskich są w dużej mierze od siebie oddalone, co może być dla nich korzystne, ale też stwarzać potencjalne problemy. Z jednej strony dystans terytorialny sprzyja rozszerzaniu swoich stref wpływów w regionie bez bezpośredniego konfliktu interesów z innymi sojusznikami, z drugiej jednak strony utrudnia to nawiązywanie bardziej płynnej współpracy, ponieważ państwa nie chcą angażować się na obszarach, z których nie mogą czerpać bezpośrednich korzyści. Niezależnie od dalszych decyzji o zacieśnianiu współpracy w ramach organizacji MIKTA, niezmiennym pozostaje fakt, że w coraz bardziej zglobalizowanym i spolaryzowanym świecie rola państw średniego szczebla może okazać się kluczowa dla utrzymania dalszej równowagi, budowania zaufania i wspierania dialogu na szczeblu globalnym.

Wykaz ważniejszych skrótów oraz zwrotów

AI – ang. *Artificial Intelligence* – Sztuczna inteligencja

AMLO – Andrés Manuel López Obrador; Były Prezydent Meksyku

ANZUS – ang. *Australia, New Zealand, United States Security Treaty* – Pakt Bezpieczeństwa Pacyfiku

APEC – ang. *Asia-Pacific Economic Cooperation* – Współpraca Gospodarcza Azji i Pacyfiku

ASEAN – ang. *Association of Southeast Asian Nations* – Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej

AUKUS – ang. *Australia–United Kingdom–United States security pact* – Pakt bezpieczeństwa podpisany między Australią, Wielką Brytanią i Stanami Zjednoczonymi

B+R – Badania i rozwój

BRICS – ang. *Brazil, Russia, India, China, South Africa* – Brazylia, Rosja, Indie, Chiny, RPA

BSEC – ang. *Black Sea Economic Cooperation* – Organizacja Współpracy Gospodarczej Państw Morza Czarnego

ChRL – Chińska Republika Ludowa

czebol – Koreański konglomerat przemysłowy

DMZ – ang. *Demilitarized Zone* – Strefa zdemilitaryzowana na Półwyspie Koreańskim

DPR – ind. *Dewan Perwakilan Rakyat* – Ludowa Izba Reprezentantów Republiki Indonezji

DTO – ang. *Drug Trafficking Organizations* – Organizacje zajmujące się przemytem narkotyków

EAS – ang. *East Asia Summit* – Szczyt Azji Wschodniej

ECOSOC – ang. *Economic and Social Council (UN)* – Rada Gospodarcza i Społeczna ONZ

G20 – ang. *Group of Twenty* – Grupa dwudziestu najpotężniejszych gospodarek świata

G7 – ang. *Group of Seven* – Grupa siedmiu najpotężniejszych gospodarek świata

G8 – ang. *Group of Eight* – Grupa ośmiu najpotężniejszych gospodarek świata

GPS – ang. *Global Pivotal State* – Globalne Państwo Kluczowe

Hallyu – ang. *Korean Wave* – „koreańska fala”; popkultura

IFI – ang. *International Financial Institutions* – Międzynarodowe Instytucje Finansowe

IoT – ang. *Internet of Things* – Internet rzeczy

ITPC – ang. *Indonesian Trade Promotion Center* – Indonezyjskie Centrum Promocji Handlu

Jokowi – Joko Widodo; Były Prezydent Republiki Indonezji

Korea Południowa = Republika Korei

Korea Północna = Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna

MFW – Międzynarodowy Fundusz Walutowy

MHP – tur. *Milliyetçi Hareket Partisi* – Partia Ruchu Nacjonalistycznego (Turcja)

MORENA – hiszp. *Movimiento Regeneración Nacional* – Ruch Odnowy Narodowej; partia w Meksyku

NAFTA – ang. *North American Free Trade Agreement* – Północnoamerykański Układ Wolnego Handlu

NATO – ang. *North Atlantic Treaty Organization* – Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego

near-shoring – Przenoszenie produkcji bliżej kraju pochodzenia

OBWE – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie

OECD – ang. *Organisation for Economic Co-operation and Development* – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju

OIC – ang. *Organisation of Islamic Cooperation* – Organizacja Współpracy Islamskiej

ONZ – Organizacja Narodów Zjednoczonych

OTT – ang. *Over-the-top (media)* – Usługi medialne przez Internet (np. streaming)

PKK – kur. *Partiya Karkerên Kurdistanê* – Partia Pracujących Kurdystanu

AKP – tur. *Adalet ve Kalkınma Partisi* – Partia Sprawiedliwości i Rozwoju

PKO – ang. *Peacekeeping Operations (ONZ)* – Operacje Pokojowe ONZ

PRI – hiszp. *Partido Revolucionario Institucional* – Partia Rewolucyjno-Instytucjonalna; partia w Meksyku

RB ONZ – Rada Bezpieczeństwa ONZ

RCEP – ang. *Regional Comprehensive Economic Partnership* – Regionalne Kompleksowe Partnerstwo Gospodarcze

reformasi – Indonezyjski proces demokratyzacji

R2P – ang. *Responsibility to Protect* – Odpowiedzialność za ochronę

SEDENA – hiszp. *Secretaría de la Defensa Nacional* – Ministerstwo Obrony Narodowej Meksyku

TNI – ang. *Tentara Nasional Indonesia* – Siły Zbrojne Indonezji

TRNC – ang. *Turkish Republic of Northern Cyprus* – Turecka Republika Cypru Północnego

UE – Unia Europejska

USMCA – ang. *United States–Mexico–Canada Agreement* – Umowa USA-Meksyk-Kanada (następca NAFTA)

US Navy – ang. *United States Navy* – Marynarka Wojenna Stanów Zjednoczonych

YPG – kur. *Yekîneyên Parastina Gel* – Powszechne Jednostki Ochrony; kurdyjskie oddziały bojownicze w Syrii

Spis tabel

Tabela 1. Cechy tradycyjnych i wzrastających średnich potęg	48
Tabela 2. Państwa członkowskie MIKTA	53
Tabela 3. Potencjał militarny państw MIKTA (% PKB)	57
Tabela 4. Przegląd rynku ropy naftowej i gazu ziemnego w Meksyku w 2022 roku (Dane w MLD USD)	66
Tabela 5. Wartość tureckiego przemysłu zbrojeniowego na lata 2022 i 2023 (eksport w milionach USD)	99
Tabela 6. Całkowity profil finansowania obronności na lata 2020–21–2029–30 w miliardach dolarów australijskich	108
Tabela 7. Potencjał dyplomatyczny USMCA– stan na 2024 rok	117
Tabela 8. Intensywność meksykańskiej sieci dyplomatycznej na świecie	120
Tabela 9. Potencjał dyplomatyczny ASEAN (w tym Indonezji) – stan na 2024 rok	128
Tabela 10. Rozmieszczenie południowokoreańskiego personelu wojskowego – stan na 2024 rok	135
Tabela 11. Potencjał dyplomatyczny Półwyspu Koreańskiego – stan na 2024 rok	139
Tabela 12. Rozwój Korean Wave według okresów	142
Tabela 13. Potencjał dyplomatyczny wybranych państw – stan na 2024 rok	152
Tabela 14. Porównanie działań wojskowych Turcji w Syrii	157
Tabela 15. Potencjał dyplomatyczny państw G20 – stan na 2024 rok	165
Tabela 16. Oś czasu sojuszu USA-Australia	168
Tabela 17. Militaryzacja w Meksyku w XXI wieku	176
Tabela 18. Stany Meksyku z podziałem na poziom zabójstw (2015–2023)	179
Tabela 19. Wskaźniki łapówkarstwa w Meksyku	180
Tabela 20. Indonezja – IMD World Competitiveness Ranking (2020-2024)	189
Tabela 21. Główne protesty w Indonezji po 1998 roku	191
Tabela 22. Prezydenci Korei Południowej (z uwzględnieniem impeachmentu, uwięzieniem i pełnieniem obowiązków z powodu kryzysów wewnętrznych)	196
Tabela 23. Wybory Parlamentarne w Turcji (2002–2023)	207
Tabela 24. Historia Zamachów Stanu w Turcji (1960–2016)	208
Tabela 25. Wybory Prezydenckie w Turcji (2007–2023)	213
Tabela 26. Premierzy Australii od 1996 r. – kolejność chronologiczna	219
Tabela 27. Charakterystyka państw MIKTA	228

Tabela 28. Determinanty siły państw MIKTA	233
---	-----

Spis rycin

Rycina 1. Hierarchia władzy według teorii tranzycji potęgi	29
Rycina 2. Potęgometria - Model wyznaczania potęgi państwa	36

Spis wykresów

Wykres 1. PKB na mieszkańca (USD) - Meksyk, Indonezja, Republika Korei, Turcja, Australia	54
Wykres 2. Odsetek ludności w podeszłym wieku według grup wiekowych: 2021 rok	62
Wykres 3. Całkowita liczba populacji Meksyku (1950-2020) w milionach	63
Wykres 4. Odsetek ludności w podeszłym wieku według grup wiekowych: 2024 rok	70
Wykres 5. PKB Indonezji – skład według sektora pochodzenia	73
Wykres 6. Grupy wiekowe w Republice Korei (2023 rok)	81
Wykres 7. Zatrudnienie według sektora	85
Wykres 8a, 8b. Odsetek ludności w podeszłym wieku według grup wiekowych w Turcji	94
Wykres 9. Roczny przyrost ludności w Australii (pomiar wrześnie)	104
Wykres 10. Odsetek ludności w podeszłym wieku według grup wiekowych (2021 rok)	105
Wykres 11. Indeks Percepcji Korupcji w Indonezji (2012 – 2024)	186
Wykres 12. Postrzeganie powagi konfliktów społecznych w Korei Południowej (lata 2022–2024)	202
Wykres 13. Indeks Percepcji Korupcji w Australii (2012 – 2024)	217
Wykres 14. Kraj urodzenia mieszkańców Australii, najczęściej udzielane odpowiedzi (spis ludności z lat 2021 i 2016)	222

Bibliografia

Dokumenty i akty prawne

- 1) Mexican constitution of 1917, art. 129.
- 2) Parlament Europejski. (2016), *VP/HR — Condemnation of provocative statements made by Turkey's President, Erdogan, which dispute the 1923 Treaty of Lausanne and related Greek sovereign rights*.
- 3) Permanent Committee on Geographical Names (PCGN) (2023), *Toponymic factfiles*. UK Ministry of Defence.
- 4) Rada Europejska/Rada Unii Europejskiej (n.d.), *Qualified majority voting system*.
- 5) The Constitution of the Republic of Indonesia (1945), *Preamble*.
- 6) United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) (2019), *Decision of the Intergovernmental Committee: 14.COM 10.B.15*.

Monografie i opracowania

- 1) Aron, R. (1995), *Pokój i wojna między narodami*, Warszawa: Centrum im. Adama Smitha.
- 2) Baldwin, D. A. (2016), *Power and international relations: A conceptual approach*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- 3) Bazin, M., De Tapia, S. (2014), *Turcja. Geografia wchodzącej potęgi*, Warszawa, s. 299
- 4) Benítez Manaut, R., Deare, C. A. (2021), *Mexican Military Culture*, Florida International University.
- 5) Berg, M. (2023), *Turkish drama serials: The importance and influence of a globally popular television phenomenon*, University of Exeter Press.
- 6) Bonikowska, M., Gerlach, T., Szczygielski, M., Śniadowska, A. (2016), *Morze Południowochińskie: serce potencjalnego konfliktu w Azji*, Centrum Stosunków Międzynarodowych.
- 7) Brzeziński, Z. (1998), *Wielka szachownica*, Warszawa: Wydawnictwo Literackie.
- 8) Czaputowicz, J. (2016), *Potencjał konstruktywizmu w wyjaśnieniu integracji europejskiej*, [w:] J. Czaputowicz (red.), *Zastosowanie konstruktywizmu w studiach europejskich*, Warszawa: Scholar.
- 9) Demirbaş, E., & Miliou, C. (2024), *Looking at the EU-Turkey deal: The implications for migrants in Greece and Turkey*, [w:] R. Zapata-Barrero, I. Awad (red.), *Migrations in the Mediterranean*, Springer.

- 10) Doyle, M. (1997), *Ways of war and peace*, New York: Norton & Co.
- 11) Gills, B. K., Frank, A. G. (1993), *The cumulation of accumulation*, [w:] B. K. Gills, A. G. Frank (red.), *The world system: Five hundred years or five thousand?*, London: Routledge.
- 12) Güngen, A. (2021), *Turkey's economy amid the COVID-19 pandemic: Measures and their impact*, [w:] B. Balci, P. Bourmaud, S. Kaya (red.), *Analyses pluridisciplinaires sur la crise sanitaire COVID-19 en Turquie*.
- 13) Harvey, D. (2003), *The new imperialism*. Oxford: Oxford University Press.
- 14) Heywood, A. (2006), *Politologia*, Warszawa: PWN.
- 15) Hong, M. (2023), *Korea's chaebol regulations and the relationship between competition and company law*, [w:] M. Corradi, J. Nowag (red.), *Intersections Between Corporate and Antitrust Law*, Cambridge: Cambridge University Press.
- 16) Kondrakiewicz, D. (2013), *Metody pomiaru siły państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] E. Haliżak, M. Pietraś (red.), *Poziomy analizy stosunków międzynarodowych*, Warszawa: Scholar.
- 17) Kundu, A. (2023), *Assuring quality education for all: South Korea*, [w:] M. Mukhopadhyay A. Kundu (Eds.), *Academic framework for 21st-century schooling: Promoting global peace and harmony*.
- 18) Kınıklıoğlu, S. (2011), *Polityka sąsiedzka Turcji: kilka regionalnych powrotów*, [w:] D. Beczew (red.), *Co myśli Turcja?*, Warszawa.
- 19) Laksmana, E. A. (2017), *Pragmatic equidistance: How Indonesia manages its great power relations*, [w:] D. Denoon (red.), *China, The United States, and the Future of Southeast Asia: U.S.-China Relations*, 2, New York, USA: New York University Press.
- 20) Mearsheimer, J. J. (2001), *The tragedy of great power politics*. New York: W. W. Norton & Co.
- 21) Mitchell, A. D., & Casben, J. (2016), *Natural resources and energy regulation in Australia: The energy white paper in context*, [w:] M. Matsushita, T. J. Schoenbaum (red.), *Emerging issues in sustainable development: International trade law and policy relating to natural resources, energy, and the environment*.
- 22) Organski, A. F. (1968), *World politics*, New York: Alfred A. Knopf.
- 23) Ossowski, S. (1968), *Z zagadnień struktury społecznej*. [w:] *Dzieła*, Warszawa: PWN.
- 24) Oğuz Gök, G. (2018), *Analyzing „T” in MIKTA: Turkey's changing middle power role at the UN*, [w:] M. Beeson, R. Bell (red.), *Middle powers in global governance*, London: Palgrave Macmillan.

- 25) Pałeczki, K. (2006), *Wprowadzenie do normatywnej teorii władzy politycznej*, [w:] B. Szmulik, M. Żmigrodzki (red.), *Wprowadzenie do nauki o państwie i prawie*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- 26) Ponce, A. F. (2024), *The weakening of the Mexican party system: The rise of AMLO's MORENA*, [w:] T. Poguntke & W. Hofmeister (Eds.), *Political parties and the crisis of democracy: Organization, resilience, and reform*.
- 27) Poole, A. (2014), *The East Asia Summit: Navigating ASEAN multilateralism*, [w:] S. P. Wood & B. He (red.), *The Australia-ASEAN dialogue. Asia today*, Palgrave Macmillan.
- 28) Reiners, W., Turhan, E. (2021), *EU-Turkey relations: Theories, institutions, and policies*, Springer Nature.
- 29) Sebastian, L. C. (2014), *Indonesia's dynamic equilibrium and ASEAN centrality*, [w:] Bōeichō Bōei (red.), *Prospects of multilateral cooperation in the Asia Pacific: To overcome the gap of security outlooks*.
- 30) Shekhar, V. (2018), *Indonesia's foreign policy and grand strategy in the 21st century: Rise of an Indo-Pacific power (1st ed.)*, Routledge.
- 31) Spykman, N. (1942), *America's strategy in world politics* New York: Harcourt, Brace and Company.
- 32) Stein, H. T. (n.d.), *Alderian overview of birth order characteristics*. Alfred Adler Institute of Northwestern Washington, <https://psikoloji.fisek.com.tr/adler/birthord.htm> [dostęp dnia: 02.10.2022].
- 33) Terlouw, C. P. (1992), *The regional geography of the world-system: External arena, periphery, semiperiphery, core*, Faculteit Ruimtelijke Wetenschappen, Rijksuniversiteit Utrecht.
- 34) Türkoğlu, A. (2021), *Turkish gas market*, Energy Exchange Istanbul.
- 35) Wallerstein, I. (1974), *The modern world-system. Vol. I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century*, New York: Academic Press.
- 36) Waltz, K. N. (1959), *Man, the state, and war: A theoretical analysis*, New York: Columbia University Press.
- 37) Waltz, K. N. (1986), *Reflections on theory of international politics: A response to my critics*, [w:] R. O. Keohane (red.), *Neorealism and its critics*, New York: Columbia University Press.
- 38) Wojciuk, A. (2010), *Dylemat potęgi. Praktyczna teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.

- 39) Wódka, J. (2012), *Polityka zagraniczna Turcji. Uwarunkowania wewnętrzne oraz podmioty decyzyjne*, Warszawa.
- 40) Zięba, R. (2005), *Wstęp do teorii polityki zagranicznej państwa*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.

Artykuły naukowe

- 1) Adsay, I. (2020), *The impact of the 2016 Turkish military coup on politics in Turkey*, „International Journal of Science and Society”, 2(2).
- 2) Akarsu, M. Z. (2021), *The impact of the Turkish presidential system on the Turkish lira*, „Journal of Banking and Financial Economics”, 1(15).
- 3) Akçay, E. Y., & Deniz, H. E. (2022), *Turkey-European Union (EU) relations after the July 15 coup attempt within the framework of the random walk model*, „MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi”, 11(2).
- 4) Antón Aguilar, D. (2023), *Opportunities and challenges of Mexico's participation in the G20 – Oportunidades y desafíos de la participación de México en el G20*, „Revista Mexicana de Política Exterior”, 126.
- 5) Aral, B. (2019), „*The world is bigger than five*”: *A salutary manifesto of Turkey's new international outlook*, „Insight Turkey”, 21(4).
- 6) Ash Shiddiqy, M. A., & Sudirman, A. (2019), *Comparison of Indonesian military strength with Southeast Asian countries and probability for an open war*, „Central European Journal of International and Security Studies”, 13(4).
- 7) Ballbach, E. J. (2025), *South Korea's ever-closer relations with NATO: Intersecting and varying motives of South Korea's Moon Jae-in and Yoon Suk-yeol administrations*, Stiftung Wissenschaft und Politik/German Institute for International and Security Affairs, SWP Comment 2025/C(04).
- 8) Barnett, M., Duvall, R. (2005), *Power in international politics*, „International Organization”, 59(1).
- 9) Baysu, G., Phalet, K. (2017), *Beyond Muslim identity: Opinion-based groups in the Gezi Park protest*, „Group Processes & Intergroup Relations”, 20(3).
- 10) Behringer, R. M. (2013), *The dynamics of middlepowermanship*, „Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations”, 14(2).
- 11) Beittel, J. S. S. (2022), *Mexico: Organized crime and drug trafficking organizations*, „Congressional Research Service”.

- 12) Berger, M. T. (1997), *Old state and new empire in Indonesia: Debating the rise and decline of Suharto's new order*, „Third World Quarterly”, 18(2).
- 13) Bierstedt, R. (1950), *An analysis of social power*, „American Sociological Review”, 15(6).
- 14) Bishku, M. (2012), *Turkish-Syrian relations: A checkered history*, „Middle East Policy”, 19.
- 15) Brylew, M. (2018), *Kurdowie – naród podzielony pomiędzy czworo*, „Studia and Bezpieczeństwem”.
- 16) Buksiński, T. (2014), *Podstawy aksjologiczne sfery publicznej*, „Filo-Sofija”, 24(1).
- 17) Cairó-i-Céspedes, G., Palacios Cívico, J. C. (2022), *Beyond core and periphery: The role of the semi-periphery in global capitalism*, „Third World Quarterly”, 43(8),
- 18) Canyaş, F. B., Canyaş, F. O., Gümrükçü, S. B. (2015), *Turkey's 2015 parliamentary elections*, „Journal of Balkan and Near Eastern Studies”.
- 19) Caprioli, M., & Boyer, M. A. (2001), *Gender, violence, and international crisis*, „The Journal of Conflict Resolution”, 45(4).
- 20) Carr, A. (2019), *No longer a middle power: Australia's strategy in the 21st century*, „Focus stratégique – IFRI”, 92.
- 21) Cayatoc, M. P., Dela Cruz, J. A., Baluyut, J. B., Comia, K. D., Pe, J. Ch., Ruben, K. E., Capili, R. M., Ruiz, K. V., Ulod, Y. G. (2021), *Diagramming mythical reality: A qualitative analysis of middle children's identity check, phenomenology*, „International Journal of New Technology and Research”, 7(12).
- 22) Chase-Dunn, Ch., & Grimes, P. (1995), *World-systems analysis*, „Annual Review of Sociology”, 21.
- 23) Cheng, Z., & Yan, H. (2024), *South Korea's role recalibration as „Global Pivotal State”*, „Journal of Asian Research”, 8(3).
- 24) Choi, K. J. (2019), *The Republic of Korea's public diplomacy strategy: History and current status*, „Perspectives”.
- 25) Chung-in, M., & Lee, S. W. (2022), *South Korea's geopolitics: Challenges and strategic choices*, „Melbourne Asian Review”.
- 26) Colakoglu, S. (2016), *The role of MIKTA in global governance: Assessments & shortcomings*, „Korea Observer”, 47(2).
- 27) Covarrubias, A., & Schiavon, J. A. (2018), *In search of international influence: Mexico as an entrepreneurial power*, „International Journal”, 73(4).
- 28) Dahl, R. (1957), *The concept of power*, „Behavioral Science”, 2(3).

- 29) Davutoğlu, A. (2008), *Turkey's foreign policy vision: An assessment of 2007*, „Insight Turkey,” 10(1).
- 30) Denata, H. E., Luthfiani, N., Zahro, F. (2023), *The impact of NAFTA in Mexico*, „SIYAR Journal”, 3(2).
- 31) Derwich, K. (2015), *Mexico – A failed state or a regional power?*, „Politica & Sociedade”, 14(30).
- 32) Eberhardt, P. (2015), *Poglądy antropogeograficzne i geopolityczne Friedricha Ratzla*, „Przegląd Geograficzny”, 87(2).
- 33) Emery, H. C. (1915), *What is Realpolitik?*, „International Journal of Ethics”, 25(4).
- 34) Engin, B., & Baba, G. (2015), *MIKTA: A functioning product of „new” middle power-ism?*, „Review of International Law and Politics”, 11(42).
- 35) Fealy, G., White, H. (2016), *Indonesia's 'Great Power'*, „Asia and the Pacific Policy Studies”, 3(1).
- 36) Flach, L., Baur, A. (2025), *The effect of Trump tariffs on Mexico and Canada*, „ECONPOL Policy Brief”, 9(1-2),
- 37) Gause, K. E. (2015), *North Korea's provocation and escalation calculus: Dealing with the Kim Jong-un regime*, „Center for Naval Analyses”.
- 38) Gałganek, A. (2013), *Teoria stosunków międzynarodowych a filozofia nauki*, „Przegląd Strategiczny”, 2.
- 39) Guendelman, S., Jasis, M. (1992), *Giving birth across the border: The San Diego-Tijuana connection*, „Social Science & Medicine”, 34(4).
- 40) Gurgu, E., Cociuban, A. D. (2016), *The role of public diplomacy in international relations in full process of globalization*, „Annals of Spiru Haret. Economic Series”, 16(2).
- 41) Hatta, M. (1958), *Indonesia between the power blocs*, „Foreign Affairs”, 36(3).
- 42) Hill, H., Resosudarmo, B. P., & Vidyattama, Y. (2008), *Indonesia's changing economic geography*, „Bulletin of Indonesian Economic Studies”, 44(3).
- 43) Holloway, S. (2000), *U.S. unilateralism at the UN: Why great powers do not make great multilateralists*, „Global Governance: A Review of Multilateralism and International Organization”, 6(3).
- 44) Huntington, S. P. (1993), *The clash of civilizations?*, „Foreign Affairs”, 72(3).
- 45) Islam, M. N. (2019), *BRICS, MIKTA, SCO and IBSA: Emerging global organizations and groups – A paradigm shift for new world order*, „Adam Akademi”, 9(2).

- 46) Jeong, M. S. (2019), *Critical realism: A better way to think about middle powers*, „International Journal”, 74(2).
- 47) Jones, R. (2014), *A fine country to starve in? Australian geography past and present*, „Espaço Aberto”, 4(1).
- 48) Jordaan, F. (2003), *The concept of a middle power in international relations: Distinguishing between emerging and traditional middle powers*, „Politikon”, 30(2).
- 49) Jung, J. S., Sohn, M. (2011), *Korea's military service policy issues and directions for mid- and long-term development*, „The Korean Journal of Defense Analysis”, 23(4).
- 50) Kaczmarek, F. (2022), *Chiny jako aktor bezpieczeństwa w Afryce*, „Przegląd Politologiczny”, 1.
- 51) Kardas, T., Balc, A. (2019), *Understanding the July 2016 military coup: The contemporary security dilemma in Turkey*, „Digest of Middle East Studies”, 28(1).
- 52) Karim, M. F. (2018), *Middle power, status-seeking and role conceptions: The cases of Indonesia and South Korea*, „Australian Journal of International Affairs”, 72(4).
- 53) Kaya, F. (2019), *The history of military coups in Turkey*, „International Journal of Social and Economic Sciences”, 9(2).
- 54) Khairunnisah, L., Puji, L., Salam, S. (2025), *The effectiveness of economic diplomacy: A case of Indonesia's economic diplomacy toward European Union*, „Innovative Issues and Approaches in Social Sciences”, 18.
- 55) Kibaroglu, M. (2019), *On Turkey's missile defense strategy: The four faces of the S-400 deal between Turkey and Russia*, „Center for Strategy”, 16(4).
- 56) Kim, I., Park, S. (2018), *Deterrence under nuclear asymmetry: THAAD and the prospects for missile defense on the Korean peninsula*, „Contemporary Security Policy”, 40(2).
- 57) Kim, J. S. (2016), *Success without design: Hallyu (Korean Wave) and its implications for cultural policy*, „The Korean Journal of Policy Studies”, 31(3).
- 58) Kuncoro, A. (2002), *Corruption and economic growth in Indonesia*, „Economics and Finance in Indonesia”, 50(1).
- 59) Lee, B. (2024), *Reframing the chaebols: A case study investigating economic regulation without public power*, „The National High School Journal of Science”.
- 60) Mardhatillah Umar, A. R. (2023), *The rise of the Asian middle powers: Indonesia's conceptions of international order*, „International Affairs”, 99(4).

- 61) Margiansyah, D. (2020), *Revisiting Indonesia's economic diplomacy in the age of disruption: Towards digital economy and innovation diplomacy*, „Journal of ASEAN Studies”, 8(1).
- 62) Marines, A. G. (2011), *Mexico's elusive foreign policy towards the Middle East: Between indifference and engagement*, „Contemporary Arab Affairs”, 4(3).
- 63) Marshall, P. (2018), *The ambiguities of religious freedom in Indonesia*, „The Review of Faith & International Affairs”, 16(1).
- 64) Montolalu, R. R. K., Perwita, A. A. B., Sudibyo. (2023), *The operational impacts of the U.S.-Indonesia strategic partnership on the joint military exercises Garuda Shield*, „Indonesian Journal of International Relations”, 7(2).
- 65) Mouritzen, H. (1991), *Tension between the strong, and the strategies of the weak*, „Journal of Peace Research”, 28(2).
- 66) Narvaez Rojas, C., Alomia Peñafiel, G. A., Loaiza Buitrago, D. F., Tavera Romero, C. A. (2021), *Society 5.0: A Japanese concept for a superintelligent society*, „Sustainability”, 13(12).
- 67) Nasution, V. I. A., Yuliani, I., Akadira, T., & Saleha, E. (2024), *Transforming governance: Indonesia's digital leap from bureaucracy to big data in the era of Society 5.0*, „Advances in Social Science, Education and Humanities Research”, 894.
- 68) Nazhimah, S., Maharani, S. A., Chandra, C. M., Sudiro, A. (2023), *Analysis of the Natuna Islands conflict between Indonesia and China in the perspective of international law*, „Journal of Education Technology Information Social Sciences and Health”, 2(2).
- 69) Nemeth, B., Kim, S. (2024), *South Korea and NATO: From unlikely companions to key partners*, „International Affairs”, 100(2).
- 70) Niederhafner, S. (2014), *Honest broker Korea?: The G20 meeting in Seoul and the international perception of South Korea as a global actor*, „Asian International Studies Review”, 15(2).
- 71) Niemiec, J. (2019), *Koncepcja „strategicznej głębi” w tureckiej polityce zagranicznej*, „Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych”, 14(2).
- 72) Olech, A., Potera, N. (2023), *Bezpieczeństwo energetyczne Turcji*, Olech, A., Potera, N. (2023), *Bezpieczeństwo energetyczne Turcji*, „Nowa Polityka Wschodnia”.
- 73) Pacuła, P. (2015), *Zarys problematyki reformy Rady Bezpieczeństwa ONZ*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, 4.
- 74) Paszkiewicz, J. (2014), *Uwarunkowania geopolityczne bałkańskiej polityki Turcji w latach 20. i 30. XX wieku*, „Balcanica Posnaniensia Acta et Studia”, 21(1).

- 75) Pring, C., Vrushni, J. (2019), *The Global Corruption Barometer (GCB) – Latin America and the Caribbean: Citizens' views and experiences of corruption*, „Transparency International”.
- 76) Purwati, R., Almubaroq, H. Z., Saptono, E. (2023), *Indonesia's role in the G20 presidency during the conflict between Russia and Ukraine*, „Defense and Security Studies”, 4.
- 77) Putra, B. A. (2015), *Indonesia's leadership role in ASEAN: History and future prospects*, „IJASOS-International E-journal of Advances in Social Sciences”, 1.
- 78) Rahmat, B., Hartanto, B., & Hilman, A. (2024), *Bureaucratic reform in Indonesia: From „Public Administration” to „Public Management”*, „Journal of Local Government Issues”, 7(2).
- 79) Ramm, Ch. (2017), *Beyond 'Black Turks' and 'White Turks' – The Turkish elites' ongoing mission to civilize a colourful society*, „Asiatische Studien / Études asiatiques”, 70.
- 80) Reyes Guzmán, G. R., Escobar Acevedo, M. A., Rostro Hernández, P. E., & Pérez, D. L. (2020), *Trade opportunities within MIKTA: A macroeconomic comparative analysis of Mexico, Indonesia, and Turkey (2000–2019)*, „Norteamérica”, 15(2).
- 81) Ritzer, G. (2004), *The McDonaldization of society*, „The Journal of American Culture”, 6(1).
- 82) Rizky, A., & Umar, M. (2023), *The rise of the Asian middle powers: Indonesia's conceptions of international order*, „International Affairs”, 99(4).
- 83) Rüländ, J. (2013), *Constructing regionalism domestically: Local actors and foreign policy-making in newly democratized Indonesia*, „Foreign Policy Analysis”.
- 84) Salinas-León, R. (b.d.), *AMLO and the 'Fourth Transformation' in Mexico*, “Cato Institute”, 41(66).
- 85) Santikajaya, A. (2016), *Walking the middle path: The characteristics of Indonesia's rise*, „International Journal”, 71(4).
- 86) Sari, L. N. (2023), *Indonesia's economic diplomacy to Africa: Challenges and opportunities*. „THC insights”, 39(1).
- 87) Scott, D. (2013), *Australia as a middle power: Ambiguities of role and identity*, „Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations”, 14(2).
- 88) Simonin, B. L. (2008), *Nation branding and public diplomacy: Challenges and opportunities*, „The Fletcher Forum of World Affairs”, 32(3).

- 89) Stańczyk, J. (2018), *Globalne stosunki sił*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego”, 12.
- 90) Sukma, R. (1997), *Indonesia's bebas-aktif foreign policy and the 'security agreement' with Australia*, „Australian Journal of International Affairs”, 51(2).
- 91) Sułek, M. (2011), *Metodyka analizy geopolitycznej (na przykładzie potęgotetrii)*, „Przegląd Geopolityczny”, 3.
- 92) Swadźba, S. (2021), *Modele gospodarki rynkowej a wzrost gospodarczy i jego wahania. Opium*, „Economic Studies”, 1(103).
- 93) Tai Wei, L. (2025), *Yoon Suk Yeol's martial law declaration: Regional shockwaves and implications*, „EAI Commentary”, 84.
- 94) Teo, S. (2021), *Toward a differentiation-based framework for middle power behavior*, „International Theory”, 13(3).
- 95) The Economist Intelligence Unit. (2025), *What's wrong with representative democracy?*, „Democracy Index 2024”, 42.
- 96) The Institute for Economics & Peace (IEP) (2024), *Mexico Peace Index 2024*, „IEP Report”, 95.
- 97) Thies, C. G., & Sari, A. C. (2018), *A role theory approach to middle powers: Making sense of Indonesia's place in the international system*, „Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs”, 40(3).
- 98) Ungerer, C. (2007), *The „middle power” concept in Australian foreign policy*, „Australian Journal of Politics & History”, 53(4).
- 99) Vasile, I. B. (2019), *Challenges of contemporary diplomacy for Mexico*, „The Fletcher Forum of World Affairs”, 43(1).
- 100) Viartasiwi, N., Trihartono, A., & Hara, E. (2020), *Unpacking Indonesia's cultural diplomacy: Potentials and challenges*, „International Journal of Sustainable Future for Human Security”, 7(2).
- 101) Wallerstein, I. (1976), *Semi-peripheral countries and the contemporary world crisis*, „Theory and Society”, 3.
- 102) Walton, D. (2021), *The development of the Quad: An Australian perspective*. “EAI Background Brief”, (1611), 4.
- 103) Youde, J., Hoffmann Slagter, T. (2013), *Creating „good international citizens”: Middle powers and domestic political institutions*, „Seton Hall Journal of Diplomacy and International Relations”, 14(2).

- 104) Yüksel, E. (2021), *Turkey's interventions in its near abroad: The case of Libya*. "CRU Policy Brief".
- 105) Zulham, M., Saragih, H. M., Thamrin, S., Silitonga, T. (2020), *Turkey's involvement in the Syrian conflict from a defense management perspective*, „Academic Journal of Islamic Studies”, 5.
- 106) Çarkoğlu, A. (2002), *Turkey's November 2002 elections: A new beginning?*, „Middle East Review of International Affairs”, 6(4).
- 107) Çevik, S. (2022), *Turkey's military operations in Syria and Iraq*, „Stiftung Wissenschaft und Politik”, 37(2).
- 108) Öniş, Z. (2023), *Historic missed opportunities and prospects for renewal: Turkey-EU relations in a post-Western order*, „Turkish Studies”, 24(3–4).

Raporty, prasa

- 1) (b.d) (2020), *Apoya SEDENA en distribución de Libros de Texto gratuito*. Río19, [dostęp dnia: 14.05.2025].
- 2) (b.d.) (2023), *Joko Widodo's son can run for Indonesian vice-president after controversial court ruling*, The Guardian, [dostęp dnia: 06.06.2025].
- 3) (b.d.) (2025), *Ministry of Transportation officials assigned by the Minister of Transportation to collect money for Jokowi's victory in the 2019 presidential election*. VOI - Waktunya Merevolusi Pemberitaan, [dostęp dnia: 06.06.2025].
- 4) (b.d.), (2016) *Why South Korea's corruption scandal is nothing new*, BBC, [dostęp dnia: 20.05.2025].
- 5) Asan, A. Ş. (2024), *Rapor: Türkiye, diplomatik ağı en geniş 3. ülke*. Anadolu Ajansı, [dostęp dnia: 05.07.2024].
- 6) Atkinson, J. (2025), *Yoon's martial law damaged South Korean democracy — and regional security*. The Prospect Foundation, [dostęp dnia: 21.05.2025].
- 7) Australian Bureau of Statistics (2021), *Snapshot of Australia*. ABS, [dostęp dnia: 18.06.2025].
- 8) Australian Bureau of Statistics (2022), *Australia. 2021 Census All persons QuickStats*, [dostęp dnia: 17.06.2025].
- 9) Australian Bureau of Statistics (2023), *National, state and territory population*, [dostęp dnia: 18.06.2023].

- 10) Australian Bureau of Statistics (2024), *Labour force – Australia*, [dostęp dnia: 20.04.2024].
- 11) Australian Government (2022), *Diversity of birthplace*. NSW Department of Education, [dostęp dnia: 18.06.2025].
- 12) Australian Institute of Health and Welfare (2024), *Profile of Australia's population*, [dostęp dnia: 26.04.2024].
- 13) Badan Pusat Statistik (BPS), (2023), *Labour Situation in Indonesia*, 3.
- 14) Batam News Asia (2025), *Rempang Eco-City cancelled: Project dropped from national strategic list in new 2025-2029 plan*, [dostęp dnia: 06.06.2025].
- 15) Baxter, J. (2021), *Statement to the Joint Standing Committee on Treaties' inquiry into RCEP*. Department of Foreign Affairs and Trade, [dostęp dnia: 11.04.2025].
- 16) BBC Türkçe (2012), *NATO, Türkiye-Suriye sınırına Patriot kararını onayladı*, [dostęp dnia: 18.06.2023].
- 17) Berg, R. C., Polo, E. (2023), *The political implications of Mexico's new militarism*. Center for Strategic & International Studies, [dostęp dnia: 14.05.2025].
- 18) Bergin, A. (2013), *Is Australia a pivotal power?* The Australian Strategic Policy Institute, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 19) Beyaz, Z. F. (2020), *Cumhurbaşkanı Erdoğan, 150. resmi yurt dışı ziyaretini Almanya'ya yapacak. Anadolu Ajansı*, [dostęp dnia: 05.07.2024].
- 20) Bishop, J. (2013), *Speech to Japan National Press Club, Minister for Foreign Affairs*, The Hon Julie Bishop MP, [dostęp dnia: 11.04.2025].
- 21) Blyth, A. (2024), *From ANZUS to AUKUS: Howard's legacy in shaping Australia's defence strategy*. The Centre for Independent Studies – CIS, [dostęp dnia: 09.04.2025].
- 22) Brand Finance (2025), *Global Soft Power Index 2024*.
- 23) Center for Preventive Action (2025), *Criminal violence in Mexico*, [dostęp dnia: 20.05.2025].
- 24) Chislett, W. (2015), *Erdoğan's snap Turkey election gamble pays off: ruling AK regains absolute majority*. Elcano Royal Institute.
- 25) Chivvis, C. S., Noor, E., & GeaghanBreiner, B. (2023), *Indonesia in the emerging world order*. Malcolm H. Kerr Carnegie Middle East Center, [dostęp dnia: 06.01.2025].
- 26) Commonwealth Fraud Prevention Centre (2025), *Australia back in the top 10 countries perceived as least corrupt on the Corruption Perceptions Index*. Attorney-General's Department, [dostęp dnia: 08.06.2025].

- 27) Cossío Díaz, J. R. (2021), *México: ¿militarización o militarismo?* Gatopardo, [dostęp dnia: 14.05.2025].
- 28) De la Rosa, A. (2023), *SICT asigna a Sedena operación del Tren Maya*. El Economista, [dostęp dnia: 14.05.2025].
- 29) De Maria y Campos, M. (b.d.), *Africa: An opportunity for Mexican foreign policy*. Comercio Exterior, [dostęp dnia: 15.04.2025].
- 30) Department of Defence (2020), *Defence strategic update*, Australian Government, s. 54.
- 31) Deutsche Welle (2022), *G20 Bali summit opens amid Russia's war on Ukraine*, [dostęp dnia: 10.04.2025].
- 32) Downer, A. (1996), *Australia: Much more than a middle power [Speech to the Young Liberals' Convention, Adelaide]*. (Mimeo from the Minister's office),
- 33) Dress, B. (2023), *Graham says he will introduce bill to 'set the stage' for US to use military force in Mexico*. The Hill, [dostęp dnia: 20.05.2025].
- 34) Espinoza Pedraza, L. (2025), *Mexico's challenges beyond Trum s.p: The unfinished democratic transition*. The Globalist, [dostęp dnia: 20.05.2025].
- 35) Esposito, M. L., Block, M. (2023), *Policy backgrounder: Russia departs from the Black Sea Grain Initiative*. The Committee for Economic Development.
- 36) Euronews (2023), *İthalat-ihracat dengesi 2022: Dış ticarete son 27 yılın en yüksek açığı*, [dostęp dnia: 22.04.2023].
- 37) European Commission (2016), *Key findings of the 2016 report on Turkey*, [dostęp dnia: 10.05.2025].
- 38) Farooq, U. (2016), *Post-coup purge will affect Turkey's education sector for decades*. Los Angeles Times, [dostęp dnia: 15.05.2025].
- 39) Fisher, R. (2014), *South Korea country report. Preparatory Action 'Culture in the EU's External Relations'*.
- 40) Flitton, D. (2022), *Penny Wong on „30 minutes with the PM” and Australia's global interest*, Lowy Institute, [dostęp dnia: 11.02.2025].
- 41) McKinley, G. (2023), *Seoul stepping up: South Korea as a non-permanent UN Security Council member*. Center for a New American Security, [dostęp dnia: 22.10.2024].
- 42) Global Centre for the Responsibility to Protect (2012), *Syria veto costs lives: UN Security Council members must uphold their 'responsibility to protect'*, [dostęp dnia: 02.05.2025].

- 43) Global Data (2023), *Report: South Korea defense market size, trends, budget allocation, regulations, acquisitions, competitive landscape and forecast to 2028*, [dostęp dnia: 16.03.2024].
- 44) Government of Canada (2004), *Statement of the Group of Friends on United Nations reform*, [dostęp dnia: 06.04.2025].
- 45) Green, M. J., Cooper, V. (2023), *Australia's role supporting democracies as a middle power*, The United States Studies Centre, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 46) Guevara Moyano, I. (2022), *From a modernizing fighting force to national development stewards: Mexico's armed forces under AMLO*, Woodrow Wilson International Center for Scholars.
- 47) Guo, Z. (2025), *South Korea and the Squad: Strategic opportunities and constraints*, Center for Strategic & International Studies, [dostęp dnia: 03.06.2025].
- 48) Ha, M. (2008), *President Lee's clash with ideologies*. *Korea Times*, [dostęp dnia: 02.06.2025].
- 49) Horwitz, J. (2022), *With Samsung under investigation for corruption, Korea must decide between justice or the economy*. *Quartz Media*, [dostęp dnia: 06.06.2025].
- 50) Human Rights Watch. (2025), *World report 2025. Mexico – Events of 2024*, [dostęp dnia: 20.05.2025].
- 51) Hwan, Ch. Y. (2023), *S. Korea seeks 4.5 pct rise in defense budget for 2024*. *Yonhap News Agency*, [dostęp dnia: 16.03.2024].
- 52) Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık (2024), *Türkiye'nin Geçmiş Seçimleri Zaman Çizelgesi*, [dostęp dnia: 10.05.2025].
- 53) ICEF Monitor (2023), *Australia: New migration strategy ushers in tougher requirements for international students*, [dostęp dnia: 09.05.2024].
- 54) ICEF Monitor (2023), *Korea eases work and visa policies in a bid to further boost foreign enrolment*, [dostęp dnia: 10.03.2024].
- 55) ICEF Monitor (2024), *Australia: Visa approval rates declining for some students as new immigration settings take effect*, [dostęp dnia: 09.05.2024].
- 56) International Energy Agency (IEA) (2021), *Turkey 2021. Energy Policy Review*, [dostęp dnia: 22.04.2023].
- 57) International Institute for Management Development (IMD), (2024), *IMD World Competitiveness Booklet 2024*. IMD World Competitiveness Center.

- 58) Isaac, J. (2025), *Indonesia's corruption perception index improves, but concerns over political corruption persist says ICW*. *Indonesia Business Post*, [dostęp dnia: 06.06.2025].
- 59) Jinjarak, Y., Quising, P. (2023), *Economic trends and prospects in developing Asia: East Asia Republic of Korea*. In *Asian Development Outlook*.
- 60) Karp, P. (2024), *New record set for number of international students in Australia*, „The Guardian”, [dostęp dnia: 09.05.2024].
- 61) Keating, M. (2023), *Hard power and Australia's national security strategy. Pearls and Irritations*, [dostęp dnia: 05.04.2025].
- 62) Keating, M., Stanford, J(n.d.), *The role of alliances in Australia's national security strategy. Pearls and Irritations*, [dostęp dnia: 09.04.2025].
- 63) Khozen, I. (2025), *Indonesia Gelap: A public fear over a seized country*. Faculty of Administrative Sciences of the University of Indonesia, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 64) Kim, S. H. (2024), *AUKUS is key to South Korea's new security strategy*. East Asia Forum, [dostęp dnia: 20.05.2025].
- 65) Korea Social Conflict Resolution Center – 한국사회갈등해소센터. (2025), 2024 한국인의 공공갈등 의식조사.
- 66) Krcháková, I. (2025), *An overly deep political crisis in South Korea*. Institut pro politiku a společnost.
- 67) Krzyżanowska, Z., Matusiak, M. (2023), *Turcja: niekwestionowane zwycięstwo Erdoğan w drugiej turze wyborów prezydenckich*, Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, [dostęp dnia: 19.10.2023].
- 68) Kwon-In, L., & Sung-Hee, J. (2000), *Korean chaebol in transition: Road ahead and agenda*, Korea Economic Research Institute.
- 69) Ladd, C., & Guerra, G. (2025), *Bridging continents: The partnership between Mexico and Europe*. *Fair Observer*, [dostęp dnia: 15.04.2025].
- 70) Lagendijk, J. (2016), *How to deal with post-coup Turkey? Heinrich-Böll-Stiftung European Union*, [dostęp dnia: 15.05.2025].
- 71) Lakshmi, A. A., Mariska, D. (2025), *Indonesian military on the rise under general-turned-president Prabowo Subianto*, „The Financial Times”, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 72) Laksmana, E. A. (2023), *What Indonesia's retail approach to defence modernisation means*. International Institute for Strategic Studies, [dostęp dnia: 15.04.2024].

- 73) Llewellyn, A., & Simangunsong, T. (2020), *Demonstrations sweep Indonesia over controversial labour law*. *Al Jazeera*, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 74) Lo, J., Chakraborty, M., & Khoo, O. (2023), *Re-thinking Asian-Australian leadership*. Murdoch University – Indo-Pacific Research Centre, [dostęp dnia: 20.06.2025].
- 75) Lowy Institute. (2024), *Global Diplomacy Index*, [dostęp dnia: 20.04.2025].
- 76) Madry, K. (2023), *Mexico launches military-run airline with \$48 mln purchase of Mexicana brand*. Reuters, [dostęp dnia: 14.05.2025].
- 77) Martin, N. (2023), *Turkey's weaponisation of the refugee crisis*. JASON Institute for Peace and Security Studies, [dostęp dnia: 13.06.2024].
- 78) McDougall, D. (2019), *Australia's growing Asian minority: The impact on foreign policy*. Australian Institute of International Affairs, [dostęp dnia: 20.06.2025].
- 79) McGuirk, R. (2025), *Australia's prime minister has survived a volatile political era*. The Associated Press, [dostęp dnia: 20.06.2025].
- 80) Min Sik, Y. (2016), *Unfortunate legacies of Korean presidents*. Korea Herald, [dostęp dnia: 20.05.2025].
- 81) Mohamed, I. (2025), *CPI 2024 for Asia Pacific: Leaders failing to stop corruption amid an escalating climate crisis*. Transparency International, [dostęp dnia: 06.06.2025].
- 82) Monroy, J. (2021), *Documentan el traslado a militares de 246 tareas civiles*. El Economista, [dostęp dnia: 25.05.2024].
- 83) Neelam, R., Sato, J. (2024), *Key findings. 2024 Global Diplomacy Index*. Lowy Institute, [dostęp dnia: 18.02.2025].
- 84) Ng, K. (2024), *Joko Widodo: From promising democrat to Indonesia's kingmaker*. BBC, [dostęp dnia: 06.06.2025].
- 85) Ng, K. (2025), *Prison, exile, impeachment: The scandalous history of South Korea's presidents*. BBC, [dostęp dnia: 20.05.2025].
- 86) OECD. (2014), *Mexico – Country Note – Education at a Glance 2014: OECD Indicators*.
- 87) OECD. (2022), *Türkiye – Overview of the education system*, [dostęp dnia: 18.06.2023].
- 88) OECD. (2023), *Employment outlook 2023: Artificial intelligence and labor market*. Korea.
- 89) OECD. (2023), *Mexico: Overview of the education system (EAG 2023)*, [dostęp dnia: 21.05.2024].
- 90) OECD. (2024), *Economic Surveys: Mexico 2024. Basic statistics of Mexico, 2022*.

- 91) Offshore. (2024), *Mexico needs to act to stem oil and gas production declines, report claims*, [dostęp dnia: 25.05.2024].
- 92) Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), (2024), *OECD Economic Surveys: Mexico 2024. Realising Mexico's large potential*.
- 93) Orman, Y. K. (2023), *Türkiye 2023 yılının ilk 4 ayında savunma sanayide ihracat rekoru kırdı!* Shift Delete, [dostęp dnia: 08.06.2023].
- 94) O'Boyle, B. (2023), *Mexico president rejects 'irresponsible' calls for US military action against cartels*. Reuters, [dostęp dnia: 20.05.2025].
- 95) Park, S. R., Kim, H., & Kim, J. (2025), *Explainer: Key players and issues in South Korea's upcoming presidential election*. Asia Pacific Foundation of Canada, [dostęp dnia: 24.05.2025].
- 96) Pattisina, E. C. (2025), *How Indonesia's revised military law could impact regional security dynamics*. The Diplomat, [dostęp dnia: 08.04.2025].
- 97) Patton, S. (2024), *From global to regional: Australia's focus narrows*. Lowy Institute, [dostęp dnia: 11.02.2025].
- 98) Pellicer, O. (2014), *Mexico in peacekeeping operations: A late and controversial decision*. Wilson Center. [dostęp dnia: 10.04.2025].
- 99) Potera, N. (2023), *Turcja i Arabia Saudyjska razem w zbrojeniówce. Rekordowy kontrakt*. Defence24, [dostęp dnia: 19.10.2023].
- 100) Potera, N. (2023), *Turcja oczami sojuszników z NATO [Analiza]*. Defence24, [dostęp dnia: 13.06.2024].
- 101) Potera, N. (2023), *Tureckie wybory w pigułce – analiza kampanii wyborczych*. Defence24, [dostęp dnia: 08.06.2023].
- 102) Potera, N. (2024), *Turcja na prostej drodze do członkostwa w BRICS? [Komentarz]*. Defence24, [dostęp dnia: 20.07.2024].
- 103) Potera, N. (2025), *Wojna o Syrię. Jak daleko sięgają ambicje Turcji?* Defence24, [dostęp dnia: 08.02.2025].
- 104) Qu, L., Baxter, J., Gorniak, M. (2023), *Population, households and families*. The Australian Institute of Family Studies, [dostęp dnia: 15.07.2023].
- 105) Redaksi, T. (2025), *Why was the revised DPR rules of procedure harshly criticized?*, Kompas, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 106) Repetowicz, W. (2022), *Druga wojna na kontynencie? Turcja grozi Grecji*. Defence24, [dostęp dnia: 16.04.2023].

- 107) Robinson, L., & James, N. (2025), *Women's Power Index*. Council on Foreign Relations, [dostęp dnia: 17.06.2025].
- 108) Roy, K. (2025), *Why we need more women leaders in politics for the future of work*. World Economic Forum, [dostęp dnia: 17.06.2025].
- 109) Ryan, M. (2024), *Australia's new national defence strategy: Mostly continuity but with some change*. Center for Strategic & International Studies, [dostęp dnia: 11.05.2024].
- 110) Sajid, I. (2023), *South Korea's birth rate remains alarmingly low despite spending \$200B in 16 years*. Anadolu Ajansı, [dostęp dnia: 15.12.2023].
- 111) Satriawan, B., & Budiman, Y. C. (2025), *Students lead 'Dark Indonesia' protests against budget cuts*. Reuters, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 112) Schöttli, U. (2023), *The implications of a shrinking Asia*. Geopolitical Intelligence Services, [dostęp dnia: 20.11.2023].
- 113) SEMI. (2023), *Global fab equipment spending on track for 2024 recovery after 2023 slowdown*, SEMI reports, [dostęp dnia: 02.02.2024].
- 114) Senator the Hon Penny Wong. (2023), *National Press Club address, Australian interests in a regional balance of power*. Ministry of Foreign Affairs, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 115) Shoebridge, M. (2021), *'Outstandingly stupid act': Can Australia actually defend itself?*, [dostęp dnia: 11.05.2024].
- 116) Sohn, Y., & Kang, W. T. (2025), *How polarization undermines democracy in South Korea*, Council on Foreign Relations, [dostęp dnia: 02.06.2025].
- 117) SPARK. (2024), *One year on, rebuilding Türkiye's earthquake-affected economy*, [dostęp dnia: 18.05.2025].
- 118) Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) (n.d.), *Arms transfers database: Mexico*, [dostęp dnia: 30.05.2024].
- 119) Summerfield, D. (2020), *Australian resource reviews: Iron ore 2019*. Geoscience Australia, Canberra.
- 120) Syailendra, E. A., & Sebastian, L. C. (2021), *Regional order: Indonesia's shifting redlines?*, S. Rajaratnam School of International Studies – RSiS, (180).
- 121) Sánchez Tapia, A. (2022), S-400: Turkey between the hammer and the anvil. IEEE Analysis Paper, 13, (online) https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_analisis/2022/DIEEEA13_2022_FELSAN_Turquia_ENG.pdf, [dostęp dnia: 08.06.2023].

- 122) Tai-Hwan, K(n.d.), *Population change and development in Korea*. Asia Society, [dostęp dnia: 27.10.2023].
- 123) Teresia, A. (2025), *Indonesia's new leader expands military's role in test of fragile democracy*. Reuters, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 124) Terry, K. (2021), *The EU-Turkey deal, five years on: A frayed and controversial but enduring blueprint*, Migration Policy Institute, [dostęp dnia: 15.05.2025].
- 125) The Australian Department of Foreign Affairs and Trade. (1997), *In the national interest: Australia's foreign and trade policy: White paper*.
- 126) The United Nations (2019), *Turkey's military operation has displaced thousands of civilians, worsened Syria's dire humanitarian crisis, top official warns Security Council*, [dostęp dnia: 02.05.2025].
- 127) Tilles, D. (2022), *Census data show Poland's society shrinking and ageing. Notes from Poland*, [dostęp dnia: 21.04.2023].
- 128) Transparency International (2025), *Corruption Perceptions Index – Australia*, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 129) Transparency International (2025), *Corruption Perceptions Index – Indonesia*, [dostęp dnia: 06.06.2025].
- 130) TRT AVAZ (2022), *Savunma sanayii, cumhuriyetin 100. yılında gövde gösterisine hazırlanıyor*, [dostęp 08.06.2023].
- 131) TRT World (2023), *Turkish coups and the army's decreasing influence under Erdogan leadership*, [dostęp dnia: 12.05.2025].
- 132) United Nations Development Programme (2022), *Human development report 2021–2022: Uncertain times, unsettled lives*, (online) https://hdr.undp.org/system/files/documents/global-report-document/hdr2021-22pdf_1.pdf.
- 133) Valerio, M., Bae, G., Seo, Y., Yeung, J. (2025), *CNN exclusive: This Asian leader is taking a very different approach from China over Trump's tariff war*. CNN World, [dostęp dnia: 08.04.2025].
- 134) Varghese, P. (2014), *Address to Centre for Defence and Strategic Studies Course*. The Australian Department of Foreign Affairs and Trade, [dostęp dnia: 05.04.2025].
- 135) Wasilewski, K. (2020), *Turcja wobec Libii*. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, (online) https://pism.pl/publikacje/Turcja_wobec_Libii_, [dostęp dnia: 27.07.2024].

- 136) Wijaya, C. (2020), *Indonesia: Thousands protest against 'omnibus law' on job*. BBC, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 137) Yeo, A. (2023), *South Korea as a global pivotal state*. The Brookings Institution, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 138) Yüzbaşıoğlu, N. (2018), *Türkiye en çok dış temsilciliği olan 5. ülke*. Anadolu Ajansı, [dostęp dnia: 05.07.2024].

Materialy internetowe

- 1) ASEAN-Republic of Korea Cooperation Fund (AKCF) (n.d.), *The Global Green Growth Institute (GGGI)*, [dostęp dnia: 04.08.2024].
- 2) Asia Fund Managers(n.d.), *Australia – Economy*, [dostęp dnia: 20.04.2024].
- 1) Asia-Europe Foundation (ASEF), (2016), *Europalia Indonesia programme planning for 2017*, [dostęp dnia: 04.03.2025].
- 3) Australian Trade and Investment Commission (b.d.), *Plan your studies – schools*, [dostęp dnia: 09.05.2024].
- 4) CEIC Data (n.d.), *Indonesia Foreign Trade: Developments of Foreign Trade with Main Partners*, [dostęp dnia: 24.03.2024].
- 5) Central Intelligence Agency (2023), *Korea, North*, [dostęp dnia: 20.10.2023].
- 6) Central Intelligence Agency (2023), *Korea, South*, [dostęp dnia: 20.10.2023].
- 7) Central Intelligence Agency (2024), *The World Factbook – Indonesia*, [dostęp dnia: 20.03.2024].
- 2) Central Intelligence Agency (2024), *The World Factbook: Mexico*, [dostęp dnia: 20.05.2024].
- 3) Cuéntame de México (n.d.), *Población total (Número de habitantes)*, [dostęp dnia: 20.05.2024].
- 4) Datosmacro. (b.d.), *México – Pirámide de población*, [dostęp dnia: 20.05.2024].
- 5) Department of Foreign Affairs and Trade of Australia (b.d.), *Corruption*, [dostęp dnia: 17.06.2025].
- 6) Department of Forestry, Fisheries and the Environment of Republic of South Africa (b.d.), *Group of Like-Minded Megadiverse Countries (LMMC)*, [dostęp dnia: 06.04.2025].
- 7) Department of Veterans' Affairs (2022), *Australia's peacekeeping missions since 1947*. DVA Anzac Portal, [dostęp dnia: 17.06.2025].

- 8) Embassy of Australia (n.d.), *History of Mateship*, [dostęp dnia: 05.04.2025].
- 9) Embassy of Mexico in the United Kingdom (n.d.), *The Economy*, [dostęp dnia: 25.05.2024].
- 10) Export Import Data Solutions Pvt Ltd. (2023), *What are the top 10 import products of Indonesia?*, [dostęp dnia: 24.03.2024].
- 11) Farnsworth, M. (b.d.), *Australian prime ministers since 1901 – chronological list*. Australian Politics, [dostęp dnia: 17.06.2025].
- 12) Federal Foreign Office (b.d.), *Reform of the United Nations Security Council – questions and answers*, [dostęp dnia: 02.05.2025].
- 13) Georgijew, M. (n.d.), *Portal Promocji Eksportu*, [dostęp dnia: 04.04.2023].
- 14) GlobalFirepower (2022), *2022 Indonesia military strength*, [dostęp dnia: 26.12.2022].
- 15) GlobalFirepower (2022), *2022 Mexico military strength*, [dostęp dnia: 26.12.2022].
- 16) GlobalFirepower (2022), *2022 military strength ranking*, [dostęp dnia: 26.12.2022].
- 17) Gobierno de México (2023), *Embajadas de México en el exterior*, [dostęp dnia: 15.04.2025].
- 18) Indonesia Investment Promotion Centre (IIPC) Abu Dhabi (n.d.), *About IIPC Abu Dhabi*, [dostęp dnia: 18.02.2025].
- 19) Internal Revenue Service. (2024), U.S. citizens by birth or through a U.S. citizen parent, [dostęp dnia: 20.04.2024].
- 20) International Atomic Energy Agency (IAEA) (n.d.), *INDONESIA Geography Geology*, [dostęp dnia: 10.03.2024].
- 21) International Monetary Fund (2022), *Population (millions of people)*, [dostęp dnia: 26.12.2022].
- 22) International Monetary Fund (2025), *GDP, current prices*, [dostęp dnia: 04.04.2025].
- 23) International Trade Administration, U.S. Department of Commerce (2023), *Mexico - Country Commercial Guide*, [dostęp dnia: 25.05.2024].
- 24) International Trade Administration, U.S. Department of Commerce (2024), *Indonesia - Country Commercial Guide*, [dostęp dnia: 15.04.2024].
- 25) Knoema (n.d.), *Turkey. Urban population*, [dostęp dnia: 04.04.2023].
- 26) Korean Statistical Information Service (2022), *Statistical database*, [dostęp dnia: 20.11.2023].
- 27) Lloyds Bank – International Trade Portal. (2024), *The economic context of South Korea*, [dostęp dnia: 14.03.2024].

- 28) Minerals Council of Australia (n.d.), *Uranium: Untapped potential*, [dostęp dnia: 09.05.2024].
- 29) Minister for Foreign Affairs – Senator the Hon Penny Wong (2025), *Visit to G20 Foreign Ministers' meeting in South Africa*, [dostęp dnia: 05.04.2025].
- 30) Ministry of Foreign Affairs of Mexico (2018), *Mexico reaffirms its commitment to UN peace operations*, [dostęp dnia: 10.04.2025].
- 31) Ministry of Foreign Affairs of Mexico (2018), *Mexico sends first federal police officer to UN peace operation*, [dostęp dnia: 10.04.2025].
- 32) Ministry of Foreign Affairs of Mexico (2018), *Mexico steps up its commitment to UN peace operations*, [dostęp dnia: 10.04.2025].
- 33) Ministry of Foreign Affairs of Mexico (2019), *The foreign policy of the Mexican government is transparent, humanitarian and effective*, [dostęp dnia: 10.04.2025].
- 34) Ministry of Foreign Affairs of MIKTA (n.d.), *What is MIKTA?*, [dostęp dnia: 22.12.2022].
- 35) Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Korea. (b.d.), *Public diplomacy of the Republic of Korea*, [dostęp dnia: 08.06.2025].
- 36) Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Korea (n.d.), *Introduction of the public diplomacy*, [dostęp dnia: 04.08.2024].
- 37) Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Korea (n.d.), *Korea's participation in UN activities*, [dostęp dnia: 11.01.2025].
- 38) Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye (n.d.), *Organization of Turkic States (OTS)*, [dostęp dnia: 15.06.2024].
- 39) Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye (n.d.), *Turkey's International Energy Strategy*, [dostęp dnia: 22.04.2023].
- 40) Ministry of Land Infrastructure and Transport 국토교통부 국토지리정보원 (2017), *Administrative Regions*, [dostęp dnia: 01.02.2025].
- 41) Morrison, S., Dutton, P. (2022), *Defence workforce to grow above 100,000. Joint media release, 10 March 2022*.
- 42) Naval Striking and Support Forces NATO (2024), *BALTOPS 24 begins. STRIKFORNATO*, [dostęp dnia: 13.06.2024].
- 43) Nemeth, D. J. (2003), *The geography of the Koreas*. Asia Society, [dostęp dnia: 20.10.2023].

- 44) North Atlantic Treaty Organization (NATO) (n.d.), *Türkiye and NATO*, [dostęp dnia: 13.06.2024]
- 45) Organization of Turkic States (n.d.), *Areas of cooperation*, [dostęp dnia: 15.06.2024]
- 46) O'Neill, A. (2023), *Australia: Distribution of gross domestic product (GDP) across economic sectors from 2012 to 2022*, [dostęp dnia: 20.04.2024].
- 47) Permanent Mission of Australia to the United Nations (n.d.), *Australia at the UN*, [dostęp dnia: 04.04.2025].
- 48) Permanent Mission of the Republic of Korea to the United Nations (n.d.), *International peace and security*, [dostęp dnia: 04.11.2024].
- 49) Presidency of the Republic of Türkiye. (2024), *President Erdoğan attends G7 Summit in Italy*, [dostęp dnia: 15.06.2024].
- 50) Presidência da República do Brasil (2025), *Brazil announces Indonesia as full member of BRICS*, [dostęp dnia: 16.01.2025].
- 51) Prime Minister of Australia (2023), *Joint leaders statement on AUKUS*, [dostęp dnia: 09.04.2025].
- 52) Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs (n.d.), *International organisations MIKTA (Mexico, Indonesia, Korea, Türkiye and Australia)*, [dostęp dnia: 22.12.2022].
- 53) Rudd, K. (2009), *Address to the Indian Council of World Affairs - 'From fitful engagement to strategic partnership'*. Department of Prime Minister and Cabinet – PM Transcripts, [dostęp dnia: 04.04.2025].
- 54) Sabah(n.d.), *Türkiye'de kaç ilçe var? En büyük ve en küçük ilçe hangisi?*, [dostęp dnia: 04.04.2023].
- 55) Sulek, M. (2017), *O potęgomii i potęgometrii*. Geopolityka.net, [dostęp dnia: 02.10.2022].
- 56) T. C. İçişleri Bakanlığı - Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü (n.d.), *Mülki İdare Bölümleri*, [dostęp dnia: 04.04.2023].
- 57) The Asia-Pacific Economic Cooperation – APEC (2024), *What is Asia-Pacific Economic Cooperation?*, [dostęp dnia: 11.04.2025].
- 58) The Australian Department of Foreign Affairs and Trade (n.d.), *Australia on the United Nations Security Council*, [dostęp dnia: 04.04.2025].
- 59) The Australian Department of Foreign Affairs and Trade (n.d.), *EAS factsheet*, [dostęp dnia: 11.04.2025].
- 60) The Australian Department of Foreign Affairs and Trade (n.d.), *Regional Comprehensive Economic Partnership Agreement (RCEP)*, [dostęp dnia: 11.04.2025].

- 61) The Consulate General & Trade Commission of Pakistan in Sydney (n.d.), *Australia economic profile*, [dostęp dnia: 20.04.2024].
- 62) The International Trade Administration, U.S. Department of Commerce (2023), *Mexico – Country Commercial Guide*, [dostęp dnia: 25.05.2024].
- 63) The International Trade Administration, U.S. Department of Commerce (2023), *South Korea - Country Commercial Guide*, [dostęp dnia: 15.03.2024].
- 64) The International Trade Administration, U.S. Department of Commerce (2024), *Indonesia - Country Commercial Guide*, [dostęp dnia: 15.04.2024].
- 65) The International Vaccine Institute (IVI) (n.d.), *IVI in brief*, [dostęp dnia: 04.08.2024].
- 66) The Investment Office of the Presidency of the Republic of Türkiye(n.d.), *Agrofood*, [dostęp dnia: 22.04.2023].
- 67) The Korean Education Centre in the UK (n.d.), *Education in Korea*, [dostęp dnia: 10.03.2024].
- 68) The National Atlas of Korea (2019), *International organization*, [dostęp dnia: 04.08.2024].
- 69) The National Atlas of Korea (2019), *Overseas Koreans and diplomatic missions overseas*, [dostęp dnia: 07.08.2024].
- 70) The Observatory of Economic Complexity (OEC) (n.d.), *Australia*, [dostęp dnia: 09.05.2024].
- 71) The Observatory of Economic Complexity (OEC) (n.d.), *Indonesia*, [dostęp dnia: 22.05.2023].
- 72) The Observatory of Economic Complexity (OEC) (n.d.), *Mexico*, [dostęp dnia: 20.05.2024].
- 73) The Observatory of Economic Complexity (OEC) (n.d.), *Military weapons in Indonesia*, [dostęp dnia: 22.05.2023].
- 74) The Observatory of Economic Complexity (OEC) (n.d.), *South Korea*, [dostęp dnia: 22.05.2023].
- 75) The Observatory of Economic Complexity (OEC) (n.d.), *Turkey*, [dostęp dnia: 22.05.2023].
- 76) The White House (2025), *Fact sheet: President Donald J. Trump imposes tariffs on imports from Canada, Mexico and China*, [dostęp dnia: 06.04.2025].
- 77) The World Bank Group (2022), *GDP per capita (current US\$) – Mexico, Indonesia, Korea, Rep., Türkiye, Australia*, [dostęp dnia: 26.12.2022].
- 78) Trading Economics (n.d.), *GDP by country*, [dostęp dnia: 26.12.2022].

- 79) Turkish Statistical Institute (2023), *Elderly statistics, 2022*, [dostęp dnia: 21.04.2023].
- 80) Turkish Statistical Institute (2025), *Labour force statistics, January 2025*, [dostęp dnia: 10.05.2025].
- 81) U. S. Department of State. (2023), *Investment Climate Statements: Mexico*, [dostęp dnia: 20.05.2024].
- 82) U. S. Energy Information Administration. (2023), *Country Analysis Brief: Mexico*, [dostęp dnia: 25.05.2024].
- 83) United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR) (n.d.), *Refugees and asylum seekers in Turkey*, [dostęp dnia: 13.06.2024].
- 84) United Nations Population Fund (UNFPA) (2024), *UNFPA Indonesia*, [dostęp dnia: 17.04.2024].
- 85) United Nations Statistics Division (n.d.), *Military expenditure (% of GDP)*, [dostęp dnia: 26.12.2022].
- 86) U.S. Census Bureau. (2023), *International Database: Korea, South*, [dostęp dnia: 28.10.2023].
- 87) Werner, C. (2021), *Birth order and personality: The science behind middle child syndrome*. Healthline. [02.10.2022].